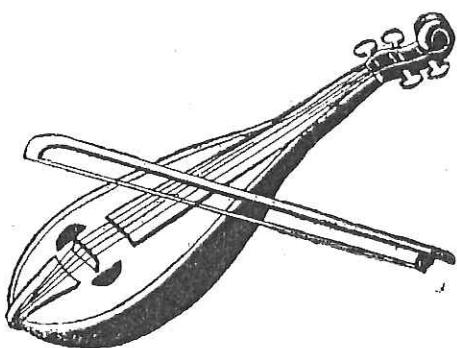

ΚΡΗΤΙΚΗ Εστία

23.785
NIKA

ΚΡΗΤΙΚΟ
ΔΗΜΟΤΙΚΟ

ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Άφιέρωμα 1^{ον}

ΕΚΔΟΤΕΣ--ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ
Δυντής ΣΤ. Α. ΜΟΤΑΚΗΣ
Δυτής ΑΛ. Κ. ΔΡΟΥΔΑΚΗΣ
ΙΔ. ΠΑΠΑΓΡΗΓΟΡΑΚΗΣ
(Σύμβουλος)

**“ΚΡΗΤΙΚΗ
ΕΣΤΙΑ”**
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΙΣΤΟΡΙΚΟ-ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ
Έσωτερικοῦ ἔξαμ. δρχ. 25.000
» ἔτησ. » 50.000
Δῆμοι-Τράπεζες ἔτησ. 150.000
Χρήματα, Ἐπιστολές:
Περιοδικό «ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ»
ΧΑΝΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προλογίζοντας τὴν προσπάθειάν μας.	Σελ. 3
ΠΕΤΡΟΥ Ν.ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ: Ριζίτικα Τραγούδια (Μελέτη)	» 5
ΙΔΟΜ. ΠΑΠΑΓΡΗΓΟΡΑΚΙ: Πηγαὶ καὶ Συλλογαὶ τῶν Κρητικῶν Δημω-	
δῶν (Ριζίτικων) ἀσμάτων (Μελέτη)	» 13
ΡΙΖΙΤΙΚΟ: ‘Ο Χάρος κι’ ό νιὸς (Τρώτε καὶ πίνετε ἄρχοντες)	» 18
ΣΤ. ΜΟΤΑΚΙ: ‘Ο ἔρωτας καὶ ἡ γυναικα στὰ Κρητικὰ Τραγούδια (Μελέτη)	» 19
ΡΙΖΙΤΙΚΟ: ‘Ο Κυνηγὸς κι’ ἡ κόρη (Μιὰν ταχυνὴ σηκώνοματ)	» 26
» ‘Η ἀναγνώριση (πίνω το, μάνα, τὸ κρασὶ)	» 26
MIX. ΒΛΑΖΑΚΙ: ‘Ανάλυσις Κρητικῆς Μελωδίας (Μελέτη)	» 27
ΑΝ. ΜΑΚΡΙΔΑΚΙ: Στὸν ἄγνωστο τραγουδιστὴ (λυρικὸ ἵντερμέτζο)	» 29
ΡΙΖΙΤΙΚΟ (τῆς στράτας): Κοράσιο στὴν ‘Ανατολὴ ἔφαινε κι’ ἐτραγούδιε	» 31
» » » Κόρη καὶ νιὸς ἐπαίζανε	» 31
ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΣΙΒΗ: Ριζίτες καὶ Κατωμερίτες (Μελέτη)	» 32
ΡΙΖΙΤΙΚΟ (τῆς τάβλας): ‘Ακούσετε εἰντα μήνυσε	» 34
ΠΑΝΤ. ΒΑΒΟΥΛΕ: Κρητικὲς Μαντινάδες (Μελέτη)	» 42
ΣΤΥΔ. ΧΑΡΙΤΑΚΙ: ‘Η μουσικὴ τῆς Δυτικῆς Κρήτης (Μελέτη)	» 48
ΘΡΑΣ. ΣΠΑΝΤΙΔΑΚΙ: ‘Ο Θάνατος ὡς θέμα τῆς Κρητικῆς Δημώδους ποι-	
ήσεως (Μελέτη)	» 51
ΒΕΛ. ΜΟΥΣΤΑΚΑ: ‘Η ξενιτειὰ στὸ Κρητικὸ Δημοτ. Τραγοῦδι (Μελέτη)	» 57
Νάκλια, Ἐπιστολὲς συνεργατῶν, Βιβλιοκρισίαι, Χανιώτικα, ἡ Σκοπιά	
μας, Ἀλληλογραφία κ.λ.π.	67—78

Η “ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ”
εὔχεται εἰς τοὺς κ. συνδρομητὰς της αἰσιον καὶ εὐ-
τυχές τὸ νέον ἔτος 1953

ΔΙΒΡΙΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗ ΧΑΝΙΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΜΑΣ

ΜΙΑ ἀπροσάρμοστη καὶ ὀλότελη μιάλιστα ἀνέδαφική γιὰ τὸν τόπο μας μίμηση ξένων νοοτροπιῶν ποὺ παρουσιάζουνται σὰν ρεῦμα ἔξελιξης καὶ προόδου, ἐπιβάλλει περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ στὶς μέρες μας —ποὺ ἀναντίρρητα εἶναι ἱστορικὴ γιὰ τὸ ἔθνος καμπῆ— τὴν προσήλωσή μας στὴν ἱστορία καὶ τὴν παράδοση τοῦ λαοῦ μας. Δὲν εἶναι ἡ ἀποψη αὐτὴ ἀρτηριοσκληρωτική. Δὲν εἶναι ἡ ἀντίδραση στὴν ἔξελιξη. Εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς βαθειᾶς ἔνωσής μας μὲ τὸ παρελθόν τῆς φυλῆς μας, ἡ ἀνάγκη νὰ γίνη βίωμά μας, δ.τι ἡ ἱστορία τῆς φυλῆς μας μᾶς ἀφησε κληρονομιά, ἡ ἀνάγκη νὰ δεθοῦμε μὲ τὸν τόπο μας, μὲ τὸν λαό του, μὲ τὴν παράδοσή του, γιὰ νὰ μπορέσουμε υστερα νὰ προεκβάλλουμε τὴ ζωή μας μέσα στὴ σημερινὴ συνεχῆ ἔξελιξη στὶς συνθῆκες τῆς ζωῆς καὶ στὶς πνευματικὲς ἐπιτεύξεις.

Πιστεύουμε λοιπὸν πώς σήμερα ποὺ εἴμαστε σὲ θέση νὰ παρουσιάσουμε τὸ πρῶτο μας ἀφιέρωμα στὰ ἀθάνατα δημοτικὰ τραγούδια τῆς Κρήτης, βρισκόμαστε σὲ μιὰ ἐπικαιρότητα ποὺ δὲν τὴν δημιούργησε κανεὶς νεοφανέρωτος ουρμός, μὰ ἡ ἀνάγκη, ἡ ἔθνικὴ ἀνάγκη, νὰ ξαγυρίσουμε στὰ πάτρια, ν' ἀνασυνδεθοῦμε μὲ τὸν τόπο μας, τίς κοσμογονικὲς τοῦτες μέρες, κι' ἔτσι μὲ τὴν γνώση τῆς πνευματικῆς μας κληρονομιᾶς, νὰ προχωρήσουμε παραπέρα. Κι' εἶναι μεγάλη πραγματικὰ ἡ πνευματική μας κληρονομιά. Τόσο μεγάλη, ποὺ ἀναρωτιέται κανεὶς, στὴ μελέτη της, ἂν ἔχουν τίποτε νὰ προσθέσουν τὰ σπουδαστήρια τῶν σοφῶν.

* * *

"Ἐνας λαὸς σάν τὸν Κρητικό, ποὺ λάτρεψε τὴν πατρίδα του, ὡς τὸ σημεῖο νὰ ταυτίζῃ τὸ νόημα τῆς ζωῆς μὲ τὴ θυσία του γιὰ τοὺς Ἱερούς της βράχους, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι μεγάλος.

Καὶ ἡ μεγαλοσύνη, σὰν ὑπάρχει, εἶναι καθολική. Καὶ σὲ πράξεις καὶ σὲ σκέψεις καὶ σὲ αἰσθήματα καὶ σὲ νόηση. Κι' αὐτὴ τὴ μεγαλοσύνη χαίρεται, κανεὶς στὴν πνευματικὴ δημιουργία τοῦ κρητικοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὰ θέματα τῶν ὅποιων ἀποτελεῖ ἔκφραση, μέχρι τὴν ἴδια τὴν πνευματικὴ δημιουργία, αὐτὴ καθ' ἔαυτήν.

"Ἐνας λαὸς ποὺ βρίσκει τὴ γνώση στ' ἀγκάλιασμα τῆς ζωῆς, ἔνας λαὸς ποὺ ἔνώνει τὸ εἶναι του, μὲ τὴ φύση γιά νὰ βρῆ καλύτερα τὸ νόημά της, ἔνας λαὸς ποὺ ἔναρμονίζει τοὺς παλμούς τῆς καρδιᾶς του, πότε μὲ τ' ἀετοῦ τὸ πέταγμα καὶ πότε μὲ τ' ἀϊδονιοῦ τὸ σκοπὸ, ξεπροβάλλει κάθε στιγμή, σὲ κάθε στίχο, ποὺ ἡ ἔμφυτη παρόρμηση τοῦ κρη-

τικοῦ λαϊκοῦ τραγουδιστή δημιουργεῖ.

"Ετοι ἡ ἀνάγκη τῆς μελέτης τοῦ κρητικοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, πέρνει κι ἔνα ἄλλο νόημα, τὸ νόημα τῆς ψυχικῆς ἀνάπλασης, τῆς πραγματικῆς ἀντίληψης τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἐθνικοῦ φρονιματισμοῦ, μέσα στὶς τόσες μικρότητες τῆς σύγχρονης ζωῆς.

* *

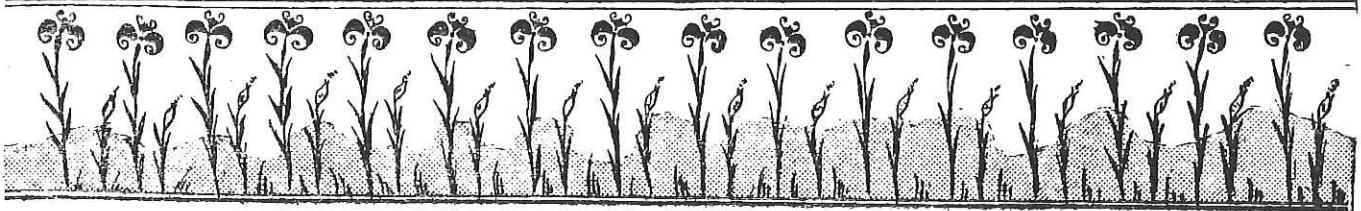
Ποιητής ἀπὸ διαισθηση, γλωσσοπλάστης ἀπὸ λεπτὴ παρατήρηση, μὲ σμιλεμένο στίχο, τραγούδησε μὲ τὴ λύρα του ὁ λαϊκὸς τραγουδιστής τὴν πατρίδα του, τὴν ἴστορία του, τοὺς πόθους του, τὸν πόνο του, τὴ χαρά του, τὴν ἀγάπη του, τὰ δύνειρά του. Καὶ μ' αὐτὸ τὸ ἀνεπιτήδευτο, τὸ ἀπροσποίητο, τὸ πραγματικὸ κι' ἀληθινὸ κελάϊδημά του, ἔφτασε στὶς σφαῖρες τῆς μεγάλης δημιουργίας, δίνοντας ἔτσι ἔνα βαθύτερο νόημα στὴ ποίησή του, τὸ νόημα τῆς φιλοσοφικῆς θεώρησης τῆς ζωῆς, ἀπ' τὴ πραγματική τῆς σκοπιά, τὴ φύση.

"Ετοι ἡ μελέτη τῶν κρητικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν δὲν δίνει μόνο τὴν αἰσθηση τοῦ χαραχτῆρα τῆς φυλῆς μας, μὰ καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς μεγάλης δημιουργίας.

* *

Εἴμαστε λοιπὸν εὔτυχεῖς σήμερα, ποὺ μποροῦμε μέσα στὸ πρόγραμμα τῶν ἐπιδιώξεών μας, νὰ παρουσιάσουμε τὸ πρῶτο μας, ἀπὸ μιὰ σειρὰ, ἀφιέρωμα στά ἀθάνατα δημοτικὰ τραγούδια τῆς Κρήτης, γιατὶ πιστεύουμε ἀπόλυτα στὴν ἐκτίμηση τῆς συμβολῆς μας αὐτῆς, στὴν οὐσιαστικὴ πνευματικὴ ἀνάταση τοῦ τόπου μας.

ΜΕΛΕΤΗ

ΡΙΖΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΙΠΕΤΡΟΥ Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΗ

ΤΑΝ μιὰ φυλὴ ἔχει πολλῶν χιλιάδων χρόνων κοινωνικά ὄργανωμένη ζωὴ, διποτες συμβαίνει μὲ τὴν ἑλληνικὴ φυλὴ, ἡ ζωὴ αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ εἰναι ἐνα συνεχιζόμενο μεσουράνημα. Ἐτοι στὴν ιστορικὴ ἀναδρομὴ τοῦ λαοῦ μας, ἡ ἄνοδος καὶ ἡ πιώσῃ ἐναλλάσσονται σὰν μορφὲς φυσικοῦ φαινομένου, κι' ἡ ιστορικὴ αὐτὴ ἀλήθεια δίνει μιὰ ἴδιατερη σημασία, γιὰ μᾶς τοὺς Ἑλληνες, σὲ δι, νοοῦμε μὲ τὸν ὅρο π.α.ρ.ἀ.δ.ο.σ.η. Ἐνας κρῆτος δένει σφιχτὰ τὸ σήμερα καὶ τὸ χθὲς τοῦ λαοῦ μας καὶ δίνει τὴν αἰσθηση τῆς ἐνδητας, τῆς συνέχειας, τῆς ἀλληλουχίας, μέσα στὴν ἀδιάκοπη ἀλλαγὴ ποὺ γίνεται στὰ πρόσωπα καὶ τὶς συνθῆκες ζωῆς. Ὁ κρῆτος αὐτὸς εἶναι ἡ παράδοση. Ἡ πεῖρα δηλαδὴ ἀπὸ τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν πραγματικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς, τῆς ἀλήθειας, τῆς γνώσης, ποὺ σὰν κύριο κατάλοιπο τοῦ παρελθόντος, γίνεται ἡ βάση, ὁ πυρήνας γιὰ τὴν προέκταση τῆς ζωῆς, μέσα στὶς ἕιδες τοῦ παρόντος.

Ἡ πνευματικὴ μας παράδοση, στὶς δυσὶ τῆς μορφὲς, τὴ λόγια καὶ τὴ δημόδη, στάθηκε πάντα τὸ ἐνωτικὸ στοιχεῖο, ἡ διατηρούμενη σπίθα στὰ συντρίμια κάθε μας πιώσης, ποὺ θὰ δώσῃ τὴ φλόγα στὴ νέα μας ἄνοδο.

Ἐτοι περνοῦμε ἀπὸ τὸν ἀρχαιοελληνικὸ πολιτισμὸ τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἀρμονίας καὶ τοῦ ὥραίου, στὸ βυζαντινὸ μεσουράνημα ποὺ δὲν εἶναι ἀλλο ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τοῦ κλασσικοῦ πνεύματος, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δυό μεγάλα ρεύματα, τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς δικαιακῆς ὄργανωσης τῆς κοινωνίας, γιὰ νὰ φθάσουμε στὶς μέρες μας, μὲ τὴν προεκβολὴ τοῦ βυζαντίου, μέσα ἀπὸ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας.

Λόγια παράδοση εἶναι ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα, τὸ βυζαντίο καὶ ἡ ἐκκλησιαστι-

κή του συνέχεια, μὲ ἔκδηλο τὸν χαρακτήρα τῆς συνέχειας στὴ γλώσσα, διποτες σύτῃ περνᾶ ἀπὸ τὸν Ὅμηρο στοὺς τραγικούς, τὸν Πλάτωνα, τὸν Ξενοφῶντα, τοὺς Ἀλεξανδρινούς, τοὺς Βυζαντινούς μελωδούς, γιὰ νὰ φθάση μὲ τὸν Κοραῆ στὶς μέρες μας.

Ἡ γλώσσα, σᾶν μορφικὴ ἐκδήλωση, μᾶς δίνει βέβαια τὸ ἔξωτερικὸ μόνο στοιχεῖο τῆς ἀλληλουχίας στὴ μακραίωνη πορεία τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς. Ἀναλογη δημοσιεύεται καὶ ἡ βαθύτερη αἰσθηση στὴ λόγια παράδοση.

Ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς πολιτισμός, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ βρῇ τὴ λύτρωση στὶς μεταφυσικὲς ἀναζητήσεις καὶ τὰ σύμβολα καὶ ἀναγκάζεται νὰ ίκανοποιήσῃ τὴν ἀνθρώπινη ἔφεση γιὰ τελείωση, μὲ τὴν ἀρμονία, τὴν ἀλήθεια, τὸ ὥραίο καὶ τὴ φιλοσοφικὴ θεώρηση τῆς ζωῆς, ἡσυχάζει, γαληνεύει, βρίσκει τὴ λύτρωση στὴ μεγάλη θρησκεία τῆς ἀγάπης, τὸ Χριστιανισμό.

Στὴ χριστιανικὴ δογματικὴ χάνονται τὰ κοσμογονικὰ προβλήματα καὶ τὸ συναίσθημα ἐλεύθερο ἀπὸ ὄρθιολογιστικὲς καταπιέσεις, ἔκδηλώνεται μ' ὅλη τὴν ἔμφυτη λυρικότητα καὶ τὴν ἡρωϊστικὴ διάθεση τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ἐτοι, ἀρχίζει ὁ λαός νὰ παίρνει τὴ θέση του ἐντονώτερα στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου, δίνοντας μορφὴ στὰ δικά του πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα, ποὺ εἶναι κυρίως ἡ Πίστη, ὁ Ἐρωτας, ὁ Ἡρωϊσμός. Ξαναζωντανεύει λοιπὸ στὸ βυζαντίο ἡ δημώδης παράδοση, ποὺ δὲν ἔπαινε νὰ ὑπάρχῃ καὶ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, μὰ ποὺ τὰ λόγια καλούπια τῆς κλασσικῆς Ἀθήνας τὴν κράτησαν αἰχμάλωτη, ὡς τὴ μέρα ποὺ ξαναβρήκε μὲ τὸ βυζαντίο τὴν ἄνεσή της.

Αὕτη εἶναι ἡ μεγάλη ὑπηρεσία τοῦ βυζαντίου! Τὸ δι παράληλα στὴ λόγια παράδοση, ἐδημιούργησε ὅλες ἐκεῖ.

νες τις συνθήκες, έσωτερικές καὶ ἔξω τερικές, ποὺ ἐπέτρεψαν τὸ πλούσιο ξεδίπλωμα στὴ δημώδη παράδοση.

Ἡ δημώδης αὐτὴ παράδοση εἰναι ἐκείνη ποὺ κράτησε ψηλά τὸ ἑλληνικὸ φρόνημα σ' ὅλους τοὺς μαύρους αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας καὶ διατήρησε ἀδούλωιη τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν.

Τὸ ἡρωϊστικὸ στοιχεῖο ζυμωμένο μὲ τὴ χριστιανικὴν πίστην, τὴ γεμάτην ἀγάπην κι' ἐπιζήσα, ἥταν διτι χρειαζόταν τὸ ἔθνος γιὰ νὰ περάσῃ τις σκοτεινές καὶ ἀτέλειωτες μέρες τῆς σκλαβιᾶς καὶ ὅχι ἡ πλατωνικὴ πυρομίδα τῶν Ιθεῶν καὶ τὸ Ἰουστινιάνειο Δίκαιο.

Περίοδος συναισθηματικὴ ποὺ τὸ βαθὺ τῆς νόημα ἔννοιωσε πέρα γιὰ πέρα δΖαμπέλιος κι' ἀργότερα δ Σολωμός, ποὺ γύρεψαν σ' αὐτὴ τὴν βάση τὴν μεταεπαναστατικὴν πνευματικὴν μας δημιουργίαν,

Μιὰ ἐνότητα λοιπὸν ἡ Ἐλλάδα.

Μιὰ ἐνότητα ποὺ ξεπηδᾶ ἀπὸ τὴν ἴδιαν τὴν ζωὴν, γεμάτην θέρμην καὶ παλμό, μιὰ ἐνότητα ποὺ πότε μ' αὐτὴ καὶ πότε μ' ἐκείνη τὴν μορφὴν ἀφήνει σταθμούς στὴν αἰώνιότητα.

Στὴν ἴσχυρὴν αὐτὴν ἐνότηταν τῆς δύναμης καὶ δύμγλωσσῆς κοινωνίας, τοῦ ἀπὸ τριῶν χιλιάδων χρόνων γεωγραφικοῦ μας χώρου, περιστρέφεται σὰν Γῇ στὸν ἕτερον κάθε κομμάτι τῆς ἑλληνικῆς γῆς, παίρνοντας τὸ φῶς, τὴν θέρμην, τὴν συνέχειαν τῆς ζωῆς, πτυχάληλα μὲ τὴν ἀξονικὴν του στροφὴν, στὸ στενά το πικό χῶρο.

Οσο κι' ἂν κάθε κομμάτι τῆς Ἐλληνικῆς γῆς ἔχει ἔντονο τὸ τοπικὸ χρώμα, εἰναι ζυμωμένο μέσα στὴ θρησκευτικὴ, πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ αὐτὴν ἐνότητα τῆς αἰώνιας Ἐλλάδας καὶ γράφει τὴν ἴστορία του συνταιριασμένα σὰν τμῆμα τοῦ ὅλου, χωρὶς παρασφωνίες, μὲ τὴν ἴδιαν πάντα μεγαλωσύνην σ' ὅλες τις ἐποχές.

Γράφοντας λοιπὸν σήμερα γιὰ τὸ δημοτικὸ τραγούδι τῆς Κρήτης, τὴν ζωτανὴν αὐτὴν μορφὴν τῆς πνευματικῆς ἐφεσης καὶ τοῦ συναισθηματικοῦ κραδασμοῦ τοῦ λαοῦ μας, θὰ πρέπει ὅχι μόνο ἀπὸ συνέπεια ἴστορικὴ, μὰ κυρίως σὰν εἰδικὴ μορφὴ μιᾶς γενικῶτερης ἑκδήλωσης, νὰ τὸ δοῦμε μέσα στὰ πλαίσια τῆς ὅλης Ἐλληνικῆς ἐνότητας —ὅπως τὴ δώσαμε— καὶ ζητώντας τὴν συσχέτιση καὶ

τὴν ἔξαρτηση του, νὰ βροῦμε τὸ πραγματικὸ νόημα στὴ μεγαλειώδη αὐτὴν πνευματικὴν δημιουργία τοῦ λαοῦ μας.

Ἄν στὴν ἀναδρομή μας σύτη ἀρχή ζαμε ἀπὸ τὸ μεγάλο ραψωδὸ τῶν αἰώνων, τὸν Ὅμηρο, μοιραία θά ἦταν ἡ κατάληξη στὰ πλαίσια μιᾶς ἀτέλειωτης σειρᾶς συζητήσεων καὶ συγκριτικῶν μελετῶν γιὰ ἐπιδράσεις καὶ ἔξαρτησεις ποὺ λίσως ἔχουν σχέση μὲ τὸ μεγάλο θέμα τοῦ ἐνίατου τῆς παράδοσης, εἰναι δύμως ἀσχετες μὲ τὸ θέμα τῆς ούσιαστικῆς μελέτης τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, ὅχι μόνο τῆς Κρήτης, μὰ καὶ τῆς Ἐλλάδας δλόκλημρς.

Δικοὶ μας καὶ ξένοι, δέχουνται σὰν ἀναμφισβήτητη τὴ σχέση ἀνάμεσα στὰ δημητικὰ ἔπη καὶ τὰ δημοτικά μας τραγούδια. Σχέση ποὺ ἀφορᾶ ὅχι μόνο τὴν ἴδια μὰ ἀκόμη καὶ τὴν ἔκφραση. Ἡ διαπίστωση δύμως αὐτὴ δὲν δίνει τὴ λύση στὸ πρόβλημα, ἀν δηλαδὴ ἡ σχέση στὰ παράλληλα σύτα θέματα, ὀφείλεται σὲ ἀπλές συμπτώσεις ἡ στὴν ὑπαρξη κοινῆς πηγῆς.

Χωρὶς νὰ δίνουν μιὰ ἀνεπιφύλακτη καὶ ἀπὸ τὰ πράγματα ἀποδεικνυόμενη ἀποφῆ, δέχονται πώς ἔνα πλούσιο λαογραφικὸ ὄλικο, ποὺ χρησιμοποιήθηκε σὰν βάση στὰ δημοτικὰ ἔπη, πέρασε παράλληλα μ' αὐτὰ, ἀγραφο καὶ διαφοροποιούμενο ἀπὸ τὸ λαό, μέγρι τὸ Βυζαντιοῦ, ξαναδίνοντας τὴν βάση στὸν Ἀκριτικὸ κύκλο, κι' ἀπὸ αὐτὸν στὴν νεώτερη λαϊκὴ μοῦσα.

Ἐτσι ἀπορρίπτουν μᾶλλον τὴν ἴδιαν τῆς ἀμεσῆς δημητικῆς ἐπίδρασης στὴ δημοτικὴ μας ποίηση, γιατὶ ἥταν ἀπίθανη ἡ βαθειὰ γνώση ἔνδος ἔπους μὲ ἀσχετο στὸ λαό γλωσσικὸ ἰδίωμα, δπως ἐπίσης ἀπορρίπτουν καὶ τὴν περίπτωση τῆς τυχαίας σύμπτωσης, ἀφοῦ μία στενὴ συγγένεια θεμάτων καὶ εἰκόνων στὸν Ὅμηρο καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι, δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὴ δεχτούμε.

Γενικὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ χωρὶς ἐπιφυλάξεις, πώς ἡ ἐπίδραση τῆς ἀρχαίας Ἐλλάδας στὸ Δημοτικὸ τραγούδι εἰναι μικρή.

Ο πολιτισμὸς τῆς κλασσικῆς Ἀθήνας, πολιτισμὸς τῆς ἀρμονίας, τοῦ δικαίου, τοῦ ὥραίου καὶ τῆς φιλοσοφίας, δὲν εἰναι μόνο πολιτισμὸς προσωπικῆς δημιουργίας, ποὺ νὰ ἐπιτρέπει στὸ λαό μιὰ παράλληλη πνευματικὴ καὶ αἰσθητικὴ δημιουργία μέσα στὰ πλαίσια τῶν δικῶν του ἐνδια-

φερόντων. Ἀντίθετα μάλιστα — καὶ αὐτὸς εἶναι τὸ μεγαλεῖο τῆς κλασσικῆς Ἀθήνας — ἔχει ἐπιτευχθεῖ μιὰ ταύτηση ἀνάμεσα στήν πνευματικὴν παραγωγὴν τοῦ δημιουργοῦ καὶ τὴν πνευματικὴν δεκτικότητα τοῦ λαοῦ.

Τὰ πνευματικὰ δημιουργήματα τῆς κλασσικῆς Ἀθήνας δὲν εἶναι ἄσχετα μὲν τὸν πολὺ λαό. Στὸ δικό του πνευματικὸν κόσμον ἀντανακλοῦν, τὸ δικό του συναίσθημα ἐκφράζουν, εἰναι κτῆμα δικό του. Ἐχουν τόση ἀπήχηση ση στὸ λαό τῆς κλασσικῆς Ἀθήνας οἱ τραγῳδίες τοῦ Σοφολῆ καὶ τοῦ Εὔριπίδη, δηση ἀπήχηση ἔχει σιὶς ψυχὲς τοῦ κρητικοῦ λαοῦ δὲ Ἐρωτόκριτος τοῦ Κορνάρου, γιὰ νὰ πῶ ἔνα παράδειγμα δικό μας.

Ἐτσι λοιπὸν συμπιέζεται κατὰ ἔνα τρόπο ἡ δημώδης παράδοση ποὺ περιμέ-

νει τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους γιὰ νὰ ξεδιπλωθῇ σ' ὅλη της τὴν μεγαλοπρέπεια στὸν Ἀκριτικὸν κύκλο.

Ἡ ἑποχὴ ποὺ γέννησε τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ καὶ δημιούργησε τὸν κύκλο τῶν Ἀκριτικῶν τραγουδιῶν, εἶναι ἑποχὴ ἡρωϊσμοῦ καὶ αὐτοθυσίας. Ἡ περιφρούρηση τῶν συνδρων ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς τῆς ὁ θιδοξίας, ὁ συνεχῆς ἀγώνας γιὰ τὴ διάσωση τοῦ μεγαλείου τῆς αὐτοκρατορίας, γεννοῦν στὸ ἀσκητικὸν Βυζάντιο μιὰ ἡρωϊστικὴ διάθεση, καὶ θρυλοποιοῦν τὰ κατορθώματα τῶν ἀκριτῶν τοῦ Εύφρατη ποὺ παλληκαρίσια προτάσσουν τὰ στήθη τους, προασπίζοντας τὴ γῆ τῶν προγό-

Ἐγὼ μαὶ τῆς βροντῆς παιδὶ¹
καὶ τὸ ἀστραπῆς ἔγγροι
Σὰ θέλω ἀστράφτει καὶ βροντᾶ
σὰ θέλω πέφτει χιόνι.
(Ἀλ. Δρουδάκη Λεύκωμα ΚΡΗΤΗ)

νῶν ἀπὸ τὰ φανατισμένα στίφη. Ἡ θρησκεία παίρνει τὴ θέση της στὸ μεγάλο αὐτὸς ἀγώνα, εύλογεῖ τὰ σπαθιά καὶ τὸ πατριωτικὸν συναίσθημα, συνταιριασμένο μή τὴν πίστη στὸ Χριστό, δίνει δλα τὸ ἵπποτικά ἰδεώδη. Γεννᾶ ἥρωες ἡ ἑποχή, τοὺς μεγαλώνει σὲ ἡμιθέους δ θρύλος καὶ δ λαός τραγουδεῖ.

Ἡ δύναμη στὴ φαντασία, τίς περιγραφές, τὴν τόλμη, τὴν ἔκφραση γενικά, δίνει τὸ μέτρο τῆς ἀξίας τοῦ Ἀκριτικοῦ κύκλου κι ἡ ἡρωϊστικὴ πνοή πλήρη τὴν αἰσθηση μιὰς ἑποχῆς σκληρῶν ἀγώνων τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου στὰ βάθη τῆς. Ασίας, στὶς δασωμένες περιοχές τοῦ Εύφρατη καὶ τὶς κλεισούμενες τοῦ Ταύρου.

Τρίτη ἑγεννήθη δ Διγενῆς καὶ Τρίτη θὰ πεθάνῃ. Πιάνει καλεῖ τοὺς φίλους του κι δλούς τοὺς [ἀντρειωμένους] νὰ ῥθῇ δ Μηγᾶς κι δ Μαυραλῆς, νὰ ῥθῇ δ γιὸς τοῦ Δράκου. νὰ ῥθῇ κι δ Τρεμαντάχειλος, ποὺ τρέμει δῆ γῆ κι δ κόσμος, Κι ἐπῆγαν καὶ τὸ ηύρανε σ' τὸν κάμπο [ξαπλωμένο]. Βογγάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογγάει, τρέμουν [οἱ κάμποι]. «Σὰν τὶ νὰ σ' ηύρε, Διγενή, καὶ θέλεις νὰ [πεθάνης]» — Φίλοι καλῶς ὠρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι, συχάσατε, καθίσατε κι ἔγὼ σᾶς ἀφηγιέμας. Τῆς Ἀραβίνας τὰ βουνά, τῆς Σύρας τὰ [λαγκάδια],

ποὺ κεὶ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν
[κουβεντιάζουν,
παρὰ πενήντα κι' ἑκατὸ καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
κι' ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι' ἀρματω·
[μένος,

μὲ τετραπλαντικό σπαθὸ μὲ τρεῖς ὅργιες κοντάρι.
Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνὰ καὶ καταρ·
[ράχια,

νυχτιὲς χωρὶς ἀστροφεγγιὰ, νυχτιὲς χωρὶς
[φεγγάρι.

Καὶ τόσα χρόνια πού ζησα δῶ στὸν ἀ
[πάνου κόσμο,

κανένα δὲν φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.

Τώρα εἶδα ἔνα ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,
Πλώχει τοῦ ρέσου τὰ πλουμιὰ, τῆς ἀστραπῆς

[τὰ μάτια

μὲ κράζει νὰ παλαίψουμε σὲ μαρμαρένια
[ἀλώνια,

κι' ὅποιος νικήσει ἀπὸ τοὺς δυὸ νὰ παίρνει τὴν
[ψυχή του»

Κι' ἐπῆγαν κι' ἐπαλέψανε στὰ μαρμαρένια
[ἀλώνια

κι' ὅθε χτυπάει ὁ Διγενῆς, τὸ αἷμα αὐλάκι
[κάνει,

κι' ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τάφρο
[κάιει.

Κάποτε δημος ἡ ὑπεράνθρωπη προσπάθεια λυγίζει καὶ πόδια ἀγαρηνὰ πατοῦν
τὴν Βασιλίδα,

Σημαῖν' δ Θεᾶς, σημαῖν' ἡ Γῆ, σημαίνουν
[τὰ ἐπουράνια

Σημαίνει κι' ἡ Ἀγιὰ Σοφία τὸ μέγα μονα-

[ιτήρι,

Μ' ἐκατοπέντε σύμαντρα, μ' ἐκατοδύο κα-

[μπάνες

Μ' ἐξηνταπέντε ἀρχιερεῖς, γουμένους
[ἐν ενήντα,

Δασκάλους εἰκοστέσσερις, καὶ διάκους ὄγδο-

[ῆντα.

Κι' εἰς τὰ δεξιά 'γ' δ Βασιλιᾶς, ζεφβὰ 'ν' δ
[Πατριάρχης

Καὶ φάλλουν τὸ χερούβικὸ μὲ τοὴν ϕχλὶ^ς
[μουδίες.

Κι' ἀγγελος ἀποῦ τοῦ οὐρανοὺς ἐβγῆκε καὶ
[φωνάζει:

—Πάφετε τὸ φαλλιμουδιὸ νὰ χαμηλώσουν
[τ' Ἀγια,

Νὰ μεταλάβουν οἱ Χριστιανοὶ, θρηνᾶτ' ἡ
[Παναγία.

Κι' ὁ Τοῦρκοι ἐπλακώσανε ἐς τὸν Ἐντρι-

[νὲν ἐμπῆκαν.

Κι' ἡ Παναγία ἡ Δέσποινα κλαίει μοιρολο-

[γάται,

Κι' δ Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ τήγε παρηγο-

[ροῦνε;

—Σώπασε Παναγία μου, δική μας εἰναὶ
[πάλι.

«Ἡ Ἀγιὰ Σοφία, τὸ μεγάλο μοναστήρι
μὲ τὰ ἑκατοπέντε σήμαντρα καὶ τὶς
ἐκατὸν δύο καμπάνες, γίνεται τζαμί, μὰ
συγχρόνως καὶ σύμβολο μιᾶς περασμένης
δόξας, ἐνδὸς χαμένου μεγαλείου, ποὺ θὰ
ἀνιστοριέται μὲ πόνο τὸ ἔθνος στὶς μαθ-
ρες μέρες τῆς σκλαβιᾶς του.

Μεταναστεύουν τότε ἀπὸ τὶς βυζαντι-

νὲς «ἄρεες» οἱ ἥρωες! Στὰ βουνὰ τῆς

Ἐλλάδος πέρα ὡς πέρα ἀπλώνεται μιὰ

ὑπερκόσμια μελαθότα ἐνδὸς καινούργιου

ἔπους, ποὺ γεννιέται κάτω ἀπ' ἀπ'

τὶς φυλλωσιές.

«Ἄπὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καπαδοκίας
μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων καὶ ἀπὸ τῆς Μα-

κεδονίας μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύ-

πρου, ἀδονται ἀσματα ἀφηγούμενα τοὺς

ἄθλους καὶ τὰς περιπετείας τοῦ Διγενῆ

καὶ τοὺς ἀγώνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀπε-

λάτας καὶ τεῦς Σαρακηνούς» γράφει ὁ

Ν. Πολίτης.

Ειδικὰ γιὰ τὴν Κρήτη, ἡ ἐπίδραση αὐτὴ
τοῦ Ἀκριτικοῦ κύκλου είναι ἀμεση. Πε-
ρισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο κομμάτι Ἐλλη-
νικῆς γῆς διατήρησε πάντα—δοσο ἥταν
μπορετὸ—μία συνεχῆ μὲ τὸ Βυζάντιο ἐ-
παφῆ. Ἐπαρχία του, δοσο καιρὸ ἔμενε ἐλεύ-
θερη, πήρε τὸ αἷμα του, δταν οἱ συνεχεῖς
σφαγὲς ἀπειλούσαν τὸ ξεκλήρισμα τοῦ
ἐλληνικοῦ στοιχείου. Διατήρησε τὴν βυζα-
νινὴ παράδοση σ' δλες τὶς μορφὲς τῆς
ἐκδήλωσής της, καὶ σὰν λαδὸς δωρικὸς,
ἀπ' τὴ φύση δεμένος μὲ τὰ δπλα καὶ τὴν
ἰπποτικὴ γεναιοφροσύνη, τραγούδησε μὲ
πάθος τὰ κατορθώματα τοῦ Διγενῆ, κά-
νοντάς τον ἥρωα δικό του. Μία πρόσφιλη
ἀνάμνηση ἀγκαλιάζει τὴν ἥρωϊκὴ πάλη
τοῦ Διγενῆ καὶ τὸν κάνει σύμβολο, ποὺ
δίνει θάρρος στὸν τιτάνειο ἀγώνα γιὰ τὴ
λευτεριά. «Ἐτοι, συνεχίζεται δ βαθὺς ὅ-
μνος, δ αἰώνιος ὅμνος, στὸ ίδανικὸ της φυ-
λῆς, τὴ λεβεντιά.

«Ο ὅμνος στὸν ἥρωϊκὸ θάνατο, είναι ὁ
ὅμνος στὴν ἀθανασία, τὴ λεβεντιά, τὴν
πάλη γιὰ τὴν ἐλευθερία. Στὴ περίοδο τῆς
σκοτεινῆς σκλαβιᾶς, δλες οἱ ἐποχὲς δὲν

είναι γιὰ ξεσήκωμα. Τὸ ξεσήκωμα εἶναι πάντα ἡ τελευταῖα λέξη ἐνὸς μεγάλου καὶ οκληροῦ ἀγῶνα, ποὺ δὲν δίνει δάφνες ἀλλὰ θυσίες, ποὺ δὲν φέρνει, ἀλλὰ ἔτοιμάζει ἐλευθερίες.

Ἐτσι, δὲ θάνατος πέρνει τὴν ἡρωϊκὴν του μορφήν, ταυτίζεται μὲ τὴν ζωή, τὴν σκλαβωμένη ζωήν, ποὺ τὸν τραγουδᾶ σάν στοιχεῖο λυτρωτικὸν σὲ βουνά καὶ σὲ κάμπους.

Ἡ ἄποψη αὐτῆς, δίνει τὴν ἔξηγηση οτὸ γιατὶ τραγουδήθηκε τόσο στὴ Κρήτη τὸ χαροπάλεμα τοῦ Διγενῆ. Ἡ κρητικὴ παραλλαγὴ τοῦ χαροπαλέματος τοῦ Διγενῆ, εἶναι μεγαλόπρεπη. Οἱ κρητικὲς παραδόσεις καὶ ἡ μεγαλωσύνη τῆς ράτσας τὸν φαντάζεται νέο Τάλω, ποὺ διασκελίζει τα βουνά, ξεκουνᾶ τὰ ριζιμὰ χαράκια καὶ πιάνει στὸ πήδημα ἐλάφια κι' ἀγρίμια.

Ο θάνατος δύμως δὲν γνωρίζει ἀθανατους, μὰ κι' δὲ Διγενῆς δὲν γνωρίζει ἥττα, γι' αὐτὸ στὴν κρητικὴ παραλλαγὴ βρίσκεται ἡ λύση τῆς ἐνέδρας, τῆς μπροσκάδας.

Απὸ λαγκάδια ἀνάσερνα πὸ ρεματιὲς καὶ
[δάση]
δρυκῶ βαρὺ ἀναστεναγμὸν καὶ ρώτηξα εἰνιά ναι:
Ο Διγενῆς ψυχομαχεῖ κι' ἡ γῆς τονὲ τρο
[μάσει].
Βροντᾶ κι' ἀστράφτει δὲ οὐρανὸς καὶ σειέται
[δὲ ἀπάνω κόσμος],
κι' δὲ κάτω κόσμος ἀνοιξε καὶ τρίζουν τὰ
[ψεμέλια],
κι' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιαὶ πὼς θὰ τόνε
[σκεπάσει],
πὼς θὰ σκεπάσει τὸν ἀητὸ τοῇ γῆς τὸν
[ἀντρειωμένο].
Σπίτι δὲν τὸν ἑοκέπαζε, σπήλαιο δὲν τὸν
[ἔχωρει],
τὰ ὅρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπῆδα.
Χαράκι ἀμαδολόγανε καὶ ριζιμὰ ξεκούνιε.
Στὸ βίτσισμά πιανε πουλιά, στὸ πέταγμα
[γεράκια],
στὸ γλάκιο καὶ στὸ πύρημα τὰ λάφια καὶ
[τ' ἀγρίμια]
Ζηλεύει δὲ Χάρος μὲ χωσιά, μακρά τονε
βιγλίζει,
κι' ἐλάβωτέ του τὴν καρδιὰ καὶ τὴν ψυχὴ
[τοῦ πῆρε].

Γίνονται «Ἀκρεῖς» ὅλες οἱ γωνιὲς τῆς
Κρητικῆς γῆς καὶ «μαρμαρένια ἀλώνια»
τὰ βουνά κι' οἱ τόποι, ποὺ ἡ λεβεντιὰ ἀν
τιπαλεύει κάθε στιγμὴ ἔνα ἄλλο Χάρο...
τὴ σκλαβιά.

Οσο κι' ἂν εἶναι δύσκολο νὰ δεχτοῦμε τὴν ἄποψη ὡρισμένων ποὺ θέλουν τὸ Διγενῆ σάν μυθικὸ ἥρωα γέννημα τοῦ Δια τὸν στὸν τεύλαχιστον σάν παράφραση τοῦ κρητικοῦ ἥρωα Διογένη τοῦ ποὺ νίκησε στὴν Ἐλευσίνα τὸν Ἡρακλῆ, δὲν μποροῦμε νὰ παραγγωρίσουμε πὼς καὶ οἵ μερα ἀκόμη ὑπάρχουν τοποθεσίες στὴ Κρήτη μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἡρωα Βασιλη Διγενῆ Ἀκρίτα. Πριν ἐστὶ τοῦ «Διγενῆς ζάλος» Ἀλικιανοῦ: τοῦ «Διγενῆς παθιά». Σέλινο: τοῦ «Διγενῆ τὸ ραβδί» κ.τ.λ. Κι' ἀκόμη πὼς δὲ κρητικὸς λαὸς τὸν ἔννοιωσε σάν γέννημα καὶ θρέμα δικό του, ἔτσι δπως τὸν τραγούδησε μέσα στὸ δικό του πνεῦμα, τὴ δική του γλώσσα, τὸ δικό του μέλος.

Συντονίζει δὲ Κρητικὸς λαὸς τὸ ἀκριτικὰ τραγούδια στὴ δική του ίδιοσυγκρασία καὶ ξεκινᾶ ἀπὸ αὐτὰ γιὰ νὰ τραγουδήσῃ μὲ τὴ μεγαλοσύνη τῆς ράτσας του, νέους Διγενῆδες κι' Ἀνδρονίκους, νέους Δοῦκες καὶ Κωνσταντίνους.

Ἐτσι διαμορφώνεται τὸ Ριζίτικο τραγούδι βλαστάρι τοῦ Ἀκριτικοῦ κύκλου ποὺ παίρνει τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὶς ρίζες, τὶς βουνοπλαγιές δηλαδή. Στὶς πλαγιές αὐτὲς τῆς δυτικῆς Κρήτης, στὶς ρίζες τῶν Λευκῶν Ὁρέων, ἀπὸ τὶς Σελινιώτικες μαδάρες, ὡς τὰ Λακκιώτικα καὶ τὰ Σφακιανὰ ριζώματα, ἀνήκει ἀπόλυτα τὸ γνήσιο Ριζίτικο τραγούδι, δπως τὸ μέλι ἀνήκει στὶς κυψέλες.

Νέοι αὐλοὶ τοῦ Πάνα, οἱ λύρες, γεμίζουν τὶς κρητικὲς λαγκαδιές μὲ τοὺς μακρόσυρτους ρυθμοὺς καὶ τὶς μελωδίες τῶν ριζίτικων τραγούδιων.

Πνέει μέσα τους τὸ χιονοπασπαλισμένο δέρι ιῆς μαδάρας, κι' ἡ μεγαλοσύνη στὸ νόημα καὶ τὴν ἔκφραση δίνουν ἀπόλυτη τὴν ἔννοια τῆς γεναιοφροσύνης τοῦ ὀρεινοῦ κρητικοῦ, τοῦ «πανωμερίτη», ποὺ περιφρονεῖ τὴ μικροψυχία τῆς πόλεως, τοῦ κάμπου, τοῦ «κατωμερίτη» ἔτσι δπως τὸν βλέπει κυριαρχικὰ ψηλά ἀπὸ τὰ σύννεφα.

«..... Ἐγὼ σ' τσοὶ κάμπους δὲν βασιῶ,
ζεστὸ νερὸ δὲν πίνω.....»

Ἡ ἀκόμη:

«..... καῦμδος σ' τσοὶ νιοὺς ποὺ γεύγονται
κάτω στὰ κατωμέρια,

καὶ τρῶν⁹ τοῦ κόσμου τὰ καλὰ
 τσή χώρας τὰ ξαρέσια
 καὶ κάνουν ὅψη καὶ μορφὴ ὡς εἰν⁹ ἡ κολισαύρα.
Χαρᾶς σ⁹ τοῖς νιοὺς ποὺ γεύγονται
 ἀπάνω σ⁹ τοῖς μαδάρες
 καὶ τρῶν⁹ τῇ πάχνῃ τοῦ χιονιοῦ
 τὸ δροσερὸ δέρι
 καὶ κάνουν ὅψη καὶ μορφὴ ὡς εἰν⁹ τὸ πορ-
 [τακάλι.....]

'Εκεῖνο ποὺ χαρακτηρίζει τὸ ριζίτικο τραγούδι είναι ἡ μεγάλη πνοή, παράλλη λα μὲ τὴν ίδιαζουσα μορφικὴ ἔκφραση καὶ τῇ μελωδικῇ σύνθεση. Γιατὶ βέβαια σὰν ὅλα τὰ δημοτικὰ δραγούδια καὶ τὸ ριζίτικο είναι τραγούδι, ἔχει δηλαδὴ μέλος καὶ ρυθμὸ πού μαζὶ μὲ τὰ λόγια ἀποτελοῦν τὴν ἔκφραση τοῦ συναισθήματος ποὺ κυριαρχεῖ στὴν ψυχή.

Στὸ δημοτικὸ τραγούδι γενικὰ, τὴν οὐσία ἀποτελεῖ τὸ συναισθήμα, μορφικὴ δὲ ἔκφραση τοῦ συναισθήματος, είναι οἱ λέξεις, δ ρυθμὸς καὶ τὸ μέλος.

Τὰ ριζίτικα είναι τραγούδια μακρὰ καὶ ἡ σύνθεση τους δὲν μπορεῖ νὰ είναι στιγμιαία ἔκφραση μιᾶς συναισθηματικῆς κατάστασης ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν μαντινάδα, Είναι δημιουργήματα μακρᾶς προσπαθείας στὴ σύνθεση καὶ τὴν τέχνη. Είναι προϊόντα πνευματικὰ μιᾶς προσωπικῆς δημιουργίας ποὺ ἀμέσως ἡ ἐξελικτικὰ πέρασε στὴν ἀνωνυμία.

Στὸν μεγάλο ὄγκο τῶν τραγουδιῶν αἱτῶν (περίπου 500) ύπάρχουν βέβαια καὶ τὰ χωρὶς μεγάλην ἀξία Πρόχειρα κατασκευάσματα, ἀνθρώπων χωρὶς ποιητικὴ ἔξαρση καὶ ἔμπνευση, σώθηκαν μόνο ἀπὸ τὴν πέννα τῶν συλλογέων ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν λαογραφία. Τὰ περισσότερα δημως είναι πραγματικὰ διαμάντια ποὺ—μέχρι σήμερα τουλάχιστον—δὲν ἔχουν ἀμεσώτατη τὴν ἀνάγκη τοῦ λαογράφου γιὰ τὴ διάσωσή τους. Γραμμένα σὲ στίχο δεκαπεντασύλλαβο τὰ περισσότερα, δεμένα σφικτὰ μὲ τὸν Ἀκριτικὸ κύκλο στὴν ἀρχὴ, παίρνουν σιγὰ σιγὰ μιὰ δικὴ τους αὐτοτέλεια, ποὺ τοὺς ἐπιτρέπει νὰ δῶσουν σὲ ἀδρές γραμμές τὴν μεγαλωσύνη τῆς κρητικῆς ψυχῆς σ⁹ δλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς καὶ νὰ χαρακτηρίσουν τὶς ἐποχές τῆς περιοχῆς, ποὺ είναι γέννημα καὶ θρέμμα. 'Εσωτερικὸ στοιχεῖο ἡ ύφη τους, τὸ εἰδος δηλαδὴ τοῦ συναισθήματος ποὺ ἀποτελοῦν ἔκφραση, τὰ διακρίνει σὲ ἑρωτικὰ, χαρᾶς, λύπης, θαυ-

μασμοῦ, ἐπαινετικὰ δλλήγορικὰ κ.τ.λ. καὶ τὰ ξεχωρίζει ἀπὸ μιὰ ἄλλη μεγάλη κατηγορία Κρητικῶν τραγουδιῶν, ποὺ ούσια τους, πυρήνας τους, είναι ἡ διήγηση. Τὰ ιστορικὰ ἡ διηγηματικὰ ἡ πολεμικὰ τραγούδια. 'Εξωτερικὸ στοιχεῖο τὸ μέρος ποὺ τραγουδιοῦνται, τὰ διακρίνει σὲ τραγούδια τῆς στρατιας.

'Η τελευταία αὐτὴ διάκριση είναι ἐκείνη ποὺ τοπικὰ ἐπικρατεῖ καὶ μὲ σεβασμὸ ἀκολουθοῦν οἱ χωρικοὶ τῆς δυτικῆς Κρήτης στὴ διαδικασία τῶν γάμων, τῶν ἔορτῶν καὶ τῶν διασκεδάσεων τους. 'Ο σεβασμὸς αὐτὸς στὴν κατάταξη τοῦ ριζίτικου τραγουδιοῦ σὲ τραγούδια τῆς «τάβλας» καὶ σὲ τραγούδια τῆς «στρατιας» δίνει ὀντότητα στὸ ἔξωτερικὸ αὐτὸ δριτήριο τῆς διάκρισης τοῦ ριζίτικου τραγουδιοῦ. Νομίζω δημως, πῶς ἡ ἐσωτερικὴ ύφη τῶν ριζίτικων τραγουδιῶν, βοηθᾶ κατὰ ἔνα τρόπο τὴ διάκριση αὐτὴ.

Κατὰ βάση τὰ τραγούδια τῆς τάβλας, αὐτὰ δηλαδὴ ποὺ τραγουδιοῦνται στὸ φαγοπότι, ἔχουν μιὰ ἄμεση, μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς, σχέση, καὶ σὰν παρ εχόμενο μὲ τὸν χῶρο ποὺ τραγουδιοῦνται, τὸ μεγάλο δηλαδὴ τραπέζι ποὺ στρώνεται πάνω σὲ τάβλες, γιὰ νὰ είναι μπορετὸ τὸ γυροκάθισμα στὶς πολλὲς δεκάδες τῶν καλεσμένων.

Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ ἀναφέρονται σὲ λόγια ἀβροφροσύνης τῶν καλεσμένων γιὰ τὸν οἰκοδεσπότη ἡ τοῦ οἰκοδεσπότη γιὰ τοὺς καλεσμένους. Στὰ τραγούδια τοῦ εἴδους αὐτοῦ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ προσέξῃ κανεὶς, τὴν μακρὰ ἀπὸ κάθε δουλοπρέπεια ἡ κολακεία, πατριαρχικὴ εὔγενεια λόγων καὶ ἔκφράσεων.

—Χίλια καλῶς τὸ βρήκαμε τοῦ φίλου μας [τὸ σπίτι,
 τοῦ φίλου τοῦ κουμπάρου μας, τοῦ πλιά καλ·
 [λιά μας φίλου καὶ τοῦ καιροῦ χαρούμενοι κι⁹ ἀντίσκαιρου
 [καὶ πάντα νάρχωντ⁹ οἱ καλεσμένοι του
 —Κι⁹ ἐμᾶς καλῶς μᾶς ἥρθανε χίλια καὶ [δύο χιλιάδες
 οἱ φίλοι κι⁹ οἱ κουμπάροι μας, οἱ πλιά καλ·
 [λιά μας φίλοι, καὶ τοῦ καιροῦ χαρούμενοι κι⁹ ἀντίσκαιρου
 [καὶ πάντα νάρχουνται γὰ μᾶσε θωροῦν,

Αύτδες δέ αντίλογος είναι πάντοτε τό πρώτο τραγούδι των διασκεδάσεων, μάς κι' ένα πλήθος αλλα πού τραγουδιούνται δυσκρατεῖ τό ξεφάντωμα δίνουν την αἰσθηση τῆς ἀβροφροσύνης μεταξύ των χαροκόπων. Κι' ακόμη κάτι αλλο -ἀσφαλῶς πολὺ σημαντικότερο—διατρανώνουν τὴν ριζωμένη βαθειά στὴν κρητική ψυχὴ ἔννοια, τῆς λατρείας τοῦ ζένιου Δία.

Τὴν συντροφιὰ σας χαίρομαι τὴν ἀξιοτιμη-
τὴν ἀξια καὶ τὴν φρόνιμη καὶ τὴν μπεγεντι-
ζηλεύγουσί τοῦ οἱ γι' ἀρχοντες, ζηλεύγει
μᾶς σὰ ζηλεύγει μιὰ ξαθή.....

Μάγα, κι' ἀν ἔρθου οἱ φίλοι μας κι' ἀν
μήν τωνε πῆς κι' ἀπόθανα, γὰ τοι βαρο-
στρῶσε των τάβλα νὰ γευτοῦν καὶ κλίνη
στρῶσε καὶ παραπέζουλα, νὰ θέσουν τ' ἄρ
καὶ τὸ πρωΐ σὰ σηκωθοῦν, νὰ σ' ἀποχαιρε-
πές τονε πὼς ἀπόθανα.

'Απὸ τὴν ἀκρη τῶν ἀκρῶ, ὥς τε νὰ πάη
ἔχουσι τάβλες ἀργυρὲς, στρωμιὰ μαλαματένια,
ποτήρια μὲ τὶς ἔρωτιὲς κι' ἀπὸ τὰ δῆ
κι' ἐπέρασ' ἔνας βασιλιὰς κι' εἰδε ντα καὶ
—«Χριστὲ μὴν ἡμουν Βασιλιὰς, Χριστὲ
νὰ πέζευγα νὰ χόρευγα μὲ νιὲς καὶ μαυρομά-
[πλανέθη]
[τες].

Ἄλλα πάλι ἀναφερόμενα σὲ διηγήσεις,
ἔχουν πάντα κάποιους στίχους πού χωρὶς
ἀμφιβολίες μᾶς ύποχρεώνουν νὰ τὰ κα-
τατάξωμε στὴ κατηγορία τῶν τραγουδιῶν
τῆς «Τάβλας».

Τρώτε καὶ πίνετε' ἀρχοντες καὶ γὼ νὰ σᾶς
[δηγοῦμαί]
κι' ἐγὼ νὰ σᾶσε δηγηθῶ γιὰ ἔναν ἀντρειωμένο,
γιὰ ἔνα γιὸν ποὺ τὸν εἶδα γὼ σ' τοι κάμπους
[κι' ἔκυνήγα

κυνήγα κι' ἐλαγώνευγέν, κ.τ.λ.

"Ιντα 'χετε γυροῦ —γυροῦ κι' είναι βαρὰ ἡ
[καρδιὰ σας;
δὲν τρῶτε καὶ δὲν πίνετε καὶ δὲ χαροκοπᾶτε;
πρὶν νὰ ὥρη δ Χάρος νὰ μᾶς βρῆ κ.τ.λ.

Πέστε το οἱ γι' ἀντρες πέστε το τσὴ τάβλας
[τὸ τραγοῦδι,
γιατὶ κι' ἡ τάβλα θέλει το κι' ἡ συντροφιὰ
[ἄγαπά το
κι' δ νοικούρης τοῦ σπιθιοῦ χαρὰ μεγάλη
[τόχει.....

Τὰ τραγούδια τῆς «σιράτας», τοῦ δρόμου δηλαδή, είναι τραγούδια βγαλμένα ἀπὸ μιὰ μεγάλη ἀνάγκη, τὴν ἀνάγκη τῆς δημαδικῆς πεζοπορίας, γιὰ λόγους ἀσφαλείας.

"Αν ἡ ἀξία τῆς ζωῆς δὲν ἦταν ποτὲ ἀκριβὴ στὴν Κρήτη, γιὰ ἔνα ἀκόμη λόγο δὲν κόστιζε τίποτα στοὺς καιροὺς τῆς μαύρης καὶ μακραίωνης σκλαβιᾶς. "Εφτανε νὰ μὴν ὑπάρχουν φανερές ἀποδείξεις γιὰ νὰ μποροῦν εὔκολα οἱ καταχτητὲς νὰ κλοιθν τὰ μάρια τους στὶς παραβάσεις τῶν ἀνθρώπων τους. "Ηταν λοιπὸν ύποχρεωμένοι οἱ χωρικοὶ μιᾶς περιφέρειας ἢ ἐνδες χωριοῦ νὰ σχηματίζουν ἔνα εἶδος καραβανιοῦ σὰν ἥθελαν νὰ κατέβουν στὴν πόλη γιὰ τὶς δουλειές τους ἢ κι' ἀκόμη σὰν θάπρεπε νὰ ἔρθῃ νύφῃ ἢ διαμπρός ἀπὸ τὸνα χωριδ στὸ ἄλλο. Στὴν τελευταία αὐτὴ περίπτωση ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς νυφικῆς πομπῆς δίνει τὴν ἐντύπωση πῶς μᾶλλον. λόγοι μεγαλωσύνης καὶ εύγενικῆς καταγωγῆς ύπαγόρευαν τὴν μεγάλη καὶ ἐνοπλὴ πομπή. Στὸ βάθος τῆς όμως καὶ ἡ δλη διαδικασία τῆς συνοδείας τῆς νύφης, ποὺ θεωρεῖται σήμερα σὰν ἔνα μεγαλόπρεπο τμῆμα τῆς γαμήλιας διασκέδασης γεμάτο ἵπποισμὸ καὶ γεναιοφροσύνη, δὲν είναι τίποτα ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐπιδειξη τῆς δύναμης σὲ κάθε ἐπίβαυλο. 'Ακόμη καὶ ἡ σημαῖα ποὺ προπορεύεται τῆς πομπῆς δὲν ἥταν ἄλλο ἀπὸ τὸ συμβολισμὸ τῆς προστασίας τοῦ καπετάνιου ποὺ είχε ἡ σημαία.

"Είσι λοιπὸν ξεκούραστοι, καβάλλα στ' ἄλογά τους, μὲ τὴν αἰσθηση τῆς ἀσφαλείας τῶν δπλῶν καὶ τῆς δημαδικῆς πορείας, είχαν δλες τὶς προϋποθέσεις ποὺ χρειάζονται—δσες φορὲς δὲν τὸ ἐπέβαλε ἡ ἴδια ἡ φύσις τῆς πομπῆς—γιὰ νὰ τραβήξουν τὴν φωνή τους μέσα στὶς ρεμα-

τιές, σ' ένα μακρόδυρτο «σκοπό» ύμνη-
τικό τής κρητικής λεβεντιάς:

Πουλάκιν είχ' ή λυγερή κι' έμήνα τοῦ καλοῦ
[τση]
σὰ θέλεις, ἄγγουρε, νὰ ρθῆς καλλιὰ καιρὸ
[δὲ βρίστεις]
ώσαν τσοὶ πρῶτες τοῦ Μαΐου, σὰ τοῦ θερέτρου
[τ' Ἀπρίλη]
ἀποὺ ν' οἱ ποταμοὶ στεγνοὶ, τὰ ρυάκια σου
[φωμένα]

—Μηνᾶς μου, κόρη, κι' ἔρχομαι, μὰ εἶντα
[νὰ βάλω νὰ ρθω]

—”Αν βρέχη, βάλε τσόχινα κι' ἀνὲ χιονίζη
[γρούνες]
κι' ἀν εἶνας εύγιὰ νατὶ ξεστεριὰ, ἔλα μὲ τὰ
[λινὰ σου.]

“Ελα μὲ τὰ λιγούργια σου, μὲ τὰ μεταξωτὰ σου.
Μὰ κόμπωσέ τον ἥ—γι—αύγῃ, πάει μὲ τὰ
[λινὰ του.]

“Αρχετὸς δὲ Νότος τὸ νερὸ κι' δ κυρ Βορριάς
[ιὸς χιόνι]
κι' δ σκύλος Ἀνατολικὸς ρίχνει τὸ κουκοσάλι.
Χώνετ' δ μαῦρος ώς τ' αὐθιὰ κι' δ νιός ώς
[τὸ ζωνάρι.]

—Μαῦρε μου γοργογόνατε κι' ἀνεμοκυκλωπόδη
πολλὲς φορὲς μ' ἐγλύτωσες ἀπὸ βαρὲς φουρ-
[τοῦνες,
κι' ἀν μὲ γλυτώσης, μαῦρε μου, πὸ τούτη
[τὴν φουρτούνα.

τὰ τέσσερα σου πέταλα χρυσᾶ θὰ σου τὰ κάμω
τὰ δαχτυλίδια τη̄ ξευής μπρόκες θὰ σου
[περάσω.

Τὰ τραγούδια τής «στράτας» είναι
λιγότερα ἀπ' τὰ τραγούδια τής «Τά
βλας», είναι δμως μεγαλύτερα. Οἱ μα-
κρυνὲς ἀποστάσεις δικαιολογοῦν τὴν
μεγάλη διάρκεια ἐνδὲ τραγουδιοῦ. Καὶ
γι' αὐτὸς ἀκριβῶς τὸ λόγο, ἐνῶ κανό
νας στὰ τραγούδια τής τάβλας είναι νὰ
λέγουνται μερικὲς μόνο «κοντυλιές» λίγα
δίστιχα δηλαδὴ, γιὰ νὰ μπορέσῃ καθέ-
νας ἀπὸ τοὺς καλεσμένους νὰ πῆ τὸ
δικό [του] καὶ νὰ παρουσιαστῇ ἡ ἀπα-
ραίτητη ποικιλία, στὰ τραγούδια τής
«στράτας» δ κανόνας είναι νὰ λέγεται
κάθε τραγούδι ώς τὸ τέλος, μὲ πολλὰ
μάλιστα ἀ πο γ αέ ρ μ α τ α — ἐπανα-
λήψεις — γιὰ τὴν ἔξοικονδμηση τῶν ἀ-
ποστάσεων. Αὕτη είναι ἡ αἰτία που τὰ
ερισσότερα τραγούδια τής «τάβλας»
ἔρτασαν στὶς μέρες μας κολοβώμένα,
ὅτι σε πολὺς ξεχνιούνται δλο καὶ περισσό-

τεροὶ ἀπὸ τοὺς τελευταίους των στίχους.
Τὶς περισσότερες φορὲς δταν ἀκοῦμε ριζη-
τικα τραγούδια τῆς τάβλας, μᾶς ξενίζει
τὸ σταμάτημα τοῦ τραγουδιοῦ σ' ἐνα
σημεῖο, ποὺ δὲν εἶναι ἡ φυσικὴ κατάλη-
ξη οὔτε στὸ νόημα οὔτε στὴ μουσικὴ
σύνθεση

Τὸ χαρακτηριστικότερο δμως στοιχεῖο
στὴ διάκριση τῶν δύο μεγάλων κατηγο-
ριῶν τοῦ ριζίτικου τραγουδιοῦ εἶναι τὸ
μὲ λος.

‘Ο μαλακὸς μακρόδυρτος «σκοπός»,
ποὺ ἔρχεται σὰν μουσικὴ ύπόκρουση στὸ
βάδισμα ἢ τὸ λίκνισμα τοῦ ζώου, ἀνιθε-
τα στὸ ζωηρὸ καὶ βροντόφωνο μοτίβο τοῦ
τραγουδιοῦ τῆς τάβλας, δίνει ἀπόλυτα τὸ
διακριτικὸ στοιχεῖο ἀνάμεσα στὶς δυὸ κα-
τηγορίες. ‘Η μελωδία τοῦ ριζίτικου τρα-
γουδιοῦ ἀπὸ μαρφολογικῆς πλευρᾶς εἶναι
κυκλικὴ ἡ.

Τραγουδεῖ ἔνας, δυὸ συνήθως στοί-
χους — μιὰ κονιιλιὰ δπως λὲν στὴ Κρή-
τη — καὶ ἀναδιπλώνεται ἀπὸ χορὸ δλθ-
κληρο.

Δὲν εἶναι σπάνιο δ ἐνας αὐτὸς τρα-
γουδιστὴς νὰ βοηθιέται καὶ ἀπὸ ἐνα δύο
ἄλλους, αὐτὸ δμως δέν εἶναι δ κανόνας.
‘Η σωσιὴ καὶ πραγματικὴ ἀπόδοση τοῦ
ριζίτικου τραγουδιοῦ ἀπαιτεῖ δ ἴπρωτος
κύκλος κάθε «κοντυλιάς» νά λέγεται ἀπὸ
Ἐ α κοὶ μόνον. Πρέπει τσως νὰ τονισθῇ ἡ
λεπτομέρεια αὐτῇ γιατὶ πολλοὶ παρασυ-
ρδμενοὶ ἀπὸ τὸ «σιγοντάρισμα», ἃς τὸ
ποῦμε ἔτσι, τῶν δυὸ τριῶν, ποὺ βοηθοῦν
τὸν κύριο τραγουδιστὴ, μιλουν γιὰ δυὸ
χορῶν.

“Ολα τὰ παραπάνω στοιχεῖα βιηθοῦν
βέβαια κατὰ ἐνα τρόπο νὰ βροῦμε [τὴν
κατηγορία ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἀνήκει ἐνα
ριζίτικο τραγούδι. Δὲν νομίζω δμως δτὶ
εἶναι ἀρκετὰ νὰ θεωρηθοῦν σὰν κριτήρια
στὴ διάκριση τῶν ριζίτικων τραγουδιῶν,
σὲ τραγούδια τής «τάβλας» καὶ τραγού-
δια τής «στράτας» ύποκειμενικὰ καθὼς εί-
ναι καὶ βγαλμένα ἀπὸ μιὰ ἐκ τῶν ύστε-
ρων ἔρευνα.

“Οπως εἶπαμε καὶ στὴ ἀρχὴ, ἡ διά-
κριση αὐτὴ βασίζεται σὲ μιὰ αὐστηρὴ πα-
ράδοση, ποὺ δὲν εἶναι εὔκολο νὰ μπῆ σὲ
μεθολογικὰ καλούπια. Σ' αὐτὴ λοιπὸν
τὴν παράδοση πρέπει κυρίως νὰ βασισθοῦ-
με σὰν μιὰ δημιουργημένη κατάσταση μὲ
κάθε ἐλευθερία γιά παραπέρα ύποκειμε-
νικὲς κρίσεις, πάνω στὰ χαρακτηριστικὰ
τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης κατηγορίας.

ΠΗΓΑΙ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΑΙ ΤΩΝ ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΔΗΜΩΔΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ (ΡΙΖΙΤΙΚΩΝ)

Τὰ Κρητικὰ δημώδη ἄσματα, 'Ριζίτικα λεγόμενα, διότι ἄδονται συνήθως καὶ κυρίως ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν εἰς τὰς ρίζας, δηλ. τὰς ύπωρείας τῶν Λευκῶν Ὁρέων κειμένων χωρίων, εἰναι ἀποκλειστικὸν προνόμιον καὶ τοῖς μα τῶν Δυτικῶν Ἐπαρχιῶν τῆς Κρήτης καὶ ἀκόμη εἰδικώτερον πρωτίστως μὲν τῶν κατοίκων τῶν ὀρεινῶν χωρίων τῶν Ἐπαρχιῶν Κυδωνίας, Σελίνου, Ἀποκορώνου καὶ Σφακίων, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον τῶν τοιούτων τῆς Ἐπαρχίας Κισσάμου. Οὐχ ἴτιον δμως ἄδονται καὶ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν δμόρων Ἐπαρχιῶν Ῥεθύμνης καὶ Ἀγ. Βασιλείου, τῆς χρήσεως αὐτῶν ἐλαττουμένης δσω βαίνομεν ἀνατολικώτερον μέχρι τῶν συνδρων τοῦ Νομοῦ Ἡρακλείου πέραν τῶν δποίων ἥ εἰναι σχεδὸν ἄγνωστα ἥ σπανιώτατα ἄδονται ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐκείνων οἱ δποῖοι ἔρχονται εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς κατοίκους τῶν Δυτικῶν Ἐπαρχιῶν.

Καὶ περὶ μὲν τῆς σημασίας, τοῦ μουσικοῦ μέλους καὶ τῶν διαφόρων κατηγοριῶν αὐτῶν πραγματεύονται εἰς τὸ παρὸν τεῦχος ἔτεροι ἀξιόλογοι συνεργάται τῆς «Κρητικῆς Ἔστίας» ἐγώ δὲ θὰ πραγματεύθω περὶ τῶν μέχρι τοῦτο ἐκνιθόθεντων βιβλίων καὶ συγγραμμάτων εἰς τὰ δποῖα δυνάμεθα νὰ εῦρωμεν τὰ 'Ριζίτικα αὐτὰ Κρητικὰ τραγούδια. Διότι δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ξέρωμε νὰ τραγουδοῦμε δπως—δπως ἔνα ἥ δυδ ἥ καὶ περισσότερα ἀπὸ τὰ περίφημα αὐτὰ τραγούδια τοῦ λαοῦ μας ἀλλὰ πρέπει νὰ ξέρωμε νὰ τὰ λέμε σωστὰ καὶ πλήρη, εἰ δυνατὸν δὲ, νὰ ξέρουμε καὶ τὰς διαφόρους παραλλαγάς των. Τοῦτο θὰ τὸ κατορθώναμε ἀνεχαμε στὴ διάθεσί μας μιὰ πλήρη Συναγωγὴ δλων αὐτῶν τῶν ἀσμάτων ταξινομημένων καταλλήλως δστε νὰ εἰναι

εὔειλος ἥ ἄμεσος ἀνεύρεσις ἐκάστου.

Ο «Σύλλογος Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν» τῆς πόλεως μας μεριμνᾶ ἡδη ἀφ' ἐνδός μὲν διὰ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Ὁδείου μας καὶ μέλους τοῦ Διοικητ. Συμβουλίου κ. Μιχ. Βλαζάκη διὰ τὴν περισυλλογὴν τοῦ μέλους τῶν ἀσμάτων τούτων κατόπιν ἐλέγχου ὑπὸ συσταθείσης πρὸς τοῦτο Ἐπιτροπῆς ἐξ εἰδημόνων διαφόρων διαμερισμάτων, ἵνα μετὰ ταῦτα ἥχογραφηθῶσι καὶ κυκλοφορήσωσιν εύρεως εἰς πλάκας γραμμοφώνου πρὸς εὐχερῆ διάδοσιν καὶ κυρίως διὰ τὴν ὄρθην διάσωσιν των ἀπὸ τὸν βροτολογὸν χρόνον, ἀφ' ἐτέρου δὲ δι' ἔμοι, ἐργαζομένου ἀπὸ μηνῶν ἐντατικῶς, διὰ τὴν περισυλλογὴν, ταξινόμησιν καὶ καταγραφὴν δλων αὐτῶν τῶν τεῖθε κάκεῖσε κατεσπαρμένων ἀσμάτων τούτων, μὲ τὸν σκοπὸν δπως δ. Σύλλογος προβῆν καὶ καιρῷ εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς ἐργασίας αὐτῆς εἰς τὴν δποίαν θὰ περιληφθῶσι καὶ τὰ μουσικὰ μοτίβα ἐκάστης δμάδος τούτων πρὸς διαιώνισιν τοιουτοτρόπως καὶ τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν καὶ τῆς μουσικῆς μὲ τὴν δποίαν τὸ καθένα των τραγουδιέται. Δι' ήματς θὰ ἦτο ὑψηστη ἱκανοποίησις καὶ μέγα κατόρθωμα ἔαν, ὡς ἐλπίζομεν, φέρωμεν εἰς αἴσιον πέρας τὴν ἐργασίαν αὐτὴν, πρὸς πραγματοποίησιν τῆς δποίας ἐργαζόμεθα μὲ δλας ήμῶν τὰς δυνάμεις.

Μέχρις δμως ἐπιτεύξεως τούτου, δὲν εἰναι ἀσκοπὸν νὰ γνωρίσωμεν μερικὰ πράγματα σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τοῦ ποδ εἰναι γραμμένα καὶ ἡμποροῦμε ὡς τόσο νὰ τὰ βροῦμε τὰ λαϊκὰ αὐτὰ Κρητικὰ ρίζιτικα τραγούδια καὶ ποῖοι ἡσχολήθησαν μέχρι σήμερον μὲ τὴν συλλογὴν καὶ δημοσίευσιν των. Αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἔχει ἡ παρούσα μελέτη μου.

Κατὰ τοὺς μαύρους τῆς σκλαβιᾶς

χρόνους τὰ τραγούδια αὐτὰ μετεθίσοντο ἐκ παραδόσεως ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων ἄλλα μὲν ἔλησμον οὖντο καὶ περιέπιπτον εἰς ἀφάνειαν, ἄλλα δὲ, νεώτερα, ἐπλάσσοντο ἀναλόγως τῶν ἔκαστοι τε περιστάσεων καὶ τῆς ψυχικῆς διαθέσεως τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ ποὺ τὰ ἐνεπνέοντο.

Μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 δὲν ἔχομεν καμμίαν σχετικήν συλλεκτικήν ἔργασίαν γραπτήν, ὅχι μόνον γιὰ τὰ Κρητικὰ ἄσματα, ἀλλ᾽ οὕτε καὶ διὰ τὰ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν διαμερισμάτων. Πρῶτος στὰ 1824 ὁ Γάλλος C. Fauriel συνέγραψε στὸ Παρίσι δίτομον ἀξιόλογον Συλλογὴν λαϊκῶν νεοελληνικῶν ἀσμάτων ὑπὸ τὴν δνομασίαν «Chants populaires de la Gréce Moderne» περιέχουσαν ἄσματα ιστορικά, ρωμαντικά καὶ οἰκιακά, ὡς τὰ ἀποκαλεῖ. «Ἐπειτα δὲ Ιταλὸς N. Tomaseo ἔγραψε στὰ 1842 στὴν Ἐνετίαν «Λαϊκά ἄσματα Τοσκάνων Κορσικανῶν, Ἰλλυριῶν καὶ Γραικῶν», τῷ 1850 δὲ Ἐλλην Ἀντ. Μανούσος συνέγραψεν εἰς Κέρκυραν «Τραγούδια ἑθνικὰ, ιστορικὰ καὶ οἰκιακὰ», τῷ 1851 δὲ M. de Marcellus ἐδημοσίευσε στὸ Παρίσι δίτομον συλλογὴν «Τραγούδια τοῦ λαοῦ στὴν Ἐλλάδα», ἔπειτα τῷ 1852 δὲ γνωστῆς μας Λευκαδίτης Σπυρ. Ζαμπέλιος ἐξέδωκεν ἐν Κερκύρᾳ «Ἀσματα Δημοτικὰ τῆς Ἐλλάδος», τῷ 1859 δὲ A. Ιατρίδης ἐξέδωκεν εἰς Ἀθήνας «Συλλογὴν δημοτικῶν ἀσμάτων παλαιῶν καὶ νέων», στὰ 1860 δὲ Ἀρν. Passow ἔγραψεν ἐν Λειψίᾳ «Τραγούδια Ρωμαΐκα», τῷ 1861 δὲ Th. Kind ἐδημοσίευσε στὴ Λειψία «Ἀνθολογίαν Νεοελληνικῶν ἀσμάτων», στὰ 1867 δὲ John Mathias ἐξέδωκεν ἐν Βερολίνῳ «Τραγούδια Ρωμαΐκα», τῷ 1868 δὲ Μιχ. Λελέκος ἐδημοσίευσεν εἰς Ἀθήνας «Δημοτικὴν Ἀνθολογίαν» καὶ τῷ 1874 δὲ E. Legrand ἔγραψεν εἰς Παρισίους «Συλλογὴν δημοτικῶν Ἑλληνικῶν ἀσμάτων». Δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀμφιβολία διὰ μέσα εἰς δλας αὐτὰς τὰς Συλλογὰς θὰ περιείχοντο καὶ πολλὰ τῶν τότε γνωστῶν Κρητικῶν δημωδῶν ἀσμάτων τὰ δποῖα ἀσφαλῶς θὰ εἰχον ὑπ' ὅψει καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἐκδώσαντες Συλλογὰς ἀποκλειστικῶς Κρητικῶν ἀσμάτων διὰ τοὺς δποίους κάμνω λόγον παρακάτω. Ἐπίσης Δημοτικὰ Ἑλληνικὰ τραγούδια ἐδημοσιεύθη-

σαν ὑπὸ διαφόρων τοπικά, κατὰ κατρούς ὡς λ. χ. τῆς Καρπάθου, τῆς Ἡπείρου, Μακεδονικά, τῆς Πελοποννήσου, τοῦ Ὀλύμπου, Ροδιακά, τοῦ Παγγαίου, τῆς Θράκης, Μανιάτικα, τῆς Σκύρου, Κυπριακά κ. ἄ. Ἐδῶ δὲν πρέπει νὰ παραλείψω τὴν ἀξιολογωτάτην, εἰς τρεῖς μέχρι σήμερον ἐκδόσεις, Συλλογὴν τοῦ πατρὸς τῆς Ἑλλ. Λαογραφίας Ν. Πολίτου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐκλογὴ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ» ὃν ἡ τε λευταία ἐν Ἀθήνας τῷ 1932, ὡς καὶ μίαν τελευταίως ποὺ δὲ Ἀγις Θέρος ἐξέδωκε, τὰ «Τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ» ἔργον ὁγκωδεῖς, περ'έχον καὶ πολλὰ τῶν Κρητικῶν ριζίτικων.

Πρῶτος διατάσσω περὶ ἡσχολήθη μὲ τὴν Συλλογὴν καὶ ἐκδοσιν ἀποκλειστικῶς τῶν Κρητικῶν τραγουδιῶν («Ριζίτικων») ἥτο δὲ Λάκκων Κυδωνίας Ἀντ. Γιάνναρης ἢ Γιανναράης, καθηγητὴς τοῦ Ἀγγλικοῦ Πα. επιστημονίου Σαίντ "Αντριους, δὲ ποῖος ἐτύπωσεν ἐν Λειψίᾳ τῆς Γερμανίας τῷ 1876 τὸ βιβλίον του «Ἀσματα Κρητικα μετὰ διστίχων καὶ παροιμιῶν». Ἡ ἀξιόλογος αὐτὴ ἐκδοσίς είναι ἀτυχῶς σήμερον πάρα πολὺ δυσεύρετος. περιλαμβάνει δὲ, κατὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ συγγραφέως, 62 τραγούδια ιστορικά, 78 πλαστά, ὡς τὰ ὄνομάζει 13 τοῦ Χάρου καὶ τοῦ Νάδη, 20 τῆς ἀγάπης, 13 ἀληθινά (,), 61 διάφορα, 12 οἰκιακά, δλα δὲ αὐτὰ τὰ ὄνομάζει «τῆς τάβλας». Ἐπίσης περιλαμβάνει καὶ τὰ ἔξις ἀκόμη τὰ δποῖα ὑπαγάγει εἰς δευτέραν μεγάλην ὑποδιαιρεσιν «Γισῆ Ξεφάντωσης» (ώς ἐδὲν ἡ τάβλα δὲν στρώνεται καὶ στὴν Ξεφάντωση), ἥτοι: 16 τῆς στράτας, 9 τοῦ χοροῦ, 14 τῆς κουλούρας καὶ 5 τῆς βλόγης. Μετὰ ταῦτα ἀναγράφει τὰ Κρητικὰ καὶ κάλαντα, γηιέμματα, μαντινάδες καὶ παροιμίες καὶ τέλος ἐπεξηγηματικὸν Γλωσσάριον. Τὸ βιβλίον αὐτὸν ἔχει γάρ μειονέκτημα διὰ δὲν ἀναγράφει τὰς πηγὰς ἔξ ὃν ἡρύσθη τὰ ἄσματα αὐτὰ δισυγγραφεύς, μόνον δὲ εἰς ὀλίγα ιστορικὰ ἀναγράφει τὸ ὄνομα ἐκείνου παρέντει τὰ ἥκουσε. Οὔτε δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν διὰ δλα αὐτὰ τὰ ἐγγνώριζεν διδιοῖς ἀπὸ σιήθους τότε, εἰς ἡλικίαν 24 ἐτῶν τῶν δποίων τὰ πλεῖστα ἔζησεν εἰς τὰς πόλεις μαθητῆς ἢ σπουδαστῆς. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, σπουδάζων ἔτι ἐν Γερμανίᾳ, ἔλαβεν ὑπ' ὅψει του τὰς μέχρι τότε ἐκδοθείσας συλλεκτικὰς ἔργασίας

ήμετέρων καὶ ξένων ποὺ ἀνεφέραμεν. Ὁ πίσης ἔν ἄλλο μειονέκτημα τῆς Συλλογῆς αὐτῆς εἶναι ἡ ἐλλειψ οἱ λεπτομεροῦς εἰρετηρίου, ἡ δποία δυσχεραίνει τὸν ἀγαγνώστην νὰ εὕρῃ ἢν ποίημά τι περιέχει ται εἰς αὐτὴν ἡ ὅχι.

Ολίγα ἔτη μετὰ τὸν Γιάνναρην ὁ ἐκ Βάμου Ἐμμ. Δ. Φρατζεσκάκης στὰ 1883 ἔξεδωκε τὴν «Ἀριάδνην» του, ὡς ὀνόμασε μίαν ἀξίαν λόγου συλλογὴν Κρητικῶν ἀσμάτων διατεαγμένων κατ' ἀλφάβητον. Δυστυχώς ἡ πηγὴ ἔξ ἥς ἔλαβα τὴν πληροφορίαν αὐτὴ δὲν ἀναφέρει ἄλλας λεπτομερείας ἀπὸ τὸ δυσεύρετο αὐτὸ βιβλίο τὸ δποῖον ὑποθέτω διι θὰ ἥτο μιὰ πολὺ καλὴ ἔργασία καὶ εὔχρηστος.

Μετ' ὅλιγα ἔτη δύο ἄλλοι Κρῆτες ἡσχολήθησαν μὲ δημοσίευσιν Κρητικῶν ἀσμάτων, ὁ Ἐμμ. Βαρδίδης ἔκδωσας τῷ 1888 ἐν Ἀθήναις τὰς «Κρητικὰς Ριμαῖς» περιεχούσας δύο ἡρωϊκὰ καὶ ιστορικὰ τραγούδια, τὸ τοῦ Δασκαλογιάνη καὶ τὸ τοῦ Ἀληδάκη, καὶ ὁ Παῦλος Φαφουτάκης, σπουδαστὴς τῆς Ιατρικῆς ποὺ ἔξεδωκε τὸ 1889 στὰς Ἀθήνας «Συλλογὴν ἡρωϊκῶν Κρητικῶν ἀσμάτων» περιέχουσαν 25 διάφορα ἐπίσης ἡρωϊκὰ καὶ ιστορικὰ ἀσμάτα (Δασκαλογιάνη, Ἀληδάκη, Λογίου, Βέργα, Μαλικούτη, Ἀρκαδίου, Κόρακα κλπ. καὶ τινα ἄλλα). Καὶ τὰ δύο βιβλιαράκια αὐτὰ εἶναι δυσεύρετα ἢν καὶ στερούνται σπουδαιότητες διότι τὰ εἰς αὐτὰ δημοσιεύμενα ἀσμάτα περιελήφθησαν εἰς τὰς μετέπειτα ἐκδόσεις διὰ τὰς δποίας θὰ ἀναφέρω παρακάτω.

Μετὰ ταῦτα ἐρχόμεθα εἰς τὸ βιβλίον τοῦ ἐκ Ρεθύμνης ξακουστοῦ λαογράφου Παύλου Βλαστοῦ «ὁ Γάμος ἐν Κρήτῃ» ποὺ ἔξεδωσεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1893, εἰς τὸ δποῖον ἐντὸς τῆς ἀξιολόγου μελέτης του περὶ τῶν κατὰ τοὺς γάμους ἐθίμων τῶν Κρητῶν παρεμβάλλει καὶ πολλὰ πάσης κατηγορίας καθαρῶς Κρητικὰ ριζίτικα ἀσμάτα. Ἐχει καὶ αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα τῆς ἐλλειψεως παντελῶς εύρετηρίου, περιλαμβάνει δμως ἀξιόλογον λεξιλόγιον τῶν ἰδιωματικῶν ἐν Κρήτῃ λέξεων καὶ φράσεων τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ πολὺ χρήσιμον, ἰδίως εἰς τοὺς ξένους. Ὁ ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν ἀσμάτων τοῦ βιβλίου σύτοῦ μὲ ἐκεῖνα ποὺ εἶχε δημοσιεύσει ὁ Γιάνναρης ἔξαγω διι ὁ Βλαστὸς ἔκαμε ἰδικήν του ἀποκλειστικῶς ἔργασίαν χωρὶς νὰ ἔχῃ ύπ' ὅψει του τὸ βιβλίον τοῦ Γιάνναρη, οὕτε τοὺς ἄλλους, δικούς καὶ

ξένους, ποὺ εἶχαν γράψει ἵως τότε Κρητικὰ ἀσμάτα.

Ἐντεκα χρόνια μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Βλαστοῦ, στὰ 1904, ὁ Δημ. Βουτεάκης ἔξεδωκεν εἰς Χανιὰ τὰ «Τραγούδια Κρητικά» μικράν συλλογὴν περιέχουσαν ίκανά τραγούδια ἡρωϊκά, πολεμικά, τοῦ γάμου, τῆς τάβλας κλπ., μετά τινα δὲ ἔτη, τῷ 1909, ὁ ἀειμνηστος ἐκ Σελίνου πολιτευτής καὶ θεῖος μου ἐκ μητρὸς Ἀριστ. Κριάρης ἔξεδωκεν εἰς Ἀθήνας τὴν πρώτην, μικράν λεγομένην, Συλλογὴν «Κρητικῶν ἀσμάτων» περιέχουσαν 64 ἡρωϊκὰ καὶ ιστορικὰ Κρητικὰ ἀσμάτα καὶ 272 ἄλλα τῆς τάβλας, τῆς στράτας, ἔρωτικὰ, τοῦ γάμου κλπ., μετὰ τὴν ἔξαντλησιν τῆς δποίας διδος ἔξεδωσε τῷ 1921, ἐπίσης εἰς Ἀθήνας, τὴν «Πλήρη (μεγάλην λεγομένην) Συλλογὴν Κρητικῶν Δημωδῶν Ἀσμάτων» εἰς τὴν δποίαν περιέλαβε σχεδόν δλα, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, τὰ ἵως τότε γνωστά πάσης φύσεως Κρητικὰ δημοτικὰ τραγούδια, ἥτοι 89 ιστορικά, πολεμικά καὶ ἡρωϊκά, καὶ 321 ἀσμάτα τοῦ γάμου, τῆς τάβλας, τῆς βαπτίσεως, τῆς στράτας, τοῦ Νάδη, καὶ τοῦ Χάρου κλπ. Εἰς τὸ βιβλίον του αὐτὸ, συγκείμενον ἐκ 496 ἐν δλω σελίδων, δ συγγραφεύς περιέλοβεν εἴτε χάριν τῆς λαογραφίσις εἴτε διὰ λόγους καταναλωτικὸς καὶ 1015 Κρητικὰς παροιμίας, τὰ Κρητικά Κάλαντα καὶ 318 Κρητικὰ διστιχα (μαντινάδες). Εἰναι δὲ τὸ μόνον βιβλίον ποὺ εύρισκεται ἐν χρήσει εἰς χείρας πολλῶν Κρητῶν καὶ ἀποτελεῖ τὸ Corpus, οὕτως εἰπεῖν, τῶν Κρητικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἢν καὶ παρουσίαζει καὶ αὐτὸ τὰς αὐτὰς ἐλλειψεις δλων τῶν προηγουμένως ἐκδοθέντων, δηλ. τὴν ἐλλειψιν τῶν πηγῶν ἃς εἶχεν ύπ' ὅψει του δ συγγραφεύς ἡ τούλαχιστον τῶν προσώπων παρ' ὧν οὐτος ἥκουσε τὰ ποιήματα, ὡς καὶ τὴν ἐλλειψιν βιηθητικού εύρετηρού ποὺ τὸ καθιστᾶ δυσχηστον. Καὶ ἔχει μὲν οὐτος ἐν τέλει ἐκτενές, κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκάστου ποιήματος, εύρετηριον, ἀλλὰ παρέλειψε νά κατατάξῃ τοῦτο ἀλφαριθμικῶς καὶ ἔισι διὰ νά εὕρῃ τις ἔάν τὸ βιβλίον περιέχει ποίημά τι καὶ εἰς πολαν σελίδα, θὰ πρέπει νὰ διεξέλθῃ καὶ τὰς δεκαέξ (16) σελίδας τοῦ δηθεν εύρετηρίου τούτου.

Κατὰ τὸ ἔτος 1933 δ ἡμέτερος συμπολίης καὶ ἐκ Σκάφης Σελίνου ἔλκων τὴν καταγωγὴν γνωστὸς λαογράφος Ἰω. Σ. Μαθιουδάκης (Λουλούδα) ἐδημοσίευ-

σεν εἰς τὸν Α' τόμον τοῦ ἐνταῦθα ἔκδοθέντος τετραμήνου περιοδικοῦ «Κρητικά» (σ. 242 – 284) ἀρκετά ἀξίαν λόγου συλλογὴν ἔξ 102 «Δημοτικῶν Τραγουδιῶν Σελίνου» ἦτοι 40 τῆς τάβλας, 8 διηγὴ ματικὰ (ώς τὰ ὀνομάζει), 33 σατιρικὰ καὶ 7 διάφορα, πλεῖστα δὲ τούτων ἀνέκδοτα.

Μετά διετίαν, τῷ 1935, ἡ γνωστὴ λογία καὶ μουσικοδιδάσκαλος δὶς Εἰρήνη Σπανδωνίδη έξέδωκεν εἰς Ἀθήνας τὰ «Κρητικὰ Τραγούδια» Σφακιανὸν, Ριζίτικα, εἰς ἄπειρα 92 διάφορα Κρητικὰ ἀσματα ἢ οἱ 12 Ιστορικά, 6 τοῦ Διγενῆ—μεσαιωνικά, 9 τοῦ ἔρωτα, 14 γιορτερά, 12 τοῦ Χάρου καὶ τοῦ Νάδη. 3 τῆς ζωῆς (.), 4 τῆς βοσκικῆς, 7 σατιρικὰ—παρατισάφαρα (ώς τὰ ἀποκαλεῖ) καὶ 25 διάφορα. Ἐπίσης περιέλαβεν 170 κρητικὰ δίστιχα (μαντινάδες), 2 σύγχρονα τραγούδια καὶ σχόλια.

Τελευταῖος ὅλων ὁ συμπολίτης συνταξιοῦχος διδάσκαλος καὶ γνωστὸς λαογράφος Π. Βαβουλές περιέλαβεν εἰς τὴν ἔκδοσιν του «Ο Κρητικὸς Τραγουδιστής» ποὺ ἔξέδωκεν εἰς Χανιά τῷ 1950, ἔκτὸς τῶν 3 000 περίου Κρητικῶν διστίχων (μαντινάδων) καὶ 62 ριζίτικα τραγούδια τῆς τάβλας (τὰ κυριώτερα ποὺ ἀκούονται σήμερον), 5 σύγχρονα τῆς Γερμανικῆς κατοχῆς καὶ 9 τῆς στράτας.

Χωρὶς δῆμως ὅλα τὰ βιβλία ποὺ ἀναφέραμε, τὰ δποῖα ἀποκλειστικῶς ἔξεδόθησαν ώς Συλλογαὶ Κρητικῶν δημωδῶν Ἀσμάτων πλὴν τῆς συλλογῆς τοῦ Ἰ. Μαθιουδάκι, Κρητικὰ δημοτικὰ τραγούδια ἔχουν δημοσιευθῇ σποραδικῶς καὶ εἰς ὅλα τὰ κατὰ καιρούς ἐκδοθέντα περιοδικὰ ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ, Κρητικοῦ Ιστορικο—λαογραφικοῦ περιεχομένου, ἔξ ὧν τὰ κυριώτερα εἰναι :

A) Ἀπὸ τὰ εἰς Ἀθήνας ἐκδοθέντα:

Ο «Κρητ. Ἀστήρ» τῶν Χανίων τοῦ Γ. Λελεδάκη ποὺ ἔξεδιδετο ἐπὶ πολλὰ χρόνια ἐδημοσίευσε πάρα πολλὰ Κρητικὰ δημώδη ἀσματα.

Ο «Προμηθεὺς Πυρφόρος» τοῦ Γ. Δαφέρμου ποὺ ἔξεδιδετο ἐπὶ σειράν ἐτῶν στὸ Ρέθυμνον ἐδημοσίευσεν ἐπίσης πολλὰ καὶ τινὰ ἀνέκδοτα.

Ο «Κρητ. Λαός» καὶ ἡ «Κρητικὴ Στοά» τοῦ Ιστορικοῦ συγραφέως Ἰ. Μουρέλλου στὸ Ηράκλειο, τὰ «Κρητικά», τετράμηνον

ΧΙΟΝΙΣΜΕΝΕΣ ΜΑΔΑΡΕΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Σ' αὐτές, ἀπ' τὰ Σελιγιώτικα ώς τὰ Σφακιανὰ καὶ τὰ Λακκιώτικα ριζώματα, ἀνήκει τὸ Κρητικὸ Δημοτικὸ Ριζίτικο τραγούδι.

περιοδικὸν τοῦ ἄλλοτε ἐν Χανίοις Κρητικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, τὸ «Περιοδικὸν Δελτίον τοῦ Κρητ. Φιλολ. Συλλόγοτ» «Χρυσόστιομος» εἰς τὸ δποῖον δικαθηγητής Πανεπιστημίου κ. Ν. Τωμαδάκης είχε δημοσιεύσει τῷ 1927 Κρητικὰ τραγούδια, τὸ «Φῶς» τοῦ Ηρακλείου τοῦ 1932–33, τὸ «Φῶς» τῶν Χανίων 1904, καὶ ἡ «Δρῆρος» τοῦ Ε. Πιτυκάκη ἐν Νεαπόλει.

B) Απὸ τὰ εἰς Ἀθήνας ἐκδοθέντα:

Κρητικὰ τραγούδια ἐδημοσίευσεν ὁ Β. Χουρμούζιος στὰ 1842 εἰς τὸ βιβλίον του «Κρητικά», ἡ Ἐλπὶς Μέλαινα τῷ 1888 στὴ «Κρητ. Μέλισσαν», τὸ περιοδικὸν «Ἀθηνᾶ» τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας τὸ δποῖον τώρα διευθύνεται ἀπὸ τὸν καθηγητὴν κ. Τωμαδάκην, δ. «Ραδάμανθυς» τοῦ κ. Παπαγιαννάκι, τὸ πέριοδικὸν ἡ «Ἐστία», τὸ Λαογραφικὸν Δελτίον τῆς ἐν Ἀθήναις Λαογραφικῆς Ἐταιρείας ὃπου εἰς τόμον Θ' ἐδημοσίευσε Κρητ. τραγούδια δικαθηγητῆς Πανεπιστημίου κ. Γ. Κουρμούλης, δ. «Νουμᾶς», ἡ «Ἐπετηρίς Εταιρείας Κρητικῶν

Σπουδών είς τὸ β' τόμον τῆς δποίας ἐδημοσίευσεν ἡ Αἰκατ. Κουρμούλη ἀρκετά δημοτικά ἀσματα τῆς Ἐπαρχίας Ἀγ. Βασιλείου, ὃν τινα ἀνέκδοτα ἔως τότε,

"Ἐπίσης είς τὸν ἡμερήσιον τύπον Κρήτης καὶ λοιπῆς Ἑλλάδος ἔχουσι δημοσιευθῆ κατὰ καιροὺς πολλὰ Κρητ. ἀσματα, δὲ συμπολίτης ἡμῶν δημοσιογράφος Ρουσσος Κιστάκις είς τὴν ἀπὸ 15εις ἐκδιδομένην είς Ἀθήνας 15ήμερον ἐφημερίδα του «Κρητ. Κόσμος» δημοσιεύει σχεδόν ἀνελλιπῶς είς ἔκαστον φύλλον της καὶ ἀπὸ ἕνα Ριζιτικό Κρητικὸ τραγοῦδι «Ομοίως καὶ ἡ ἐιέρα ἐφημερίς «Κρητικὴ Ἐνδητῆς» τοῦ κ. Γρηγοροπούλου ἔχει δημοσιεύσει κατὰ κοιροὺς πολλὰ τούτων. Τέλος ἔχομεν ἀπὸ τὰ σύγχρονα τὰς ἐργασίας τοῦ συμπλίτου μας Καθηγητοῦ κ. Μαυρακάκι είς τὰ 2 ἐκδοθέντα ἀξιόλογα λαογραφικά βιβλία του «Ἀνάλεκτα Κρητ. Λαογραφίας» καὶ «Ποιμενικά» Κρήτης, τὸ «Λεύκωμα Κρήτης» τοῦ κ. Ἀλ. Δρουδάκη ὅπου εύρισκομεν δεκάδα ἐκ τῶν γνωστῶν ῥίζητικων τραγουδιῶν καὶ τὴν «Κρητ. Ἐστίσιν» είς τὰ 32 μέχρι σήμερον ἐκδοθέντα τεύχη τῆς δποίας ἔχουσι δημοσιευθῆ ἐπίσης ἀρκετά τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν, δῶν τινα ἀνέκδοτα.

"Υστερα ἀπὸ τὴν πανσπερμίαν αὐτὴν φαντάζεται τις τὸν ὅγκον τῆς ἐργασίας ποὺ θὰ ἀπαιτηθῇ διὰ νὰ γίνῃ μιὰ περισυλλογὴ, ἐκκαθάρισις, καταγραφὴ καὶ δημοσίευσις τῶν Κρητικῶν αὐτῶν τραγουδιῶν. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω ὅτι ἀπὸ τὴν μέχρι σήμερον ἐργασίαν ποὺ ἔχω κάμει, μόνον τὸ ἀλφαριθμητικὸν εύρετήριον της κρατεῖ 23 ὀλοκλήρους δακτυλογραφημένας σελίδας.

Πρίν τελειώσω τὴν παροῦσαν μελέτην μου δὲν θεωρῶ ἀσκοπὸν νὰ παραθέσω μερικὰς παρατηρήσεις ποὺ ἔκαμα προχείρως είς τὰς δύο κυριωτέρας Συλλογὰς Κρητικῶν τραγουδιῶν ποὺ ἔχω ὑπὲρ ὄψει μου, τοῦ Α. Γιάνναρη καὶ τοῦ Ἀρ. Κριάρη, ἐκτὸς τῶν παρατηρήσεων ποὺ ἔκαμα παραπάνω, δηλ. τῆς ἐλλείψεως παρὸ ἀμφοτέρων ἀλφαριθμητικοῦ λεπτομεροῦς εύρετηρίου καὶ τῶν πηγῶν ἀπὸ τὰς δποίας ἐπῆραν τὸ ύλικόν των.

"Αν καὶ ὁ Κριάρης ἀντέγραψε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πιστῶς ৎσα τραγοῦδια τοῦ ἀρεσαν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Γιάνναρη, παρέλειψεν δύμας 20, ἐκ τῶν δποίων 3 ἴστορικα (Γιάνναρη, Δασκαλογιάννη καὶ

Χατζῆ Μιχάλη), 15 τῆς τάβλας τὰ ἔξης: 1) Τρεῖς ἀτιζιγγάνοι, γεύγουνταν. 2) Ἐμήνυσε μου ὁ σύντεκνος. 3) Κάτω οιοῦ Δράκου τὸ χωριό. 4) Θωρεῖς ἐκείνη τὴν κορφὴ τὴν πίσω παρὰ πίσω; 5) Ξένο δὲν τὸ βαρέθηκες. 6) Οὖλα τὰ πράμματά μπεψεν δικύριος. 7) Τρωτε καὶ πίει ἄρχοντες, τὸ συνηθέστατο σύτὸ τραγοῦδι τῆς τάβλας. 8) Τρεῖς χρόνοι πᾶνε σήμερο. 9) Νὰ φάω θέλει καὶ νὰ πιῶ. 10) Θέ μου μεγαλοδύναμε μπέψε μου πλούσον ἄντρα 11) Χριστέ μου νὰ ξεδήλωσην τὸνειρο ποὺ δὲν ἀπέψε. 12) Παρακαλῶ σε ἥλιε μου νὰ γοργοβασιλέψης. 13) Ποτέ μου δὲν ἐδείλιασσα ἄντρα πεὺ νὰ κουκάται. 14) Ἐννιά μ. (σόκιν). 15) Δυὸς γράδες ἐμαλώνανε εἰς τὸ Ἀγκαβανομούρι καὶ 2 τῆς στράτας. Τὸ σόκιν καὶ τὰ 2 τελευταῖα πιστεύω ὅτι τὰ παρέλειψε σκοπίμως δικράρης. Προσέθεσεν δύμας δικράρης εἰς δσα περιέχει διάνναρης τριάκοντα (30) ἴστορικά—ήρωα καὶ καὶ ἐννενήκοντα δύο (92) διάφορα τῆς τάβλας καὶ τῆς σιράτιας, ποὺ τὰ συνέλεξεν διδιός, πολλὰ τῶν δποίων εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον συνηθισμένα.

Περαίνων σημειώνω ἀκόμη ὅτι τόσον διάνναρης δύσον καὶ δικράρης παρέλειψεν νὰ περιλάβουν εἰς τὰς Συλλογὰς των τὰ ἔξης δυὸς πολὺ συνηθισμένα Ριζιτικά τραγοῦδια: τὸ «Τὴ συντροφιά σας χαίρουμαι τὴν ἀξια τιμημένη» καὶ τὸ «Πέτε το οἱ γι' ἄντρες πέτε το τοῦ τάβλας τὸ τραγοῦδι». Ἐκτὸς ἐδὲν ὑπόθεσωμεν ὅτι αὐτὰ συνετέθησαν μεταγενεστέρως, πρᾶγμα ἀπίθανον.

'Ἐπίσης τοῦ Κριάρη διέφυγαν δύο ἀκόμη συνηθέστατα ἀσματα τῆς τάβλας, τὰ «Πουλάκια κελαΐδήσιε ως εἰστε μαθημένα» καὶ «Χίλια καλῶς τὸ βρήκαμε τοῦ φίλου μας τὸ σπῆτι» ως ἐπίσης ἔνα τῆς σιράτας τὸ «Τὰ χελιδόνια τοῦ Βλαχιάς καὶ τὰ πουλιά τοῦ Δύσης». Ἰδοὺ γιατὶ εἶναι ἀπαραίητος ἡ ἐτοιμαζομένη πλήρης, Συλλογὴ τοῦ Συλλόγου μας.

"Ἐπιφυλάττομαι νὰ δημοσιεύσω στὴν «Κρητικὴ Ἐστία» περιληπτικὴν βιβλιογραφίαν τῶν Κρητικῶν Δημοτικῶν Τραγουδιῶν κατὰ συγγραφέα πρὸς χρῆσιν τῶν ἀναγνωστῶν της.

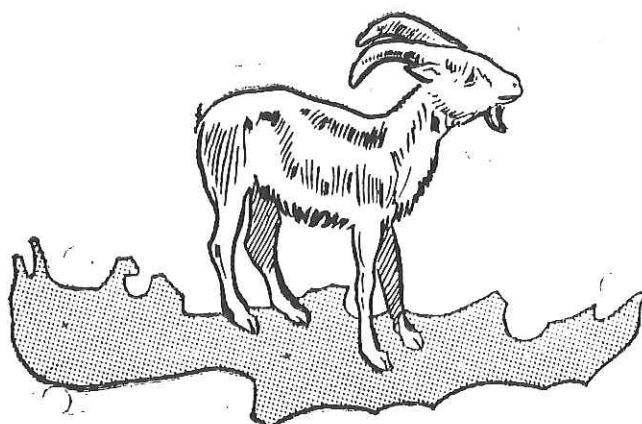
ΙΔΟΜ. ΠΑΠΑΓΡΗΓΟΡΑΚΙΣ
Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου «Φίλοι Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν»
Διευθυντὴς Ο.Τ.Ε. Κρήτης

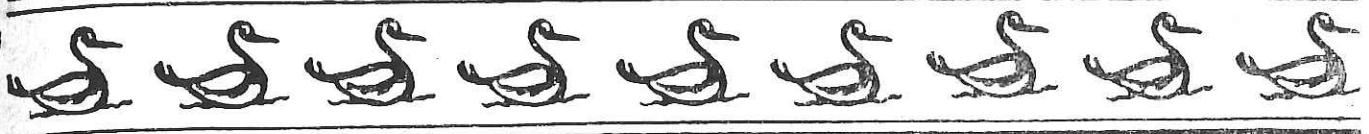
Ο ΧΑΡΟΣ ΚΙ⁹ Ο ΝΙΟΣ

Τρώτε καὶ πίνετ⁹, ἄρχοντες, κι⁹ ἔγὼ νὰ σᾶς δηγοῦμαι,
κι⁹ ἔγὼ νὰ σᾶσε δηγηθῶ γιὰ ἔναν ἀντρειωμένο,
γιὰ ἔνα νιὸν, τὸν εἶδα ὅ γὼ ζ' τσοὶ κάμπους κι⁹ ἐκυνῆγα,
κυνήγα κι⁹ ἐλαγώνευγεν δὲ νιὸς κι⁹ ἀγριμολόγα.
Στὸ γλάκιο πιάνει δὲ νιὸς λαγὸς, στὸ πῆδο πιάνει ἀγρίμι,
τὴν πέρδικα τὴν πλουμιστὴ δπίσω τὴν ἀφήνει.

Μὰ δὲ Χάροντας ἐπέρασε κι⁹ ἥτονε μανιασμένος·
—”Εβγαλε, νιὲ, τὰ ροῦχα σου καὶ θέσε τ' ἄρματά σου,
δέσε τὰ χέρια σου σταυρὸ, νὰ πάρω τὴν ψυχή σου.
—Δὲ βγάνω ὅ γὼ τὰ ροῦχα μου, δὲ θέτω τ' ἄρματά μου,
μηδὲ τὰ χέρια μου σταυρὸ, νὰ πάρης τὴν ψυχή μου.
Μ' ἀντρας ἔσù, ἀντρας κι⁹ ἔγὼ, κι⁹ οἱ δυὸ καλ' ἀντρωμένοι,
κι⁹ ἄϊντε νὰ πὰ ἀπαλαίψωμε στὸ σιδερὸν ἀλῶνι,
νὰ μὴ ράισουν τὰ βουνὰ καὶ νὰ χαλάσῃ ἡ Χώρα.

Καὶ πᾶνε κι⁹ ἐπαλεύγανε στὸ σιδερὸν ἀλῶνι.
Κι⁹ ἔννιὰ φορὲς τὸν ἔβαλεν δὲ νιὸς τὸ Χάρο κάτω.
Μ' ἀπάνω εἰς τὸν ἔννιὰ φορὲς τοῦ Χάρο βαροφάνη.
Πιάνει τὸ νιὸν ὅ ποὺ τὰ μαλλιά, χάμαις τὸν γονατίζει·
—”Αφις με, Χάρο, τὰ μαλλιὰ καὶ πιάσ⁹ μ⁹, ἀποὺ τὴ μέση,
καὶ τότεσὰς σοῦ δείχνω ὅ γὼ πώς εἰν⁹ τὰ παλληκάρια.
—”Απὸ κειδὰ τὰ πιάνω ὅ γὼ οὐλα τὰ παλληκάρια,
Πιάνω κοπέλλες ὅμορφες κι⁹ ἀντρες πολεμιστάδες,
καὶ πιάνω καὶ μωρὰ παιδιά μαζὶ μὲ τσὶ μαννάδες.

Ο ΕΡΩΤΑΣ ΚΑΙ Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΑ ΚΡΗΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

‘Υπὸ Σ. ΜΟΤΑΚΗ

Ενα μεγάλο ποσοστό—μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς μεγαλύτερο ἀπὸ ὅσο τῆς ἄλλης ‘Ελάδας—ιῶν Δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Κρήτης, ἔχουν ἐρωτικὸ περιεχόμενο. ‘Ο ἐρωτας καὶ ἡ γυναίκα τραγουδοῦνται σ’ ὅλους τοὺς τόνους καὶ μ’ ὅλες τὶς χορδὲς τῆς αἰσθηματικῆς λύρας. ‘Ο νόμιμος καὶ ὁ παράνομος, ὁ Ἱερὸς καὶ ὁ ἀνίερος, ὁ ἴπποτικὸς καὶ ὁ πεζὸς καὶ ρεαλιστὴς. ‘Ο ἐρωτας τοῦ νέου, τοῦ «ἄγγουρου» καὶ ὁ ἐρωτας τῆς κοπέλλας, τῆς «λυγερῆς», δπῶς χαρακτηοιστικὰ ἀποκαλεῖται ἡ καλοδεμένη κοπέλλα, ὁ ἐρωτας τῆς παντρεμένης ἡ ἀρραβωνιασμένης, ὁ ἐρωτας ἀνάμεσα σ’ ἀλλόθρησκους καὶ ἀλλοεθνεῖς, τῆς χήρας, τῆς καλόγριας, τῆς παπαδοπούλας, τῆς ἑξαδέλφης, τῆς ἀδελφῆς. Πολὺ ἐρωτισμὸ βλέπει κανεὶς ν’ ἀποπνέουν τὰ Κρητικὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ ὁ ἀέρας τῆς λαγγεμένης Ἀνατολῆς φαίνεται νὰ πνέῃ καὶ στὴν Κρήτη ἔξαιρετικὰ ζεστός.

Καθ’ αὐτὴ ἡ γυναίκα μέσα στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια δὲν παρελαύνει μονάχα σὰν ἐρωμένη. Τὴ βλέπομε καὶ σὰν σύζυγο πιστὴ ἡ ἀπιστη, σὰν ἀρραβωνιαστικὰ ἀφοσιωμένη ἡ ἀνυπόμονη, σὰν ἀδελφὴ τρυφερὴ ἡ ἀδιάφορη, σὰν θυγατέρα ὑπάκοη ἡ ἐπαναστατικὴ.

‘Απ’ ὅλες ὅμως τὶς παραπάνω μορφὲς τῆς γυναίκας βγαίνει νὰ κυριαρχῇ στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ μας ὁ νόμιμος ἐρωτας, ἡ πίστη καὶ ἡ ἀφοσίωση τῆς γυναίκας στὸ σπῆι καὶ τὴν οἰκογένειά της, ἡ στοργὴ.

Αὐτὰ εἰναι τὰ ιδανικὰ τοῦ λαοῦ, οἱ βασικὲς ἡθικὲς ἀρχὲς ποὺ κυριαρχοῦνε στὴ ζωὴ του. ‘Ολα τ’ ἄλλα εἰναι ἐκτροπὲς ἀπὸ τὰ καθιερωμένα καὶ παραδεδεγμένα, ποὺ δὲν διστάζει ὁ ποιητὴς—λαὸς νὰ τὰ τραγουδήσῃ, ὅχι βέβαια γιατὶ τὰ παραδέχεται ἀληθινὰ καὶ ὄρθδ, ἄλλὰ ἡ γιατὶ θέλει νὰ κατακρίνῃ μὲ τὸν τρόπο του μιὰ ἀνομη πράξη ἡ γιὰ νὰ γελάσῃ καὶ νὰ ἀστειευθῇ.

Στὸν ἐρωτα, κεῖνο ποὺ κυριαρχεῖ γενικὰ εἶναι ὁ ἴπποτισμὸς, ἡ μεγαλοπρέπεια στὸν τρόπο ποὺ ἐκδηλώνεται τὸ ἐρωτικὸ ἐνδιαφέρον, δπῶς φαίνεται στὸ παρακάτω τραγούδι, ποὺ μᾶς φέρνει στὴ μνήμη τὴ γνωστὴ πολιορκία τῆς Πηγελόπης τοῦ ‘Οδυσσέα ἀπὸ τοὺς πολυπληθεῖς μνησιῆρες:

‘Ἐκατὸ δυὸ ἀρχοντόπουλα μιὰν κόρην ἀγαποῦσαν
‘Ἐνιοὓς ἐνιοὓς ἐτάσσεντο μιὰν νύκτα, μιὰν ἡμέρα.
Κι’ ἐκεῖνα παρακούσανε καὶ πῆγαν οὕλα ἀντάμα,
Γεμίζου οἱ σταῦλοι ἀλογα, τὰ παραθύρια σέλεις,
καὶ τὰ παραθυρόφυλλα σκάλεις καὶ χαλινάρια.

‘Αλλὰ ὁ ἔρωτας καὶ ὁ γάμος δὲν εἶναι ύπόθεση ποὺ ἐνδιαφέρει μονάχα τοὺς δυὸς νέους. Προκειμένου μάλιστα γιὰ τὴν κόρη τὸ λόγο ἔχει πρώτα ἀπ’ δλα διατέρας. ‘Αλλὰ καὶ ὁ γυιός, ὁ νέος, δὲν εἶναι ἐλεύθερος ἀπόλυτα. Ἡ γνώμη τῶν γονέων εἶναι ἀπαραίτητη καὶ σεβαστή. ‘Ο δὲ ντροπαλός νέος καταφεύγει συνήθως στὴ μητέρα, σᾶν πιὸ προσιτή, γιὰ ν’ ἀνακοινώσῃ δλα δσα σκέπτεται καὶ κρύβει στὴν καρδιά του καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπέμβασή της.

Πᾶρε μου, μάνα, τὴν ξανθὴν, μάνα, τὴν μαυρομμάτα,
μάνα, τὴν γαῖτανόφρυδην, τὴν ἀλυσοπλευμένην,
τὴν εἰδα δψὲς στὸν ποταμὸν, τὴν εἰδα δψὲς στὴ βρύση
κι’ ἔλαμπαν τὰ δακτύλια της, κι’ ἀστράφτανε τὰ μάθια
Κι’ εἰδα τὸν ἄσπρο τση λαιμὸν.

‘Αλλα δημοτικὰ τραγούδια εἶναι ἀπλῶς περιγραφικὰ κάποιου ἔρωτικοῦ εἰδυλλίου, στὸ δποῖο δύο νέοι χαίρονται τὴν ἀγάπη σὲ κάποιο ἀπόμερο τόπο, μακριὰ ἀπὸ τὰ βάσκανα μάτια τῶν συνανθρώπων. Σὲ τοῦτα τὰ ποιήματα δ ἔρωτισμὸς εἶναι κατὰ κανόνα ὡμὰ ρεαλιστικὸς καὶ δ ποιητὴς χωρὶς ἐπιφύλαξη καὶ μὲ πολὺ ἀφέλεια δίνει τὴν εἰκόνα τῆς ἔρωτικῆς πανδαισίας.

«“Απόψε κρύος ἔπιασε καὶ τὰ πουλάκια ἐργάσαν
καὶ ἔγω, μεινα περιγιαλιάς γυμνὸς καὶ δένε ἥργου.
Καὶ γιάντα δένε ἥργασα καὶ γιάντα δένε ἥργου;
Λιγνὸς κορμάκι ἀγκάλιαζα, ἀσπρα βυζάκια ἐκράτου
κόκκινα χείλη ἐφίλουνα.
Γιὰ κεῖνο δένε ἥργασα, γιὰ κεῖνο δένε ἥργου.»

Χαρακτηριστικὸ τῶν δημοτικῶν μας τραγούδιων εἶναι ὅτι δ ἔρωτικὸς πόθος τῆς γυναικας, ἃν καὶ βρισκόμαστε σὲ μιὰ ἐποχὴ οὐστηρότητας τῶν ἡθῶν, δὲν καλύπτεται ἀπὸ τὴν καθιερωμένη γυναικεία σεμνότητα, μὲ ἀπόκρυψη τῶν συναφῶν αἰσθημάτων τῆς γυναικείας καρδιᾶς, ποὺ καὶ σήμερα ἀκόμα εἶναι συγκρατημένα στὴν ἐλαφρά μας ποίηση. Εἶναι καὶ τοῦτο ἀπόδειξη τοῦ φιλελευθέρου πνεύματος τοῦ λαοῦ καὶ στὸ πνεῦμα τῆς ποιήσεώς του. Στὸ παρακάτω ποίημα δώδεκα κορίτσια εὔχονται νὰ τοὺς στείλη δ Χριστὸς γαμβρὸ τὸ ταχύτερο, γιὰ τὴν ἴκανοποίηση τοῦ κοινοῦ πόθου.

Δώδεκα βεργολιγερὲς ξανθὲς καὶ μαυρομμάτες
βασιλικοὺς ποτίζουνε καὶ τοι βαγιοκλαδίζουν.
Κι’ ἔκειά ποὺ τοι ποτίζανε ἐπεριρροζονάραν.
«Χριστὲ καὶ νὰ προβαίνανε δώδεκα καβαλάροι
νὰ παίρνη δ κάθε εἰς τὴν μιὰ, κι’ ἡ κάθε μιὰ τὸν ἔνα.»

“Οσον ἀφορᾶ τὴν ἔρωτικὴ προτίμηση ἀπὸ μέρους τῶν ἀντρῶν, δὲν ύπάρχει κανόνας. ”Αλλοι δείχνουν προτίμηση σὲ τοῦτες κι’ ἄλλοι σ’ ἔκεινες. Οἱ βεργολιγερὲς δμῶς κρατοῦν τὰ σκῆπτρα. Οἱ ψιλόλιγνες, μὲ τὸ φειδίσιο κορμὶ καὶ τὴ δακτυλιδένια μέση. Τὸ τελευταῖο τοῦτο, εἶναι γνώρισμα ὅχι μονάχα τῶν ὥραίων γυναικῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνδρῶν. Σὲ τοῦτο τὸ ποίημα δ νέος δείχνει προτίμηση στὶς ξανθιές, χωρὶς δμῶς καὶ νὰ περιφρονῇ τὶς μαυρομμάτες.

«Δώδεκα χρόνους ἔκαμα βοσκός στὸ Σαλονίκι
κι' ἡ βοσκική μου εἶντά τονε; κορίτσια ἐννιὰ χιλιάδες,
χώρια ἐμέτρα τοὶ ξανθὲς, χώρια τοὶ μαυρομμάτες
χώρια τοὶ γαῖτανόφρυδες, τοσ' ἀλυσσιδοπλευραί.
Μὰ διάκοφέ με μιὰ ξανθιὰ, τὸ φίρε τσὴ καρδιᾶς μου.»

Σ' ἄλλα δμως τραγούδια ἡ προτίμηση γίνεται στὶς μαυρομμάτες, σιὶς μελαχροινὲς, τὶς ἄσπρες, τὰ ώραῖα μαλλιὰ κλπ. Ποικιλία μεγάλη στὸ ἀντρικὸ γοῦστο. Τίδιαίτερη ἀξία ἔχουν τὰ πλούσια μαλλιά.

Γιὰ πιστοποίηση πάλι τοῦ γυναικείου ἐνδιαφέροντος, παραπέμπομε σ' ὅλα ἑκεῖνα τὰ δημοτικά μας τραγούδια, δπου τὸ βραβεῖον ἔξαιρετικῶν πράξεων καὶ ἡρωϊσμῶν, εἰναι πάντα μιὰ ώραία κοπέλλα:

«Ἄρμένου γυιδς καυχήστηκε δμπρὸς τῶν ἀφεντάδων
— "Αφέντη ἐγὼ τὴ θάλασσα τηνὲ περνῶ πλεόντας.
— "Αν τὴ περάσγις Ἀρμένου γυιὲ τὴ θάλασσα πλεόντας
γαμπρὸ θὲ νὰ σὲ κάμω ἐγὼ γῆ σὺ ἐμὲ κουνιάδο,
θέλεις τὴν πρώτη μου ἀδερφὴ, θέλεις τὴν δεύτερή μου
θέλεις τὴν ἔξαδέρφη μου.»

ἢ στὴν δμολογία τῆς γυναικας τοῦ Διγενῆ, ποὺ σ' ἐρώτηση τοῦ συζύγου της ποιὸν θὰ ἔπερνε ἄντρα τῆς, ἀν ἔξαφνα πέθαινε ἑκεῖνος, ἀπάντησε χωρὶς δισταγμὸ:

— "Αν ἀποθάνης, Διγενῆ, τὸν Κωνσταντῆ θὰ πάρω,
ποὺ εἰδα κι' ἐπαλεύγετε εἰς τὸ λιμιδ, στὸ λάκκο,
κι' ἔκειὰ ποὺ πάθιες Διγενῆ, ἡ γῆς ἔκανε λάκκο,
κι' ἔκειὰ ποὺ πάθειε δ Κωνσταντῆς ἔτρεμε ἡ γῆς στὰ πόδια.»

Ο γυναικεῖος θαυμασμὸς, βλέπετε, στρέφεται πρὸς τὴ δύναμη πάντοτε.

Τὸ μεγαλύτερο προτέρημα τῆς γυναικας στὰ λαϊκά μας τραγούδια εἰναι ἡ πίστη, δπως εἴπαμε καὶ παραπάνω, δμως καὶ δ !παράνομος ἐρωταὶς δὲν εἰναι ἀγνωστος στὸ λαϊκὸ τραγουδιστή, ποὺ ἔχουν δῆ ἀσφαλῶς πολλὰ τὰ μάτια του καὶ ἀκούσανε τ' αὐτιά του. Παντοῦ τὰ πάντα. "Εχουμε βέβαια λαϊκά τραγούδια, δπου ἔξαιρεται ἡ ἀφοσίωση τῆς νέας γυναικας πρὸς τὸν γέρο ἄντρα λ.χ. ποὺ τῆς πάντρεψαν ἡ τὸν ἄρρωστο καὶ παράωρο σύζυγο. "Ομως δὲν λείπουν καὶ οἱ γρινιάρες γυναικες, ποὺ παραπονοῦνται γιὰ τὴν παντρειά τους, δτι δὲν ἔχουν σύζυγο νέο, ώραῖο, δυνατὸ καὶ πλούσιο καὶ ἀπὸ καλὴ σειρά, καὶ μὲ τὴ δικαιολογία αὐτὴ προχωροῦνε πιὸ πέρα. Τὰ φτιάνουν μὲ τὸν κουμπάρο ἡ τὸ σύντεκνο λ. χ, μὲ τὸ φυσικώτερο τρόπο καὶ τὴν ἀφελέστατη δικαίολογία :

— «"Ομορφος εἰσαι σύντεκνε, μὰ 'χεις χλωμιὰ γυναικα,
κι' ἐσένα στέκει, σύντεκνε, γυναικα..... σὰν κι' ἐμένα,
νᾶχει τοῦ ἥλιου τοσ' ὁμορφιὲς, τοῦ φεγγαριοῦ τοὶ λάμψες
τοῦ μῆλου τοῦ Βενέτικου τοὶ ροδοκοκινάδες,»

Εἰναι μιὰ κατηγορία ἀνθρώπων ποὺ σύμφωνα μὲ τὰ σύγχρονα ἥθη, πολὺ δὲ περισσότερο τῶν χρόνων ἑκείνων, ποὺ ἀναφέρονται τὰ τραγούδια, δ ἐρωταὶς τοὺς εἰναι ἀπαγορευμένος. "Οπως λ. χ. στὶς γριὲς, σιὶς χῆρες, στὶς καλδύριες, στὶς.... μικροῦλες.

Μά δ λαϊκὸς τραγουδιστής δὲν διστάζει νὰ εἰσχωρήσῃ στὴ μαραμένη καρδιὰ τῆς γερδντισας, στὸ πένθιμο καλύβη τῆς χήρας, στὸ καλογερικὸ κελὶ ἡ νὰ μαντέψῃ τὰ πρόωρα σκιρτήματα τῆς ἄγγουρης κοπελίτσας μὲ τὴν ποδιά. Τὶ τάχα ; δὲν εἰναι ἄνθρωποι αὐτοὶ ; Δὲν ρέει σ' ἑκείνους αἷμα στὶς φλέβες; "Ομως δὲν πρόκειται νὰ

ἀσχοληθοῦμε μ' αὐτὰ τὰ ποιήματα, ποὺ τὰ περισσότερα εἶναι ἐμπαικτικά καὶ σκοτιό
ἔχουν νὰ προξενήσουνε τὴν εύθυμία καὶ τὸ γέλιο καὶ ὅχι νὰ σπουδαιολογήσουν. Ἐξ
ἄλλου, σᾶν δημιουργήματα καὶ ἐμπνεύσεις κατωτέρων ἀπασχολήσεων τῶν λαϊκῶν
μας ποιητῶν δὲν παρουσιάζουν ἐνδιαφέροντα οὕτε στὰ νοήματα οὕτε στὴν τεχνική.
Ἀναφέρομε ἔνα ριζίτικο, ποὺ ἀφορᾷ μικρὴ μαθητριοῦλα, ποὺ νέα ἐνδιαφέροντα, τὴν
ἔκαμπν νὰ βαρεθῇ τὸ σχολεῖο καὶ τὰ γράμματα. Τὸ ἔχομεν ἀκούσει νὰ τραγουδιέ-
ται στοὺς γάμους καὶ στὶς βαφτίσεις, στὴν περιοχὴ τῶν Χανιῶν τούλαχιστο. Εἶναι
σόβαρὸ καὶ στὸ ὄφος καὶ στὴ μουσική:

«Μάνα λοῦγε με, μάνα μου, χτένιζέ με
μάνα, στὸ σκολεῖο, μάνα μου, μὴ μὲ μπέμπεις
κι' ἀρχοντες περνοῦν πεζοὶ καὶ καβαλάροι
κι' ἔνας νιὸς καλὸς, καλὸς καὶ διωμανάρης
μοῦ παιζογελᾶ καὶ λέει πώς θὰ μὲ πάρη.»

Απὸ τὰ ποιήματα καὶ ἀποσπάσματα ποὺ ἀναφέραμε ἐδῶ, τὰ περισσότερα
ἔχουν βέβαια μεγαλοπρέπεια καὶ ίπποτισμὸ. ὅμως κάνει ίδιαίτερη ἐνιύπωση ὁ ρεα-
λισμὸς τους καὶ ἡ ἀφέλεια. Παράλληλα ἐν πάσῃ περιπιώσει, ὑπάρχουν πάμπολλα
τραγούδια μὲ ύψηλὸ συμβολισμὸ καὶ ἄκρατο ρωμαντισμὸ, ποὺ ἀποδεικνύουν εὐγέ-
νεια ψυχῆς καὶ συναισθηματικὴ ἀνωτερότητα. Τούτα ἀναφέρονται στὴν ιερότητα τοῦ
ἔρωτα καὶ τοῦ γάμου, στὴν ἀπουσία ἢ τὸν θάνατο τοῦ ἀγαπημένου, στὴν ἐγκαρτέ
ρηση, στὴν ἐρωτικὴ πίστη καὶ ἀφοσίωση, στὴν τιμὴ, στὴν αὐτοθυσία κλπ. γραμμένα
πολλὲς φορὲς μὲ δύναμη καὶ τέχνη, ποὺ μᾶς θυμίζει τεχνοτροπία δεξιοτέχνη ποιητῆ
ἰσχυρῆς πνοῆς :

ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΓΑΜΩΣ

Πρόβαλε μάνα τοῦ γαμπροῦ καὶ πεθερὰ τσῆ νύφης
ν' ἀποδεχθῆς τὸ νιὸ γαμπρὸ καὶ τὴ χρυσή σου νύφη

(ΑΛΕΞ. ΔΡΟΥΔΑΚΗ. Λεύκωμα «ΚΡΗΤΗ»)

«Οψὲς ἀργὰ ἐφύσηξε βαρὺς βοργιᾶς καὶ νότος
κι' ἀνεμοκύλωσε τὸν αὐλές καὶ σφάλιξε τὸν πόρτες
κι' ἐσφάλιξε τὴν ἀγαπῶ στὴν ἰδική την πόρτα.
βάνει βαρσάμους μάνταλο, βασιλικούς περάτες
καὶ βάνει κι' ἀγτιπέρατο βιδλες καὶ καντηφέδες.»

Καταπλήσσει ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς εἰκόνας. Θυμίζει Ὁμηρο στὴν περιγραφὴ καὶ στὴ σύλληψη.

Ἐνα ἄλλο σημεῖο στὸ πάνθεο τῶν ἔρωτικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν εἶναι ὁ ἔρωτας μὲ ἀλλόθρησκες γυναῖκες. Ὁ λαϊκὸς μας τραγουδιστὴς δὲν ἀποκρούει τοὺς γάμους καὶ τοὺς ἔρωτες σ' ἀνάλογες περιπτώσεις, ἀλλὰ μὲ τὴν προϋπόθεση, ότι ὁ ξένος θὰ γίνη Χριστιανὸς ἢ γυναῖκα εἶναι ἢ ἄντρας, προκειμένου δὲ περὶ ἔρωτος, μονάχα στὴν περίπτωση ποὺ ἡ Τουρκάλα ἢ ἡ Ἐβραΐα ἔρωτεύεται Ἑλληνα Χριστιανό. Τὸ ἀντίθετο δὲν εἶναι ἀνεκτὸ καὶ θεωρεῖται προσβολὴ πολὺ μεγάλῃ. Γότε ἐπακολουθεῖ ἑκουσία ἀπαγωγὴ Οἱ ἀπαγωγὲς ἄλλως τε γυναικῶν ἐδῶ στὴν Κρήτη κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους καὶ μειαξὺ τῶν ὁμοφύλων, ἥσαν συνειθισμένες, καὶ πολλὰ δημοτικὰ τραγούδια ἔχουν ἀσχοληθῆ μὲ παρόμοια ἐπεισόδια. Πρόκειται δμως γιὰ ἀκούσιες ἀπαγωγές.

Στὴν περίπτωση αὐτὴ, ἡ ὑπόθεση κατάληγε σὲ συμβιβασμὸ, ἃν οἱ δύο οἰκογένειες ἦταν ισότιμες. Ἀντίθετα ἐπακολουθοῦσαν καταδιώξεις καὶ Ὁμηρικοὶ ἀγῶνες, ἃν οἱ ἀπαγωγῆς ἐθεωροῦντο ἀνθρωποι κατωτέρας ἀξίας καὶ υποδεέστερης τάξεως ἀπὸ ἀπόδψεως οἰκογενείας καὶ πλούτου καὶ ἐφ' δόσον βέβαια οἱ προσβληθέντες—γιατὶ περὶ προσβολῆς ἡθικῆς ἐπρόκειτο—εἶχαν τὴν δύναμη νὰ ζητήσουν ἑκδίκηση.

Συνήθως οἱ κλεμμένες γυναῖκες δέχονταν τὴν κατάσταση καὶ υποτασσόμενες στὴ μοῆρα καὶ στὰ γεγονότα ἐμεσίτευαν γιὰ τὴ συμφιλίωση τῶν οἰκογενειῶν πατρὸς καὶ συζύγου, εἰς τὸν δποῖον καὶ ἀφωσιονόταν καὶ μὲ τὸν δποῖον συζούσε πιὰ, σὰν σὲ δμαλὸ καὶ εἰρηνικὸ γάμο.

Σὰν μητέρα, σύζυγος καὶ ἔρωμένη ἡ γυναῖκα σιὴ κρητικὴ δημοτικὴ ποίηση ζῇ πάντα στὴ σκιὰ τοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ ἀντρός, γιὰ τὰ δποῖα πρόσωπα ζῇ καὶ υπάρχει. Μέσα στὴν εὔτυχία τούτου καὶ κείη εἶναι εὐτυχισμένη. Ἀν δυστυχήσουν ἡ πεθάνουν, ἔνας εἶναι δ σκοπός τῆς ζωῆς της καὶ δ προορισμός της: Νὰ κλαίει καὶ νὰ θρηνιέται τὸ χαμό τους ἡ τὴ δυστυχία τους. Πολλὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Κρήτης δίνουν τὸν τόνο στὸ σπαραξιάρδιο θρῆνο τῆς μάνας καὶ τῆς συζύγου:

«Στὸ Θέρισο ψυχομαχεῖ ὅμορφος Ἀλιφιέρης
Κλαῖν' τον οἱ μπάντες κλαῖν' τονε, κλαῖν' τονε κι' οἱ διαβάτες
Μ' ώσὰν τὸν κλαίει ἡ γυναῖκα ντου κιανεὶς δὲν τὸ τόνε κλαίει,
—Ποθαίνεις Ἀλιφιέρη μου κι' εἶντα μοῦ παραγγέλνεις
τίνος τ' ἀφίνεις τὰ δρφανὰ;»

Μὰ ἡ μητέρα, καὶ πονεμένη ἀκόμα, δὲν εἶναι παράλογη. Ἀναγνωρίζει πολλὲς φορές καὶ τὸ σφάλμα τοῦ ἀγαπημένου τῆς παιδιοῦ ἡ συζύγου, ποὺ ἔγινε ἡ αἴτια τῆς δυστυχίας ἡ τοῦ θανάτου τῶν καὶ τῶν θυμίζει, ἔστιω καὶ νεκρῶν, τὸ λόγια τῆς καὶ τὶς συμβουλὲς, ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ προλάβουν τὸ κακὸ ἃν τὰ πρόσεχαν.

«Γυιέ μου καὶ δὲ σου τὸλεγα, γυιέ μου καὶ δὲ σου τὸπα
πῶς εἰν' οἱ μπάλες δανεικὲς, δὲν εἶναι σὰν καὶ πρῶτα;»

Τὸ κλάμα δπωσδήποτε δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄναρθρες κραυγὲς καὶ λιγμούς. Εἶναι σεμνὸ καὶ περήφανο, δπως ἀρμόζει σὲ γυναῖκες, ποὺ εἶναι βαμμένες στὴ δυστυχία καὶ ποὺ στὶς φλέβες τους ρέει αἷμα εὐγενικό. Δίνει δὲ συνάμα τὴν εὐκαίρια νὰ τραγουδήσῃ ἡ γυναῖκα τὰ προτερήματα τοῦ ἀγαπημένου τῆς προσώπου, ἀπονέμοντας ἔτσι τιμὴ στὸ νεκρὸ καὶ δίνοντας καὶ στοὺς ἄλλους νὰ καταλάβουν τὸ δικαιολογημένο τῆς πένθος καὶ νὰ πάρουν καὶ κείνοι μέρος σ' αὐτὸ. Κλάμα καὶ ἐπιτάφειος ὅμνος μα-

ζι. Τὸ τεχνικὸ δὲ τοῦτο κλάψιμο δὲν εἶναι ἔργο τοῦ· καθενὸς. Χρειάζονται εὔστροφία καὶ ίκανότητα, πολλὲς φορὲς δὲ καὶ προπαρασκευὴ. γιατὶ πρόκειται γιὰ δημόσιο μοιρολόγιο, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ γελοιοποιήσῃ καὶ τὸ νεκρὸ καὶ πενθισμένο, ἀν ἡταν κακότεχνο. Γιὰ τοῦτο τὴν παλαιότερη ἐποχὴ ὑπῆρχαν ἴεδικὲς γυναῖκες, ἐξησκημένες σὲ τοῦτο τὸ εἶδος τοῦ Θρήνου, ποὺ γινόταν σὲ στίχους καὶ σὲ ρυθμό, οἱ λεγόμενες «μοιρολογητρεῖς». Οἱ καλύτερες ἀπ' αὐτὲς ἡταν οἱ Σφακιανὲς καὶ οἱ Λακκιώτισσες, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ παρακάτω ποίημα.

«Ποὺ θὲ νὰ ἔκούσῃ κλάμματα κι' ὅμορφα μοιρολόγια,
ἄς πάη στὸ ψηλὸ βουνὸ νὰ τοῦ βγορίσῃ δὲ Λάκκος
ν' ἀκούσῃ τὴν Κανάκενα, ποὺ κλαίει τὰ παιδιά της.
—Γερώνυμε, μὲ τὸ ψηφί, Σήφη μου, μὲ τὸ διώμα,
Πῶλο μου σγουρομάλλη μου, παιδιά μου ξακουσμένα»

“Ωμως κάποτε ἡ μητέρα δὲν κλαίει. Ὁρθώνεται ἔκδικήτρια καὶ ἀναλαμβάνει νὰ πάρῃ πίσω τὸ αἷμα τῶν παιδιῶν ἢ τοῦ συζύγου της. Αύτῃ πιὰ—σπανιώτερο εἶδος—δὲν εἶναι καθαυτὸ γυναῖκα, ὅπως τὴ θέλει ἡ δημοτικὴ μας ποίηση. Τρυφερὴ, εὔασθητη, συγκαταβατική. Γίνεται Μπουμπουλίνα πολεμόχαρη.

«Μιὰ καλογρὰ ἐμήνησε τῷ Σφακιανῷ μαντάτῳ
—Νὰ τὸ κατέτε, Σφακιανοί, σύλοι μικροὶ μεγάλοι
δ νιός ἀπὸ σκοτώθηκε ἡτονε μένα γυιός μου.
Τὰ τρίμερα περάσανε, τὰ νιάμερα ἐφτάξαν
Μὰ τὰ σαράντα δὲν περνοῦν τὸ Χάρο σὰσε μπέμπω,
λογαριασμὸ νὰ δώσετε γιὰ τὸ κορμὶ τοῦ γυιοῦ μου.»

‘Η πίστη καὶ ἡ ἀφοσίωση τῆς συζύγου εἶναι χαρακτηριστικὴ στὴν κρητικὴ δημοτικὴ ποίηση. ‘Η πίστη αὐτὴ δὲν τηρεῖται μονάχα ὅσον δ σύζυγος εἶναι στὴ ζωὴ. Διατηρεῖται καὶ ὑστερα ἀπὸ τὸ θάνατο, δόπτε ἡ χήρα ἀφοσιώνεται στὴν ἀνατροφὴ τῶν ὄρφανῶν, ἀν ἔχῃ παιδιά, ἢ παίρνει τὸ δρόμο πρὸς τὸ μοναστήρι. Οἱ ὀποιοιδήποτε μνηστήρες δὲν βρίσκουν ἐδῶ Πήγενελόπες, ποὺ ἀναβάλουν νὰ πάρουν ἀπόφαση ἀπὸ τὴ μιὰ μέρσα στὴν ἄλλη, ἀνάλογα μέ τὶς πιθανές πληροφορίες, σὲ περίπτωση ποὺ ὑπάρχει ἀμφιβολία γιὰ τὴ ζωὴ ἢ τὸ θάνατο τοῦ ξενιτεμένου συζύγου. ‘Η ἀπόφαση εἶναι παραμένη ἀπὸ νωρίς καὶ ἡ ἀπάντηση εἶναι ἀποστομωτικὴ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς ἐπιθέσεως.

“Αντραὶ χω εἰς τὴν ξενιτεία τώρα δῶδεκα χρόνους
κι' ἀκόμα τρεῖς τὸν γδέχομαι καὶ τρεῖς τὸν ἀνειμένω
κι' ἀ δὲν ἐρθῃ κι' ἀ δὲ φανῇ καλογριὰ θὰ γένω
κι' εἰς τὸ κελὶ θὰ σφαλιχτῷ τὰ μαῦρα θὲ νὰ βάλω».

“Ονειρο καὶ εύτυχία τῆς γύναικας σιὰ δημοτικὰ μας τραγούδια εἶναι δ γάμος καὶ ἡ οἰκογένεια. Στὸ γάμο δίνουν τὴν συγκατάθεση οἱ γονεῖς, ποὺ φροντίζουν νὰ προικίσουν τὴν κόρη τους, ὅσο μποροῦν καλύτερα, μὲ χωράφια, γιδοπρόβατα καὶ ὥρυχισμδ, ὥστε νὰ βροῦν τὸν πιὸ καλὸ γαμπρὸ, ποὺ θὰ κάμη εύτυχισμένη τὴν κόρη τους καὶ θὰ προσπορίσῃ καὶ σ' ἔκείνους τιμὴ. Τέτοιοι δὲ γαμπροὶ εἶναι οἱ:

«Δασκάλοι καὶ γραμματικοὶ κι' οἱ πρῶτοι καπετάνιοι.»

“Ωμως καὶ τὸ μέρος, τὸ χωριό, ποὺ πρόκειται νὰ παντρευτῇ ἡ κοπέλλα παιζει σπουδαῖο ρόλο στὴν εύτυχία της. Δὲν πρέπει μονάχα νὰ εἶναι δ γαμπρὸς πλούσιος κι' ἀντρειωμένος, νέος καὶ γραμματισμένος, ποὺ νὰ αἰσθάνεται τὴν ἔσωτή της εύτυχισμένη δταν

«τοῦ μαγερεύει καὶ δειπνᾶ, τοῦ στρῶνει καὶ κοιμάται
καὶ στέκει καὶ τονὲ κερνᾶ καὶ τὴ φιλεῖ στὸ στόμα»

“Εχει σημασία καὶ τὸ μέρος. Ἡ βουνίσια κόρη λ.χ. δὲν μπορεῖ νὰ προσαρμοστῇ μὲ τοῦ κάμπου τὴ ζωὴ, τὴ γεμάτη μὲ στεναχώριες καὶ βάσανα καὶ στερημένη ἀπὸ τῆς δμορφιές τοῦ βουνοῦ. Γιὰ τοῦτο δσες φορὲς ἔτυχε νὰ γίνῃ αὐτὸ τὸ δυσάρεστο γεγονός, ἡ κοπέλλα παραπονᾶται καὶ κλαίει.

«Μάνα μὲ κακοπάντρεψες καὶ μὲ ὅωκες τὸ κάμπους,
κι' ἐγὼ τὸ κάμπους δὲ βαστῶ, γλυκὺ πρασὶ δὲν πίνω·
γιατὶ ἀργαλίτσα (ἀργαλειδς) δὲ λαλεῖ καὶ κοῦκοι δὲ φωνιάζουν.»

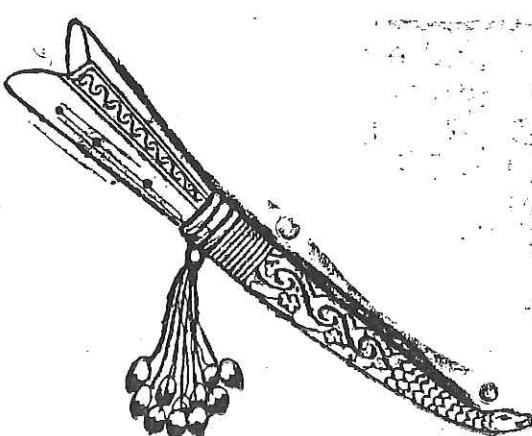
Μ' ὅλες δμως τῆς κακοτυχὲς καὶ δυστυχίες, ἡ πίστη τῆς γυναῖκας, τῆς συζύγου, στὰ δημοτικά μας τραγούδια ποτὲ δὲν κλονίζεται. Εἴτε γιὰ κακὸ χωρὶδ πρόκειται, εἴτε γιὰ δυστυχίες εἴτε γιὰ γέρο ἢ ἄρρωστο ἄντρα εἴτε γιὰ φτωχό. ‘Οσαδήποτε καὶ ἄν τῆς ὥριστηκαν ἀπὸ τὴ μοῖρα, τὰ ύπομένει μὲ καρτερία καὶ αὐταπάρνηση, μ' ὅλο ποὺ δὲν λείπουν οἱ καλοθελητὲς κι' οἱ πονόψυχοι, πρόθυμοι νὰ ἐκμεταλλευτοῦν τὴ δυσαρέσκεια ἢ τὴ δυστυχία μιᾶς γυναῖκας, ποὺ ἀνάξια ὑποφέρει καὶ ποὺ ἥταν δίκιο γιὰ τὸν ἔνα ἢ τὸν ἄλλο λόγο νὰ βρίσκεται οὲ καλύτερη θέση. Καὶ ἡ πίστη καὶ ἡ ἀγάπη γιὰ τὸ σύζυγο καὶ τὴν οἰκογένειά της περνᾶ καὶ πέρα ἀπὸ τὸν τάφο, ἀπ' ὅπου πολλὲς φορὲς ἔξακολουθεῖ νὰ δείχνῃ τὸ ἐνδιαφέρο της.

Σὰν ἐρωμένη πάλι, ἡ γυναῖκα στὰ κρητικὰ τραγούδια κατὰ κανόνα εἶναι πολὺ ἐπιφυλακτικὴ καὶ ἀξιοπρεπής. Σκοπὸς πάντοτε δὲ γάμος, ἀπὸ μέρος τούλαχιστο τῆς κοπέλλας. Γιὰ τοῦτο τὸ φιλί δὲν παραχωριέται εὔκολα. Πρέπει νὰ βεβαιωθῇ ἡ καλὴ πρόθεση τοῦ ἐραστῆ, ποὺ πολλὲς φορὲς ἀναγκάζεται νὰ ὑποβληθῇ σὲ τρομερούς δροκούς γιὰ νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν ἐμπιστοσύνη. “Αν παρὰ ταῦτα παραβῇ τοὺς δροκούς του, τότε μαῦρο φίδι ποὺ τὸν ἔφαγε: Ἡ κόρη καταρᾶται καὶ ἐκδικιέται σκληρά.

Στὸν ἀγνὸ δπωσδήποτε ἔρωτα ἡ κοινωνία δὲν παρουσιάζεται ἔξαιρετικὰ σκληρή. Δείχνει πολλὲς φορὲς κατανόηση. Ιδιαίτερα ἡ μητέρα, εἴτε γιὰ ἀγόρι πρόκειται εἴτε γιὰ κορίτσι, φέρνεται μὲ συγατάβαση. Ἀνέχεται τουλάχιστο ὡς ἔνα σημεῖο τοῦτες τῆς ἐρωτικὲς ἐκδηλώσεις, δπως βεβαιώνεται ἀπὸ πολλὰ τραγούδια καὶ ἀπὸ τὸ παρακάτω συμπαθέστατο τετράστιχο, δπου καὶ ἐπιδοκιμάζει, παρ' ἐλπίδα, τὴν πράξη.

«Ἡ μάνα μού ῥθε κι' ηῦρε με σὲ λιγερῆς ἀγκάλη.
Μηδ' ἔδειρέ με ἡ μάνα μου, μηδὲ καὶ μάλωσέ με,
Μὰ' πε: «Καλῶς τὰ κάνετε, πανώριο ζευγαράκι,
πανώριο κι' ἐλεφαντινό.»

Σ. ΜΟΤΑΚΙΣ

Ο ΚΥΝΗΓΟΣ ΚΙ' Η ΚΟΡΗ

ΜΙΑΝ ταχινή σηκώνομαι νὰ πάω στὸ κυνῆγι.
Καὶ ποιὰ ν' ἔκειν' ἡ ταχινή; "Οντεν ἡ γῆς ἀνοίγει.

Καὶ παίρνω τὰ σκυλάκια μου, τὸ γαλανὸ καὶ μαῦρο

Κι' εἰς τὸ βουνὸ ἀνέβηκα λαγούδια ὅγιὰ νὰ ἔβρω.

Κι' ἀπῆς ἀπολαγώνεψα μὲ τὴν πολλή μου κρίσι,

βρίστω μιὰν κόρη κι' ἔπλυνε σὲ μαρμαρένια βρύσι

Σιμώνω, χαιρετῶ τηνε, λέω τση. —Γειά σου κόρη.

—Καλῶς τον τὸ λεβέντη μου, τὸ πλουμιστὸ σταθῶρι.

Κι' ἡ μάννα τση τσῆ φώναζε ἀπ' ὕρη παραθύρι.

—Κόρη καὶ δὲν ἀπόπλυνες στὸ σπίτι νὰ γαῖρεις;

—Ἐπλυνα γὼ κι' ἀπόπλυνα κι' ἔχω καὶ στεγνωμένα.

Μὰ κυνηγάρης μὲ κρατεῖ, μάνα ἀπὸ τὴ χέρα

—Ποιὸς εἶν' αὐτὸς ὁ κυνηγὸς, ποὺ κάν' αὐτὴ τὴ φέστα;

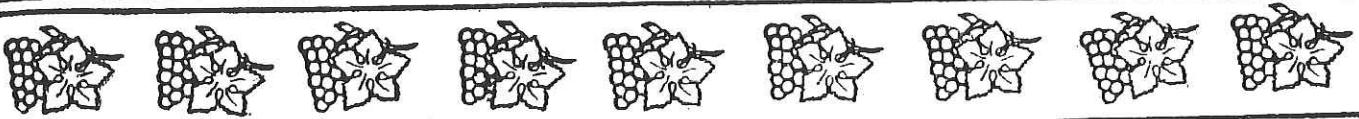
Παιδιὰ δὲν ἐφοβήθηκε τὰ δεκαχτὼ σ' ἀδέρφια;

Π' ὄντεν σειστοῦν καὶ λυγιστοῦν καὶ πιάσουν τὰ δοξάρια,

ἡ γῆς κι' ὁ κόσμος τρέμει τσοι καὶ τοῦ γιαλοῦ τὰ ψάρια.

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

ΠΙΝΩ το, μάννα, τὸ κρασὶ, πίνω το νὰ μεθύσω,
πίνω το νὰ ξεδιαντραπῶ τὴν κόρη νὰ φιλήσω
νὰ μ' εῦρ' ἡ νύχτα κι' ἡ γι. αὔγῃ εἰς τοῦ ἀγαπῶς τὴν πόρτα
Βρίστω τὴν πόρτα σφαλιχτὴ καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα
μπαίνω κι' ἔγω καὶ κουρταλῶ, λέω τση νὰ μ' ἀνοίξει.
—Ποιὸς εἶσαι σὺ ποὺ κουρταλᾶς καὶ λέεις νὰ σ' ἀνοίξω;
Μὰ γὼ μαι ὁ τὶς κι' ὁ τάδε τὶς κι' ὁ νιὸς ἀποῦ κατέεις.
Σὰν εἶσαι ὁ τὶς κι' ὁ τάδε τὶς κι' ὁ νιὸς ἀποῦ κατέχω,
πέξ μου σουσούμια τοῦ σπιθιοῦ ν' ἀνοίξω νὰ μπης μέσα.
—Κερὰ! στὴ μέση τοῦ σπιθιοῦ χρουσῆ καντήλα κι' ἄφτει.
—Παιδιὰ κι' ἀτός σου τὸ ἔξερες γ-ῆ καὶ κιανεῖς σοῦ τὸ πε;
Σὰν εἶσαι ὁ τὶς κι' ὁ τάδε τὶς καὶ ὁ νιὸς ἀποῦ κατέχω
πέξ μου σουσούμια τοῦ κορμιοῦ ν' ἀνοίξω νὰ μπης μέσα.
—Ἐληὰ χεις εἰς τὸ μάγουλο κι' ἔληά στὴν ἀμασκάλη
κι' ἔληά στὴ ρόγα τοῦ βυζιοῦ καὶ θὰ μὲ κουζουλάνει.
—Τρέξετε βάγιες τρέξετε ν' ἀνοίξετε τοῦ ξένου
φέρετε καὶ γλυκὺ κρασὶ κανάτες γεμισμένες
καὶ διάνους παραγεμιστούς καὶ ρίφια σουβλισμένα,
στρώσετε καὶ τὴ κλίνη μας.

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΜΕΛΩΔΙΑΣ

Μ. ΒΛΑΖΑΚΗ

ΑΠΟ τὴν ἄποψη τοῦ μέλους, αὐτὸς ποὺ χαρακτηρίζει τὸ ριζίτικο τραγούδι τῆς Κρήτης καὶ τοῦ δίνει—σὰν μελωδία—ξεχωριστὴ ὁμορφιά καὶ χάρη εἶναι: Τὸ χρῶμα, ἡ ποικιλία τῆς παραλλαγῆς. Η συνέχης ἀλλαγὴ τοῦ χρόνου καὶ ἡ κλίμακα ποὺ εἶναι γραμμένο.

Ἄπο τὴ μορφολογική του πλευρά, τὸ ριζίτικο τραγούδι, εἶναι κυκλικὸς (*) χωρὶς δῆμος τὴν ἀπόλυτη συμμετρία δύος τὴ νοοῦμε σήμερα.

Συνήθως τὰ ριζίτικα κρητικά τραγούδια ἔχουν ἀπὸ δεκαέξη μέχρι εἴκοσι μέτρα, ποὺ δὲν δέχονται κανένα συμβιβασμὸς ἢ ύποχώρηση γιὰ χάρη τοῦ ἔμμετρου λόγου, ἀλλὰ συμβαδίζουν παράλληλα μ' αὐτὸν κυρίαρχα στὸ μέλος καὶ μὲ τὶς ἵδιες ἀξιώσεις—δύος καὶ ὁ ἔμμετρος λόγος—στὴν διλικὴ μορφή ἀπόδοση τοῦ τραγουδιοῦ.

Κλίμακα πάνω στὴν δύοις εἶναι μελοποιημένο τὸ ριζίτικο τραγούδι εἶναι ἡ Δωρικὴ. Αὔτῃ ἔχει μιὰ σχετικὴ ἀναλογία μὲ τὴ σημερινὴ μείζονα κλίμακα στὴ διάταξη τῶν τόνων καὶ τῶν ήμιτονίων, ἀκουστικὰ δῆμος ἔχει μεγαλύτερη σχέση μὲ τὴν ἑλλάσσονα Ἐνδηλασδὴ ἢ διάταξη τῶν τόνων καὶ τῶν ήμιτονίων εἶναι ἀνισούσα στὴ μείζονα κλίμακα, οτὴ Δωρικὴ εἶναι κατιούσα.

Κάθε κλίμακα εἶναι μιὰ κίνηση μελωδικὴ καὶ ἀπὸ τὴ διεύθυνση τῆς κινήσεως αὐτῆς ἔξαρτωνται οἱ ἔλξεις μεταξὺ τῶν φθόγγων καὶ ἐπομένων καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς θέσεως τῶν ήμιτονίων.

Ἐνας κύκλος, μιὰ στροφὴ δηλαδὴ τοῦ τραγουδιοῦ, τραγουδιέται ἀπὸ ἕναν καὶ ἐπικαλαμβάνεται ἀπὸ περισσοτέρους. Τελειώνοντας αὐτὸι ἔχαρχίζει ὁ πρῶτος γιὰ γὰ τὸν ἐπαναλάβουν οἱ περισσότεροι παίργοντας ἔτσι τὴν κυκλικὴ του μορφὴ τὸ τραγούδι.

Ἡ σημερινὴ κλίμακα ἔχει τὴν πρώτη βαθμίδα της τονική. Ἡ τονικότητα δῆμος εἶναι ἔννοια ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὴν ἀρμονία, μόνο δύος τὴν νοοῦμε σήμερα, γιατὶ ἡ ἀρχαιοελληνικὴ κλίμακα δὲν ἔχει τονικὴ βαθμίδα. Ἐν τούτοις καὶ σ' αὐτῇ ἐνος φθόγγος ἔχει τὸν πρωτεύοντα ρόλο, κι' αὐτὸς εἶναι ὁ μέσος. Στὴ Δωρικὴ κλίμακα μέσος φθόγγος ἦταν ὁ ΛΑ. Ὁ σχηματισμὸς δηλαδὴ μιᾶς δωρικῆς κλίμακας ἀπαιτοῦσε δύο δημοια τετράχορδα. Ἀρχιζοντας ἀπὸ τὸ ΜΙ σχηματίζαν τὸ πρῶτο τετράχορδο ΜΙ—ΡΕ—ΝΤΟ—ΣΙ. Καὶ ἀρχιζοντας ἀπὸ τὸ ΛΑ ποὺ εἶναι ὁ δεσπόζων φθόγγος σχηματίζαν τὸ δεύτερο ΛΑ—ΣΟΛ—ΦΑ—ΜΙ. Ἡ ἔνωση τῶν δύο τετραχόρδων, μιᾶς δίνει τὴ δωρικὴ κλίμακα, ποὺ στὸ ἀρχαιοελληνικὸ μέλος διντιπρόσωπευε κάτι ἀνάλογο μὲ τὴ σημερινὴ κλίμακα ΛΑ μινδρε.

Ἐτσι λοιπὸν δσα κρητικά ριζίτικα εἶναι μελοποιημένα στὴν Δωρικὴ κλίμακα—καὶ τέτοια συνήθως εἶναι τὰ τραγούδια ποὺ τοὺς λείπει τὸ ἡρωϊκὸ στοιχεῖο—ἔχουν ὑφος προσαρμοσμένο μᾶλλον σὲ μιὰ θλιμμένη ἀνιτίληψη τῆς ζωῆς.

Ἀντίθετα τὰ ριζίτικα ποὺ εἶναι γραμμένα στὸ Λύδιο τρόπο, ἔχουν ὑφος ἀρρενωπὸς, μεγαλόπρεπο, ρυθμὸς σταθερός, χαρακτήρα σοβαρό, κίνηση μέτρια, ἐκτέλεση Ισχυρή, καὶ μιαίζουν μᾶλλον μονολεκτικῆς μεγαλοπρεπείας ἐμβατήρια. Ἀναφέρω χαρακτηριστικὰ τὸ γνωστὸ «Πότε θὰ κόμη ξεστεριδ».

Γενικὰ ἡ κρητικὴ μελωδία ἀποτελεῖται ἀπὸ πλατιοὺς φθόγγους κοὶ μακρόσυρτους, ποὺ ποικίλονται συχνὰ μὲ τριλίες, μὲ ἐπαιρέσεις, μὲ διαβατικὲς μετατροπίες, ἢ ἀλλαγὴ ρυθμικῆς ἀγωγῆς καὶ γενικὰ μὲ μιὰ εύστροφία ποὺ δίνει τὴ σφραγίδα τῆς ἴδιορρυθμίας στὴν κρητικὴ μελωδία.

Τὸ ἀξιοσημείωτο στὴν κρητικὴ μελω-

δία είναι πώς οἱ ξένες ἐπιδράσεις δὲν κατώρθωσαν νὰ δλοιούσουν τὴ βάση της, ποὺ ἔμενε πάντα ἡ ἴδια διατηρημένη ἀπὸ τὴν ἀθάνατη φυλή μας, ποὺ τὴν ἔφερε ὡς τὶς μέρες μας δεῖγμα περίτρανο τῆς συνεχιζομένης παράδοσης καὶ κληρονομιᾶς.

Στὸ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν ριζίικων τραγουδιῶν, δὲν ἀκολουθοῦν μὲν ἵσον ἀριθμὸ οἱ «σκοποὶ» ἡ καμπιὰ φορὰ σχεδὸν τὸν ἴδιο μὲν μικρὲς παραλλαγὲς ποὺ καὶ ποῦ.

Αὐτὸ δὲν εἰναι ἀδυναμία καὶ φτώχεια τῆς κρητικῆς μελωδίας. Ὁφελεται μᾶλλον στὴν πρόθεση τῶν στιχουργῶν νὰ παρουσιάσουν ἔτοιμο καὶ κατὰ τὸ μέλος τὸ δημιούργημά τους κι' ἔισι νὰ λάβῃ εὔκολωτερα τὴν καθιέρωση. Τὸ προσάρμοζαν πάνω σ' ἔνα ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς σκοποὺς ἀπαλλάσσοντας ἔτσι τὸν τραγουδιστὴ ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση, κοντὰ στοὺς στίχους, νὰ μάθῃ καὶ τὸμέλος.

Δὲν νομίζω δμως δτι εἰναι χωρὶς βάση

καὶ ἡ ἀποψη ποὺ δέχεται δτι πολλὲς φορὲς ἡ διάθεση νὰ δοθῇ περισσότερη βαρύτητα στὸ νόημα καὶ τὸ στίχο, ἔθετε σὲ δεύτερη μοῖρα, τὴν πρωτοτυπία τοῦ «κοκοποῦ»,

Κάπι ἀνάλογο δηλαδὴ μὲ τὸ μέλος τῶν σημερινῶν ἐπιθεωρήσεων, ποὺ τὸ προσαρμόζουν σὲ παλιὰ γνωστά καὶ δοκιμασμένα μοτίβα, ὅχι ἀπὸ ἔλλειψη συνθετικῆς ίκανότητος, μὰ πρὸς εὔκολία, τοῦ ἀκροατοῦ καὶ γιὰ ἄλλους ψυχολογικοὺς λόγους, σχετιζόμενους μὲ τὸ θέατρο.

Παίρνω ἐδῶ ἔνα χαραχτηριστικό, σὲ δωρικὴ κλίμακα Ριζίτικο, τὸν «Αύγερινδ».

Τὸ τραγοῦδι οὔτο ἀποτελεῖται ἀπὸ εἴκοσι μέτρα. Αρχίζει μὲ δύο μέτρα τῶν δυὸ τετάρτων. Ἀκολουθεῖ ἔνα μέτρο τριῶν τετάρτων. Κατόπιν ἔνα τριῶν τετάρτων καὶ ξαναγυρίζει στὰ τέσσερα τελευταῖα μέτρα στὰ δυὸ τέταρτα, γιὰ νὰ τελειώσῃ ἡ φράση καὶ νὰ γυρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ παίρνοντας ἔτσι τὴν κυκλικὴ του μορφὴ.

ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΛΛΟΓΗ Μ. ΒΛΑΖΑΚΗ

Ο ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ

Ἄργδ.

Ἀπόδοση: I. ΚΑΤΑΚΗ

Αύ γε ρι νὸς θε να
ναὶ γε νῷ ναὶρ θῶ ετὴν υά
ρα εου ναὶ δῶ τὴν τά α βγα ποὺ ναὶ δῶ τὴν
τά βγα ποὺ δει πνᾶς

Νά ἴδω τὴν τάβλα ποὺ δειπνᾶς
τὴν κλίνη ποὺ κοιμᾶσαι
τὴν κόρη π' ἀγκαλιάζεσαι,
τὴ κόρη π' ἀγκαγιάζεσαι
ἄν εἰν' καλλιά π' πένα
ἄν εἰναι γαϊτανόφρυδη

ΛΥΡΙΚΟ ΙΝΤΕΡΜΕΤΖΟ

ΣΤΟΝ ΑΓΝΩΣΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΗ

ΑΝΕΣΤΗ ΜΑΚΡΙΔΑΚΗ

Ποιδες είναι ό δέρφος μου πού τραγουδεῖ χρόνια καὶ χρόνια τώρα, πού τραγουδεῖ μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ κόσμου;

Ποιδες είναι πού ἡ λαλιά του είναι λαλιὰ τοῦ κόσμου δλου μὲ τὰ πλάσματά του τὰ ψυχωμένα καὶ τὰψυχα; Ποιδες είναι πού μὲ τὸ στόμα του μιλεῖ ἡ ἴδια ἡ ζωὴ;

Ποιδες είναι νὰ πάρω στεριές καὶ θάλασσες, νὰ πάω νὰ τὸν βρῶ δπου γῆς νὰ τὸν προσκυνήσω;

Χωρὶς χαρτιὰ, χωρὶς μολύβια, στὸ δένδρο ἀκουμπισμένος γιὰ διεβασμένος στὸν ἀπάιητο βράχο, τραγουδεῖ κι' ἀντιλαλοῦνε τὰ βουνὰ κι' οἱ λόγγοι καὶ παίρνει δέρας τὴ λαλιά του καὶ τὴ φέρνει γύρα τὴ γῆς καὶ τὴν περνάει πάνω ἀπὸ τὶς μάχες καὶ πάνω ἀπὸ τὴ συμφορές.

Καὶ φτερουγᾶ ἡ χαρὰ στὸ πέρασμά της καὶ τραντάζει ἡ γῆ στὸ βουΐτδο της. Καὶ κάνει σίδερο τὴ σάρκα τοῦ πολεμιστῆ καὶ θρονιάζει στὴν καρδιά του ἀτρόμητο Θεό.

Καὶ κάνει τὸ δάκρυ τὸ πικρὸ τῆς συμφορᾶς νὰ γλυκαίνει δπως στάζει στὴν ψυχὴ τ' ἀνθρώπου.

Ποιδες είσαι ἀδερφέ μου;

Μήν είμαι κι' ἔγω ἐνα κομμάτι σου, μήν είναι καὶ τὸ ρύάκι κάτι ἀπὸ σένα, μήν είσαι σὺ ἡ ἴδια ἡ πνοὴ τῆς Λαγκαδιάς, ἡ ἴδια ἡ πνοὴ τ' ἀνθρώπου;

‘Ως κάθομαι ψηλὰ στὸ κορφοβούνι καὶ λέω τὰ λόγια σου καὶ βλέπω τὸν κάμπο πέρα καὶ τὴ θάλασσα καὶ τὸ ρύάκι καὶ βλέπω τὴ ζωὴ πού κυλᾶ, δπως κυλᾶ τὸ τραγούδι χρόνια καὶ χρόνια τώρα πρὶν, δπως τὸ λέω καὶ γὼ τώρα δπως θὰ τὸ λέει καὶ θὰ τὸ ξαναλέει ἄλλο στόμα δσο θὰ στέκεται δέρμος, λέω, πὼς τὸ τραγούδι σου είναι ἡ ἀθάνατη ψυχὴ τοῦ κόσμου, ἡ φυχὴ πού είναι μέσα στὸ σπόρο πού φέρνει καὶ ξαναφέρνει τὴ ζωὴ στὴν

ἀγέραστη πλάση.

Ποιδες είσαι ἄλλος ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ πού περνᾶ καὶ χαίρεται κι' ἀναστενάζει καὶ πονεῖ καὶ σβύνει;

‘Ατέλειωτο, τὸ τραγουδεῖς, τὸ πάλεμά της μὲ τὸ χάροντα στὰ μαρμαρένια ἀλώνια.

‘Οπως ξεχειλίζει μέσα της ἡ δύναμη καὶ λέει πὼς είναι δ νικητὴς τοῦ κόσμου καὶ καλεῖ —ποιδες είναι στὴν πλάση— ποιδ δυνατὸς ἀπὸ κείνη καὶ καλεῖ τὸ χάροντα καὶ χύνεται καὶ τὸν νικᾶ γιὰ μιὰ στιγμὴ ...

Κι' δμως τοῦ Χάρου κακοφάνει καὶ σ' ἀδραξεν ἀπ' τὰ μαλλιὰ στὴ γῆς καὶ σὲ [βροντάει]

Τώρα δός μου τὴ λύρα σου, ἀδερφὲ, νὰ τραγουδῶ μαζύ σου.

Κοιμᾶται ὁ ἥλιος κι' ἡ γιαυγὴ, κοιμᾶται τὸ φεγγάρι κοιμᾶται τὸ τριαντάφυλλο καὶ τὸ μαργαριτάρι κοιμᾶται ἡ κόρη ἡ καλὴ ...

Κοιμᾶται ὁ κόσμος δλος. Κοιμᾶται κι' ὀνειρεύεται.

Κοιμᾶται νὰ ξυπνήσῃ. Νὰ τραγουδεῖ νὰ χαίρεται νὰ βριθολᾶ στὸν κάμπο, νὰ κόβῃ πετρολούλουδα νὰ πλέξῃ ἐνα στεφάνι, Νὰ στεφανώσῃ τα' δμορφες λεβέντες νὰ στολίσῃ ...

‘Ερρόδιασ’ ἡ ‘Ανατολὴ καὶ ξημερών’ ἡ Δύση γλυκοχαράζουν τὰ βουγὰ κι' δ αὔγερινδς πᾶν τὰ πουλάκια στὶς βοσκὲς κι' οἱ δμορφες βγαίνω καὶ γὼ κι' δ μαῦρος μου καὶ τὰ λαβρίσκια μιὰ κόρη πόπλενε σὲ μαρμαρένια [γωνικά μου γούργα,

"Ετσι τραγουδεῖς ἄγνωστε τραγούδιστή μου. "Ετσι τραγουδεῖ κι' ή ζωὴ ἢ ἀληθινὴ ζωὴ, ἢ ζωὴ ποὺ δὲν ἀλλάζει η ζωὴ ποὺ φυτρώνει ἀπὸ τὴ γῆς, ἢ ζωὴ ποὺ παλεύει μὲ τὸ χῶμα τῆς, ἢ ζωὴ τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπω.

Τι ἔχει νὰ πῇ, ἢ ἄλλη ζωὴ ἢ ψεύτικη ζωὴ, τι ἔχει νὰ πῇ ποὺ νὰ ζήσῃ καὶ νὰ μείνῃ;

Σκάρτη καὶ κείνη, σκάρτα καὶ τὰ λόγια τῆς σβυσμένα χαμένα στὸ νεκρὸ βιβλίο.

Ἡ ἀληθινὴ ζωὴ, ἢ ἀπλὴ, ἢ χαρούμενη εἰναι ἡ ζωὴ ποὺ τραγουδεῖ ὁ ἄγνωστος λαϊκὸς τραγουδιστής.

Αὕτη μιλάει καὶ ἀνασταίνει, δὲν εἰναι νεκρὸ γράμμα.

Μὰ δὲν ἔχει νὰ ποῦμε ἄλλα τέτοια λόγια.

Ἐδῶ ταιριάζει μόνο νὰ τραγουδοῦμε. Νὰ τραγουδοῦμε κοντὰ στὴ χαρὰ, πίκρες καὶ λύπησες καὶ καῦμοὺς ἀβάσταχτους.

Νὰ ποῦμε γιὰ τὴ χαρὰ τῆς ἀγάπης ποὺ τυλίγει τὴ ζωὴ νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὴν πίκρα τῆς.

Μὰ γῶμνοξα τοῦ ἀγάπης μου βραδὺὰ νὰ μὴν
[τοῦ λείψω
καὶ μιὰ βραδὺὰ τοῦ ἔδμεινα μιὰ νύχτα μιὰν
[ἔσπερα.
Γεμίζουν τὰ βουγὰ φωνὲς καὶ τὰ μουράκια
[δάκρυα
καὶ τὰ λαγκοπεράματα ἀξέπλεχτες πλεξοῦδες.
Καὶ γὼ κοιμόμουν μοναχὸς...

Καὶ κείνη ἡ χαρὰ, ἡ ἀτίμητη χαρὰ τοῦ κόσμου ἡ χαρὰ ποὺ βρίσκεις σᾶν ἐτοιμάζεις νέα ζωὴ, ἡ χαρὰ ποὺ εἰναι δοσμένη στὴν κάθε μάνα καῦμοὺς ποὺ τὴν κερνᾶ καὶ ποὺ τὴ ζώνει.

—Μάνα μὲ τοὺς πολλοὺς ὅγιούς μὲ τοὺς [έννιὰ λεβέντες πῶς δὲ γελᾶ τ' ἀχεῖλι σου δὲ χαλρετ' ἡ καρ· [διὰ σου; —Τὰ δυὸ παιδιὰ μου φυλακὴ καὶ τ' ἀλλα [δυὸ στρατιῶτες καὶ τ' ἀλλα δυὸ κλεφτόπουλα.

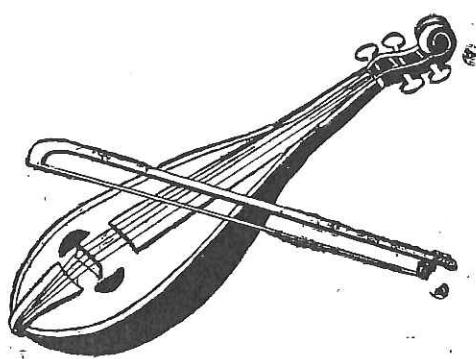
Πίχνεις ἀδερφὸς τὸν ἀδερφὸν, ἡ μιὰ μεριὰ τὴν [ἄλλη κι' ἔμειν' ἡ μάνα μοναχὴ στὸν τοῖχο ἀκου· [μπισμένη.

Πωλιδ μου παλληκάρι μου Βαρδῆ μου γρή·
[γορέ μου Γιάννη μου δὲ σοῦ τόλεγα, Γιάννη μου δὲ
[σοῦ τόπα Πώς εἰν' οἱ μπάλες δανεικὲς;

Τώρα νὰ μαζέψω ρύδστρα βλαλμένα ἀπ'
τὰ τρίσβαθα τῆς καρδιᾶς, τῆς ζωντανῆς
καρδιᾶς τοῦ λαοῦ, νὰ κάμω ἐνα στεφάνη
νὰ στεφανώσω ἐσένα ἄγνωστε λαϊκὲ
τραγουδιστή μου.

Καὶ στεφανώνοντάς σε ν' ἀγναντεύω
κατὰ τὸ ψηλὸ βουνὸ, τὸ ψηλὸ καὶ τὸ περήφανο σᾶν τὸ λογισμό σου καὶ νὰ λέω
τὸ τραγούδι ποὺ τραγουδεῖ τὸ αἰώνιο
παράπονδ σου, γιατὶ κάθεσαι πάντα
βρεμμένος, χιονισμένος καὶ παρακαλεῖς
τὸν ἥλιο ν' ἀνατήλει:

Σὲ ψηλὸ βουνὸ σὲ ρίζιμιδ χαράκι
κάθετ' ἐν ἀητὸς βρεμμένος χιονισμένος δ καῦ·
[μένος καὶ παρακαλεῖ τὸν ἥλιο ν' ἀνατείλει:
"Ηλιε ἀνάτειλε,
"Ηλιε λάφε καὶ δόσμου·
γιὰ νὰ λιώσουνε τὰ χιόνια ἀπ' τὰ φτερά μου
καὶ τὰ προύσταλλα ἀπὸ τ' ἀκράνυχά μου.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΑΣ

Η ΓΙ⁹ ΑΠΑΡΝΗΜΕΝΗ

Κοράσιο στήν Ἀνατολή ἔφαινε κι' ἐτραγούδιε
κι' ὁ συρισμὸς τοῦ μασουργιοῦ κι' ὁ χτύπος τοῦ πετάλου
κι' ἀηδονισμὸς τσῆ λυγερῆς εἰς τοὺς οὐρανοὺς διαβαίναν·
Καραβοκύρης τὸ γροικᾶ σ' ἀνάμεσα πελάγους·
—Στέσετε γαῦτες τὰ κουπιά ναύτεροι τὸ τιμόνι
ν' ἀκούσωμε τὴν λυγερὴν εἶντα τραγούδι λέει·
σ' εἶντα σκοπὸς τὸ κελαῖδεῖ σ' εἶντα σκοπὸς τὸ λέει·
Κι ἡ κόρη ὡς ἥταν φρόνιμη, φρόνιμ' ἀπηλοήθη·
—Κάμετε ναῦτες τὰ κουπιά, νεφέρια τὸ τιμόνι
κι' ἔγὼ κι' ἄν ἐτραγούδηξα, μπρὸς μοιρολόῃ τῷ πα
μάνα καὶ κύριν ἔθαψα κι' ἀδέρφια καὶ ξαδέρφια
κι' ἔχω κι' ἄντρα βαρειάρρωστο καὶ βαρειαρρωστημένο
ξαρρωστικὸ μοῦ γύρεψε ἀποὺ δὲν τῷ χ' ὁ τόπος
μῆλ' ἀπ' τὴν Ἀνατολή, κυδών' ἀποὺ τὴ Δύσι
τσ' ἄβριας λαφίτσας τὸ τυρὶ καὶ τοῦ λαγοῦ τὸ γάλα.
Κι' ὕστε νὰ πιάσω τὸ λαγὸ ν' ἀρμέξω τὴ λαφίτσα
ν' ἀνέβω στήν Ἀνατολή νὰ κατεβῶ στὴ Δύσι
ἀρρώστησ' κι' ἔξαρρώστησε κι' ἄλλη γυναῖκα πῆρε.

ΕΡΩΤΙΚΟΝ ΕΙΔΥΛΛΙΟΝ

Κόρη καὶ νιὸς ἐπαίζανε σ' ὥρη η περιβολάκι
κι' ἀποὺ τὸ παῖξε γέλασε ποὺ τὸ πολὺ κανάκι
ἀποκοιμήθη ὁ νιὸς γλυκιὰ στσῆ λυγερῆς τοὺς ἀγκάλες
Σιγὰ-σιγὰ τον-ε ξυπνᾶ κι' ἀγάλια νὰ τοῦ λέει·
—Ξύπνα, τὸ τρυγονάκι μου, ξύπνα γλυκιά μ' ἀγάπη.

άν
νε
στ
το
τή
άπ

στί¹
Μέ
στι
χαι
κός
καὶ

φυ²
διοι
πώ³

τοῦ
ψυχι⁴
τηὶς

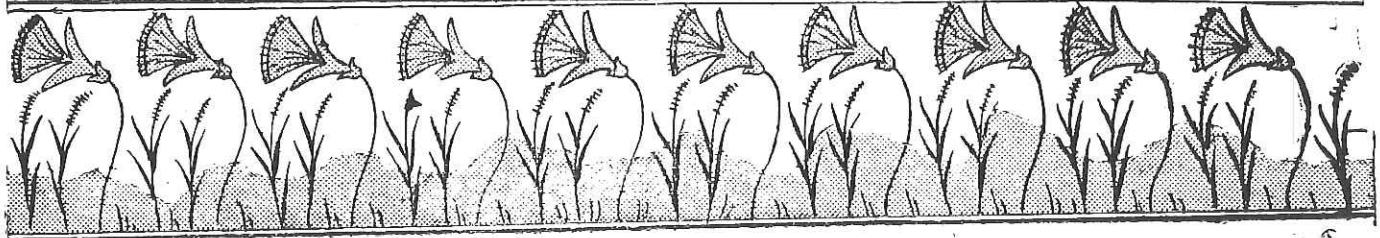
σὲ⁵ |
διαφ
καὶ
γιὰ⁶ |
κατά

παρ⁷
ἀραγ
σύντι

φανε⁸
νὰ⁹ κι¹⁰
λος.¹¹
αὐτὴ¹²
μικρὴ

του¹³ κ
νατο¹⁴

διειτύπ
τὰ¹⁵ σπ
ψυχῆς
κλείνε

ΡΙΖΙΤΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΩΜΕΡΙΤΕΣ

I. Δ. ΤΣΙΒΗ

Μετὰ τὴν κατάλυση τῆς Βυζαντινῆς Αύτοκρατορίας (1204 μ.Χ.) ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους, οἱ Ἀρχηγοὶ τους ἐμοίρασαν μεταξύ τους τὶς ἐπαρχίες της.

Ἡ Κρήτη ποὺ ἀποτελούσε ἔνα ἀπὸ τὰ σημαντικῶτερα νησιωτικά θέματα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ μάλιστα, ἐξ αἰτίας τῆς προνομιούχου τοποθεσίας τῆς —στὴ μέση τῆς Μεσογείου— κεντοῦσε τὴν κατακτιτική διάθεση αὐτῶν ποὺ κατὰ καιρούς ἦταν ισχυροὶ τῆς γῆς, ἔπειτα στὴν κυριαρχία, τῆς πανίσχυρης τὴνέποχὴ ἐκείνη ναυτικῆς δύναμης, τῆς Ἐνετικῆς Δημοκρατίας.

Ο Ἑλληνικὸς καὶ ὁρθόδοξος λαὸς τῆς Κρήτης δὲν δέχτηκε τὸν νέον ἀπρόσκλητο κυρίαρχο ἀδιαμαρτύρητα, διεκδίκησε τὴν ἀνεξαρτησία του σὲ μία ἀτέλειωτη σειρὰ ξεσκωμάτων καὶ μεγάλων ἐπανάστασεων, στὴ διάρκεια τῶν 465 χρόνων ποὺ κράτησε ἡ Ἐνετικὴ σκλοβιά.

Ἄν στὴν περίοδο τῆς Ἐνετικῆς κυριαρχίας ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς τῆς Κρήτης δὲν πέτυχε τὴν ἀνεξαρτησία του καὶ τὴν ἐλευθερία του, πέτυχε ὅμως μὲ τοὺς ἀπαράμιλους ἀγῶνας του νὰ ἐπιβάλει τὴν γλώσσα του στοὺς κατακτητὲς ποὺ παράμειναν μόνιμα στὴν χώρα του, νὰ διατηρήσει τὸ ὄρθοδοξο χριστιανικὸ δόγμα, καὶ τὸ ἀκατάλυτα ἥθη καὶ ἔθιμά του.

Τοὺς ἀγῶνας του ὅμως ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς τῆς Κρήτης συνέχισε μὲ μεγαλύτερη ὄρμῃ καὶ σφιδρότητα, δταν ἄλλαξε κυρίαρχο. Ὁ Ἐνετὸς ἔφυγε καὶ ἥρθε ὁ Τοῦρκος. Τὸν τελευταῖο αὐτὸν πολέμησε μὲ σλες του τὶς δυνάμεις, μέχρι πέτυχε νὰ τὸν βγάλει ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ νὲ ἀποκτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησία του καὶ τὴν ἐλευθερία του μὲ τὴν Αὐτονομία στὴν ἀρχὴ κι ὅστερα μὲ τὴν ἐνωση τῆς Κρήτης μὲ τὴν μητέρα Ἑλλαδα.

Τὸ γιγάντιο αὐτὸ ἔργο τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ πραγματοποιήθηκε μὲ ποταμοὺς αἵματων καὶ μὲ ἀπερίγραπτες θυσίες.

Στὴν ἐπιτυχία τῶν ἀγῶνων τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ συνετέλεσε σπουδαιότατα καὶ ἡ γεωγραφικὴ διαμόρφωση τοῦ ἔδαφους τῆς Κρήτης. Μακρόστενη, ὅπως εἰναι ἡ Κρήτη, σφυχτοδένεται—ἀπὸ τὴν μιὰ ἄκρη τοῦ μάκρους τῆς ὡς τὴν ἄλλη—ἀπὸ τὴν ἀλυσσόδια τῶν περιλάληιων βιουνῶν τῆς. Τὰ Λευκὰ ὄρη στὴ Δυτικὴ Κρήτη, ὁ Ψηλορείτης στὴ μέση καὶ τὰ Λασηθιώτικα βιουνὰ στὴν Ἰανατολική, διαμορφώνουν τὸ ἔδαφός της, σὲ τρόπο ποὺ νὲ καθωρίζεται μὲ ἀκρίβεια, δ τόπος τῆς διαμονῆς τοῦ κατακτητῆ, στὶς παραλίες καὶ στοὺς κάμπους (κατωμέρια) καὶ δ τόπος τῆς κατοικίας καὶ μόνιμης διαμονῆς τῶν ἀδούλωτων Κρητικῶν, στὶς πλαγιές τῶν βιουνῶν (ρίζες) καὶ στὰ δύσβατα φαράγκια (ἀπανωμέρια).

Ἡ φύση ἀκόμη ἐπροίκισε τὴν Κρήτη ὅχι μόνο μὲ τὰ παραπάνω τοῖς συγκροτήματα τῶν βιουνῶν τῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ ίσαριθμα ὄροπέδια: Τοῦ Ὀμαλοῦ στὰ Λευκὰ ὄρη, τῆς Νίδας στὸ Ψηλορείτη καὶ τοῦ Ὀροπεδίου τοῦ Λασηθίου στὰ βιουνά του.

Τὰ ὄροπέδια αὐτὰ, στὸ καιρὸ τῆς σκλαβιᾶς, χρησιμοποιούνταν ἀπὸ τοὺς ἀδούλωτους Κρητικούς σὰν ἐστίες σωτηρίας σὲ καιρούς κατατρεγμόν καὶ σὰν τοποθεσίες

άνασύνταξης καὶ ἐφόρμησης κατὰ τοῦ κατακτητῆ.

‘Απὸ τὴν τοποθεσία τῆς μόνιμης κατοικίας ποὺ εἶχε κάθε Κρητικός, στοὺς αἰώνες τῆς σκλαβιᾶς, ἔπειρνε τὸ ὄνομα «Ἀπανωμερίτης» ἢ «Ριζίτης» ὅταν κατοικοῦσε στὶς ρίζες τῶν βουνῶν καὶ στὰ φαράγκια, «Κατωμερίτης» ἢ «Καμπίτης» ὅταν κατοικοῦσε στοὺς κάμπους καὶ τὰ γυρογιάλια.

Στὶς ρίζες τῶν βουνῶν, οἱ προνομιούχοι τῶν κάτοικοι, ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐπιρροή καὶ ἔξουσία τοῦ κατακτητῆ, ἀπόκτησαν διαφορετικὴν ψυχολογίαν ἀπὸ τοὺς κατωμερίτες.

Οἱ ριζίτες ζοῦσαν ἀνυπότακτοι, σχεδὸν ἐλεύθεροι καὶ σύτοδιοί κητοί πάνω στὶς δυσκολοπάτητες, γιὰ τὸν κατακτητῆ, θρυλικές Μαδάρες τῶν βουνῶν τῆς Κρήτης. Μένοντες μακριὰ ἀπὸ τὴν ἄμεση ἔξουσία τοῦ κατοικητῆ, ἀνέπιυξαν τὴν ξεχωριστὴν προσωπικότητά τους, μὲ τὸν ἰδιαίτερο, ὑπερήφανο, ἀνδροπρεπῆ καὶ ἀγέρωχο χαρακτῆρα καὶ τὸν πλούσιο σ' εὐγενικὰ καὶ ἀνθρώπινα συναισθήματα. Ψυχικὸ τους καὶ οἱ πράξεις τους δὲν ἄγγιξε τὸ πνεῦμα τῆς ύποταγῆς καὶ τῆς δουλοφροσύνης.

Γι' αὐτὸν μπόρεσαν νὰ διατηρήσουν καὶ ν' ἀναπιύξουν ὅλες τὶς ἀρετές τῆς φυλῆς, μαζὸν μὲ τοὺς Σφακιανούς ποὺ πάντοτε ζοῦσαν σχεδὸν ἐλεύθεροι καὶ αὐτοδιοί κητοί.

Γι' αὐτὸν οἱ Σφακιανοί ταυιζοῦνταν μὲ τοὺς ριζίτες καὶ θεωρούνταν πάντοτε πῶς βρίσκουνταν στὴν ἴδια μοίρα μ' αὐτούς.

»Ριζίτες μὲ τοὺς Σφακιανούς θὰ δῆς καὶ θὰ τρομάξῃς

—Ριζίτες μὲ τοὺς Σφακιανούς ποὺ χούν φτερὰ στὰ πόδια

—καὶ πορπατοῦν στὴ Κίσσαμο ὡσὰν τὰ χελιδόνια»

Ἄντιθετα, οἱ κατωμερίτες, κάτω ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐπιβλεψη καὶ συνεχῆ ἔξουσία τοῦ κατακτητῆ, δὲχονταν, ύποχρεωτικό, τὴν ἐπίδρασή του, ποὺ δημιουργοῦσε στὴν ψυχή τους, τὴν ψυχολογίαν τοῦ δούλου καὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ηθικῆς κατωτερότητας.

Ο διαχωρισμὸς αὐτὸς τοῦ λαοῦ τῆς Κρήτης, στοὺς χρόνους τῆς σκλαβιᾶς, σὲ Ριζίτες καὶ Κατωμερίτες ἀποτελοῦσε χτυπητὴ διάκριση. Ἡταν τόση μεγάλη ἡ διαφορὰ ἀπὸ τὴν ἀποψή τοῦ χαροκτῆρα καὶ γενικὰ τῆς ψυχολογίας μεταξὺ Ριζίτη καὶ Κατωμερίτη, ποὺ δικαιολογοῦσε τὴν ἐγωιστικὴν ἀντίληψη ποὺ ἦχαν οἱ Ριζίτες γιὰ τοὺς ταπεινούς Κατωμερίτες —ποὺ εὗτε πολὺ, εὕτε λίγο— τοὺς θεωροῦσαν κατώτερο εἶδος ἀνθρώπου!

Ἡ τέτοιά τους ἐγωιστικὴ ἀντίληψη ἐκφράζεται, μεταξὺ ἄλλων καὶ ἀπὸ τὸ παρακάτω ἀνέκδοτο:

—Ἐρωτᾷ ἔνας Ριζίτης τὸ συνοδοιπόρο του «Σύντεκνο»: «Σύντεκνε! Ἐχουσιν ἀραγες οἱ Κατωμερίτες ψυχῆ;» Κι' ἀπαντᾷ, στὴν ἐρώτηση αὐτῆ, δ' ἐπίσης Ριζίτης σύντεκνος: «Ἐτσα μαγαρισμένοι. Κι' ἂν ἔχουσιν, θάχουσι σὰν τοῦ πουλιοῦ!!»

Τὴν περιφρόνησή του δὲ Ριζίτης γιὰ τὸν Κατωμερίτη, τὴν ἔξεδήλωνε πάντοτε φανερά. Ἀμφιβάλλει γιὰ τὴν ὑπαρξὴ καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς του. Γιατὶ δὲν μποροῦσε νὰ καταλάβῃ, πῶς ἔνας Κρητικός ποὺ εἶχε ψυχή, μποροῦσε νὰ ζῇ ραγιᾶς καὶ δούλος. Καὶ κάνει τὸν συλλογισμὸν, πῶς σὲ περίπτωση ποὺ δὲ Κατωμερίτης θὰ εἶχε ψυχή, αὐτή δὲν μποροῦσε νὰ είναι (συγκριτικά) σὰν τὴ δική του μεγάλη, ἀλλὰ θὰ είναι μικρή—μικρή, σὰν τὴ ψυχή ποὺ ἔχει ἔνα πουλάκι!

Τὸν ἀσύγκριτο χαρακτῆρα τοῦ Ριζίτη, δλόκληρο τὸν πνευματικὸ καὶ ψυχικὸ του κόσμο, τὸν βρίσκομε ἀνάγλυφο στὸ ἔργο τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιᾶς του, στὸ ἀθάνατο Ριζίτικο τραγούδι..

Τὰ συναισθήματα, τὶς τάσεις, τὶς προσδοκίες καὶ τὶς λαχτάρες του δὲ Ριζίτης, διειύπωσε ἀριστοτεχνικά καὶ ἐτεχνούργησε καλλιτεχνικά στὸ τραγούδι ποὺ βγῆκε ἀπὸ τὰ σπλάχνα του. Γι' αὐτὸν, τὸ ριζίτικο τραγούδι είναι ἡ πιὸ πηγαία ἐκφραση τῆς ψυχῆς τοῦ δρεινοῦ Κρητικοῦ. Κάθε λέξη, κάθε στίχος κάθε στροφή του, περιέχει, κλείνει μέσα της τὸν πνευματικὸ καὶ ψυχικὸ κόσμο τοῦ Ριζίτη καὶ καθρεφτίζει τὰ

Ο ΣΦΑΙΡΟΒΟΛΟΣ

Ακοῦστε εἶντα μήνυσε γεῖς νιός ἀπό τὸν "Άδη:
—Χαρεῖτε σεῖς οἱ ζωντατοί εἰς τὸν ἀπάνω
[κόσμο,
γιατ' ἐπᾶ ποῦμαστεν ἐμεῖς, στενός μᾶς εἶν' ὁ
[τόπος
Δὲν ἔχει ὁ Νάδης κοπελιές μηδὲ καὶ χαροκόπους,
μηδὲ καὶ σημαδότοπους νὰ σημαδεύγουν οἱ γι'
[ἄντρες.
Μηδὲ καὶ βόλι δὲ χωρεῖ γιατ' εἶν' πηλὰ καὶ
[βοῦρκα.

(ΑΛΕΞ. ΔΡΟΥΔΑΚΗ. Λεύκωμα «ΚΡΗΤΗ»)

συναισθήματά του. 'Ο ἔρωτας, ή ἀγάπη στὴ φύση, ή λαχτάρα γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς λευτεριάς, ή ὑπερηφάνεια καὶ ἀνδροπρέπεια, ὁ οἰκογενειακὸς δεσμὸς, ή θεοσέβεια, ή φιλία καὶ ή φιλοξενία ἀποτελοῦν τὰ σπουδαιότερα θέματα τοῦ ριζίτικου τραγουδιοῦ.

Τὸ ριζίτικο τραγοῦδι, γέννημα ἐνὸς ἀδούλωτου λαοῦ, σὲ μιὰ ὡρισμένη ἐποχὴ, παρουσιάζει τὸ βαθύτερο νόημα τῶν παραπάνω θεμάτων ποὺ ἀπασχολοῦν τὸν Ριζίτη στοὺς χρόνους τῆς σκλαβιάς. 'Ο ποιητὴς λαὸς παρουσιάζει ἀνάγλυφους, μ' ἄφθοτη ποιητικὴ παραστατικότητα, τοὺς Σφακιανοὺς καὶ τοὺς Ριζίτες στὸ παρακάτω τραγοῦδι:

«—Σὰν θὲς νὰ ιδῆς ἄντρες καλοὺς κι' ὥμορφοια μωμένους
—Αμε στὸ Φραγκοκάστελλο νὰ 'γε τ' ἀγιοῦ Νικήτα.
—Νὰ κατεβοῦν τὰ δυὸ χωριά τὸ Νέμπρος καὶ τ' Ἀσκύφου
—Καὶ τ' ἄλλα τὰ γυρόχωρα μαζὶ μὲ τσὴ Ριζίτες.
—Νὰ ιδῆς σγουρούς, νὰ ιδῆς ξανθούς κι' ὥμορφους κοπελλιάρους.
—Νὰ ιδῆς τὸ Σήφη πῶς πηδᾶ τὸν Κώστα πῶς χορεύγει
—Νὰ ιδῆς καὶ τσὴ Κομηθιανούς πῶς παίζουνε τὸ βδλί,
—Νὰ ιδῆς τσὴ Καλλικραθιανούς, εἰντα καλὰ ξαμώνουν.
—Νὰ ιδῆς τσὴ νιούς γιὰ τ' ἄρματα τσὴ νιές γιὰ τὸ γαῖτάνι,
—Νὰ ιδῆς καὶ το' ἀκρογέροντες πῶς παίζουν στὸ σημάδι.»

'Ο Ριζίτης ποτὲ δὲν ἀντάλλασε τὴ θέση του μὲ τὸν Κατωμερίτη, ἀν καὶ στὶς περισσότερες φορὲς, ή ζωὴ τοῦ Κατωμερίτη ἥταν ύλικὰ, ἀσύγκριτα καλύτερη τοῦ Ριζίτη, ὅπως παραστατικότατα καὶ μὲ καλλιτεχνικὴ λεπτότητα διατυπώνεται. τὸ γεγονός αὐτὸ στοὺς παρακάτω στίχους ριζίτικου τραγουδιοῦ:

«Καῦμδες τοσὶ νιοὺς ποὺ γεύγουνται κάτω στὰ κατωμέρια
καὶ τρῶν τοῦ κόσμου τὰ καλὰ, τοὴ χώρας τὰ ξαρέσια
καὶ κάνουν ὄψη καὶ μορφὴ ὡς εἶναι ἡ κολισαύρα!
Χαρᾶς τοσὸι νιοὺς ποὺ γεύγουνται ἀπάνω στὴ μαδάρα
καὶ τρῶν τὴν πάχνη τοῦ χιονιοῦ, τὸ δροσερὸν ἀέρι,
καὶ κάνουν ὄψη ὅμορφη, ὡς εἰν τὸ πορατκάλι!»

”Αλλο:

«Μάνα μ' ἐκακοπάντρεψες καὶ μ' ἔδωκες τοσὶ κάμπους
Καὶ γὼ τοσὶ κάμπους δὲ βαστῶ, νερὸς ζεστὸ δὲν πίνω
ἔδω τριγόνα δὲν λαλεῖ καὶ κοῦκος δὲν φωνάζει
μὰ κράζει δὲν κοῦκος στὰ βουνὰ κι' ἡ πέρδικα στὰ δάση.»

”Ο Ριζίτης ἀδιάκοπα πάλευε μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, ιὴ βροχή, τὸ χιόνι,,
τὴ μανιασμένη θύελλα, καὶ τὴ λαύρα τοῦ ἥλιου.

«”Ηλιε, παραπονοῦμαι σου γιατὶ δὲν βασιλεύγεις
νὰ κατεβῶ σ' ὅπου χωρὶὸ νὰ βρῶ φωμὶ νὰ φάω
νὰ βρῶ φωμὶ, νὰ βρῶ κρασὶ καὶ ροῦχα νὰ πλαγιάσω,
κι' ἡ λέρχ ἔφαν' τὰ ροῦχα μου κι' ἡ σκούρα τ' ἄρματά μου,
κι' ἔφαν' κι' ἡ καραμπίνα μου τὰ μπολμπερόφλασκα μου
γιατὶ κοιμοῦμαι στὰ κλαδιὰ στὰ χιονισμένα δάση
κι' ἔχω τὰ δένδρη σκέπασμα πέτρα προσκεφαλάδι,
καὶ κατοικιά μου τὸ βουνὸ γιὰ τὴ σκλαβιά τὴ μαύρη.»

”Αλλο:

«”Ηντα γλυκὰ κοιμήθηκα ἀπόψε στὴ Μαδάρχ
κι' εἶχα τὸ χιόνι πάπλωμα τὸ κρούσταλλο σεντόνι
καὶ τὰ λεράκια τῶν ἀρνιῶν εἶχα προσκεφαλάδι..»

Συνεχῶς μὲ τὸ ὅπλο στὸ χέρι, ἔτοιμος σὲ κάθε στιγμὴ νὰ ύπερασπίσῃ τὰ
δσια καὶ ἵερά: Πατρίδα, Θρησκεία, οίκογένεια, τιμὴ καὶ περιουσία, πολεμοῦσε τὸν
κατακτητὴ καὶ διεκδικοῦσε τὸ ψιστο ἀγαθὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτη, τὴν ἀνε-
ξαρτησίαν τῆς πατρίδας του καὶ τὴν ἀτομικήν του ἐλευθερίαν. Περίτεχνα καὶ μὲ
ἄφθαστο λυρισμὸ ἐκφράζεται ἡ παραπάνω διάθεση τοῦ ριζίτη στοὺς παρακάτω
στίχους:

«Μάνα δὲν θέλω γὼ παντρειὰ, δὲν θέλω γὼ γυναῖκα
γιατ' ἔμαθα τὴ λευτεριὰ, λεβέντης νὰ γυρίζω
κι' ἀγαπῶ τὴ λευτεριὰ καὶ τὸ μακρὶ τουφέκι
καὶ τὸ σπαθὶ τὸ Δαμασκὶ καὶ τὸ σαρμᾶ πιστόλες.»

Ξεχωριστὰ στὸ ριζίτικο τραγούδι θριαμβεύει ἡ ἀγάπη τῆς Λευτεριᾶς, τῆς
Ἐθνικῆς καὶ προσωπικῆς :

«Ποιό νε τ' ἄστρο ποὺ προβάλει ποῦ τὴν Ἀνατολίτσα;
ὅσοι τὸ δοῦν ἄστρο τὸ λὲν κι' ἄστρο τὸ μαρτυροῦνε.
Κι' ἐκεῖνο ἥταν ἀγγελος μὲ τὴ χρυσῆ μπαδιέρα,
κι' ἐβγήκενε καὶ διαλαλεῖ σ' οὐλη τὴν οἰκουμένη.
“Οποῦ χειροῦχ ἄς τὰ φορεῖ, προυκι ἄς τὰ καταλύση,
κι' ὅπου χει κόρη ωμορφη ἄς τήνε ξεφαντώσει.
κι' ὅποιος γυρεύγει Λευθεριὰ, λεβέντης νὰ γυρίζει,
ἄς πιάση δίπλα τὰ βουνὰ κι' ἄς μὴ καμπογυρίζει.»

"Αλλο:

«Πουλάκια κελαϊδήσετε ώς είστε μαθημένα
γιατί πουλί ήμουν κι' έγώ κι' αποῦ τ' άηδόνια άηδόνι.
Κι' αποῦ φαλκονωγέρακα ήμουν κι' έγώ γεράκι.
Στὸ πέταμα ήμουν δετός, στὸ γλάκι ημουν ἀγρίμι,
καὶ στὸ νυχτοπορπάτημα ημουνε νυχτοπούλι.
Δὲν ἔκυνήγουν πέρδικες, μήτε καὶ χελιδόνες,
μόνο κυνήγουν μιὰ ξανθιὰ μιὰ λεύθερη πανώρια
πιεύχε τοῦ ήλιου πρόσωπο τοῦ ἀχτίνες καὶ τὴ λάμψη.
Κοντὸ καὶ νὰ τὴν εἰδετε γὴ ποὺ τὴν ἀφορᾶστε;
σὲ πιὰ παλάθια βρίσκεται καὶ ποὺ νὰ λειτουργᾶται;
Ἐλάτε πᾶ ποὺ λάχαμε νὰ φάμε καὶ νὰ πιοῦμε,
ἀδερφοχτοὶ νὰ γίνομαι ωστε νὰ τὴν εύροῦμαι.
Μὴ μὲ θωρῆτε γέροντα, βαστεῦσι με τὰ κότσια».

Τὸν πολέμαρχο λάτρη τῆς Λευτεριάς, ἐτεχνούργησε μὲ καταπληκτικὴ δεξιοτεχνία,
μὲ τὰ λαμπρότερα ποιητικὰ διαμάντια τοῦ στοχασμοῦ του, στὴν ύπεροχη ποιητικὴ^ψ
προσωποποίηση τοῦ Κυνηγοῦ τῆς Λευτεριάς, ποὺ καθρεφτίζεται καὶ ἀκτινοβολεῖ
στοὺς παρακάτω ἀσύγκριτους στίχους :

«Τρῶτε καὶ πίνετε ἄρχοντες κι' έγώ νὰ σᾶς δηγοῦμε,
γιὰ ἔνα νιὸ τὸν εἶδα ψὲς στὸ κάμπο κι' ἔκυνήγα.
χωρὶς δοξάρι κυνηγά, χωρὶς σκουδιὰ γυρίζει,
σὰν ἀστραπ' εἰν' τὸ ζάλο του κι' ἡ χέρα του βελτῶνι
στὸν πῆδο πιάνει τὸ λαγὸ στὸ πέτασμα τ' ἀγρίμι
παινοῦν τὸν χῶρες καὶ χωριὰ καὶ περιχαίρουνται τὸν.
Δὲν ἔκυνήγα αὐτὸς λαγοὺς, δὲν ἔκυνήγα ἀγρίμια
τοῦ Λευθεριάς τοῦ Ρήγισσας ἐγύρευγε τὸν Πύργο,
ἔκει λουγοχτενίζεται στὰ σκοτεινὰ μὲ τ' ἀστρα.
κι' εἰς τὸ φεγγάρι τὸ λαμπρὸ στολίζει τὸ κορμὶ τοῦ.
Χαρά στὸν ποὺ θὰ τὴνε βρῆ καὶ θὰ φραδεῖ τὰ κάλη.»

Μιὰ διαρκὴς ἄσκησις τῶν ύψηλοτέρων ἀνδροπρεπῶν καὶ τῶν εὔγενεστέρων
ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων ἔξυψωναν τὴν προσωπικότητα του:

«Μυρίζουν οἱ βασιλικοὶ μυρίζουν οἱ βαρσάμοι,
μὰ ώσὰν μυρίζει δ φρόνιμος, βαρσάμοι δὲ μυρίζουν,
μυρίζει ποὺ κάθεται, μυρίζει ἔκειὰ ποὺ στέκει
μυρίζει ἔκειὰ ποὺ πορπατεῖ, μυρίζει κι' ἀν κοιμάται!»

"Αλλο:

«Ποτέ μου δὲν ἔζήλεψα σ' ἀμπέλια σὲ περβόλια
μηδὲ σὲ μελισσόκηπους μηδὲ καὶ σὲ κοπάδια
ώσαν ζηλεύγω σ' ἐδικοὺς ὅντε συμπερπατοῦνε
περίτου νᾶνε κι' ἀδερφοὶ περίσσια ν' ἀγαπιοῦνται.
Κι' ἀν λάχει θλίψη θλίβουνται, χαρὰ συγχαίρονται το,
κι' ἀν λάχουν καὶ σὲ πόλεμο βγαίνουνε κερδισμένοι
σὰν μπιστεμένοι ἀδερφοὶ, σὰν φίλοι ἀντρειωμένοι.»

Ο ύπερήφανος χαρακτήρας τοῦ ριζίτη, ή παλληκαριά καὶ τὸ ἄφοβο ἀντύκρι
σμα τοῦ θανάτου ἔκδηλωνεται μὲ τραγικὴ μεγαλοπρέπεια στὸν παρακάτω στίχο:

‘Ομορφονιδόν ἔζυγωνε δὲ χάρος στὴ Μαδάρα
κι’ ἐλάμπανε τὰ ροῦχα του κι’ ἔφεγγαν τ’ ἄρματα του.
—Βγάλε λιγνὲ τὰ ροῦχα σου καὶ θέσε τ’ ἄρματα σου
κάμε τὰ χέρια σου σταυρὸν νὰ πάρω τὴν ψυχὴν σου.
—Δὲ βγάνω γὰρ τὰ ροῦχα μου, δὲν θέτω τ’ ἄρματα μου
μουϊδὲ τὰ χέρια μου σταυρὸν νὰ πάρης τὴν ψυχὴν μου.
Μ’ ἀντρας ἐσὺ ἀντρας κι’ ἔγὼ κι’ ἀποῦ νικήσῃ ἀς πάρη
Καὶ πᾶνε κι’ ἐπαλεύγανε σὲ σιδερένιο ἀλῶνι.
Κι’ ἔφτὰ φορὲς τὸν ἔβαλε δὲ νιὸς τὸν χάρο κάτω
μ’ ἀπάνω εἰς το’ ἐννιά φορὲς τοῦ Χάρο βαροφάνει
πιάνει τὸ νιὸς ἀπ’ τὰ μαλλιὰ καὶ κάτω τόνε βάνει.»

‘Η ἀσάλευτη πίστη τοῦ κρητικοῦ στὴν ὄρθιοδοξίαν, ἡ εὐλάβεια του στὰ ιερὰ
καὶ ἡ βαθειὰ Θεοσέβεια του ἐκδηλώνεται παραστατικότατα στοὺς παρακάτω στίχους:

«Ἄγιε Παντελεήμονα κι’ Ἄγιε Ἀστρατηγέ μου
ἀἰδάρετε με τ’ ὅρφανὸν νὰ χτίσω μοναστήρι
νὰ λουτρουγοῦνται οἱ Χριστιανοὶ καὶ νὰ μεταλαβαίνουν
καὶ νὰ βαφτίζουνε παιδιά.»

“Αλλο:

Σ’ ἐκκλησιδάκι δλόχρυσο μολυβδοσκεπασμένο
ἐκειὰ μ’ ἔβαλαν κι’ ἔμνωξα ἀδικα τὸν καῦμένο
Κι’ ἀποῦ τὸν ὅρκο τὸν πολὺ ἀποῦ δωκα τὸ δένο
ἔγυραν τὰ κονίσματα κι’ ἔσβυσαν τὰ καντύλια
Κι’ ἐρράϊσεν ἡ γι’ ἐκκλησιά.»

Τήν λατρεία στὴν σύντροφο τοῦ βίου του, ποὺ μαζύ της μοιράστηκε τὸ πικρὸ
ψωμὶ τῆς σκλαβιᾶς καὶ ποὺ ἡ ἀφοσίωσις καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ κρητικοῦ, στὴ γυναῖκα
του, εἶναι παροιμιώδης, ἀντικαθεφτίζεται στοὺς παρακάτω γεροδεμένους στίχους:

«.....Μῶρό μου τὴ γυναῖκα σου οἱ Τοῦρκοι τὴν ἐπῆραν
τζιμποῦν την καὶ φιλοῦνε την καὶ μασκαρεύγουνταιν την.
Δρυμεία φωνὴν τὴν ἔσυρεν ὁγιά νὰ τὴν ἀκούσης
Μῶρό μου νὰ σουν στ’ ὅβγορο θὰ ράϊζ’ ἡ καρδιά σου.
Κι’ ὁ Μῶρος ἐκατέβηκε μ’ ἔξηντα παλληκάρια
εἰς τὴ μπροσκάδα τοὴν πιάσε, τὴν λυγερὴν ἐπῆρε.
Κι’ ἐμπῆκε καὶ στὸ πόλεμο μὲ τὸ σπαθὶ στὴ χέρα..»

Τὰ ριζίτικα τραγούδια ποὺ ἔξωτερικεύουν τὸ πάθος τοῦ ἔρωτα ἀποτελοῦν πε-
ρίλαμπρα διαμάντια τῆς καθόλου δημοτικῆς μας ποιήσεως. Οἱ στίχοι τους πελεκημέ-
νοι ἀπὸ τὸ ἀγνὸ ἔρωτικὸ πάθος, παρουσιάζουν ὅλη τὴν λαμπρότητα καὶ ἀκτινοβο-
λιὰ τῆς εὐγένειας καὶ λεπτότητας ποὺ φωλεύει στὴν ψυχὴ τοῦ τραχύ, στὴν ἐμφά-
νηση ὄρεινοῦ. Ἐνας ἄφθαστος λυρισμὸς πλημμυρίζει τὸν κάθε στίχον του τὴν κά-
θε στροφήν του ποὺ συναρπάζει μεθυστικὰ τὸ πνεῦμα καὶ μεταφέρει σὲ ψηλότερες
σφαῖρες τὸ λογισμό;

«Νά κ’ ἔν ἡ γῆς πατήματα κι’ δὲ οὐρανὸς κερκέλια
ν’ ἀνέβαινα στὸν οὐρανὸν νὰ διπλωθῶ νὰ κάτσω
νὰ δώσω σεῖσμα τ’ οὐρανοῦ νὰ βγάλη μαῦρα νέφη
νὰ βρέξει χιόνι καὶ νερὸς κι’ ἀμάλαγο χρουσάφι
τὸ χιόν’ νὰ ρίξῃ στὰ βουνά καὶ τὸ νερὸς τσοὶ κάμπους
Στὴν πόρτα τοὴν πολυαγαπῶς τ’ ἀμάλαγο χρουσάφι.»

⁵¹ Αλλο:

«...Μὰ γώμνωδα το' ἀγάπης μου βραδυά νὰ μὴν τσή λείψω
καὶ μιὰ βραδυά ξώμεινα μιὰ νύχτα μιὰ ἐσπέρα,
Γεμίζουν τὰ βουνά φωνὲς καὶ τὰ μουράκια δάκρυα
καὶ τὰ λαγκοπεράματα ἀξέπλεχτες πλεξοῦθες,
Κι' ἔγώ κοιμῶμουν μοναχὸς.»

"Αλλο:

«Κόρη καὶ νιδὸς ἐπαίζανε σ' ὥριο περιβολάκι
κι' ἀποῦ τὸ παῖξε γέλασε ποῦ τὸ πολὺ κανάκι
ἀποκοιμήθ' ὁ νιδὸς γλυκὰ ταῇ λυγερῆς το' ἀγκάλες.
Σιγὰ σιγὰ τόνε ξυπνᾷ κι' ἀγαλιανὰ τοῦ λέει:
Ξύπνα τὸ τριγονάκι μου ξύπνα γλυκειά μου ἀγάπη.»

‘Η φιλοξενία, τὸ πατροπαράδοτο πηγαῖο αὐτὸ συναίσθημα τοῦ Κρητικοῦ ποὺ, θεωρεῖται καὶ εἶναι ἀπαράβατον καθῆκον, καθρεφτίζεται μὲ ποιητικὴ μεγαλοπρέπεια στὸ βαθὺ νόημα τῶν παρακάτω στίχων:

«Μάνα, κι' ἂν ἔρθουν φίλοι μας κι' ἂν ἔρθουν οἱ γι' ἐδικοὶ μας
μήν τῶνε πῆς πῶς πόθανα, νὰ τσοὶ βαροκαρδήσης.
Σιρώσε των τάβλα νὰ γευτοῦν καὶ κλίνη νὰ πλαγιάσουν
στρώσε τους παραπέζουλα νὰ θέσουν τ' ἄρματά των.
Καὶ τὸ πρωΐ σά σηκωθοῦν καὶ σ' ἀποχαιρετοῦνε
πέτονε πῶς ἀπόθανα».

Σὲ πολλὲς ἔκατοντάδες μετροῦνται τὰ γνωστὰ ριζίτικα τραγούδια καὶ ἔνας μεγάλος ἀριθμὸς, μέ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ξεχάστηκε καὶ μένει σήμερα ἄγνωστος. Στὰ τραγούδια αὐτὰ, μὲ τὴ γοητευτικὴ ἀπλδιητικὴ καὶ τὴ συναρπακτικὴ δύναμη, ιστορεῖται ἡ πολυτιάραχη ζωὴ τοῦ κρητικοῦ λαοῦ. Οἱ στίχοι τους ἀντανακλοῦν τοὺς στοχασμούς καὶ τις λαχτάρες τοῦ δημιουργοῦ τους γιὰ τὰ ἑθνικὰ καὶ ἀτομικά του ζητήματα. Στὸν ἑθνικὸ τομέα, παρουσιάζεται ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος, ἡ μο. φὴ τοῦ Κωνσταντῆ ποὺ προσωποεῖ τὴν ἀπαράμιλη παλληκαριά καὶ ὑπερηφάνεια τοῦ ἀδιούλωλωτου κρητικοῦ καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο, ὁ Χάρος ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὸν καταλυτὴ τῆς ζωῆς καὶ δημιουργὸ τοῦ ὀλέθρου καὶ τῆς καταστροφῆς, μισητὸ κατακτητή.

ζωῆς καὶ δημιουργὸς τοῦ ὀλέθρου καὶ τῆς καταστροφῆς, μιστεῖς καταστροφὴν.
Μὰ ἀκόμη, ἡ προσωπικότητα τοῦ Κωνσταντῆ, δὲν είναι τίποτα ἄλλο, παρὰ
ἡ ἀδιάκοπη συνέχεια τοῦ χιλιοτραγουδισμένου ἑθνικοῦ, ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ἥρωα,
Διγενῆ Ἀκρίτα ποὺ στὴ Κρήτη πήσε τ' ὄνομα Κωνσταντῆς. Ἡ φαντασία τοῦ
ποιητῆ λασοῦ μας, ζωγράφησε τὴν ύπεροχη̄ μορφὴ τοῦ Κωνσταντῆ μὲ τούς παρα-
κάτω στίχους:

«Ιντα στολ' είναι ό Κωνσταντής, οντεν καβαλικέψι !
Σάν ήλιο φέγγει ή σέλαν του, σάν άστρο ή φορεσιά του.
Κι' οσα ποράσια κι' άν τὸν δοῦν ούλα φιλί τοῦ δίνουν...»

θ/ Αλλοι

«'Ιδὲ στραθιώτης κ^α ἵδε νιὸς στρογγυλομάυρογένης ποὺ πήρε τὸ τουφέκιν του καὶ τὸ λαγωνικό του κ^α ἐβύγκε κι^ν ἐκυνήγησε στοῦ Δράκου τὸ πηγάδι κι^ν δ^η Δράκος τὸν ἐβίγλισεν ἀπὸ ψηλὸ μουράκι ποιὸς εἰναι δ^η νιὸς δ^η κυνηγός δ^η νιὸς δ^η ἀγριμολόγος ποὺ δὲν φοβᾶται τὸ θεριό καὶ δὲν τρομάσει Δράκο; — 'Εγώ μ^η δ^η νιὸς δ^η Κωνσταντῆς τ'^η ἄτρομο παλληκάρι.»

‘Ο Κωνσταντής ἀντιπροσωπεύει τὸ ὑπόδουλον ἔθνος. Στο παρακάτω ἀλληγορικὸν τραγούδι, ἐκδηλώνεται δλη ἢ πίκρα καὶ τὸ παράπονο τοῦ κρητικοῦ λαοῦ γιὰ τὴν ἄδικη ὑποδούλωση τοῦ ‘Ελληνισμοῦ ἢπο τὸ βάρβαρο Τούρκο:

«Δὲν ἦταν κρῖμα κι’ ἄδικο κι’ ἀζιγανιὰ μεγάλη
νὰ ζέψωνε τὸν Κωνσταντῆ μὲ τ’ ἄγριο βουβάλι
σιὸ σιδερένιο τὸ ζυγὸ μὲ ζεῦλες ἀτσαλένιες;
Τ’ ἀπανωζεύλια τῷ ζευλῷ ἥσανε ἀσημένια.»

‘Ο Κωνσταντῆς σὰν ἐκπρόσωπος τοῦ ἔθνους ἐνσαρκώνει τὸ περίλαμπρο ἔθνικό παρελθόν καὶ παντοῦ καὶ πάντοτε γίνεται αἰσθητὴ καὶ κατάδηλη ἢ ύπεροχή του.

«Οὐτεν ἐδιακονίζετο δ Κωνσταντῆς στὰ ξένα
τοὺς ρούγες ρούγες πορπατεῖ καὶ τὰ στενὰ γυρίζει.
Βάνει τὰ ράσα κούντουρα κι’ ἐφάνη τὸ σπαθὶ του.
Κι’ ἐφάνη τ’ ἀλαφρὸ σπαθὶ μὲ τ’ ἀργυρὸ φουκάρι.
Βασιλοπούλα τὸ θωρεῖ ἀπὸ ψηλὸ πελάτι
— Δὲν εἶν’ εὐτὸς καλόγερος, μηδὲ καὶ διακονιάρης,
μόνον ναι Βασιλόπουλο, μεγάλης Ρήγας γέννα.»

‘Ο Κωνσταντῆς ἀντιπροσωπεύει τὸν ἀτρόμητο πολέμαρχο, τὸ ἀσύγκριτο παλληκάρι, ποὺ ποτὲ δὲν δείλιασε καὶ δὲν φοβήθηκε ἀντίπαλο οὔτε κι’ αὐτὸν τὸν ἀκαταμάχητο χάρω, μισιτὸν ἔχθρον, ποὺ ποτὲ δὲν μπόρεσε νὰ τὸν νικήσει παρὰ μόνο δταν μεταχειρίζεται τὸν δόλο.

«...Χάρε, σὰν εἶσαι Χάροντας, σὰν εἶσαι παλληκάρι,
ἔλα νὰ πᾶ παλέψωμε σιὸ σιδερένιο ἀλῶνι,
ἀποῦ χει πάτους σιδερα καὶ τόπους ἀτσαλένιους.
Κι’ ἐφτὰ φορὲς τὸν ἔβαλε δ νιὸς τὸν Χάρο κάτω,
πάνω τσ’ ἐφτὰ πάνω τσ’ ὄχτὼ τοῦ Χάρου βαρσόφανει,
πιάνει τὸν νιὸ ποὺ τὰ μαλλιὰ καὶ κάτω τόνε βάνει.
— “Αφῆς με Χάρο ἀπ’ τὰ μαλλιὰ καὶ πιάσ’ μ’ ἀποὺ τὴ μέση
νὰ ίδης ἀπάλιο ἀντρίστικο, τὸ κάνουν οἱ γι’ ἀντρειωμένοι
τὸ κάνουν οἱ γι’ ἀντρες οἱ καλοὶ; οἱ καστροπολεμάρχοι.»

“Οπως δι κατακτητῆς ἀδιάκοπα καταπίεζε καὶ πολεμοῦσε τὸν ἀδεύλωτο ριζίτη
ἴτσι κι’ δι Χάρος ἀδιάκοπα κυνηγοῦσε τὸν Κωνσταντῆ:

«Κάλεσμα κάνει δ Κωνσταντῆς τὸ γάμο του νὰ κάμει
κι’ ἔννιὰ μέρες ἔζυμωνε κι’ ἄλλες ἔννιὰ ἔκαλιε
σιὸ υστερο του κάλεσμα τ’ ἀπάντηξε δ Χάρος.
‘Αγάλι γάλι Κωσταντῆ καὶ μὴ βαροξοδιάζεις
γιατ’ ἔχουμε λογαριασμό».

Τὸν Χάροντα πάντοτε ἀντίκρυζε δ πολέμαρχος μ’ ἀπάθεια καὶ χωρὶς κανένα φόβο, δπως ἀντίκρυζε καὶ τὸν κατακτητῆ. Ἀντίθετα δ φόβος τοῦ Χάροντα καὶ ἡ μεταμέλειά του γιὰ τὶς ἄδικες πράξεις παραστατικά ἐκφράζεται στὰ παρακάτω τραγούδια:

«Ο Χάρος ἔκατσε ψηλὰ καὶ τραγουδεῖ πανώρια
λέει τραγούδι θλιβερὸ καὶ παραπονεμένο.
Γιὰ ίδες κρίματα ποὺ ἔκαμα κι’ ἄδικα ποὺ τὰ κάνω
γιὰ ίδες σπίτια τὰ ρήμαξα, γιὰ ίδες κορμιὰ ποὺ πήρα»,

"Άλλο :

«Γιάντα "νε μαῦρα τὰ βουνά καὶ στέκουν βουρκωμένα
Μουΐδ" ἄνεμος τὰ πολεμᾶ μωϊδὲ βροχὴ τὰ σέρνει,
μόνο διαβαίν' ὁ Χάροντας σέρνει το' ἀποθαμένους
παίρνει τοῖς νιούς ἀπὸ μπροστὰ τοῖς γέρους ἀπὸ δῆποτε
καὶ τὰ καῦμένα τὰ μικρὰ σιὴ σέλ' ἀραδιασμένα.
Κόνεψε Χάρο σὲ χωριὰ κόνεψε σὲ μιὰ βρύση
νὰ πιοῦν οἱ γέροντες νερὸ κ' οἱ νιοὶ νὰ παιξουν βόλι
καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα λουλούδια νὰ μαζώξουν.
—Μά δὲ κονεύγω σὲ χωριό, δὲ σταίνομαι σὲ βρύση
κ' ἔρχονται οἱ μάνες γιὰ νερὸ γνωρίζουν τὰ παιδιά των,
γνωρίζουνται τ' ἀντρόινα ξεχωρισμὸ δὲν ἔχουν.»

"Άλλο:

«'Ακοῦστ' ἦντα μηνύσανε τοῦ Νάδη οἱ γι' ἀντρειωμένοι,
Νὰ τῶνε πᾶσιν ἄρματα μολύβια καὶ μπαρούθια
καὶ πόλεμο θὰ κάμουνε τοῦ χάρο δίχως ἄλλο
γιὰ δὲ τονε βαστοῦνε πλειό νὰ ξεδιαλέει το' ἀντρες
νὰ παίρνει το' ἀντρες τοῖς καλοὺς τσή καστροπολεμάρχους
ἀποὺ τὰ κάστρη παλεμοῦν».»

Πολυάριθμα είναι τὰ ριζίτικα τραγούδια, ποὺ δ ποιητής κρητικὸς λαός, μὲ
ζηλευτὴ μαστοριὰ τεχνούργησε μέσα στὴ μακρὰ πορείᾳ τῶν ἐφτά αἰώνων τῆς
σκλαβιᾶς του.

Λάμπουν ἀπὸ ὅμορφιὰ καὶ χάρη καὶ διαλαλοῦν δλα τὰ περασμένα. Σήμερα
τὰ τραγούδια αὐτὰ ἀποτελοῦν πολύτιμη κληρονομία τοῦ "Εθνους. Στὰ τραγούδια
αὐτὰ κλείνεται δλόκληρη ἡ ζωὴ καὶ ἡ ιστορία τῆς πολύπαθης Κρήτης. Γι' αὐτὸ δ
ἀποτελέση παράλειψη καὶ μεγάλη ιστορικὴ ἀνακρίβεια, ἀν δὲν διευκρινίσουμε καὶ
ἀποδείξουμε, μὲ τὰ ἴδια τραγούδια, πώς ἡ διαφαρὰ μεταξὺ τοῦ ριζίτη καὶ τοῦ κατω-
μερίτη δὲν κράτησε ως τὸ τέλος, δπως τὴν περιγράψαμε καὶ τὴν παραστήσαμε πα-
ραπάνω.

"Η διαφορὰ αὐτῆ, στὴ διάρκεια τοῦ περασμένου αἰῶνα, ἀμβλήθηκε στὴν ἀρχὴ
καὶ ἔξισθηκε ἀργότερα, ἐξ αἰτίας τῶν παρακάτω ιστορικῶν γεγονότων.
"Οταν ἄρχισε δ ἵερὸς ἀγώνας τοῦ 21 ὅλες οἱ δυνάμεις τοῦ ἔθνους ἔλαβαν
μέρος.

Στὴν Κρήτη δπως ἦταν φυσικό, ἐξ αἰτίας δημιουργημένων καταστάσεων, πρῶτοι
ἔπιασαν τὰ δπλα οἱ πολεμόχαροι καὶ ἐμπειροπόλεμοι Σφακιανοὶ καὶ Ριζίτες :

«Οἱ Κρητικοὶ σηκόνουνται ποὺ χούν μερκὰ τουφέκια
καὶ λυσῶν τὰ παληοκάνταρα καὶ δένουν τὰ φουσέκια.
Οἱ Σφακιανοὶ πρωτοκινοῦν ἀποὺ σὰν ἀντριωμένοι
Κι' εἰς τὰ καράβια βρίστουνται ἀποὺ σὰν μαθημένοι
Καὶ τῶ Λακκιώτων μπέμπουνε σὰ μιὰ δκὰ μπαροῦτι
ποὺ σὰν κι' ἔκεινοι ξακουστοὶ καὶ τοῖς φοβοῦντ' οἱ Τοῦρκοι
Βρίστουν δυὸ παληοκάνταρα καὶ δένουν τὰ φουσέκια
Καὶ τρία πῆρε δ καθεὶς, δσ' εἶχανε τουφέκια.»

Οἱ Σφακιανοὶ καὶ οἱ Ριζίτες ἐτέθησαν εἰς τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀγῶνα, ἐπικεφαλῆς
τοῦ κρητικοῦ λαοῦ, σ' ὅλες τὶς ἐπαρχίες τῆς Κρήτης :

«Οἱ Σφακιανοὶ μαζὶ τὴν Κίσαμον καὶ πᾶσει
γιὰ νὰ τὴν πατήσουνε νὰ βροῦν φωμὶ νὰ φάσει
Οἱ Σφακιανοὶ κινήσανε μαζὶ καὶ Ρεθμειῶτες
Κι' ἔρχονται στὰ Χανιώτικα καὶ βρίστουν τοὺς Λακκιῶτες.
Στὸν Πλατανιά μονομεριῶν καὶ κάνουν τὰ κουμάντα
ἥντα λογιῶν θὰ πράξουνε τοὺς Κίσσαμος τὴν μπάντα.
Κι' δὲ Σήφακας τῶν ἥλεγε: Δυὸς πόρτες θὰ γενοῦμε
νὰ συνορίζομέστανε κι' ἔτσα θὰ τοὺς νικοῦμε.
— Καλὰ τὸ λέει δὲ Σήφακας κι' εἶναι καλὴ κουμάντα
ἔτσα λογιῶν θὰ πράξουμε τοὺς Κίσσαμος τὴν μπάντα.
Χώρια θάντον εἰνὶ οἱ Σφακιανοὶ καὶ χώρια οἱ Ριζίτες
κι' οἱ δύο μερίες θὰ πάρωμε τοὺς Κατωμερίτες.

Οἱ Σφακιανοὶ καὶ οἱ Ριζίτες μὲ τὰ ὅπλα ποὺ εἶχαν στὰ χέρια τους, μὲ τὴν πολίτιμη πειρα τους, μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὸ ἀδούλωτο αἰσθῆμα τους φύσιξαν στὴν ψυχὴν δλῶν τῶν Κρητικῶν τὸ ἐπαναστατικὸν πνῦμα καὶ ξύπνησαν τὸ αἰσθῆμα τῆς ἐθνικῆς καὶ ἀτομικῆς ἀξιοπρέπειας καὶ τοῦ καθήκοντος σὲ κάθε Κρητικὸν, Ριζίτην ή Κατωμερίτην.

Οἵτεν στὴν ἀρχὴ τοῦ ἀγῶνα, δὲ Τυριαῖος τῆς Κρήτης δὲ ἥρωας Στέφανος Χαλῆς, κατέβηκε ἀπὸ τὸ ἀθάνατο Θέρισσο στὰ κατωμέρια καὶ μὲ τὴ γλυκειὰ φωνῆς του καὶ τὸ παίξιμο τῆς ξακουσμένης του λύρας, συγκέντρωσε, σὰν ἄλλη σειρήνα, στὶς ξεδιπλωμένες σημαῖες τῶν Ριζίτων Ἀρχηγῶν τοὺς ἀπόλεμους καὶ ξαρμάτωτους, ὡς τὰ τότε, κατωμερίτες κι' ἄναψε στὰ στήθια τους, ἀσβεστη τὴν φλόγα τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς θυσίας.

Στὴν ἀρχὴ κοντά μὲ τοὺς Ριζίτες καὶ λίγο ἀργότερα δλομόναχοι οἱ Κατωμερίτες παράβγεναν στὰ πολεμικὰ κατωρθώματα, στὴν ἀρετὴ καὶ στὴν ἀνδρεία μὲ αὐτούς.

Ἐτσι σιγὰ σιγὰ μέσα στὰ δέκα χρόνια ποὺ κράτησε στὴν Κρήτη δὲ ἐπαναστατικὸς ἀγῶνας τοῦ 21, ἔγινε ἡ μεταστροφὴ τοῦ ταπεινοῦ καὶ περιφρονημένου, ὡς τὰ τότε Κατωμερίτη, σὲ ἀγέρωχο καὶ ἀτρομό παλληκάρι, ποὺ πολλὲς φορὲς ξεπέρασε τοὺς δασκάλους του, στὸ πνεῦμα τῆς θυσίας καὶ τῆς δλικῆς προσφορᾶς:

«Ἐχαῖνέψαν τὰ Σφακιά κι' οὐλα τὰ κατωμέρια
χαῖνεύγουν καὶ τὰ Κεραμείδι, ἀποῦ νιε μαθημένα.»

Απὸ τὸ 21 καὶ μέχρι τέλους τῆς Τουρκοκρατίας, στοὺς κατωμερίτες ξεσπούσε ἡ μανία τοῦ Τούρκου, Κι' δὲ πολέμαρχος πιὰ Κατωμερίτης ἐξωτερίκευε τὸν πόθο τῆς ἐκδίκησῆς του μὲ τὸ παρακάτω τραγούδι:

«Πότε νὰ κάμει ξεστεριά, πότε νὰ φλεβαρίσει
νὰ πάρω τὸ τουφέκι μου τὸ περδικόπανδο μου
καὶ ν' ἀνεβῶ στὸν ὁμαλὸ στὴ στράτα τοῦ Μουσούρου,
νὰ στέσω τὸ καλύβι μου στὸν καθαρὸ ἀέρα,
καὶ πότε λίγο χαμηλὰ νὰ κάνω μιὰ σπεράδα
νὰ βρῶ δικοὺς κι' ἀδερφοχτούς ψωμὶ κρασὶ νὰ φέρουν
κι' ἄν λάχει ὁχθρὸς νὰ παίξωμε σημάδι μὲ σημάδι.
Νὰ κάμω μάννες δίχως γιοὺς, γυναῖκες δίχως ἄντρες
κι' ἄς κάμω καὶ τὴν ἀγαπῶ τὰ μαῦρα νὰ φορέσῃ.»

Μέσα στὸ φλογερὸ καμίνι τῶν συνεχῶν ἐπαναστάσεων, τοῦ περασμένου αἰῶνα, ἀναχωνεύτηκε δὲ Κρητικὸς λαός σὲ μιὰ ἔνιασια καὶ ἀδιαίρετη μάζα χωρὶς διαφορὲς καὶ διακρίσεις. Ή πραγματοποίησις τῆς ἐξάλειψης τῶν διαφορῶν ποὺ ὑπῆρχαν στὸ παρελθόν, μεταξὺ τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, ἐπέτρεψε σ' αὐτὸν νὰ ιπαρουσιάσῃ στὴν Οἰκουμένη τὴν θαυμαστὴ Ἐποποίᾳ τῆς Μάχης τῆς Κρήτης καὶ τῆς θρυλικῆς Ἀντίστασης! στὸ καιρὸ τῆς Γερμανικῆς κατοχῆς.

ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΜΑΝΤΙΝΑΔΕΣ

ΠΑΝΤΕΛΗ ΒΑΒΟΥΛΕ

«Η μαντινάδα ή Κρητικιά
έχει περίσσια χάρη
μ' αύτή μιλει στήν κοπελιά
τὸ κάθε παλικάρι·
κι η κοπελιά μ' αυτή μιλει
στὸ νιδ τὸ διωματάρη.

Διαβάζοντας αύτιές τίς μέρες ένα σημείωμα τοῦ λογοτέχνη κ. Στράτη Μυριβήλη στήν «Κρητική, Έστία» μὲ τὸν τίτλο «Τὸ νόημα τῆς Κρήτης», βρήκα μέσα σ' αὐτὸ τὸν ώραιότερο ύμνο, ποὺ μπορεῖ νὰ κόμη κανένας στήν Κρητικὴ μαντινάδα.

«Η μαντινάδα, γράφει, εἶναι μιὰ ποιητικὴ ἀνάδρα στὸ στόμα τῶν ἀνδρώπων ἐδῶ. Γέραι, παλικάρια, ἄντρες καὶ γυναῖκες, κοπέλες καὶ κοπέλια τὴν ἔχουν στὸ στόμα τους. Ἡρωϊκή, ἑρωτική, εἰρωνική, φιλοσοφική, σατιρική, αἰσθηματική. Εἶναι ἔνα δίστιχο, ποὺ κυκλοφορεῖ αὐθόρμητα ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, ποὺ βρίσκει ἀμέσως τὴν ἀπόκριση τῆς ἀπὸ τὸν ἀκροατή, ποὺ βάζει τὴν σφραγίδα τῆς ἀπάνω σ' δλες τίς καταστάσεις τῆς ζωῆς τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ. Εἶναι ύψηλὴ ποίηση στίς βιοθεωρητικὲς ὁγειροπολήσεις του. Εἶναι κέντημα αἰσθητικῆς, στήν ἔνατένιση τῆς ὁμορφιᾶς τῆς ζωῆς καὶ φλογερὸ βέλος, στὸ ἑρωτικὸ πύρωμα τῆς καρδιᾶς.....

Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ δίστιχα εἶναι καλύτερα καὶ ἀπὸ τὰ πιὸ ώραῖα σατιρικὰ τῶν ἀρχαίων».

Πάνω σ' αὐτὰ τὰ ώραια καὶ ποιητικὰ λόγια τοῦ διακεκριμένου λογοτέχνη, τολμῶ κι ἔγω νὰ προσθέσω τὰ δικά μου, ἔστω καὶ πεζά, ἀναλύοντας αὐτὰ ποὺ ἔκεινος τόσο ώραια, μὰ περιληπτικά, ἔγραψε γιὰ τὴν Κρητικὴ μαντινάδα.

«Η μαντινάδα εἶναι κάτι τὸ ἀναπόσπα-

σια συνδεμένο μὲ τὸ Κρητικὸ γλέντι. Εἶναι τὸ ἀλάτι του. Δὲν μπορεῖ νὰ νοηθῇ γλέντι, χωρὶς τὴ μαντινάδα, σὲ διάφορους ἥχους καὶ μελωδίες, στὸ χορὸ, στὸ τραπέζι, στήν δποιαδήποτε παρέα, χωρικὴ ἡ ἀστικὴ, ποὺ μὲ κάποιον τρόπο διασκεδάζει.

«Η λεξη μαντινάδα, προέρχεται, δπως γράφει ὁ κ. Ἰδομ. Παπαγρηγοράκης στὴ «Συλλογὴ ξενογλώσσων λέξεων ποὺ δμιλοῦνται στήν Κρήτη», καίποὺ κυκλοφόρησε τώρα τελευταῖα, ἀπὸ τὴν Τσαλοενετικὴ λέξη «mattinada», ποὺ ἔχει σὸν κύριο σημασία τὴν πρωτηνὴ καντάδα.

Αύτὴ τὴν ξενόγλωσση ἐπωνυμία πήρε στήν Κρήτη τὸ δεκαπεντασύλλαβο δμοιοκατάληκτο δίστιχο, ποὺ σὲ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, λέγεται λιανοτράγουδο, πατινάδα, οίμα, στιχάι. Παλιότερα στήν ἐποχὴ τὴ βυζαντινή, τὰ δίστιχα αὐτὰ λέγονταν «κα τα λόγια», ἔνα δείγμα τῶν δποίων παραθέτω ἐδῶ :

Ἐψές ἐπερνοδιάβαινα,
κόρη, ἐκ τὴ γειτονιά σου
κι ἡ γειτονιά σου μὲ ἥνιωσεν
καὶ σὺ κόρη ἐκοιμᾶσσε.

Τὸ δίστιχο, τόσο στὰ παλαιότερα χρόνια, δσο καὶ στὰ σημερινὰ εἶναι γιὰ τὴν ἀπλότητα καὶ ἐκφραστικότητά του, τὸ συνηθέστερον μέσο ἐκφράσεως τῶν ποικιλῶν συναισθημάτων τοῦ κάθε λαοῦ. Γι' αὐτὸ τὸ βρίσκομε τόσο διαδομένο, σὲ δλούς τὸν λαοὺς καὶ σὲ δλες τίς ἐποχὲς. «Οταν λέμε δίστιχο, ἔννοούμε τὴ διατύπωση μὲ μέτρο ἐνδές δλοκλήρου νοήματος, σὲ δύο μόνο στίχους, ποὺ δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ εἶναι, δπως στὴ μαντινάδα, οὔτε δεκαπεντασύλλαβοι οὔτε δμοιοκατάληκτοι.

Στήν Κρήτη δμως τὸ δίστιχο, ἡ μαν-

τινάδα, καλλιεργήθηκε περισσότερο άπό κάθε άλλη χώρα δική μας ή ξένη. "Ισως σ' αύτό συντέλεσαν οι ίδιαζουσες συνθήκες κοινωνικής, πολιτικής καὶ φυσικής ζωής τοῦ λαοῦ τοῦ νησιοῦ Γί' αὐτὸ βλέπουμε, άπό πολὺ παλιά χρόνια, νὰ καλλιεργήται ἐντατικά καὶ παραγωγικά η μορφὴ τῆς ποιησεως αὐτῆς, μὲ τὴν δροῖα δ Κρητικὸς ἐκφράζει ίκανοποιητικά γι' αὐτὸν τὸ συναισθηματικὸ περιεχόμενο τῆς ψυχῆς του. Οἱ συγγραφεῖς τοῦ Ἐρωτόκριτου, τῆς Θυσίας τοῦ Ἀβραδύ, τῆς Ἐρωφίλης καὶ ἄλλοι Κρητικοὶ λογοτέχνες σιὶς τελευταῖς πέντε ἑκατονταειηρίδες, ἔχρησιμοποίησαν τὸ δεκαπεντασύλλαβο δμοικατάληκτο σιλχο, γιαὶ γνώριζαν πώς μ' αὐτὸν συγκινεῖται βαθύτερα δ Κρητικὸς, πρὸς τὸν δροῖον ἀπευθύνονται.

Δημιουργήθηκε ἔτοι μιὰ παράδοση, πού διασώθηκε, ἀνάμεσα στὴ σκοτεινὴ ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας. "Ετοι καὶ σήμερα δρῶς καὶ παλαιότερα, μπορεῖς νὰ συνατήσῃς, σὲ πολλὰ χωριά, ἀνθρώπους, μὲ τὸ φυσικὸ ταλέντο, νὰ ἐκφράζουν μὲ θαυμαστὴ εὐχέρεια, ἐκεῖνο ποὺ σκέφτιονται η συναισθάνονται, μὲ μαντινάδες. Καὶ δοῦ ἐντονώτερα συναισθάνονται καὶ, τόσο καὶ ἐντονώτερα παραθούνται πρὸς τὴν τέτοια ἐκφραση, πού τέρπει καὶ τὸν ποιητὴ καὶ τὸν ἀκροατὴ

Εἶναι ἀρκετὴ η θέα η τὸ ἀκουσμα ἐνδὲς ἐντυπωσιακοῦ γεγονότος σοβαροῦ η κωμικοῦ, γιὰ νὰ ἐμπνεύσῃ στοὺς τέτοιους μία η περισσότερες σὲ συνέχεια μαντινάδες ἔξυπνες καὶ χιουμοριστικές. Τοὺς τέτοιους τοὺς λένε «ριμαδόρους» καὶ καποτε, λογοπαιχτικό, «λιμαδόρους» καὶ τὶς μαντινάδες αὐτὲς, τὶς πρόχειρες καὶ εὐκαιριακές «άσκίτες η κοιλιδίτες».

Οἱ «ριμαδόροι» εἶναι περιζήτητοι σιὰ γλέντια καὶ κατεβάλλεται προσπάθεια νὰ δεχτοῦν τὸ κάλεσμα. Ἀκόμη τοὺς ἐπιδαψιλεύουν ἔξαιρετικὲς περιποιήσεις, γιὰ νὰ λένε ἐπαινετικές μαντινάδες. "Ομως δὲν λείπουν καὶ οἱ προκλήσεις, γιὰ νὰ τοὺς δώσουν τὴν εὐκαιρία, νὰ ποῦν καὶ μερικές πειραχτικές, σατιρικές, βωμόλογες καὶ ἄλλες μαντινάδες, πού προκαλοῦν ἀρκετὴ θυμηδία.

Συμβαίνει πολλὲς φορὲς, νὰ συναντηθοῦν στὸ ίδιο γλέντι δύο η περισσότεροι ριμαδόροι καὶ τότε συνάπτονται τὰ λεγόμενα «ντρακαρίσματα» η «κοντρασταρίσματα», πού θὰ μπορούσαμε νὰ τὰ ποῦμε καὶ «μαντινοδαμαχίες». Σ' αὐτὰ, κάθε

μαντινάδα, ἔρχεται σὰν ἀπόκρουση η γελοιοποιηση, ἐκείνης ποὺ εἰπώθηκε ἀπὸ τὸν ἀντίπαλο μόλις πρωτύτερα. Στὴν περιπτωση τοῦ «ντρακαρίσματος» οἱ μαντινάδες ἔχουν ἀξία νὰ εἴναι τῆς στιγμῆς, καὶ δχι κονσερβαρισμένες. Γι' αὐτὸν, δταν δ ἀνταγωνιστὴς χρησιμοποιῇ μαντινάδες ἔτοιμες τοῦ λέει δ ἀντίπαλος.

—«Τοὶ μαντινάδες ἀπού λές,
τοὶ κάτεχε η λαλά μου,
μὰ κεῖνες ἀπού λέω ἐγώ,
εἰν' ἀπὸ τὴν κοιλιά μου.

ή

Τοὶ μαντινάδες ἀπού λές,
τοὶ λεγε κι' δ παππούς μου
μὰ κεῖνες ἀπού λέω ἐγώ,
τοὶ βγάνω ἀπού τὸ νοῦ μου.

Σιὶς μαντιναδομαχίες σιύτες χρειάζεται ἀρκετὴ διανοητικὴ εύστροφία, στιχουργικὴ δεξιότητα καὶ καλὴ μνήμη, γιὰ νὰ εἴναι εὖστοχες καὶ ἀμεσες οἱ ἀπαντήσεις, γιατὶ τὸ ἀκροατήριο κριτικάρει ἀμέσως καὶ ἐκφράζει ζωηρὰ τὴν εὔστρεσκεια η τὴν ἀπαρέσκεια του.

Συνέβη μερικὲς φορές, εἴτε ἀπὸ ἀδεξιότητα εἴτε ἀπὸ κακεντρέχεια τοῦ ἐνδὸς ἀπὸ τοὺς ἀνταγωνιζομένους καὶ μὲ τὴν ἐπήρεια προηγηθείσης κρασοκατανύξεως, νὰ τὰ «χοντρογουλίσουν» καὶ νὰ δημιουργηθοῦν ἐπεισόδια μὲ σοβαρὲς συνέπειες. "Ομως η τέτοια ἔξελιξη μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ σὰν ἔξαιρεση, γιατὶ τὸ πιὸ συνηθισμένο εἶναι, νὰ ἐγκαταλείψῃ δ ἀσθενέστερος τὸν ἀγῶνα, μ' ἔνα εὔσχημο τρόπο τσουγκρίζοντας τὸ ποτήρι μὲ τὸν ἀντίπαλο. Στὴν εἰρηνικὴ λύση τοῦ μαντιναδοκαυγᾶ — ἃς τὸν ποῦμε κι ἔτοι—συντελοῦν τὶς περισσότερες φορές καὶ οἱ παριστάμενοι, δταν δοῦν πώς παίρνει τὸ ἀστεῖο κακὸ δρόμο, δημιουργώντας ἄλλο εἶδος γλεντιοῦ.

Θυμοῦμαι ἀπὸ τὰ μικρά μου χρόνια, ἐναὶ τέτοιο ριμαδόρο—Σήφη τὸν ἔλεγαν— ποὺ ηταν καὶ λυραίζης. Τοῦ ἀρεσε, παίζοντας σύγχρονα καὶ τὴ λύρα, νὰ πικάρη μὲ μαντινάδες κάποιον, πού θὰ ἐβλεπε πώς είχε ὅρεξη νὰ παρουσιαστῇ κι' αὐτὸς γιὰ ριμαδόρος. "Η πείρα καὶ η εύστροφία του τοῦ, ἔδιδαν τὴν ἐλπίδα ἀσφαλοῦς νίκης καὶ γι' αὐτὸν ηταν πάντα προκλητικός. Συνήθως ἐβγαίνε νικητής. "Αλλὰ καποτε ἐβρισκε καὶ τὸν μάστορά του. "Οσο ἐβλεπε δτι κέρδιζε, σήκωνε κά-

σ
λ

γι
δε

άπ
έρ
ή
μα
νοι

έρω
πετ
τυχ

Θε φορὰ λίγο τὸ φέσι πρός τὰ ἐμπρόδι, ὡσπου τόφερνε, ώς τὰ φρύδια του, παίρνοντας τὸ ὄφος τοῦ θριαμβευτοῦ. "Οσο δμως ἔβλεπε πώς ἔχανε, πώς τὸν «καπάντιζε» δ ἀντίπαλος, μετατόπιζε τὸ φέσι πρὸς τὰ πίσω, ὡσπου σιδέ τέλος, χάνοντας τὴ βάση του, ἔπεφτε. Τὸ πέσιμο τοῦ φεσιοῦ εἶχε κι' ἄλλες συνέπειες: Σταματοῦσε τὸ παξιμό τῆς λύρας, ἔπαιρνε τὸ φέσι ἀπὸ χάμω, ἀν δὲν προλάβαιναν νὰ τοῦ τὸ δώσουν, κι ἔβγαινε τρεχάτος ἔξω, κακόκεφος καὶ δακρυσμένος. Οἱ παριστάμενοι, ποὺ γνώριζαν τὴν ίδιοτυπία τοῦ Σήφη, ἔκαναν πώς δὲν καταλάβαιναν τὶ συμβῆκε καὶ ἔξακολουθῶσαν τὴν διασκέδασή των. Μετὰ πέντε ἥ καὶ πιὸ λιγα λεπτά, ξαναγύριζε φορώντας τὸ φέσι κανονικά γελαστὸς καὶ χαρωπὸς καὶ συνέχιζε ψύχραιμος καὶ ἀτάραχος τὴ δουλειά του. Πρόσεχαν δμως δλοι, νὰ μὴν τοῦ κάμουν ἔστω καὶ τὸν παραμικρὸ ὑπαινιγμό, γιὰ τὴν «ῆττα» του, γιατὶ ἥταν ίκανδς νὰ φύγῃ καὶ ν' ἀφῆσῃ τὸ γλέντι χωρὶς λύρα καὶ χορό.

Οἱ μαντινάδες, ποὺ κυκλοφοροῦν σὲ δλη τὴν Κρήτη, εἰναι ἀμέτρητες, σὰν τ' ἄστρα τοῦ ούρανοῦ καὶ σὰν τὴν ἄμμο τῆς θάλασσας, γιατὶ ποιὸς λίγο καὶ ποιὸς πολὺ, δ κάθε Κρητικὸς καὶ ἥ κάθε Κρητικὰ εἰναι ριμαδόροι. Υπάρχει διάχυτη σὲ δλο τὸ νησὶ κάποια φυσική, μπορεῖ νὰ πῇ κανένας, ποιητικὴ διάθεση, ποὺ παρωθεῖ ἀσυγκράτητα τὸν Κρητικό, κάτω ἀπὸ ὡρισμένες συνθῆκες, νὰ γίνεται ριμαδόρος. "Ετσι παρατηρεῖται μία ὑπέρπαραγωγὴ μαντινάδων. "Οσες ἀπ' αὐτὲς" ἀρέσουν, ἀπομνημονεύονται καὶ μεταδίδονται σὰν κληρονομιά στὶς ἑρχόμενες γενεές, καὶ γίνονται παγκρήτιες, μὲ μόνη διαφορὰ τὴ γλωσσικὴ διατύπωση, ἀνάλογα μὲ τὴν ίδιωματικὴ γλώσσα τοῦ κάθε διαμερίσματος. Παράλληλα δμως σ' σύτες ὑπάρχουν καὶ οἱ τοπικὲς τῆς κάθε ἐπαρχίας καὶ τοῦ κάθε διαμερίσματος (δυτικὴ, μεσαία καὶ ἀνατολικὴ Κρήτη), ώς καὶ οἱ νεοποιημένες, πού δὲν πρόλαβαν ἀκόμη νὰ κριθοῦν καὶ νὰ ἀπλωθοῦν. Αὔτες οἱ νέες εἰναι ἐπηρεασμένες γλωσσικὰ ἀπὸ τὴ σχολικὴ παίδευση, στὴν τελευταία πενηνταετία, δμως εἰναι καὶ πολλὲς ἀπ' αὐτὲς ἀρκετὰ καλές καὶ βιώσιμες. Οἱ δυό συλλογές τῆς Μαρ. Λιουδάκη, μιὰ μεγάλη καὶ μία μικρή, ἔκδομένες προπολεμικὰ καὶ μὲ μαντινάδες τῆς μέσης καὶ ἀνατολικῆς Κρήτης, ώς καὶ ἥ κατὰ τὴν

περασμένη χρονιὰ ἔκδοθεῖσα δική μου συλλογὴ δ «Κρητικὸς Τραγουδιστής», μὲ τρεῖς χιλιάδες μαντινάδες παρμένες ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Κρήτη (Χανιώτικα—Ρεθεμνιώτικα). Θὰ συντελέσουν χωρὶς ἀμφιβολία στὴ διάδοση τῶν καλῶν μαντινάδων, μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Κρήτη. Γιατὶ, πρέπει νὰ σημειωθῇ καὶ τοῦτο, ἡ πετυχεμένη μαντινάδα ἀρέσει καὶ στοὺς μὴ Κρητικοὺς. Παρατήρησα δὲ, σὲ πολλὲς περιστάσεις, νὰ καταβάλλεται ἀπὸ τοὺς ἐπισκέπτες τοῦ νησιοῦ, προσπάθεια νὰ σημειώνουν καὶ ν' ἀπομνημονεύουν, δσο μποροῦν, περισσότερες καὶ νὰ ἐπιχειροῦν θμάλιστα νὰ τὶς τραγουδοῦν στὸ ἔγχωριο μουσικὸ μοτίβο.

"Ας ἔξετάσωμε τώρα τὴ μαντινάδα, σὰν ποιητικὴ ἔκφραση τοῦ συναισθηματικοῦ μας κόσμου: "Οπως εἴπα καὶ παραπάνω, ἡ μαντινάδα εἰναι τὸ συνηθέστερο, καὶ τὸ εύκολωτερο μέσο τῆς ἔκφράσεως τοῦ ψυχικοῦ του "περιεχομένου.

"Ο ἔρωτας, ἡ δπως τὸν λέει δ Κρητικός, δ ἔρωντας ἥ δ σεβντάς, ἀποτέλεσε, ἀποτελεῖ καὶ θ' ἀποτελῇ πάντα, τὴν πιὸ μεγάλη πηγὴ ἔντονου συναισθηματισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, γιατὶ ἔξυπηοεῖ τὸ ιβασικώτερο νόμο τῆς ζωῆς του, τῆς διαιωνίσεως. Εἰναι, λοιπὸν, φυσικὸ καὶ ἐπόμενο, ν' ἀσχολήται ἥ κρητ. μαντινάδα μὲ τὸ πανανθρώπινο αὐτὸ θέμα. Οἱ καλύτερες, οἱ ποιητικώτερες, οἱ πολυπληθέστερες καὶ οἱ παθητικώτερες μαντινάδες τοῦ Κρητικοῦ εἰναι οἱ έρωτικές. Φαντάστηκε τὸν ἔρωτα σὰν ἔνα ὄμορφό παιδί πειρακτήρι, δπλισμένο μὲ δοξάρι καὶ σαΐτες, ποὺ ἡ μόνη του ἀπασχόληση, εἰναι νὰ σαΐτεύῃ καὶ νὰ πληγώνη τὶς καρδιές «πάντων καὶ πασῶν».

"Ἐρωντα, καὶ ποιός σοδ μαθε καρδιὲς νὰ σαΐτεύῃς
καὶ δὲν ἀφήνεις ἀνθρωπο,
νὰ μήν τονε παιδεύῃς;

Kαὶ ἀπαντᾶ δ "Ἐρωτας:

Ἐλμαι τεχνίτης στ' ἄρματα,
παιγνιώτης σιδέ δοξάρι
καὶ ρίχνω τσὶ σαΐτες μου,
κιανοῦς δὲν κάνω χάρη.

Μὰ πολλὲς φορὲς δ πληγωμένος μὲ τὶς σαΐτες τοῦ ἔρωτα, ἀπὸ τὸν πολύ του πόνο, ξεσπά σ' ἔνα φριχτὸ ἀνάθεμα:

‘Ανάθεμα τὸν ἔρωντα,
ὅπου βρεθῇ καὶ στέκει!
Θέ μου, καὶ ρίξ’ ἀπάνω του
φωτιά κι ἀστροπελέκι!

Μά κάποτε στὴν ἀμηχανία του, βρί-
σκεται στὴν ἀνάγκη νὰ ζητήσῃ τὴ μεσο-
λάβησή του γιὰ τὴν εύόδωση τῶν ἔρωτι-
κῶν του ἐπιχειρήσεων:

‘Ἐρωντα πρωτομάστορα,
δασκάλεψε τὴν κόρη
καὶ πὲς την πώς τὴν ἀγαπᾶ
ἔνα μεγάλο ἄγόρι.

‘Ο πολύπειρος δῆμος καὶ πολύπαθος
γέρος θεωρεῖ ύποχρέωση του νὰ κάμη τὶς
δέουσες συστάσεις στοὺς νέους.

Δὲν εἶν’ δὲ ἔρωντας ψωμὶ¹
νὰ φᾶς καὶ νὰ χορτάσῃς.
μουδὲ καὶ ρίζωμα νὰ βγῆς
κι ἄν κουραστῆς νὰ κάτσης.

Δὲν εἶναι δὲ ἔρωντας δεντρὶ,
ν’ ἀνθίσῃ καὶ νὰ δέσῃ,
μόνον ’ναι βάτος καὶ κλαδιά,
κι’ ἀλιμονο ποὺ πέσει.

‘Ο ἔρωντας εἰν’ δαίμονας,
τοσ’ ἀνθρώπους δαιμονίζει,
τοσοὶ φρόνιμους κάνει τρελλούς
καὶ τοσοὶ τρελλούς φουρκίζει.

‘Εκεῖνο τὸ μέλος τοῦ κορμιοῦ, ποὺ
ἀποτελεῖ τὸν κύριο στόχο σιὶς σοῖτες τοῦ
ἔρωτα καὶ ποὺ ύποφέρει πιὸ πολὺ, εἶναι
ἡ καρδιά. Εἶναι πολλὲς ἑκατοντάδες
μαντινάδες, ποὺ διεκτραγωδοῦν τοὺς πό-
νους της. Παραθέτω δύο ἀπ’ αὐτὲς:

Λαχτάρες, φόβοι καὶ καημοὶ,
μέσα μου κάνουν μάχη:
πληγὲς καὶ πρίκες καὶ φωτιές,
μέσα ἡ καρδιά μου τάχει.

Βόστα καρδιά μου ἀδυνατὰ,
νταγιάντα τοὺς φοβέρες,
ώς νταγιαντίζουν τὰ βουνὰ
τοσ’ ἀδυνατούς ἀέρες.

‘Υποφέρει βέβαια, πολλὰ βάσανα δὲ
ἔρωτοχτυπημένος, μὰ πολλὲς, φορὲς,
πετυχαίνει τὸ σκοπό του καὶ εἶναι εὐ-
τυχισμένος:

‘Εκέρδισά τη τὴ φιλιά
καὶ τὴν ἀγάπη ἀπούχα
καὶ φαίνεται μου πώς φορῶ
τοῦ βασιλιά τὰ ροῦχα,

Συμβαίνει δὲ ἔρωτευμένος νὰ εἶναι
πολὺ ἡ λίγο ρεαλιστής. Ο πόθος του
εἶναι νὰ φτάσῃ, δοο μπορεῖ πιὸ γρή-
γορα καὶ μὲ τὴν πιὸ μικρὴ προσπάθεια,
στὸ πρακτικὸ ἀποτέλεσμα καὶ λέει:

Πώς μὲ θωρεῖς καὶ σὲ θωρῶ,
ἡντα καταλαβαίνεις;
δίχως νὰ φᾶς, δίχως νὰ πιῆς,
ἡντα λοῆς χορταίνεις;

Στὴν ἄστιατη εἶναι ἀμείληητος:

Δὲ θέλω τὴν ἀγάπη σου,
πρικιά ναι, σὰν τὴ σφάκα,
κι ἀφοῦ σαι ψεύτρα, δίμουρη,
δπου σ’ ἀρέσει γλάκα.

Στὴ δύστροπη καὶ στὴ σκληρόκαρδη
καταλογίζει σαδισμὸ:

Λεονταριοῦ καρδιὰ βαστᾶς
καὶ σιντερένια γνώμη;
ψυχομαχῶ, καὶ σὺ μοῦ λές;
θὰ σὲ παιδέψω ἀκόμη.

‘Αλλοτε δὲ ἔρωτευμένος, γιὰ νὰ φανε-
ρώσῃ τὸ μεγάλο του πόθο, νὰ πλησιάσῃ
τὴν καλή του, εὔχεται νὰ μεταμορφωθῇ,
νὰ γίνη περιστέρι, ἀηδόνι, χιόνι, νερὸς,
χῶμα καὶ δτι ἄλλο μπορεῖ νὰ φαντασθῇ
καὶ ένας:

‘Ηθελα νὰ μουνε κισσός,
στὸν τοῖχο νὰ κολλήσω,
νὰ βγῶ στὸ παραθύρι σου
μ’ ἀνθούς νὰ τὸ στολίσω.

Κάποτε οἱ πόθοι του πραγματοποιοῦν-
ται στὰ ὄνειρά του:

‘Απόψε σ’ ὄνειρεύτηκα,
χαρῶ το τ’ ὄνειρό μου,
πώς ἥταν τ’ ἀχειλάκι σου
τόκα μὲ τὸ δικό μου.

‘Αλλὰ ἔκει ποὺ δὲ ριμαδόρος εἶναι ἄ-
φθαστος, εἶναι δταν θέλη νὰ παινέσῃ τὰ
κάλλη της. ‘Επιστρατεύει δλα τὰ κοσμη
τικά ἐπίθετα, ποὺ ξέρει καὶ δλα τὰ ὠραῖα
πράγματα τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης καὶ
τὰ κάνει μαντινάδες, γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ
τὴν τόση ὁμορφιά της:

‘Οφές ἐφάνη μου ἄστραψε,
σὰν ἡμουν στὸ στενό σου.
κι ἐσήκωσα τὰ μάτια μου
κι’ εἶδα τὸ πρόσωπό σου.

Καμάρα κάν' ἡ μέση σου
καὶ κύκλο τὰ μαλλιά σου
κι ἔνα ζευγάρι ροδαρὲς
εἶναι τὰ μάγουλά σου.

Μ' ἔνα ἀτέλειωτο πλήθος μαντινάδων,
παινᾶ τὴν κορμοστασιά, τὰ μάτια, τὰ
φρύδια, τὴ μύτη, τὰ μάγουλα, τὰ μαλλιά,
τὸ στῆθος, τό περπάτημα κ. ἄ.

"Ο ἐρωτευμένος, στὴν προσπάθειά του
νὰ κερδίσῃ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐκτίμηση
τῆς καλῆς του, δὲ διστάζει νὰ ἐπαινέσῃ
καὶ τὸν ἔαυτό του:

'Ἐγώ μαι το' ἀστραπῆς πάιδι
καὶ τοῇ βροντῇ ἔγγονι.
σὰ θέλω, ἀστράφτει καὶ βρονιά
σὰ θέλω, ρίχνω χιόνι.

'Ἐγώ τὴ χτίζω τὴ φωλιά
στὸ πιὸ ψηλὸ κλωνάρι
καὶ δὲ μπορεῖ ἄλλο πουλὶ^ν
νὰ βγῆ νὰ μου τὴ πάρη.

"Άλλος διαβεβαιώνει πῶς εἶναι πρό-
θυμος νὰ ὑποστῇ ὅποιαδήποτε θυσία γιὰ
χάρη τῆς μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ συγκινήσῃ
τὴν ἔκλεκτή του:

Γίνομαι γῆς νὰ μὲ πατῆς,
σκόνη νὰ μὲ σκορπίζης.
σκλάβος ἐγὼ, ἀφέντρα ἐσύ,
πάντα σου νὰ μ' ὀρίζης.

'Άκριμη κι' αὐτὸν τὸν παράδεισο μπο-
ρεῖ νὰ θυσιάσῃ γιὰ χάρη τῆς:

Στὴν πόρτα τοῇ παράδεισος,
θὰ στέκω ν' ἀνημένω
κι ἄ δὲ σὲ δῶ νὰ μπῆς κι ἐσύ,
μήτε κι ἐγὼ δὲ μπαίνω.

'Αφθονοῦν οἱ μαντινάδες, ποὺ λένε
γιὰ πίστη, δρκους, γιὰ αἰώνια καὶ ἄσβη
στη ἀγάπη, ποὺ διατυπώνουν παρακλή-
σεις, παράπονα, παράπονα στὴ μοίρα,
ποὺ ἐκφράζουν φόβους, ἀπορίες, ἐλπίδες,
ἀπογοητεύσεις, παρηγοριὲς, ζήλειες, ποὺ
ύπενθυμίζουν παλιές ἀναμνήσεις, διαβε-
βαιώσεις, ποὺ ἔξαίρουν τὴ γλύκα τοῦ
φιλιοῦ, ποὺ διεκτραγωδοῦν τὸ χωρισμὸ
τὸν προσωρινὸ καὶ τὸν δριστικὸ, ποὺ
ἀναθεματίζουν καὶ καταριοῦνται τὸν
ἀρνητὴ τῆς ἀγάπης, καὶ ἄλλες.

Ἐίπα καὶ παραπάνω πῶς ἡ μαντινά-
δα ἀπλώνεται σὲ κάθε ἐκδήλωση τῆς
ζωῆς τοῦ Κρητικοῦ. Κάθε τι, ποὺ ἀπο-

τελεῖ βίωμά του, μπαίνει αὐτόματα καὶ
φυσικὰ στὴ δικαιοδοσία τῆς μαντινάδας.
"Ετοι βρίσκομε μαντινάδες, μὲ τὶς δ-
ποῖες ἐκφράζονται γνῶμες, συμβουλὲς,
παροιμίες, μαντινάδες σατιρικὲς μὲ
ἄρκετὰ δηκτικὴ καὶ εὔτραπελη σάτιρα,
ἀστεῖες μὲ πικάντικο, μὰ κάποτε καὶ
μὲ χοντροκομένο πείραγμα, μαντινάδες
ἐλευθερόστομες, μαντινάδες τοῦ γαμπροῦ
καὶ τῆς νύφης στοὺς γάμους, τοῦ χοροῦ,
τῆς συντροφιᾶς, τοῦ στρατιώτη, τῆς φυ-
λακῆς, τῆς ξενιτιᾶς, τῆς θάλασσας, το-
πικὲς κ. ἄ.

"Άκριμη καὶ δὲ θάνατος ἐνὸς ἀλόγου,
ἡ μουλαριοῦ ἡ γαϊδάρου, δίδει εύκαιρια
στοὺς ριμαδόρους νὰ ριμάρουν μαντινά-
δες σὲ βάρος τοῦ ἀφεντικοῦ καὶ τῆς οἰκο-
γένειάς του. Καὶ δὲν ἔχουν μόνο τὴ
στενοχώρια, ποὺ ἔχασαν τὸ ζῶο τους,
παρὰ ἔχουν καὶ τὴ στενοχώρια, πῶς
ὅλο τὸ χωριό καὶ τὰ περίχωρα θὰ λένε
γιὰ πολὺν καιρὸ μαντινάδες σὲ βάρος
τους.

'Ο γάϊδαρος ἐψόφησε
κι' ἄφησε βασιγέτι,
νὰ δώσουνε τ' ἀφεντικοῦ
τὴν πλάτη καὶ τὸν μπέτη.

Καὶ συνεχίζεται τὸ βασιγέτι, μὲ τὸ
δόποιο κληροδοτοῦνται δῆλα μέλη τοῦ
ζώου σὲ κάποιον ἡ κάποιαν τῆς οἰκογέ-
νειας τοῦ ίδιοχτήτου.

Καὶ τώρα, ἃς ποῦμε καὶ δυὸ λόγια
ἀκόμη, γιὰ τὴν τεχνικὴ τῶν μαντινά-
δων: "Οπως εἶπα καὶ παραπάνω, ἡ μαν-
τινάδα εἶναι φορμαρισμένη πάντα στὸ
δεκαπεντασύλλαβο δμοιοκατάληκτο. Γιὰ
νάναι σωστὴ ἡ δμοιοκαταληξία, πρέπει
νά συνηχοῦν ἀπόλυτα οἱ δυὸ τελευταῖες
συλλαβῆς στὸ σύνολο τους τουλάχιστο
πέρα ἀπό τὸ τονιζόμενο φωνῆν ἡ δίφθογ-
γο τῆς παραλήγουσας: πεθάνω—χάνω,
χρόνο—μόνο. Δὲ θεωρεῖται δμως ἀποτυ-
χεμένη καὶ ἀν δισφέρη κατὰ ἔνα σύμ-
φωνο, ποὺ μοιάζει κάπως στὴν προφορά,
ὅπως τὸ λ μὲ τὸ ρ, τὸ ν μὲ τὸ μ. (μέλι
—πιπέρι, δρόμο—χρόνο) ἡ ἀν ἔχη ἡ μία
τελικὸς, καὶ ἡ ἄλλη δὲν ἔχη. 'Οπωσδή-
ποτε, πετυχεμένη μαντινάδα δὲ θεωρεῖται
παρὰ μόνο ἔκείνη ποὺ ἔχει πλήρη δμοιο-
καταληξία.

Σὲ μερικὲς μαντινάδες ὁ κάθε στίχος
ἀποτελεῖ χωριστή περίοδο, ἀλλὰ ύπάρχει

κάποια λογική σχέση μεταξύ τους:

Φωτιά π' άναβει μὲν νερό,
πώς είμπορεῖ νὰ σβήσῃ;
Πληγὴ π' άνοιγει δὲρωντας,
πώς είμπορεῖ νὰ κλείσῃ;

Σὲ ἄλλες, οἱ δύο στίχοι συνδέονται μὲ
ἔνα σύνδεσμο συμπλεχτικό ἥτις ἐναντιωμα-
τικὸς καὶ συνιστοῦν δύο προτάσεις κατὰ
παράταξη, γιατὶ νὰ ἐκφραστῶ μὲ τὴν γλώσ-
σα τοῦ συνταχτικοῦ:

Μαχαίρι ναι τὰ μάτια σου,
σπαθιὰ τὰ δυὸς σου φρύδια
καὶ παίζουνε μὲ τὴν καρδιὰ
πολλῷ λογιῶ παιχνίδια.

Οὐλοι τὸ Χάρο μάχονται,
δὲ θέλουν νὰ τὸν δοῦνε,
μὰ ἐμένα τὰ ματάκια μου
τονὲ παρακαλοῦνε.

Σὲ ἄλλες δὲ πρῶτος στίχος ἐκφράζει
ἔνα νόημα καὶ τὸ αἰτιολογεῖ δεύτερος:

Μήν τὰ πετᾶς τὰ λόγια σου
σὰν τ' ἄχερα στ' ἀλώνι.
γιατὶ τὰ παίρνει δὲ ἀνεμος
καὶ ποιὸς τὸ ἀναμαζώνει

Σὲ ἄλλες δὲ πρῶτος στίχος εἶναι μιὰ
παρομοίωση, ποὺ ταιριάζει καὶ τονίζει τὸ
νόημα τοῦ δευτέρου:

"Οση χαρὰ χει δὲ κοτσυφός,
δντε θὰ μπῆ στ' ἀμπέλι,
έτσα χαρὰ χει ἡ κοπελιδ,
δντε θὰ δῇ κοπέλι.

Κάποτε δλόκληρη ἡ μαντινάδα εἶναι

μιὰ παρομοίωση:

Μοιάζεις ἐσύ τσή μέλισσας,
ποὺ ναι μικρὸς πουλάκι
κι ἔχει τὸ μέλι μέσα τσῆ
κι' ἀπόδξω τὸ φαρμάκι.

Σὲ ἄλλες μαντινάδες, δὲ πρῶτος στί-
χος παρουσιάζει μιὰ εἰκόνα ἐκ τοῦ
φυσικοῦ, χωρὶς νὰ ἔχῃ δεύτερος καμιὰ
ἀπόλυτα σχέση μὲ τὸ νόημα τοῦ πρώτου.
Αὐτὸς δὲν εἶναι λάθος τοῦ ριμαδροῦ, ὃς
νομίζεται, εἶναι τεχνοτροπία, τέχνασμα.
Μὲ τὴν χτυπητὴν εἰκόνα τοῦ πρώτου στὶ-
χου, προκαλεῖ τὴν περιέργεια καὶ τὴν
προσδοκία τοῦ ἀκροατῆ. Δημιουργεῖ δη-
λαδὴ στὸν ἀκροατὴν μιὰ πρόσφορη ψυχο-
λογικὴ κατάσταση, νὰ προσέξῃ ἐκεῖνο
ποὺ θὰ πῇ στὸ δεύτερο στίχο:

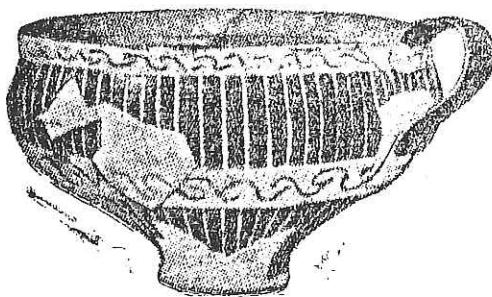
Μὲ τὸ ἀέρα πέφτουνε
τὰ φύλλα τοῦ πλατάνου.
Χαρῶ τα γὰ τὰ μάτια σου
παιχνίδια μοῦ τὰ κάνου.

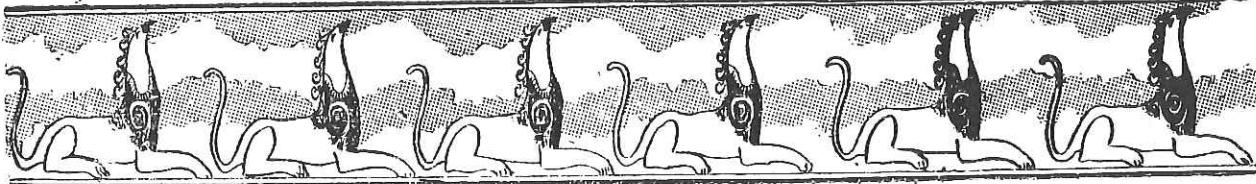
Κάποτε δὲ ριμαδρος καταφεύγει καὶ
σὲ λεκτικὰ παιχνίδια, ὅπως εἶναι ἡ συσσώ-
ρευση πολλῶν ρημάτων, σὲ μιὰ μαντινάδα:

"Αφτω καὶ σβήνω καὶ κεντῶ,
φοβούμαι καὶ τρομάσω:
ἄποκοτῶ κι ἀγγίζω σου,
φεύγω καὶ πάλι ἀράσω.

Ἡ ἡ παράταξη λέξεων μὲ τὸ ἵδιο σύμ-
φωνο:

Πονῷ πονεῖς, πονεῖς πονῷ,
τὰ δυὸς μαζὶ πονοῦμε
ἔλα νὰ πάμε στὸν παπά
τὸν πόνο μας νὰ πούμε.

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΗΣ ΔΥΤ. ΚΡΗΤΗΣ

ΣΤΥΛ. ΧΑΡΙΤΑΚΗ

Τιὰ τραγούδια τοῦ δυτ. τμήματος τῆς Νήσου μας παρουσιάζουν ἐν τῇ μουσικῇ ἑκδηλώσει των μίαν περιεργον ἴδιατοπίαν, καὶ ἐμφανίζονται ὑπὸ διπλῆν μορφήν. "Εχομεν οὕτω, ἀφ' ἐνδός μὲν τὰ ἐπιτραπέζια ἄσματα (τραγούδια τῆς τάβλας) καὶ ἀφ' ἔτερου τὰς χορευτικὰς στροφὰς (μαντινάδες). Ἀξίζει νὰ τὰ προσέξωμεν ἀμφότερα.

"Η μουσικὴ τῶν τραγουδιῶν τῆς τάβλας χαρακτηρίζεται κυρίως ὅπό τὸ ἄκρως σοβαρὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς ὕφος της, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μίαν περιεργοτάτην ρυθμικὴν πρωτοτυπίαν, διὰ νὰ μὴ εἴπω ἀκαταστασίαν. Ἐξ ἀλλου, ἡ μουσικὴ αὐτή, γεννηθεῖσα κατά τοὺς χρόνους τῆς σκληρᾶς δουλείας, ἀπερρόφησε καὶ ἐνεσάρκωσε δλας ἐκείνας τὰς ἀποπνικτικὰς καταστάσεις τὰς διποίας δημιουργεῖ ἡ στέρησις τοῦ θείου δώρου τῆς ἐλευθερίας. Οὕτω, κάθε τραγούδι, ὅποιον καὶ ἄν εἶναι τὸ ποιητικὸν του περιεχόμενον, εἶναι ποτισμένον ἀπὸ μίαν βαθεῖαν, σχεδὸν καταθλιπτικὴν μελαγχολίαν. Καὶ αὐτὰ ἀκόμη τῶν διποίων ἡ ποίησις εἶναι ἐμπνευσμένη ἀπὸ ἐρωτικὴν νοσταλγίαν (Χελιδονάκι μου γοργό) ἢ ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἀκόλαστον αἰσθησιακὸν παραλήρημα ("Απόψε κρῦο· νέκαμε καὶ τὰ πουλάκια ἡργάσα) δὲν μᾶς παρέχουν τὸ ἐνδόσιμον νὰ πιστεύωμεν δτι, ἐν τῇ μουσικῇ ἑκδηλώσει των, τὸ ἐρωτικὸν πάθος ἢ δὲ αἰσθησιακὸς παροξυσμὸς κατώρθωσαν νὰ ἀπαλύνουν τὸν ζόφον τῶν ψυχικῶν καταθλίψεων.

"Ο χρόνος (tempo) τῶν ώραίων αὐτῶν τραγουδιῶν εἶναι βαρύς καὶ μεγαλοπρεπής. Τὰ περισσότερα κινοῦνται μεταξὺ τῶν ἐνδείξεων Andante maestoso (Πότε θὰ κάμη ξεστεριά—δ Διγενῆς ψυχομαχεῖ) adagio ἢ grave (Σὲ ψηλὸ βουνό—Τρώτε καὶ πίνετε ἄρχοντες) μὲν μοναδικὴν ἔξαίρε-

σιν τοῦ «'Ἐπήραμε τὴν πέρδικα» ἐκτελουμένου εἰς χρόνον allegretto, ἀλλὰ τὸ διποίον δέον νὰ θεωρηθῇ μᾶλλον ὡς γαμήλιον ἐμβατήριον.

"Οσον ἀφορᾷ τὴν ρυθμικὴν ἀγωγήν, αὕτη παρουσιάζει διαρκεῖς ἥκηπληξεις. Εἰς δλα σχεδὸν τὰ τραγούδια τῆς τάβλας ἡ κίνησις τοῦ ρυθμοῦ εἶναι μὲν δίσημος, ἀλλ' διαν θελήση τις νὰ τὴν ἀποδώσῃ διὰ τῶν ἐν χρήσει ἐνδείξεων τῆς γραμμικῆς παρασημαντικῆς, θὰ εἶναι διαρκῶς ύποχρεωμένος νὰ μεταβάλλῃ ἀνὰ μικρά διατήματα τὰς ἐν λόγῳ ἐνδείξεις. "Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ ρυθμικὴ ἀγωγὴ τῶν τραγουδιῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν τῶν χορευτικῶν στροφῶν, εύρισκεται σχεδὸν πάντοτε ἐντός κάπως ἀσφοῦς καὶ ὁμιχλώδους ἀτμοσφαίρας. "Ἐν καὶ μόνον ἀπό τὸν κύκλον αὐτὸν, τὸ γνωστὸν καὶ ώραίων «'Αγρίμια κι' ἀγριμάκια μου» φαίνεται εἰς τὴν ἀρχὴν διατεθειμένον νὰ σάντιδράσῃ κατὰ πάσης ρυθμικῆς ἀβουλίας. Πράγματι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἄλλα, ἔγκαινιάζει, κατὰ τρόπον θριαμβευτικὸν, ρυθμὸν τρίσημον, οὗ προηγεῖται ἄρσις τοῦ ἀσθενοῦς φθόγγου τοῦ μέτρου, ἀλλὰ χωρὶς τὴν καθιερωμένην εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τελικὴν ἀνταπόδοσιν, διδεύει μὲ κτυπητὴν ἐπισήμανσιν τοῦ ρυθμοῦ εἰς χρόνον allegro πα τον troppο, ἀλλὰ, ἀμέσως μετὰ τὸ ἔβδομον μέτρον, δλη ἡ θριαμβευτικὴ μεγαλοπρέπεια ἔξασθανίζεται ἀποτόμως, δ ρυθμὸς μεταβάλλεται εἰς δίσημον, δ ἔχρονος καθίσταται ἀργὸς καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα καὶ πάλιν θολοῦται, χωρὶς ὅμως ἡ μεταβολή αὐτὴ νὰ στερεῖται κάποιας πρωτοτύπου γοητείας.

"Γενικῶς, θὰ ἡτο δυνατὸν νὰ παρατηρηθῇ δτι ἡ ἀδυναμία τοῦ ἀκροστοῦ, δσον ἀφορᾷ τὸν ἀμεσον ὑπ' αὐτοῦ καθορισμὸν πάσης ἐμφανιζομένης ρυθμικῆς ἐ

ναλλαγής, γεννᾶ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι, πιθανὴ ὑπαγωγὴ τῶν θαυμασίων αὐτῶν τραγουδιῶν εἰς τοὺς καθιερωμένους ρυθμούς κανόνας, θὰ τὰ ἀπεστέρει ἵσως τῆς ἐντόνου ὑποβλητικῆς δυνάμεως τὴν ὅποιαν κατέχουν καὶ ἡ ὅποια ἀποτελεῖ τὸ μυστικόν τοῦ ἰδιαιτέρου τῶν θελγήτρου.

Κατὰ κανόνα, τὰ τραγούδια τῆς τάβλας ἔκτελονται a capella, δηλ. ἄνευ ὀργανικῆς συνοδείας. Διαιροῦνται εἰς στροφάς ἔκαστη τῶν ὅποιων ἀδεται συνήθως ὑπὸ ἐνὸς τραγουδιστοῦ καὶ ἐπαναλαμβάνεται all' unisono ὑπὸ τῶν λοιπῶν συνδαιτημένων. Βέβηλος προσπάθεια ἐνσημονίσεως τοῦ πότε θὰ κάμῃ ξεστεριά, ἐμφανισθεῖσα κάποτε εἰς δίσκους, ἀπέιυχε.

* *

Καὶ τώρα ἂς εἰσέλθωμεν εἰς ἐντελῶς διάφορον μουσικὴν ἀτιμδσφαιραν, καὶ ἂς γευθῶμεν τῶν θαυμαστῶν χορευτικῶν στροφῶν μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ὅποιων συτελεῖται ἡ ἀποθέωσις τῆς ὀρχήσεως.

Ἐδῶ, οὕτε ἵχνος πλέον ζόφου ἡ μελαγχολίας. Τὸ λυρικὸν στοιχεῖον ἐμφανίζεται ἐν πάσῃ μεγαλοπρεπείᾳ, δεσπόζει τῶν πάντων, καὶ ὥθετι τὰ ψυχικά κίνητρα τῶν χορευτῶν μέχρι παρακρούσεως. Τὸ ποιητικὸν στοιχεῖον τροφοδοτεῖ τὴν μουσικὴν, ὡς ἀκατάσχετος χείμαρος, μὲ τὰ πασίγνωστα δίστιχα (μαντινάδες) πού ἔχυμνοῦν τὸν ἔρωτα καὶ τὴν σάρκα καὶ τῶν ὅποιων πολλάκις ἡ αὐτοσχέδιος δριμύτης ὑπερβαίνει καὶ αὐτὰ τὰ δριμύτης ἀνεκτοῦ. Δὲν ἔχω βέβαια τὴν πρόθεσιν νὰ δημιλήσω· διὰ τὴν ποίησιν ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν μουσικὴν τῶν καταπληκτικῶν αὐτῶν διστίχων, καὶ ἀν ἀφιέρωσα δυὸς λόγια καὶ εἰς ἑκείνην, τὸ ἔπραξα διὰ νὰ ὑπογραμμίσω τὴν σημασίαν τοῦ γεγονότος ὅτι, εἰς πλεῖστας περιπτώσεις, ἡ ποιητική ἔξαρσις ἐπηρεάζει σημαντικῶς καὶ τὴν μουσικὴν ἐκτέλεσιν μὲ ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργίαν μουσικῶν εύρημάτων πλήρων θελγήτρου, δπῶς εἰναι οἱ περίφημες «ὅρτσες» ποὺ ἐνθουσιάζουν τὸν χορευτήν, ἐμψυχώνουν τὸν ἐκτελεστὴν καὶ γεμίζουν τὴν ἀτιμδσφαιραν μὲ ἀνέκφραστον γοητείαν.

Εἰς τὴν μουσικὴν χοροῦ ὁ ρυθμὸς—πάντοτε δίσημος—στερεῖται καὶ τοῦ ἐλαχίστου ἵχνους ἀσαφείας, ἐπισημαίνεται δὲ ἐντόνως εἰς δλα τὰ εἴδη τοῦ χορευτικοῦ τριπτύχου ἐν τῷ ὅποιῳ ἡ τιμητικὴ θέσις ἀνήκει εἰς τοὺς συρτούς καὶ ἡ τρίτη εἰς

τὴν σούσταν.

Οἱ Συρτοὶ ἔκτελούμενοι εἰς χρόνον allegro, τὸν δποῖον συχνότατα ποικίλουν τὰ λιαν ἐπιτυχῆ accelerando τῶν ἐκτελεστῶν (εἰς ἄς περιπτώσεις ἡ λυρικὴ διάθεσις τῶν χορευτῶν φθόση εἰς τὸ κατακόρυφον) δύνανται ὥντα θεωρηθοῦν ὡς τέλειον ὑπόδειγμα ἀριθτητος ἐν τῇ λαϊκῇ δημιουργίᾳ. Μέγας εἰναι δ ἀριθμὸς τῶν μουσικῶν παραλλαγῶν τῶν ὠραιοτάτων αὐτῶν χορῶν, καὶ σχεδὸν πάντοτε ἡ ειδικὴ ὀνομασία ἔκαστου εἰναι συνδεδεμένη μὲ μίαν ἐπαρχίαν (Κισσαμίτικος—Σελινιώτικος) ἡ καὶ μὲ μόνον χωρίον (Ξεροστερνιανός—Γραμπουσιανός κ.τ.λ.). Ἐν τῇ ἐκτελέσει αἱ διάφοροι παραλλαγαὶ διαδέχονται ἀλλήλας, συνδεόμεναι ὑπὸ ἐμπειρῶν λυράρηδων κατὰ τρόπον λιαν ἔντεχνον.

Τὸ Πεντοζάλι (allegro molto 2)4) ὑστερεῖ μὲν κατά τι τῶν συρτῶν δσον ἀφορᾶ τὸ λυρικὸν στοιχεῖον, ἐξ ἀντιθέτου ὅμως, καὶ ὡς μουσικὴ καὶ ὡς ὄρχησις τονίζει μὲ ἀδράς γραμμάτες τὴν ἀνδρικὴν ρωμαλαιότητα καὶ ἐμφανίζεται μὲ μίαν ἀληθῶς ὀλύμπιον μεγαλοπρέπειαν.

Ἡ Σούστα (presto 2)4) χορὸς μᾶλλον θηλυπρεπής, ἔχει ἐν τούτοις μουσικὴν, ἀξίαν πολλῆς προσοχῆς διότι ἔξαιρει δλας τὰς λεπτομερείας καὶ μὲ δλως διάζουσαν περιτέχνησιν.

* *

Ἐξαίρετος διερμηνεύς δλου τοῦ μουσικοῦ πλούτου τῆς χορευτικῆς μουσικῆς, ἡς προσεπαθήσαμεν νὰ δόσωμεν μίαν ἀμυδρὰν εἰκόνα, εἰναι ἡ λύρα. Δὲν προκειται βέβαια περὶ τοῦ περιφήμου ὄργανου τοῦ ὄρφικοῦ θρύλου τὸ δποῖον διῆχων ὑπερκοσμίων είχε ποτὲ συγκινήσει τὰς ἀδυσοπήτους ψυχάς τῶν ὑποχθονίων θεοτήτων, ἀλλὰ περὶ ἐνδές πρωτογόνου ξυλίνου κατασκευάσματος μὲ τρεῖς χορδάς, κρουομένου ὑπὸ μικροῦ τόξου ἐλαφρῶς κυρτοῦ καὶ κοσμουμένου εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν καθ' δλον του τὸ μῆκος μὲ μικροσκοπικούς κωδωνίσκους. Τοποθετεῖται εἰς τὸ γόνατον τοῦ δεξιοῦ ποδὸς καὶ συνοδεύεται συνήθως ἀπὸ λαγοῦτο, ἐνίστε δὲ ἀπὸ κανόνι. Τὸ εἰδικὸν τόξον τῆς λύρας τείνει νὰ ἔξαφανισθῇ, ἀντικατασταθὲν ἀπὸ τόξον βιολιοῦ. Δυστυχῶς καὶ τῆς λύρας ἡ χρήσις ἀρχισε νὰ γίνεται σπανιωτέρα, καὶ δὲν εἰναι δ.

λίγοι οι έκτελεσται πού την άντικαθιστούν μὲ βιολί. Ἡ ζημία εἶναι μεγάλη διότι τὴν ἔκφρασιν τοῦ όργανου τούτου, διαν εύρισκεται εἰς τὸν ρόλον του, οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ τὴν άντικαταστήσῃ.

"Αξιοί μνείας σύγχρονοι Λυράρηδες ύπηρξαν δι μακαρίτης Κουφιανδός καὶ οἱ ἐπιζῶντες καλλιτέχναι Κ. Σ. Καντέρης (πατήρ τοῦ συμπαθουσὸς βιολίστα), Α. Καραβίτης, τοῦ Ρ.Σ.Α. καὶ Χαρίλαος Πιπεράκης διστις ζεῖ εἰς Η. Π. τῆς Ἀμερικῆς καὶ χαίρει μεγάλης φήμης καὶ συμπαθείας.

* *

Ἡ ἑσωτερικὴ ἀξία τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν εἶναι μεγάλη, οὐδόλως ὑστεροῦσα, ἐν τῇ βαθυτάτῃ μουσικῇ των δυνάμει, ἐκείνης ἄλλων χωρῶν τῶν δρούων τὰ λαϊκὰ μοτίβα, μὲ τὸ ἴδιαζον ἐπιχώριον

χρῶμα, εἰχον τὸ εὔτύχημα νὰ δεχθῶσι τὴν ζωογόνον πνοήν μεγάλων Διδασκάλων, νὰ τύχωσιν εἰδικῆς ἐπεξεργασίας, καὶ νὰ λαμπρύσουν σήμερον. θικαίω τίτλῳ, τὴν παγκόσμιον μουσικὴν φιλολογίαν. Ἐν τούτοις χωρὶς τὸν Λίστ, τὸν Μπράμς καὶ τὸν Γκρήγορ τὰ λαϊκὰ σύγγρικὰ τραγούδια καὶ οἱ περίφημοι νορβηγικοὶ χοροὶ δὲν θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ ἔξελθουν τῶν ἑθνικῶν όριων τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Νορβηγίας.

"Αραγε, θὰ εύχεθῆ κάποιε καὶ ἐδῶ δι ΕΝΑΣ, ποὺ θὰ ἀγαπήσῃ μὲ πάθος τὴν ωραίαν μουσικήν μας καὶ θὰ δημιουργήσῃ 'δι' αὐτῆς ἔργα μακρᾶς πνοῆς καὶ μεγάλης καλλιτεχνικῆς ἀξίας; "Ας τὸ ἐλπίσωμεν.

Σ. Μ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

ΚΡΗΤΙΚΟΠΟΥΛΑ

(Φωτογ. Κ. [Κουτουλάκη])

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΩΣ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΔΗΜΩΔΟΥΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

ΘΡΑΣ. ΣΠΑΝΤΙΔΑΚΗ

Τδ θέμα πού έδιάλεξα νά πραγματευθώ σε γενικές γραμμές από τών στηλών του άγαπητού μας περιοδικού «Κρητική 'Εστία» δὲν είναι άσφαλως, καὶ τόσο εύχαριστο, αύτὸν καθ' έσαιτο. 'Αξίζει ὅμως νά μελετηθῇ καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ τελευταίου σταθμοῦ τῆς διελεύσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τὸν κόσμον τοῦτον φιλοσοφία τοῦ λαοῦ τοῦ τόπου μας, τῆς Κρήτης μας, δπως ἐκδηλώνεται στὰ δημοτικά μας τραγούδια, τήν πιὸ ἀσφαλῆ, τὴν πιὸ ἀληθινή, τὴν πιὸ κρυστάλλινη πηγή, μέσῳ τῆς δποίας διοχετεύεται στὴ γνώση τῶν ἐπερχομένων γενεῶν κάθε τι ποὺ αἰσθάνεται καὶ πιστεύει γιὰ κάθε τὶ μιὰ γενεά, ἡ σειρὲς γενεῶν ποὺ περνοῦν ἀπό τὸν κόσμον αὐτόν. Καὶ ἂν αύτὸν Ισχύῃ γιὰ δροσιδήποτε λαό, κατὰ μείζονα λόγον Ισχύει—ώς πιστεύω—καὶ ἀξίζει νά γνωσθῇ ἡ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου γνώμη τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἐφ' δσον, ώς γνωστὸν εἰς κάθε διανοητὴν—δικόν μας ἡ ζένον, είναι πιστο ποιημένον ἀπό δλους δσοι ήσχολήθησαν μὲ τὴν Ἐλληνική φιλολογία, δ Κρητικός λαός διακρίνεται γιὰ τὴν ἔξαιρετη φιλοσοφική τοῦ διάθεση.

Προτοῦ προχωρήσω στὴν ἀνάπτυξη τοῦ θέματός μου, δπως τοῦτο φαίνεται στοὺς στίχους τῆς ἀθανάτου δημώδους ποιήσεως μας, ἐλπίζω δτι μοῦ είναι ἐπιτετραμένον νά ἀναφέρω κάποιο περιστατικό, τοῦ δποίου παρέστην μάρτυς πρὸ πολλῶν ἑτῶν ὅταν συνέβη τοῦτο. Θυμοδυμαι λοιπόν, δτι ἥταν ἔνας χαροκαμμένος γέρος, προῦχων ἐνδὸς χωρισθὲν τοῦ νομοῦ μας. Θὰ ἥταν τότε 85 περίπου χρονῶν καὶ σ' αὐτὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ἔχασε ὁ ἄμοιρος τὴ γυναῖκα του καὶ δλα του τὰ παιδιὰ πλὴν ἐνδὸς στὴν ἀκμὴ τῆς νεότητός των, παιδιὰ ποὺ πολλοὶ τὰ ζήλευσαν. Τὰ ἀνελέητα αὐτὰ πλήγματα τοῦ Χάρου εἶχαν, ώς ἥταν ψυσικό, λυγίση τὸν ἄλλοτε εύθυτενέστατο ἀρχοντόγερο ίσα με ἔκει ποὺ δὲν ἔπαιρνε περισσότερο. Κάθε 5—10 λεπτά, ἔκει ποὺ ἔκανε παρέα μὲ τοὺς πικροὺς λογισμούς του, μιὰ θλιβερὴ κραυγὴ—οἰμωγὴ μᾶλλον—ἔβγαινε ἀπὸ τὰ χειλη του βροντερή, βγαλμένη ἀπὸ τὰ φύλλα τῆς πονεμένης καρδιᾶς του:

—“Ωφου παιδιά μου!...

“Ἐπερνοῦσα δίπλα του σὲ μιὰ τέτοια θλιβερὴ γιὰ κάθε ἀνθρωπο στιγμή. Ἡταν τότε—πρᾶγμα ποὺ συνέβαινε σπάνια γιατὶ ὁ θλιφτός γεροντάκος ἀπόφευγε κάθε παρέα δσο κι' ἄν τοῦ ἥταν προσφιλῆς—κοντά του ἔνας μικρὸς ἐγγονός του. Τὸ παιδί, 12—13 χρονῶν, μὲ τὴν ἀφέλεια ποὺ διακρίνει τὴν ἡλικία αὐτῆς, μδλις ἄκουσε τὴν οἰμωγὴ ἔκεινη, ποὺ μποροῦσε νά ραγίσῃ καὶ πέτρες ἀκόμη, τοῦ λέγει:

—Παπποῦ, στὴ λύπη ποὺ σὲ κρατοῦν τὰ πένθη μας, Θὰ ἥταν ίσως λύτρωση γιὰ σένα δ θένατος μιὰ καὶ βρίσκεσαι μάλιστα σ' αὐτὴν τὴν ἡλικία..

Τὶ νομίζετε δτι ἀπήντησε δ γέρων;

—“Οχι παιδί μου, γιὰ τὸ θάνατο ὑπάρχει πάντα καιρός.,.

Προτοῦ ἐκφράσω τὴ γνώμη μου γιὰ ποιὸν ἀντικειμενικὸν—αύστηρῶς ὀντικειμενικὸν—λόγον (εἰς τοῦτο θὰ προβῶ σὰν προχωρήσω ἀρκετὰ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματός μου, δ γέρων ἔκεινος ἀπέστεργε τὴν ἐπίσκεψη τοῦ λυτρωτοῦ θανάτου παρέχω εἰς τοὺς ἀναγνώστας μου τὴν πληροφορίαν δτι δ γέρων διὰ τὸν δποῖον ἔκα-

μα λόγον δὲν διεκρίνετο καθόλου ἐπὶ ἔξαιρετικῇ ἀγάπῃ πρὸς τὴν ζωήν, οὐδὲ πρὸς τὰς ἀπολαύσεις τῆς.

* * *

Πῶς ἀντιμετωπίζει λοιπὸν δικαιοκός τὴν ἴδεα καὶ τὸ ἐνδεχόμενον τοῦ θανάτου;

"Οπως εἶναι φυσικό—τὸ ἔνστικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως, δηλ. τῆς πάση θυσίας καὶ διὰ παντὸς τρόπου ἐπιβιώσεως. εἶναι τὸ ἰσχυρότερο σὲ κάθε ὑπαρξη ὃχι μόνο στὸ ζωϊκὸ ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἄψυχο φυτικὸ βασίλειο—μὲν αἰσθημα φρίκης συλλογίζεται δικαιοκός τὸ θάνατο. Καὶ σᾶν μιὰ μεγάλη ἀπορία του γιατὶ δικαιοκός οὐρανῶν καὶ γῆς νὰ μὴ φροντίσῃ νὰ μὴν ὑπάρχῃ θάνατος στὸν ἄνθρωπο, στὸ ἀγαπητότερό του πλάσμα, προβάλλονταν ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων οἱ κατωτέρω—γεμάτοι πριμιτιβισμὸ—στίχοι τοῦ δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ:

"Ο Κύριος ἔκαμε τὴ γῆ κι' ἐστόλισε τὸν κόσμο
μὰ δικαιοκό τρία πράμματα δὲν ἔκαμε στὸν κόσμο:
Γεφύρια εἰς τὴ θάλασσα καὶ γαερμὸ 'π' τὸν Ἀδη
καὶ σκάλες εἰς τὸν οὐρανὸ νὰ πχαίνουν καὶ γιαγέρνουν...

Τὸν θάνατον, δικαιοκός βλέπει μὲν φρίκην του νὰ μὴν ἀφήνῃ τὴν παραμικρὴν εὔκαιριαν ποὺ τοῦ παρουσιάζεται γιὰ νὰ ἀφαιρέσῃ ἄνθρωπινη ζωή. Τὸ μαρτυροῦν τοῦτο οἱ ἀκόλουθοι στίχοι:

"Οφές ἀργὰ ἔξωμεινα κάτω στὸν κάτων κόσμο
στοῦ Χάροντα τὴ γειτονιὰ ἥμουνε ἔξωμεινάρης
κι' ἀργὰ ῥχετὸν δικαιοντας χλωμιδὸς καὶ μαραμένος
κι' ἐμίλιε τοῦ Χαρόντισσας κι' ἐροζονάριζέν τοη.
—'Αδηρώπου μυρωδὶα δροικῶ γῆ πούρι φαίνεται μου;
—Χάροντ' ἀπὸν τὸ μακελλειὸ ῥχεσαι καὶ θὰ 'σαι κουρασμένος
καὶ πέσε νὰ ἔκουραστῆς μ' ἀδηρώπος 'πᾶ δὲν εἶναι ..

"Ισην, ἂν ὃχι μεγαλυτέραν φρίκην τοῦ δικαιοκοῦ ἔναντι τῆς ἴδεας τοῦ θανάτου μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἀκόλουθον δημοτικὸ μας τραγούδι, γεμάτο φαντασία ἀλλὰ καὶ πόθο πρὸς τὴ ζωή, μ' ὅλα τῆς τὰ βάσανα:

"Νὰ δγειρο 'γειρεύτηκα κι' ἥθελα νὰ σᾶς τὸ 'πα.
—Ενα θεριὸ μ' ἐπάτησε στὸ στῆθος καὶ στὸ στόμα,,
κι' ἀπήτις καὶ μ' ἐπάτησε μὲν πιάνει ἀπὸν τὴ χέρα,
στὸν Ἀδηρώπουτούσαμε μιὰν Παρασκή οὖλ' ἥμέρα.
—Ορη βουνὰ περάσαμε καὶ χαμηλὰ λαγκάδια
καὶ ποταμοὺς ἀπέραστους μὲ τὰ νερὰ κρουστάλλια.
Κι' ἀπήτις κι' ἐπεράσαμε καθίσαμ' ἔνα λίγο.,
κι' ἐγ' ἀφορμὴ τοῦ γύρευα τοῦ Χάρο, νὰ τοῦ φύγω.
Πέ' μου νὰ ζήσης Χάροντα, νὰ ζήσῃς ἡ γι' ἀφεδιά σου
σὲ ποιὸν τόπο θὲ νὰ μὲ πᾶς καὶ ποῦν 'η κατοικία σου;
Στὸν τόπο τῶν ἀμαρτωλῶ,, ἐκεὶν θὲ νὰ σὲ πάγω
κι' εἰς τὸν ἀμεταγάερτο, νᾶχης καῦμδ μεγάλο.
Καὶ παίρνει με καὶ πάει με σ' ἔνα μεγάλο σπήλαιο,
πού 'τονε μέσα σκοτεινός, δὲν τοῦ 'δουδεν δ ἥλιος.
Κι' ἐκεὶν γροικῶ καὶ τσοὶ γεκρούς κι' ἥλεγαν οἱ καῦμένοι:
Παιδιὰ κι' ὡς πότες θὰ 'μεστα στὸ σκότος φλακιασμένοι;
Παιδιὰ καὶ νὰ τὸ ἰδοῦμε μπλειὸ τὸ φῶς καὶ τὴν ἥμέρα,
τὸν ἥλιο ἀπὸν τοῦ δρανούς, τὸ δροσερὸν ἀέρα;

Τοῦτος ὁ κόσμος εἰν^τ κακὸς, γιατὶ δὲν ξημερώνει,
γιατὶ δὲν κράζει πετειγός, δὲν κηλαΐδει τ' ἀηδόνι.
Κι' ἀπάνω κόσμος εἰν^τ καλὸς, γιατὶ ἔχει πρασιγάδες;
κι' δὲν ἥλιος τὸ ταχὺ ἀπὸ βγῆ χτυπᾷ εἰς τὸν μαδάρες....

"Οποιος προσέξῃ καλὰ τοὺς στίχους τοῦ παραπάνω τραγουδιοῦ, θὰ παρατηρήσῃ ἀκόμη καὶ κάτι ἄλλο, πιὸ σημαντικὸ ἀπὸ τὴν φρίκη ποὺ αἰσθάνεται ὁ κάθε ἄνθρωπος—καὶ ἀσφαλῶς κάθε ζωϊκὴ ὑπαρξη—ἀπὸ τὴν ἰδέα τοῦ ἐνδεχομένου θανάτου: Τὸ στοιχεῖο τῆς ὑπερτάτης ἐκτιμήσεως τοῦ κρητικοῦ πρὸς τὴν ἐλευθερία ἔστω καὶ στὸν κόσμο τῶν σκιῶν. Δὲν ἀνέχεται ἡ ψυχὴ τοῦ στιχουργοῦ κρητικοῦ λαοῦ τὴν ἰδέα τοῦ περιορισμοῦ τῆς σο^σ ἔνα ωρισμένο κλειστὸ καὶ σκοτεινὸ χῶρο, σᾶν τὶς φυλακές καὶ τὰ κάτεργα τοῦ ἐπάνω κόσμου. Τὶ ἄλλο ὑποδηλῶνται δὲ παρακάτω στίχος;

παιδιὰ κι' ὡς πότες θάμμαστε στὸ σκότος φλακιασμένοι;

* *

"Εξ δοσῶν γιωρίζω, στὴ δημώδη μας ποίηση περιέχοντα. δέκα τούλαχιστο ἀκόμη τραγούδια ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὸν θάνατον. Σ' ἄλλο διετραγωδεῖται ἡ φρικὶ θέση σιήν δποία περιέρχονται οἱ γονεῖς, ἡ μάνα θίως, σὰν θάβων τὸ παιδί τους. σ' ἄλλο δ πόνος καὶ ἡ ὀρφάνια τῆς συζύγου ποὺ καθίσταται χήρα, σ' ἄλλο δ πόνος τῶν συμπολεμιστῶν, τῶν δμοεθνῶν καὶ τῶν συναδέλφων (τοῦ ἰδίου ἐπαγγέλματος) γιὰ τὸ θάνατο ποὺ εὔρηκε ἔναν στρατιώτη τους ἡ ἔνα συνάδελφό τους σὲ νεαρὰ μάλιστα ἥλικια. Σ' δλα τὰ σχετιζόμενα μὲ τὸ ἀνθρώπινο τέλος κρητικὰ δημοτικὰ τραγούδια, δ στιχουργὸς λαὸς ψέγει δριμύτατα τὸν ἀδυσώπητο χαρακτήρα, τὴ διψαλέα γιὰ πάρσιμο ἀνθρώπινης ζωῆς ψυχὴ τοῦ Χάρου, ἐπὶ πλέον δὲ ἐκφράζει μὲ τὰ ζωηρότερα χρώματα τὴν ἀδικία ποὺ προσγίνεται εἰς τὸν ἄνθρωπο, τὸ προνομιούχο πλάσμα τοῦ Θεοῦ, νὰ χάνῃ τὸ ὑπέρτατο ἀγαθὸ τῆς ζωῆς σὲ ἥλικια μάλιστα κατὰ τὴν δποία δὲν εἶχε δλοκληρώση τὴν ἀποστολὴν του στὸν κόσμο τοῦτο. Μὲ κάποιο τρόπο, στὸν Κρητικὸ εἰναι ἀφόρητη ἡ σκέψη κἄν, πῶς ἔνα ἀγαθὸ τόσο πολύτιμο δσο ἡ ζωὴ πρέπει μιὰ μέρα νὰ τὸ ἐγκαταλείψῃ. Τότε γιατὶ τοῦ ἐδόθη; Αὐτὸ εἰναι τὸ παράπονο καὶ τὸ βαθύτερο νόημα, σὲ τελικὴ ἀνάλυση, τῶν σχετικῶν μὲ τὸ θάνατο δημοτικῶν μας τραγουδιῶν.

"Ἐξησα ἐπ^τ ἀρκετὸν διάστημα εἰς τὴν Ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Ός διεπίστωσα, εἰς τὴν δημώδη μούσαν τῶν Θεσσαλῶν, τῶν Ρουμελιωτῶν, τῶν Πελοποννησίων, τῶν Μακεδόνων κ. ἄ. τὰ σχετιζόμενα μὲ τὸν θάνατον δημοτικὰ τραγούδια τῶν εἰναι κατὰ πολὺ λιγώτερα τῶν ἀναλόγων τραγουδιῶν τῆς Κρητικῆς δημώδους μούσης. Καὶ εἰς τῶν ἀνωιέρω περιοχῶν τὰ δημοτικὰ τραγούδια κατακρίνεται βέβαια δ Χάρος καὶ τὸν καταρᾶται δ στιχουργὸς λαός. Ἀλλὰ ὅχι μὲ τόση πικρία καὶ μὲ τόσο παράπονο δσο τὸν καταρᾶται δ Κρητικὸς καὶ κατὰ δεύτερον λόγον δ Μανιάτης, ἀπόγονος καὶ οὖτος Κρητῶν ἐν πολλοῖς.

Μήπως λοιπὸν δ Κρητικὸς διὰ μέσου τοῦ αἰώνων δὲν ἡμπόρεσε ν^τ ἀποκτήσῃ τὸ θάρρος τῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς σκληρῆς πραγματικότητος, μὲ λίγα λόγια μήπως δ Κρητικὸς ἀνά τοὺς αἰώνας παρουσιάζεται ως ὑπὲρ τὸ δέον φιλαυτος, ως ὑπὲρ τὸ δέον ἀγαπῶν τὴν ζωὴν; Ἐνας ἐπιπλαίος μελετητὴς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ τῶν σχετιζόμενῶν μὲ τὸν θάνατον παροιμιῶν μας θὰ ἐσχηματίζειν ἵσως τὴν γνώμην δτι κάτι τέτοιο συμβαίνει. Ἐνας προσεκτικὸς δμως μελετητὴς τῆς δημώδους μας μούσης καὶ τῆς λαϊκῆς μας σοφίας ποὺ θὰ ἐτύχαινε νὰ εἰναι καὶ κάτοχος τῆς ιστορίας τοῦ Νησιοῦ μας θὰ εὔρισκε τὴν ἀληθῆ ἔξηγησιν τῆς τόσης ἀποστροφῆς καὶ τῆς τόσης πικρίας τοῦ Κρητικοῦ ποὺ ἀντιμετωπίζει τὴν ἰδέαν τοῦ ἐνδεχομένου θανάτου. Καὶ ἡ ἀληθῆς αὐτὴ ἔξηγησις δὲν εἰναι, ως πιστεύω βαθύτατα, παρὰ ἡ πεποίθησις ἡ βαθύτατα ριζωμένη εἰς τὸν κρητικὸν, τῶν ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος καὶ ἐντεύθεν αἰώνων ἀλλὰ κυρίως εἰς τοὺς πρώτους ἀπ' ἐκείνου αἰώνας—ὅτε καὶ συνετέθησαν κατὰ τὸ

μέγιστον αύτης μέρος τὰ Κρητικά δημοτικά τραγούδια γενικώς—ὅτι είς τὸν κόσμον αύτὸν εἶναι προνομιακῶς αύτὸς καὶ μόνος προωρισμένος νὰ ἐπιτελέσῃ ἄξια τοῦ ἀνθρώπου ἔργα. Τὸ δηλώνει καθαρὰ εἰς τοὺς στίχους τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Διγενῆ πού δὲν παραλείπει νὰ τονίσῃ διὰ μόνον κάτι «κερκέλια» νὰ εἴχεν ὁ οὐρανὸς καὶ μερικὰ «πατήματα» νὰ εἴχεν ἡ γῆ. Θὰ ἥτο ἵκανός νὰ σείσῃ μὲ τοὺς στιβαρούς του βραχίονας, κινουμένους ἀπὸ ἀκατάβλητη ψυχήν, τὸ στερέωμα τοῦ κόσμου.....

Ἄλλα τὸν ύψηλόν του τεῦτον προορισμόν,—αὐτὰ τοῦ ἔλεγαν διὰ ἔχει αἱ παραδόσεις του περὶ τῆς λαμπρᾶς ἑκπολιτιστικῆς δράσεως τῶν ἀπωτάτων ἀλλὰ καὶ τὴν σχετικῶς προσφάτων προπατόρων του τὸσον ἐπὶ τῆς Νήσου του δον καὶ εἰς δὴν τὴν Ἀνατολὴν (Μινωϊκὴ ἐποχὴ καὶ Βυζαντινὴ τοιαύτη)—δὲν ὅφηνε νὰ ἐκπληρώσῃ αἱ συχναὶ ἐπιδρομαὶ βαρβαρικῶν φυλῶν (ἔστω καὶ ἂν τινες τούτων δρμῶντο ἀπὸ τὴν Εὔρωπην, ἐκ τῶν δποίων ἐκαλεῖτο συχνότατα δλόκληρος δὲ Κρητικὸς λαός νὰ διαβῇ τὸ κατώφλιον τοῦ θανάτου, διὰ νὰ ἀφήσῃ εἰς τούς ισχυροτέρους του κατακτητάς, τὴν ὀραΐαν νῆσον του διὰ νὰ ζήσουν αὐτοὶ εἰς αὐτήν.

Κρήτη τὸ φιόρε τῶν νησιῶν, κορῶνα τοῦ Λεβάντε,
π' ἀνάμετα στὸ πέλαγος λάμπης ὥστε διαμάντε.

Κρήτη ποὺ γέννησες Θεοὺς κι' οὐλοὶ σὲ μακαρίζουν
δὲν εἶνε κρῆμα τὰ θεριά, τάγρια νὰ σὲ σκίζουν;

Εἶντα ἔκαμες τοῦ μοίρας σου, σ' αὐτὸν τὸ ριζικό σου
κι' οὐλοὶ σὲ παραιτήσασι στὰ χέρια τῶν δχθρῶν σου;

Κρήτη π' ἀνάθρεψες Θεοὺς μὲ τὴ δική σου βρῶσι
δὲν εἶνε κρῆμα τὰ θεριά, τάγρια νὰ σὲ τρῶσι;

Κατάρα πατρογονικὴ ἀπάνω σου τὴν ἔχεις
κι' ἀπὸ τὸν ἔνα βάρβαρο στ' ἀλλοῦ τ' ἀνύχια πέφτεις;

(Τραγούδι τῆς κατὰ τὸ 1774 ἔξοντώσεως τοῦ
γενιτσάρου Ἰμβρ. Ἀληδάκη).

Ὑπέστη δὲ λαός τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἐλλάδος τόσες ἐπιδρομές, τόσους ἔξανδρα-
ποδισμούς καὶ τόσες δμαδικές σφαγές (ὑποστηρίζεται ὑπὸ δοκίμων ἱστοριογράφων
ὅτι οἱ ἐπιδραμόντες τῷ 823 μ. Χ. εἰς τὴν Κρήτην Σαρακηνοὶ Ἀραβεῖς περιώρισαν διὰ
σφαγῶν κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπὶ 135 ἔιη παραμονῆς τῶν εἰς τὴν Νήσον μας τὸν
Ἐλληνικὸν πληθυσμὸν αὐτῆς ἀπὸ 300 χιλ. ψυχάς εἰς 50 χιλ. (μόνον), δοσας ὑπέστη δὲ
Κρητικὸς λαός; Ὁχι βέβαια. Ἐφ' δοσον λοιπόν, κάθε τόσον εἴτε εἰς γενικὰς περιπτώ-
σεις, εἴτε εἰς μεμονωμένας τοιαύτας δὲ Κρητικὸς—δὲ νέος, δὲ ζωντανὸς ἄνδρας—ἀν-
τιμετώπιζε τὸν θάνατον ἀπὸ τὸν ἐπιδρομέα ἢ ἀπὸ τὸν κατακτητήν, φυσικὸν ἥτο ή
Μούσα τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ ν' ἀσχοληθῆ τόσον ἐκτεταμένα μὲ τὸν θάνατον, ἀφ' οὐ
οὗτος πάντοτε ἥτο ἀδικος φόνος.

Μιὰ ἀκόμη ἀπόδειξις—κοντὰ εἰς πλείστας ἄλλας—τοῦ δὲ Κρητικὸς δὲν
ἔδειλιοθε τὸν θάνατο δταν οὐτος ἥρχετο εἰς ἐλπιδοφόρον ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἔχθροῦ
—κατακτητοῦ, εἶναι οἱ παρακάια στίχοι, τῶν δποίων τὰ λόγια δὲ ποιητὴς λαός θέτει
εἰς τὸ στόμα τοῦ ἑθνικοῦ μας ἥρωος Ἡρακλῆ Κοκκινίδη (ἐκ Κεραμουτού Ηρα-
κλείου), τοῦ κατὰ τὸ 1867 ἥρωϊκῶς πεσόντος εἰς Γάζι Ἡρακλείου, εἰς μίαν περί-
πτωσιν καθ' ἦν πολὺ πρὸ τοῦ ἥρωϊκοῦ θανάτου του εἴχε τραυματισθῆ βαρέως εἰς
μάχην πρὸς τὸν κατακτητήν παρὰ τὸ χωρίον Πυργοῦ Μονοφατού:

Τρέχουν οἱ φίλοι καὶ ρωτοῦν τὸν Ἡρακλῆ εἰντά ἔχει
αἷμα θωροῦν ἀπὸ τὴ λαβῆ ὥστε γεισκιές νὰ τρέχη.

Ἐρχεται τὰ δάκρυα οἱ γ' ἐδικοὶ καὶ φίλοι
κινέτηνος τσοὶ παρηγορᾶ μὲ γέλιο εἰς τὰ χεῖλη·
Καὶ εἶπε «γιὰ τὴν πίστι μας γίνεται αὐτὴ ἡ μάχη,
χαρὰ στονε, στὸν πόλεμο, τὸ θάνατο δποιος λάχη
Στὸν πόλεμο δποιος σκοτωθῆ κερδίζει μὰ δὲ χάνει
κερδίζει ὅνομ' ἀθάνατο καὶ τιμῆς στεφάνι».

* * *

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς παρούσης μελέτης μου σᾶς ἔκαμα λόγον γιὰ ἓνα χαροκα-
μένο ἀρχοντόγερο ποὺ ἔζούσε πρὸ 30 καὶ περισσότερο χρόνια σ' ἓνα χωριό τοῦ Νο-
μοῦ μας, τὸ ἀπάντησε στὸν ἀφελῆ μικρὸν ἐγγονόν του διαν ὁ τελευταῖος ἀκούον-
τας τὸν νὰ βγάζῃ κάθε τόσο κραυγὴν πόνου γιὰ τὸ θάνατο τῶν παιδιῶν του τὸν
ἡρώτησε μήπως ὁ θάνατος, ὡς ὑπνος γαληνοδότος, θὰ ἥταν λύτρωσις γι' αὐτόν.

—Γιὰ τὸ θάνατο, παιδί μου, ύπάρχει πάντα καιρός....

Στήν ἀπάντησιν αὐτὴν τοῦ χαροκαμμένου γέρου δὲν ύπάρχει—τὸν ἐγνώρισα
ἀπὸ κοντὰ—ούδεις χαμηλὸς ύπολογισμός, καμμιὰ ἐλπίδα πεζῶν ἀγαθῶν. Εἶχε καὶ
ἐκεῖνος ὁ γέρος τὴν πεποίθηση δι τοῦ κατὸ κατὸ κατὸ τὸ ψηλὸ ἐπιτελεῖ, μένοντας
κάμποσα χρόνια ἀκόμα στὴ ζωὴ. Καὶ πραγματικά, κατὸ τὸ ψηλὸν ἐπειέλει. Ἐτε-
χε σ' δλων τῶν χωριανῶν του τὰ χωράφια καὶ τ' ἀμπέλια κι' ἐφύτευε, σύτοκλητος
βοηθός των, χαρουπιές καὶ κυπαρίσσια στὶς ἄκρες των. Κι' ὅταν κανεὶς τοῦ ἔξεφρα-
ζε τὴν ἀπορία του ἢ καὶ τὴν ἀντίθεσή του πρὸς τὴν ἐνέργειά του ἐκείνη, ἀπαντοῦ-
σε γεμάτος γαλήνη:

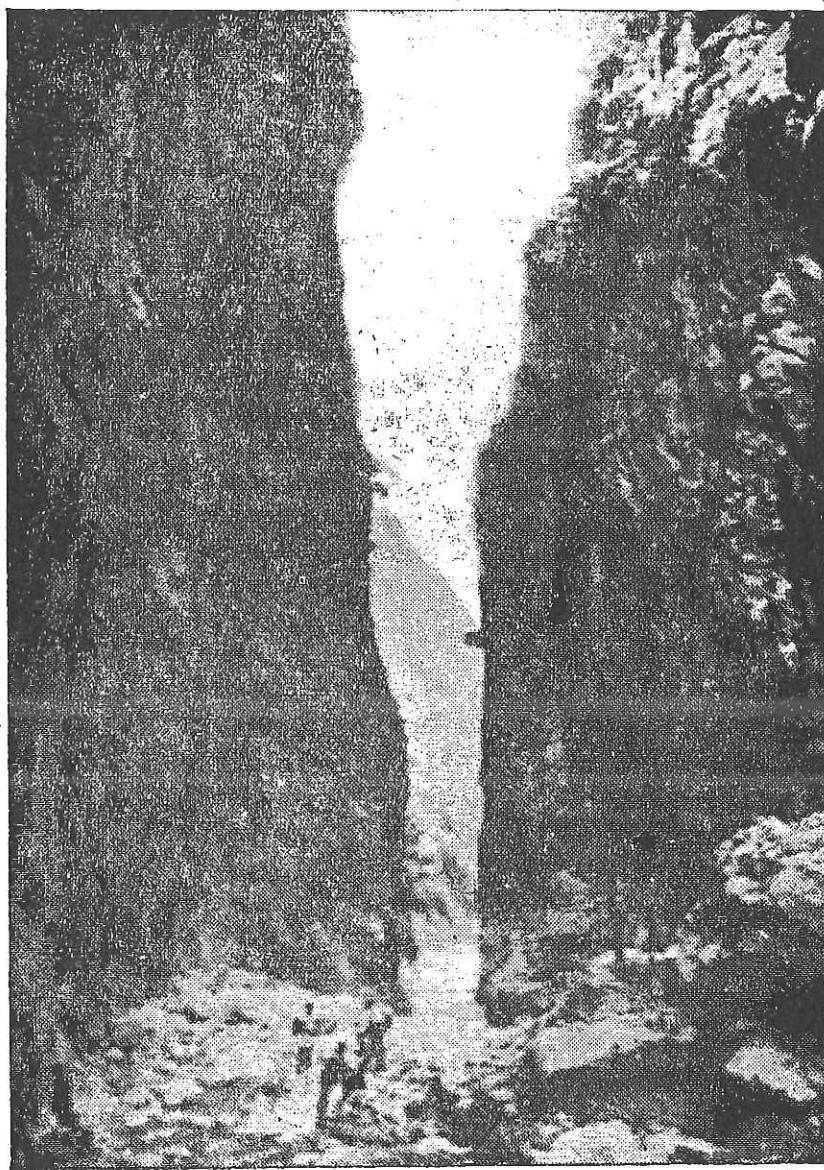
—Ταχυὰ τὴν ἄλλη μωρὲ παιδί μου θὰ χρειαστῇ εἴτε σὲ σένα εἴτε στὰ παιδιά
σου νὰ χτίσετε σπίτι. Γιάντα τὸ λοιπὸν ν' ἀγοράζετε κερεστὲ (ξυλεία) ἀπὸ
ἀπὸ μακρυνούς τόπους καὶ κοστίζει καὶ νὰ μὴν τὸν ἔχετε τζάμπα;

Αὐτὴ ἥταν ἡ κεντρικὴ σκέψη, ἡ κοινὴ συνείδησις στὸν Κρητικὸ ἀπὸ αἰῶνες
τῶρα καὶ μέχρι τελευταῖα (καὶ ύπάρχει ἀκόμα βέβαια) γιὰ τὴν ἀποστολή του στὸν
κόσμο αὐτό, ἀποστολὴ ψηλῆ. Τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ διαλαλεῖ ὁ
ἥτις τοῦ πεζογράφου μας Στράτη Μυριβήλη στὸ κεφάλαιο «Τραγούδι τῆς ζωῆς»
τοῦ κλασσικοῦ (γιὰ τὴν ἐποχὴ κατὰ τὴν διπολίαν ἐγράφητη) ἔργου του «ἡ Ζωὴ ἐν
Τάφῳ». «Ἡ ζωὴ εἰναι ἀχριταστα δμορφη. Μπορῶ νὰ ζυγιάσω καὶ νὰ φωνάξω τώρα
ὑπεύθυνα τὴν ἀμέτρητη ἀξία της. Μπορῶ νὰ τὴ γευτῶ στάλα—στάλα σᾶν σοφάς
κρασοπατέρας....». Ἡ ἀγάπη τοῦ Κρητικοῦ πρὸς τὸ ἀγαθὸ τῆς ζωῆς κατὰ τοὺς αἰῶ-
νες εἰς τοὺς διπολούς ἀνάγεται ἡ σύνθεση τῆς δημώδους Μούσης του μέχρι καὶ πρὸ
μερικές δεκαετηρίδες δὲν εἰναι ταύτησης πρὸν τὸν πόθο πρὸς τὴ ζωὴ ἐκείνη ποὺ
εἰναι ἡ μπορεῖ νὰ εἰναι ποτῆρι ἀπολαύσεων, ἀλλὰ ἀγάπη πρὸς τὴ ζωὴ ἐκείνη πεύ-
σημαίνει μιὰ δράση ἡ διπολία τείνει πρὸς τὸ ύπεροχον καὶ τὸ ψηλόν. Πρὸς τὸ ἰδεωδεῖς
τῆς δημιουργίας καὶ διαφυλάξεως πολιτισμοῦ.

ΘΡΑΣ. ΣΠΑΝΤΙΔΑΚΗΣ

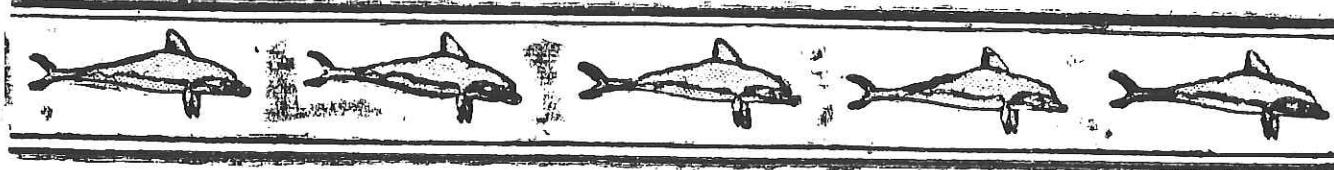
ΚΡΗΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ

Φωτογ. Άγγελάκη—φαντάκη

ΤΟ ΦΑΡΑΓΓΙ ΤΗΣ ΣΑΜΑΡΙΑΣ

Μια ἄποψη ἀπὸ τὸ περίφημο καὶ μοναδικὸ στὸν κόσμο φαράγγι,
ποὺ χιλιάδες ξένοι κάθε χρόνο, θαυμάζουν σὲ αὐτό, τὸ μεγα-
λεῖο καὶ τὴνἀγριότητα τῆς φύσεως

Η ΞΕΝΙΤΕΙΑ ΣΤΟ ΚΡΗΤΙΚΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Τοῦ ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΥ ΜΟΥΣΤΑΚΑ

Φτωχή είναι ἡ ἔρημη γῆ μας καὶ στὰ κακοτράχαλα βουνά της, τὰ δύνειρα τοῦ νιοῦ παλληκαριοῦ δὲν μπροσθν νὰ φυτρολοΐσουν. Ἡ μίζερη ζωὴ τοῦ χωριοῦ δὲν τοῦ δίδει τ' ἀγαθά ποὺ νειρεύτηκε Κι' αὐτὸς μὲ πόνο τὰ θωρεῖ νὰ σκαλώνουν στὰ γυμνὰ κλήματα τῆς κουρμούλας, νὰ καταχωνιάζονται στὴ ρίζα τῆς κουφαλιασμένης ἐληᾶς καὶ ὅστερα νὰ μοιρολογοῦνται ἀπ' τὰ βελάσματα τῶν γιδιῶν ποὺ τρέχουν στὰ γκρεμνὰ καὶ στὰ βράχια.

Μπροστὰ στὰ μάτια του ἀνοιγονται γαλάζιοι δρίζοντες, τ' ἄγγνωστο τοῦ γνέφει φιλικά καὶ δι πόθος νὰ ζήσῃ σ' ἀλαργηνοὺς τύπους, φουντώνει στὰ στήθια τοῦ νιοῦ παλληκαριοῦ.

Ἡ Ἑλληνικὴ φαντασία δὲν ἔπλασε στὴ τύχη τίς σειρήνες. Είναι αὐτὴ ἡ ξενιτειὰ προσωποποιημένη, δλοζώντανη, ποὺ μὲ τὸ τραγούδι τῆς καὶ τίς ὑποσχέσεις μαγεύει κάθε διαβάτη.

«Θὰ φύγω, θὰ ξενητευτῶ, θὰ πάω μακρὰ στὰ ξένα» είναι ἡ φωνὴ τοῦ νιοῦ παλληκαριοῦ, ποὺ γίνεται πόθος καὶ δύνειρο. Τούτος ὁ λαὸς ὁ ἀνήσυχος ποὺ πρὶν ἄλλοι λαοὶ ἀνοίξουν τὰ μάτια των στὸ πρωτόγονο πολιτισμό των, αὐτὸς ὅργωνε μὲ τὰ πλεούμενά του τίς θάλασσες δίχως τὸ φόβο τῶν τεράτων καὶ τῶν στοιχειῶν, ἐξερευνοῦσε τοὺς ω'εανούς, ἵναρε καινούργιες πολιτεῖες καὶ ἀποικίες καὶ γνώριζε καινούργιες χῶρες καὶ λαούς.

Ο "Ἐλληνας είναι ἀποδημητικὸς, μοιάζει μὲ πουλιά τῆς γῆς του, ἔχει μέσα του τὸ στοιχεῖο τοῦ μισεμοῦ.

Τὸ «χρυσόμαλλο δέρας» ποὺ ξεκίνησαν ἀπὸ μακρυά νὰ τὸ πάρουν οἱ Ἀργοναῦτες, ἥταν τὰ συμβολικὰ ἀγαθά, κείνης τῆς μετανάστευσης τῶν Ἑλλήνων,

Πίσω ἀπὸ τὸ ξέπλυμα τῆς ἀτιμίας τῆς Ἐλένης στὴ Τροία, κρύβεται ὁ ξενητεύοντος τῶν Ἑλλήνων στὴ Μικρὰ Ἀσία.

Πάντα λόγοι οἰκονομικοί, πολιτικοί, ἀναγκάζουν τοῦτο τὸ λαὸς νὰ παίρνη τὸ σκληρὸ μονοπάτι τῆς ξενιτείας. Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς ὁ πόθος τῆς ξενιτείας γίνηκε ἐπιταχτικὴ ἀνάγκη καὶ χιλιάδες Ἑλληνες ξεριζώθηκαν ἀπὸ τὴν πατρικὴ γῆ.

Τούτη ἡ τάση τοῦ ἐκπατρισμοῦ, εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τὰ Βυζαντινὰ χρόνια καὶ συνεχίστηκε στὰ χρόνια τῆς δουλείας καὶ ἀκόμα συνεχίζεται στὰ χρόνια μας.

Γιαύτιδ στὴ Δημοτικὴ μας ποίηση, ποὺ καθρεφτίζεται σὰν σὲ λίμνης τὰ νερά, ἡ ζωὴ, ἡ ιστορία, ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ, ἡ ξενιτειὰ γίνηκε συνηθισμένο καὶ ἀγαπητερό θέμα τῆς.

Ἀπὸ τὰ πρῶτα θέματα ποὺ μπήκαν στὴ χορδὴ τῆς λύρας της, εἴτανε τὰ τραγούδια τοῦ Ἀκριτικοῦ κύκλου καὶ τοῦ ξενιτεμοῦ. Καὶ τὰ δύο τοῦτα πλούσια θέματα σὲ συναισθηματισμὸ καὶ σ' ἔμπνευση, τραγουδίστηκαν παθητικά, πονεμένα, ἀπὸ τοὺς πρώτους μεταβυζαντινούς χρόνους.

Ἡ Δημοτικὴ μούσα τοῦ νησιοῦ μας τραγούδησε καὶ κείνη τὸ ἴδιο παθητικὰ, σὰν τοὺς ἄλλους τόπους, τίς πίκρες καὶ τοὺς καημούς τοῦ ξενητεμένου. "Ἐψαλλε μὲ τὴν ἴδια θλίψη τὸν πόνο τῶν δικῶν καὶ τραγούδησε νοσταλγικά καὶ χαρούμενα τῇ προσμονῇ καὶ τὸν ἔρχομδ του ἀπὸ τὰ ξένα.

Ἡ ξενιτειὰ στὴ κρητικὴ λαϊκὴ μούσα δὲν ἔχει μεγάλο μερτικὸ, δπως ἔχει σ' ἀλλούς τόπους π.χ. στὴ Ἡπειρο.

Κι' αὐτὸς, γιατὶ τὸ κῦμα τῆς μετανάστευσης στὴ Κρήτη δὲν ἥταν τόσο πλατύ

καὶ καθολικὸς, δόσος ἡταν σ' ἄλλους τόπους. Ὅστερότερα δύμως δὲ πόθος γιὰ ἀλαργί-
νους κρόσμους ἄγνωστους, γίνηκε ἔλξη ποὺ τραβιόδσε τοὺς κρητικοὺς σ' ἄλλα μέρη
πλουσιώτερα καὶ πιὸ εύτυχισμένα.

Γιὰ τοῦτο καὶ στὴ κατοπινὴ δημοτικὴ μας ποίηση, μάλιστα στὴ τωρινὴ, βρίσκε-
ται ἀφθονο στοιχεῖο ξενιτειᾶς ποὺ δεχύνει τὸν πόνο κείνων ποὺ ἀπαντέχουν καὶ τὴ
λαχτάρα ἐκείνων ποὺ ζοῦν μακρά, σὰν σὲ ἀλάβαστρο καὶ μυρογιάλι στὴ μαστορικὴ
ρίμα τῆς μαντινάδας.

“Ἡ ἀγάπη, ὁ ἔρωτας, καὶ τὸ ἡρωϊκὸ στοιχεῖο ἡ Ἐπικὴ ποίηση ποὺ τόσο συγ-
κίνησε τὸν κρητικὸν λαὸν, ἵνα λαὸ μὲ Δωρικὲς καταβολάδες γεννημένο, κατ' ἔξοχὴ
πολεμικὸν, εἶναι οἱ δύο σταθεροὶ ἄξονες ποὺ περιστρέφεται γύρω τους ἡ κρητικὴ
δημοτικὴ ποίηση.

“Ἡ φωνὴ τοῦ κρητικοῦ τραγουδιστῆ ποὺ ἴστορεῖ τὰ κλέη, τὶς παλληκαριές καὶ
τοὺς ἡρωϊσμοὺς τοῦ κρητικοῦ ἀγωνιστῆ, ἀπαράλλαχτα δπῶς τὰ ψάλλει δ τυφλὸς
ραψωδὸς, καὶ ἡ πονεμένη φωνὴ τοῦ «ἄγγουρου» λεβεντονιοῦ πεὶ τραγουδεῖ τὸ «σεβ-
ντὰ» τῆς καρδιᾶς του, εἶναι οἱ κυρίαρχες φωνὲς, οἱ βασικὲς νότες τοῦ κρητικοῦ
δημοτικοῦ τραγουδιοῦ μας.

“Ομως πίσω ἀπ' τὰ μπαρούτοκα πνισμένα τραγούδια καὶ τὶς εἰρηνικὲς καὶ εἰ-
δυλλιακὲς φωνὲς τῆς ἀγάπης, ἀκούγονται τὸ ἰδιο τρυφερὰ καὶ πονεμένα τὰ τρα-
γούδια τῶν ξενιτεμένων. Ἐχουν στοιχεῖα ποιητικὰ τὰ τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς καὶ
εἶναι γνήσια ποιήματα ποὺ θὰ ζηλέψουν τὴν ἔμπνευσή των καὶ αὐτοὶ ἀκόμα οἱ με-
γάλοι ποιητὲς μας:

Ξέρουν νὰ δημιουργοῦν ἀτμόσφαιρα, νὰ ζωγραφίζουν μὲ ἀδρὲς πινελιές τὸν
πόνο τοῦ ξενιτεμένου, τὴ βασανισμένη^η ζωὴ του, τὸ μαράζι τῆς νοσταλγίας ποὺ
κατατρώει τὰ σπλάχνα του. Κι' αὐτὸς δὲ πόνος εἶναι σὰν τὸν ἀητὸ τοῦ μυθικοῦ
μας Προμηθέα. Ὅστερα καταφέρνει τόσο ἄξια νὰ σκιτσάρῃ δ λαϊκὸς τραγουδιστῆς
τὴ πίκρα τῶν δικῶν, μιὰ πίκρα μεγάλη, ἐπειδὴ ξέρουν πῶς δὲν θὰ τὸν ξαναδοῦν
τὰ μάτια των. Ἡ ξενιτειὰ θὰ τὸν κρατήσῃ στὶς ἀγκαλιές της γιὰ πάντα, σὰν τὸ
κουφάρι ποὺ δίδουμε στὴ μητέρα γῆ, γιαυτὸ καὶ λογαριάζουν ἐκεῖνο ποὺ ξενιτεύ-
εται οἱ δικοὶ του σὰν πεθαμένο. Καὶ τὸ τραγούδι των εἶναι θρηνητικὸ, περίσσα
θλιβερὸ, σὰν τὸ μοιρολόγι, καὶ δ σκοπὸς του ὥρες—ὥρες κοντοσιμώνει τὸ κλάμμα.

“Ἀκόμα ξέρει ἡ λαϊκὴ μούσα, νὰ ζωγραφίζῃ παραστατικὰ τὴ λαχτάρα τῶν
δικῶν του καὶ μάλιστα τῆς ἀγαπητικᾶς του, πούνται ως κορυφαία τοῦ πόνου καὶ
χρόνια τὸν προσμένει, νὰ γωρίσῃ στὴν ἀγκαλιά της.

Καὶ σ' αὐτὸς τὸ στοιχεῖο ἔχει τόση δραματικὴ πνοή, χάρι καὶ ψυχογραφικὴ
ἀξιότητα, λέξ καὶ γροικᾶς ἀλαργινοὺς σκοποὺς ἀπ' τὴ σπασμένη λύρα τοῦ Δημο-
δώκου.

“Ἄν τύχη καμμιὰ φορὰ καὶ ἔρθει δὲ ξενιτεμένος, τὸ κλάμμα μεταβάλλεται σὲ
τρυφερὸ τραγούδι χαρᾶς, γεμάτο ἀγάπη, ἐνθουσιασμὸ καὶ συγκίνηση. καὶ δὴ ἡ
οἰκονομία τοῦ ποιήματος, θρέφεται στὸ Ομηρικὸ κλίμα.

“Ἐτσι μποροῦμε ἀνάλογα μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ ποιήματος, νὰ χωρίσουμε τὰ
τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς σὲ τρεῖς παρτίδες.

1) Εἶναι τὰ τραγούδια τοῦ μισεμοῦ

Εἶναι συμβουλευτικά, θρηνητικά, πονεμένα.

‘Ο ξενιτεμένος φεύγει καὶ οἱ δικοὶ του κλαῖνε τὸ χωρισμὸ του.

Τὸν συμβουλεύουν νὰ μὴ ξεχνᾶ νὰ τῶν στέλνει μηνύματα.

Μήν τὸν μαγέψῃ ἡ ξενιτειὰ καὶ λησμονήσῃ τῆς Πατρίδας του τὰ κάλλη, τῆς
μάνας καὶ τῶν δικῶν του τὴν ἀγκαλιά.

Καὶ αὐτὸς πάλι δακρύβρεχτος παραγγέλνει στὰ γονικὰ καὶ στὴ γυναῖκα του.

2) Νοστάλγικά. Αὐτὰ τὰ ποιήματα. εἶναι καὶ τὰ πιὸ πολλὰ καὶ κλειστοῦ μέσα
των συγκίνηση, πόνο καὶ κλάμμα.

Περιγράφουν μὲ θλιβεροὺς τὸνούς, μὲ τὰ πιὸ μελανὰ χρώματα τὴ ζωὴ ποὺ
περνᾶ δ ξένος εἰς τὴν ξενιτειάν καὶ νοσταλγοῦν τοῦ γυρισμοῦ τὴν ὥρα. ‘Απ' τὴν
Πατρίδα οἱ δικοὶ τῶν μηνοῦν νὰ γωρίσῃ καὶ ἡ ἀγάπη του στέλνει μηνύματα «μὲ τὴ
δροσιὰ τῆς ἄνοιξης, τὴ πάχνη τοῦ χειμῶνα καὶ μὲ τ' ἀστέργια τοῦ ούρανοῦ καὶ τοῦ
Μαγιοῦ τὰ ρόδα». Τοῦτα τὰ τραγούδια τὰ νοσταλγικὰ ἔχουν πολὺ συναισθηματι-

σμὸς φαντασία καὶ πρωτοτυπία·

3) Τὰ τραγούδια τοῦ γυρισμοῦ. "Οταν πιὰ δὲ ξενιτεμένος βαρεθῆ τὴν ξενιτειὰ ποίρνει τὸ χαρούμενο δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς. Πιλλὰ χρόνια ἔχουν περάσει καὶ εἰναι ἄγνωστος. Οἱ δικοὶ του δυσκολεύονται νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν. Ἡ Πηνελόπη του δύμας πάντα τὸν καρτερεῖ.

Τὰ τραγούδια αὐτὰ ἔχουν πολὺ συγκίνηση μέσα των καὶ ὅπως εἶπα καὶ παραπάνω, εἰναι θρεμμένα κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο καὶ τὸ χῶμα τοῦ τυφλοῦ τραγουδιστὴ τῆς Ψωνίας.

Τὸ «νόστιμον ἡμαρ» τραγουδήστικε τόσο γλυκὰ ἀπ' δλους τεύς ποιητές, δλων τῶν ἐποχῶν.

Τὰ τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς ψάλλονται παθητικὰ θλιμένα. Μέσα στὸ στίχο σπαρταρᾶ ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητῆ λασοῦ, ζωντανὴ σὰν τὸ χρυσόψαρο στὴ χαβούζα.

"Ἐχω ἀκούσει πολλὲς φορὲς στὰ χωριά μας ξενιτεμένου, νὰ λέει πώς γύρισε στὴ Πατρίδα του, γιατὶ στὸ στερόγραμμα τῆς ἐπιστολῆς του, τοῦγραφε ἡ ἀδελφὴ ἡ καλὴ του κάθε φορὰ δύο—τρεῖς μαντινάδες χαρακτηριστικὲς, ἐκφραστικὲς ποὺ τὸν καλούμσαν ἐπιταχτικὰ νὰ γυρίσῃ κοντὰ των.

Στὸν ἰδιο περίγυρο καὶ κύκλῳ τῶν τραγουδιῶν τῆς ξενιτειᾶς βρίσκεται καὶ ἄλλη μιὰ ἴδια ποίηση καὶ πολὺ ἐνδιαφέρουσα κατηγορία τραγουδιῶν τοῦ θανάτου.

Εἰναι τὰ τραγούδια τοῦ παντοτινοῦ ξεχωρισμοῦ ποὺ δὲν «ἔχει νόστιμον ἡμαρ» καὶ εἰναι καὶ αὐτὰ θλιβερὰ καὶ χαριτωμένα μὲ φιλοσοφικὸ χαρακτήρα μὲ ἴδια ποίηση, χαριτωμένο καὶ ἀνθρώπινο τρόπο ἐνατενήσεως τοῦ θανάτου.

Στὴ ψυχὴ τοῦ λασοῦ μας καὶ στὴ ποίηση του, οἱ δύο αὐτοὶ ξενιτεμοὶ λογιάζον· ζονται τὸ ἰδιο καὶ μὲ τὸν ἰδιο πόγο ποτίζουν τοὺς δικούς τοῦ ξενιτεμένου. Πολλὲς φορὲς δὲ ζωντανὸς ξεχωρισμὸς ξεπερνᾶ σὲ δραματικότητα καὶ πίκρα τὸν ἄλλο τὸν παντοτινὸν ξεχωρισμὸν πούχει γιὰ προπομπό του τὸ Χάρο.

Ἡ λαϊκὴ μοῦσα στὴ πίκρα τῆς τὸ διακήρυξε:

Παρηγοριά χει δ θάνατος καὶ λησμοσύνη ὁ Χάρος
μὰ δ ζωντανὸς δ χωρισμὸς παρηγοριὰ δὲν ἔχει

* *

Τ' ἀποχαιρετιστήριο τραπέζι ἀπ' ὕστατα ἔχει τελειώσει. Μαζούμενοι τριγύρω στὴ πλουσιοστρωμένη τάβλα, γνωστοὶ καὶ φίλοι ἀφησαν τὶς καρδιές των νὰ ἐκφράσουν τὸ πόνο τους, σὲ τραγούδια θλιμένα. Ιῆς ξενιτειᾶς καὶ μὲ τὸ ρουμπινᾶτο κρασὶ εύχήθηκαν θερμὰ στὸν ξενιτεμένο,

Τοῦτος δὲ λαὸς διασκεδάζει καὶ τὴ χαρὰ καὶ τὴ θλίψη του. Πόση θλιμένη εἰναι ἡ ὕδρα τοῦ χωρισμοῦ καὶ πρόσο γρήγορα περνᾶ ἡ ἔρημη.

Ἡ μέρα ζυγιάζεται στὸν ἀκρούρανα καὶ δὲν ξενιτεμένος πρέπει νᾶχη ξεκινήσει γιὰ τὴ Χώρα. Οἱ δικοὶ τὸν συναποβγάζουν καὶ αὐτὸς μὲ ύγρη ματιὰ ἀγκαλιάζει τὶς τοποθεσίες τοῦ χωριοῦ του.

Ἄπ' τὴ συναδεία λείπει κάποιο ἀγαπητὸ πρόσωπο, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ξεφανερώσῃ τὸ πόνο της. Θὰ μείνη στὰ παρασκήνια καὶ ἄς εἰναι δὲ πρωταγωνιστὴς στὸ δράμα τοῦ χωρισμοῦ.

Κορυφαῖοι τῆς σκηνῆς φαίνονται τὰ γονικά. "Αν δύμας δὲ ξενιτεμένος εἰναι παντρεμένος, παίρνει τὴ θέση του, ἡ γυναῖκα του, ἡ πιστή του συντρόφισσα. Αὕτη μονάχη της τὸν ξεπροβούδα καὶ τοῦ ζητᾶ παραγγελίες:

Μιὰ κόρη συναπόβγανε τὸν ἄντρα τῆς στὰ ξένα

Κρατεῖ κερὶ καὶ φέγγει του ποτύρια καὶ κερνᾶ τον,
κι' δσα ποτήρια τὸν κερνᾶ τόσα λόγια τοῦ λέει:

—Μισεύγεις Κωνσταντίνο μου κι' ίντα μοῦ παραγγέλλεις

—"Αν λείπω μῆνα μὴ λουσμῆς καὶ χρόνο μὴν ἀλλάξης
κι' ἀν λείπω τὸ τριαντάχρονο στὴν πόρτα μὴ προβάλης.

‘Η μάννα είναι τὸ πιὸ ἀπαρηγόρητο πρόσωπο τὸ πιὸ τραγικὸ στοῦ χωρὶς μοῦ τὸ δρᾶμα. ‘Η τρυφεράδα, ἡ θέση της, τὸ φῦλο της, τῆς δίδει τὸ δικαίωμα αὐτὸ καὶ ἡ στοργή της συγκινεῖ καὶ τὴν πιὸ σκληρή καρδιά.

‘Η λαϊκὴ Κρητικὴ Μούσα τραγούδησε μὲ τόσο παθητικὲς νότες κ’ ἀποθανάτισε τὸ καῦμδό δλων τῶν μανάδων, ποὺ προετοιμάζουν τοὺς γυιούς των στὰ ξένα, σὲ τοῦτο τὸ δακρύβρεχτο τραγούδι:

Μὶα μαύρη μάννα ζύμωνε τοῦ γυιοῦ την παξιμάδια
καὶ μὲ τὰ δάκρυα ζύμωνε καὶ μὲ τὰ μοιρολόγια
καὶ μὲ τοὺς ἀναστεναγμοὺς ἐπύρωνε τὸ φούρνο.

— Μισεύγεις γυιέ μου στὰ μακρύα καὶ στὸν ἀλάργο κόσμο
κι’ ἀτζεμπα νὰ σὲ ξαναΐδω;

Είναι τόση θλιμένη ἡ ὥρα τοῦ χωρισμοῦ, ποὺ κ’ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης τ’ ἄψυχα, τὸ φεγγάρι, ἡ θάλασσα, ἡ πέτρα ἡ ἀμίλητη. Θὰ συμπονέσσουν τοὺς ξεχωρισμένους καὶ θὰ πάρουν μερτικὸ στὸν πόνον τους, καὶ θὰ σταθούν σύντροφοι καὶ παρηγορήτρες στὴ μεγάλη ὥρα:

“Οντα θὰ ξεχωρίζουμε ἡ θάλασσα θὰ φρίξῃ
καὶ τὸ φεγγάρι θὰ πιαστῇ κι’ ὁ ἥλιος θὰ μαυρίσῃ

“Οντα θὰ ξεχωρίσουμε ὁ ἥλιος θὰ μαυρίσῃ
κι’ ἡ πέτρα ἡ ἀσυγκίνητη καὶ κείνη θὰ δακρύσῃ

‘Ο ξενιτεμένος βρίσκεται στὴ καινούργια Πατρίδα του. Μπορεῖ νὰ περνᾶ καλλίτερα, δμως ἡ θύμιση τῆς γῆς του καὶ κείνων ποὺ ἄφησε, κάνει τὴ ζωὴ μου μαύρη, ἀραχνιασμένη ἀβάσιτα καὶ τυραννικά.

Βαριαναστενάζει καὶ καταριέται τὴ μοίρα του, ποὺ τόσο σκληρή, ἀδυσόπητη φάνηκε σὲ κεῖνο.

Πάνω ἀπ’ τὰ βουνὰ τὸ ἀστέρια, τὶς βουλές τοῦ Θεοῦ, βρίσκεται ἡ ἀνθρώπινη μοίρα κυβερνήτρα τῆς φτωχῆς μας ὑπαρξῆς. Σκύφιει στὸ λίκνο μας κι’ ἄν μᾶς χα μογελάσῃ, θὰ εύτυχήσουμε, ἄν μᾶς καταραστῇ, ἀλλοίμονδ μας.... Τὴ μοιρολατρικὴ τούτη δοξασία, τὴ βρίσκουμε καὶ στὴν ἀρχαιότητα. Στὴ κακότυχη δμως ἡρωΐδα τοῦ στίχου μας ἡ μοίρα μουρμούρισε πίσω ἀπ’ τὰ ὄρφανεμένα οὖλα της, τὴ βαρύτερη κατάρα πούχε νὰ πῇ ἡ παράξενη γρηά. Τῆς καταράστηκε νὰ περπατῇ στὴ ξενιτειά

“Οντε μ” ἐγέννα ἡ μάννα μου κι’ δντε μ’ ἔκοιλιοπόνα
ἡταν ἀντάρα καὶ βροχὴ καὶ καταχνιὰ μεγάλη
ἡταν πηλὰ στὴν πέρτα μας καὶ βοῦρκα στὴν αὐλή μας.
Κι’ ἥρθεν ἡ μοίρα μου νὰ μπῇ νὰ με χρυσομοιράνη
κι’ ἐγλύστρησε εἰς τὰ πηλὰ κι’ ἐπεσεν εἰς τὰ βοῦρκα,
κι’ ὡργίστηκε με ἡ μοίρα μου κ’ ἔκαταρήστηκε μου
νὰ πορπατῶ στὴ ξενιτειὰ κ’ εἰς τὸν ἀλάργον κόσμο,
ξένοι νὰ πλύνουν τὰ ρούχα μου ξένοι νὰ μ’ ἀναρράφτουν.

Μὲ τὴν ἵδια θλίψη καταριέται κι’ ἄλλος ξενιτεμένος τὴν ὥρα ποὺ γεννήθηκε καὶ παρακαλεῖ τὸ Θεό νὰ μὴν εἴχε γνωρίσει τὸ κόσμο μιὰ καὶ τούγραφε νὰ γεννήθῃ στὰ ξένα. Κι’ είναι τὸ μοιρολόγι του τραγικό, δλο παράπονο γιὰ τὴ μάννα του ποὺ τὸν ἐγέννα. Λόγια ποὺ μονάχα οἱ πολὺ ἀπελπισμένοι κι’ οἱ δυστυχεῖς μποροῦν νὰ ποῦν.

Πάνω σὲ πρύμνη καραβιοῦ δυὸ ἀδέρφια είναι θαμένα
κι’ ἀνάμεσα στὰ μνήματα ἐβγῆκεν ὥρησ κλῆμα
κάνει σταφύλι ροζακὶ κάνει κρασὶ μοσκάτο
πίγουν το οἱ μάννες οἱ καλές μπλιόν των παιδὶ δὲν κάνουν

νάχεν τὸ πιῆ κι' ἡ μάννα μων νὰ μὴ μὲ κάμ' ἐμένα
νὰ πορπατῶ στὴ ξενιτειὰ στὰ ξένα νὰ γυρίζω

Τόσο δραματική, ἀταίσια, μισητή, νοιώθει ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ καὶ ὁ τραγούδι-
στὴς τὴν ξενιτειά.

Μάζεψε δλες τὶς ἀνθρώπινες συμφορὲς, καὶ τοὺς κατατρεγμούς τῆς μοίρας καὶ
στὴν κορυφὴ τῆς πυραμίδας αὐτοῦ τοῦ πόνου, ἔβαλε παντεπόπτη ὑπέρτατο δεσπότη τὴν
ξενιτεῖ. Οὕτε ὁ χαμός ἀγαπητῶν προσώπων, οὕτε τῆς ἀγάπης οἱ καῦμοι, βαραί-
νουν περισσότερο τὴν ἀνθρώπινη μοίρα καὶ τὴ πίκρα της, δσο ὁ ζωντανὸς ὁ χωρι-
σμός. 'Ο πόνος του εἶναι ἀβασίλευτος, ἀσύγαστος, ἀγιάτρευτος.

Τὴν ξενιτειὰ τὴν ὀρφανιά, τὴ πίκρα τὴν ἀγάπη
τὰ τέσσερα νὰ ζύγιαζαν βαρύτερα εἰν' τὰ ξένα.
'Ο ξένος εἰς τὴν ξενιτειὰ πρέπει νὰ βάνη μαῦρα
γιὰ νὰ ταιριάζῃ ἡ φορεσιὰ μὲ τῆς καρδιᾶς τῇ λαύρᾳ.

'Ο ξενιτεμένος δὲν ἔχει ἀνθρωπο νὰ τὸν σπλαχνισθῇ, δλοι τὸν ἀποπαίρνουν.
Τραγικὴ εἶναι ἡ ζωὴ του ποὺ γίνονται οἱ στιγμὲς τῆς ἀκόμα τραγικώτερας καὶ πιὸ
θλιμμένες σὰν τύχη ν' ἀρρωστήσῃ. Οὕτε νερὸ δέν θὰ βρεθῇ στὸ κλινάρι του.

Ξένοι πλύνουν τὰ ροῦχα μου, ξένοι μοῦ τ' ἀναράφτουν,
πλύνουν τὰ μιὰ, πλύνουν τὰ δυὸ, πάνω στὶς τρεῖς μὲ διώχνουν.
— Ξένε πάρε τὰ ροῦχα σου κι' ἄμε στὰ γονικά σου.
Μ' ἐγὼ μούνε βαριάρρωστο καὶ βαριαρρωστημένο
"Αχι νερὸ τοῦ τόπου μας μῆλο ἀπὸ τῇ μηλιά μας.

Δὲν ξεχνῶ ποτὲς, ἀν κ' ἔχουν περάσει τόσα χρόνια, μιὰ θλιμένη μαντινάδα
πούργαφε κάθε φορὰ σιὸ στερνόγυαμμα δ γυιδὸς τῆς θειᾶς Γιώργαινας. Θάμουνα μι·
κρὸ παιδάκι ἀκόμα, κι' δμως θυμᾶμαι τὴ θειὰ Σπανούδαινα ποὺ ρχόταν πολλὲς φο·
φορὲς κλαμμένη μ' ἔ α γράμμα στὸ χέρι. Μ' ἔβαζε καὶ τῆς τὸ διάβαζα τῆς ἔρημης κι'
αὐτὴ ἔχωνε τὰ μοῦτρα τῆς στὴ ποδιὰ τῆς κι' ἀναρούφα ἡ κακομοίρα. Κάθε φορὰ δι·
αβαζα στὸ τέλος του σὰν ἐπίλογο:

"Ο ξένος εἰς τὴν ξενιτειὰ πάντα μεράκι δίνει
γιατὶ δὲν ἔχει συγγενεῖς τὸ πένο του νὰ σβύγῃ

Καὶ πολλὲς φορὲς βλέποντας κι' ἐγὼ τὴν συγκίνηση τῆς γρηᾶς ἀφῆνα στὴ γι·
αλιστερὴ ἀμερικάνικη κόλλα τῶν ματιῶν μου λίγες δροσοσταλαχτίδες.

* *

Μεγαλη εἶναι ἡ πίκρα καὶ ἀβάσταχτος δ καῦμὸς κείνων ποὺ μένουν στὴ Πα·
τρίδα.

Πάντα ἡ σκέψις τῶν φτερουγᾶ κοντὰ στὸν ξενιτεμένον τους κι' δλο καρτε·
ροῦνε τὸ γυρισμὸ του

Τὰ τραγούδια αὐτὰ ποὺ ἐκφράζουν τὸν πόνο καὶ τὴν λαχτάρα κείνων πού
ἀπαντέχουν εἶναι μικρὰ ἀριστουργήματα κτυπημένα μὲ τὸ γρυσσόβουλο τῆς πιὸ
ἄξιας ποίησης.

"Έχουν ρωμαντισμὸν τόνο, παθητικὲς νότες, δραματικὴ πνοὴ καὶ εἶναι γεμάτα
τρυφερότητα καὶ νοσταλγία.

"Η κόρη προσμένει τὸν καλὸ της.

Εἶναι ἔνα πουλάκι ποὺ θρηνεῖ. "Ακούστε τὸν πόνο της καὶ λυπηθῆτε την.

Πουλάκιν ἐκελάϊδησε στοῦ Γαλατᾶ τὸν πύργο

στής ματζιοράνας τή κορφή στοῦ ροσμαριοῦ τὴν φούγα
δὲν ἔκελαίδε σὰν πουλὶ γι' ὡς κελαΐδοῦν τ' ἀηδόνια
μον' ἔκλαιγε καὶ ἔλεγε γιὰ τὰ ξενιτεμένα
ξενιτεμένο μου πουλὶ κι' ἀλέργο μου γεράκι
ἡ ξενιτιὰ σὲ χαλεπεῖται κι' ἐγὼ πίνω φαρμάκι
ξενιτευθῷ θέλω κι' ἐγὼ γὴ μνῆμα θά μὲ βάλη.

Καρμιὰ φορὰ δύμως ὁ καλὸς ξεχνιέται γιὰ λίγο.

Κοντοσιμώνουν χρονιάρες μέρες ποὺ τότε θὰ πρέπει διξενιτεμένος νὰ νοιώσῃ
ἐντονώτερη τὴν ἀνάγκη τῆς Πατρίδος καὶ τοῦ πατρικοῦ σπιθιοῦ τῇ θαλπωρή. Γι' αὐτὸν
ἡ καλὴ του τοῦ θυμίζει καὶ τοῦ στέλνει μηνύματα.

Τούτες οἱ μέρες τόχουνε τούτες οἱ γ' ἑβδομάδες
κι' ἀποῦ χει φίλο τὸν καλεῖ δικὸν τὸν πρεμαζώνει
κι' ἀποῦ χει ἀγάπη στὰ μακρυὰ γράφει γραφὴ καὶ πέμπει
καὶ γράφει κι' εἰς τ' ἀπόγραμμα τριὰ λόγια καὶ τοῦ λέει
»Ἐνέο, δὲ τὰ βαρέθηκες τὰ ξένα νὰ γυρίζης;
τὸ χαμηλὸ προσέφαλο τ' ἀνύπλυτα σεντόνια
καὶ τ' ἀκοσκίνιγο ψωμὶ τοῦ ἀγκάλης δὲν θυμᾶσαι;

Γεμάτη παράκληση τοῦ γράφει νὰ μὴν ἀργήσῃ νὰ γυρίσῃ ἀπὸ τὰ ξένα:

»Ἐλα πουλὶ μου γρήγορα καὶ μὴν ἀργῆς στὰ ξένα
κι' ἀγοιξαν τὰ τριαντάφυλλα ποὺ σοῦχω φυλαμένα

Περισσότερο δύμως ἀξιολύπητη ἀπὸ τὴν μάννα ποὺ καρτερεῖ, ἀπὸ τὴν γυναικα
ποὺ προσμένει, εἶναι ἡ ἀπατημέτη κόρη ποὺ τὴν φίλησε διξενιτεμένος καὶ τώρα τρεῖς
χρόνους τὸν ἀπαντέχει. Δυώνει στὸ καημό της.

Τρεῖς χρόνοι πᾶνε σήμερο, τέσσερεις περπατάνε
καλὴν καρδιὰ δὲν ἔκαμα, μήδε καὶ θέλω κάμει
γιατὶ ξένος μ' ἐφίλησε καὶ ἐδιάβη κι' ἀφησέ με
Εἴπε «τὸ Μάρτη θαρρῶ γώ, μὲ τὰ χελιδονάκια».
Θωρῶ τὸ Μάρτη καὶ περνᾶ, »Απρίλη καὶ διαβαίνει.

»Ἀπὸ χαρούμενη συγκίνηση πλημμυρισμένα εἶναι τὰ τραγούδια τοῦ γυρισμοῦ.
»Ο διξενιτεμένος κάποτε θὰ σύρη παλὶ τὰ βήματά του γιὰ τὴν πατρική γῆ.—Πόσο
χαρούμενος εἶναι δέ ἐρχομόδι!»

Καὶ τὴν πλάση τὴν νοιώθει δὲ λαϊκὸς ποιητὴς νὰ σκιριά. »Όλη τὴν σκηνογρα-
φία τὴν θέλει γιορτερή, χαρούμενη. »Η ἀνατολὴ νὰ ροδίζῃ, τὰ βουνά νὰ γλυκοχαρά-
ζουν καὶ νὰ λούζωνται στὸ πρωΐνὸ φῶς, τὸ ἀρνιὰ στὰ ψηλὰ βουνά νὰ βελάζουν καὶ
τὰ πουλιά στὰ χαμόκλαδα νὰ λένε χαρούμενα λιανοτράγουδα. Πόσοι ἄραγε θὰ
προσμένουν τὸν διξενιτεμένο;

»Ο πατέρας κουρασμένος θὰ κρατῇ ἀκόμα τὴν ἀναπνοὴ του γιὰ νὰ δῆ τὸν ἀ-
γαπημένον του γυιό. »Η χαροκαμένη μάννα δὲν θάχη παραδώσει ἀκόμη τὰ σκελετώ-
μένα χέρια στὴν γῆ νὰ γίνουν βρώση τῶν σκουλικιῶν, γιὰ ν' ἀγκαλιάσῃ τὸ γυιό της.

»Η κοπέλλα του μαραμένη σὰν χινοπωριάτικο ρόδο θὰ τὸν καρτερή στὸ πρε-
βάζι τοῦ παραθυριοῦ ἀνάμεσα στὰ βασιλικὰ καὶ στὶς βιόλες.

Βαριεστημένη θάχη ἀκολουθήσει ἄλλον!....

»Οχι! Τὶς περισσότερες φορὲς ἡ λαϊκὴ Μοῦσα θέλει τὶς γυναικες, τὶς ἀρρα-
βωνιαστικές τὶς ἀγαπητικές τοῦ διξενιτεμένου πιστὲς ἀφοσιωμένες, νὰ μένουν ἐκεῖ νὰ
λυώνουν καὶ νὰ χάνωνται δίχως νὰ προδώσουν τὴν ἀγάπη των. »Έχουν περάσει τό-
σα χρόνια ἀπὸ τὴν ήμέρα ποὺ γεμάτη ὅνειρα κι' ἐλπίδες δικινούσε. Τώρα γυρίζει μὲ
πολλὰ ἵσως λεφτά, μὰ μὲ τὴν πίκρα στὴν καρδιά. »Όλα ἔχουν ἀλλάξει. Κι' αὐτὴ
ἀκόμη ἡ φύση.

Βλέπει τ' ἀγαπημένα μέρη πού ἔζησε καὶ σύνθεσε μὲ τὸν κάθε βράχο της, τὸ κάθε δένδρο της, τὴν ἴστορία τῶν πρώτων χρόνων. Νὰ τ' ἀμπέλι του ρημαγμένο. Νὰ τὸ ξωκκλήσι ποὺ βγορίζει στὴν πλαγιά. Νὰ ἡ πηγὴ μὲ τὸ κρουσταλλένιο νερὸ της καὶ τὰ βαθυσκίαστα πλατάνια. Ἐκεῖ ἔδωσε τὸ πρῶτο φιλί στὴν καλή του.

“Ω ἀναμνήσεις χαρούμενες! γλυκές θυμήσεις!!

‘Αλαργοτάξιδες μνήμες ξυπνήστε, ξυπνήστε, καὶ ἐλάτε ὅλες ἀντάμα λαμπροστόλιστες, νὰ πάρετε τὰ «συχρήκια» τοῦ ξενιτεμένου, νὰ ύποδεχθῆτε ἔνα πουλί ποὺ σήμερα γυρνᾶ στὴ φωλιά του.

Μὰ κόβει τὶς ἀναμνήσεις του, σιγανὲς πατημασιὲς ἄκουσε καὶ σᾶν λσβωμένος ξύπνησε. Ἀπὸ τὸ μονοπάτι μιὰ μαραμένη κόρη μὲ τὸ λαῖνι προβάλλει. Πῶς μοιάζει στὴ γυνοτίκα του!! Τῆς ζητᾶ νερὸ!

—Κόρη κ' ἀνάσυρε νερὸ νὰ πιῇ τὸ διψασμένο
Σαράντα δυὸ σταμνιὰ “σύρε καὶ δὲν ἀναντραγίζει
Κι’ ἐπάνω στὰ σαράντα δυὸ τὰ ἀμμάθιαν τηγ σφουγγίζει
—Κόρη τὶ ἔχεις καὶ θλιβεσαι τ' ἀμμάθια σφουγγίζεις;
Κόρη κι’ ἀν κλαῖς γιὰ τὸ νερό, κι’ ἀν κλαῖς γιὰ τὸ πηγάδι,
κι’ ἀν κλαῖς δγιὰ τὸν κόπο σου ἐγὼ σοῦ τὰ πλερώνω
—Δὲν κλαίω γὼ γιὰ τὸ νερό, μηδὲ γιὰ τὸ πηγάδι
μηδὲ καὶ γιὰ τὸν κόπο μου, γιὰν νὰ μοῦ τὰ πλερώσης
Μόν’ ἔχ’ ἄντρα στὴν ξενιθειά, λείπει τριάντα χρόνους

‘Ο ξενιτεμένος νοιώθει τὴν καρδιά του νὰ λιγά. Τοῦ ρχεται νὰ τὴν πάρῃ στὴν ἀγκαλιά του καὶ νὰ τὴν γεμίσῃ δλο φιλιά. Ὁμως θέλει νὰ δοκιμάσῃ ἀκόμη τὴν ἀγάπη της, σᾶν νὰ μὴ δοκιμάστηκε τόσο ἀκριβά ἡ πίστη της τριάντα χρόνους.

—Γιὰ πέές μου τὰ σουσούμια του μπορέτως καὶ τὸν εἶδα
—Λιγνός ἥιον εἰς τὸ κορμὶ σᾶν καὶ τὸν ἀπατό σου
—Οψὲς ἀργὰ τὸν ηὔρηκα στὸν κάμπο ξαπλωμένο
Μαῦρα πουλιά τὸν τρώγανε κι’ ἀσπρα τὸν τρυγυρίζαν
κι’ ἔνα πουλὶ καλὸ πουλὶ δὲν ἥθελε νὰ φάῃ
«Φάγε κι’ ἔσύ καλὸ πουλὶ ἀπ’ ἀντρειωμένου πλάτες
νὰ κάμης πύχη τὰ φτερὰ καὶ πιθαμὴ τ’ ἀνύχι
“Αστε πουλιά τὴ γλῶσσα μου καὶ τὴ δεξιὰ μου χέρα,
θέλω νά κάμω μιὰ γραφή τη μάννας μου νὰ μπέψω
νὰ τὴ διαβάζη ἡ μάννα μου νὰ κλαίῃ ἡ ξανθή μου
νὰ τὴ διαβάζη ἡ ξανθή νὰ κλαῖν οἱ γι’ ίδικοι μου

‘Η συγκίνηση ἔχει φθάσει στὴν κορυφαία στιγμὴ ‘Η κόρη νοιώθει τὸν κόσμον νὰ μειρίζη δίπλα της. Τὰ γόνατά της νὰ λιγοῦν.

Τ' ἀμμάθια τηγ ἐτρέχανε, κάνει νὰ τὰ σφουγγίζῃ
κι’ ἀναντραγίζει θλιβερὰ κι’ εύθὺς ἐγνωριστήκαν
ὅ εἰς τὸν ἄλλον φίλησε κ’ σφιχταγκαλιαστήκαν

‘Η συγκινητικὴ αὐτὴ ἀναγνώρηση φέρνει στὸ νοῦ σου Ραψωδία Ὁμηρικὴ. Μὰ ἐκεῖ ἀκόμη πού δείχνεται ἐντονώτερη ἡ ἐπίδραση τοῦ τυφλοῦ ποιητὴ τῆς Ιωννίας στὸν Κρητικὸ τραγουδιστὴ σ’ ἔνα ἄλλο τραγούδι. ‘Ο ξενιτεμένος γυρνᾶ στὴν Πατρίδα του.

«Στὴ στράτα τὸν συναπαντᾶ γ εῖς γέρος στ’ ἀμπελάκι»

Τὰ χρόνια τούς ἔχουν ἀλλάξει. Οὕτε γνωρίζει τὸν πατέρα του οὕτε ὁ πατέρας τὸν γυιό του. Τούτη ἡ σκηνὴ σοῦ θυμίζει λίγο τὴ Ραψωδία. “Έχουμε καὶ ἔδω τὸ γέρο τὸ Λαέρτη ποὺ καταπονᾶ τὴ μάννα γῆ:

—Νὰ ζήσης μπάρμπα γέροντα, τίνος εἰν' τὸ ἀμπελάκι
—Τσῆ ἐρημιάδας τσῆ σκοτεινιάδας τοῦ γυιοῦ μου τοῦ Γιαννάκι
‘Αποῦ τον τριμερώγαμβρος κ’ ἔδα ν’ ὁ δόλιος σκλάβος
Κι’ ὅψες πουλούμν τά ροῦχα του τὴν ἄλλην τ’ ἄρματά του
Σήμερο τὴν ἀγάπη του ἄλλος τὴν ἐβλογᾶται

“Εδώ πάλι φανερώνεται ἐντονώτερη ἡ προσωπικότητα τοῦ Ὀδυσσέα καὶ τά γεγονότα ἔχουνε περισσότερη συσχέτιση καὶ δμοιότητα. Ἡ Πηνελόπη ἀναγκασμένη δέχεται νὰ πάρῃ ἔνα μνηστήρα. Πάνω στὴν κρίσιμη στιγμὴ ἔρχεται ὁ ξενιτεμένος ἄνδρας της.

“Ἄς τὰ διαβάσματα παπᾶ, δάσκαλε τὰ ψαλτήρια,
γροικῶ τον τὸ Γιαννάκι μου ποὺ τραγουδεῖ καὶ φτάνει
—Στὴν μπάντα δέσποτα νὰ ἰδωθέλω κ’ ἐγὼ τὴ νύφη
κι’ ἀπὸ τὴ χέρα τὴν ἀρπά στὸ μαῦρο τὴν καθίζει.

Πολλές ἐπιδράσεις, σχέσεις, συγγένειες στὴν ἔμπνευση, ἔχουν τὰ τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς μας μὲ τὸ ἀθάνατο “Ἐπος τῶν αἰώνων. Καὶ δμως δλα αὐτὰ δείχνουν πῶς ἡ ‘Ελλάδα εἶναι μιὰ ἀγέραστη, ἀκατάλυτη μὲς στοὺς αἰώνες. Ἡ περάδοσή της δὲν πέθανε. Μὲ τοὺς ἵδιους καῦμούς λικνίστηκαν τὰ παιδιά της, μὲ τὶς ἵδιες παθητικὲς νότες τραγουδίστηκε ἔνα μεγάλο γεγονός τῆς ζωῆς ἀπὸ τὸν τυφλὸν ραψώδον, τῶν Μουσῶν τὸ μάτι, ὡς τὸν ἀψύτην τραγουδιστὴν τοῦ χιονισμένου Ψηλορείτη ποὺ ξέρει ὥραῖα, πονεμένα, νὰ κάνῃ τὰ πάθη τῆς ζωῆς του τραγούδια...

ΒΕΛΙΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ

Πέσ’ μου κι’ εἰντα τὴν ἔκαμε
τὴν ὅψη σου θλιμμένη,
ειντά χεις καὶ δὲ μοῦ μιλεῖς;
γιδίεντα σαι λυπημένη;

—Κατέχεις το πῶς σ’ ἀγαπῶ
κι’ δντε σὲ βλέπω λυώνω
Κι’ δντε θὰ σμίξουμε τὰ δυὸ
τὰ μάθια χαμηλώνω.

(“Απὸ τὸ Τουριστικὸ Λεύκωμα «ΚΡΗΤΗΣ»
τοῦ κ. ΑΔ. ΔΡΟΥΔΑΚΗ)

ΟΙ ΠΑΛΙΟΙ ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Μωρή Δεσποινιδ, λώμπης ἐκουζουλάθηκες καὶ πετραδίζεις τοῦ δρυς μου;

—Δὲ τοῖ πετραδίζω, μόνο μὴ φωνιάζεις. Κουτσουλεύουνέ μου τὴν αὐλὴν, γιὰ τοῦτονά τοῖ ζυγώνω. Καὶ δὲ μοῦ λέεις ἐδῶ, νὰ σὲ ρωτήξω ἔνα πρᾶμα, γιάντα σαι σφιχτομανταλωμένη μέσα καὶ δὲ ξεπορτίζεις, νὰ πάεις καὶ τοῦ λόγου σου στὸ Μοναστῆρι;

—Δὲν εἶμαι, καλότυχη, μὲ τὰ σύγκαλά μου. Οὕλη τῇ νύχτα δὲν ἐσφάλιξα τὰ μάτια μου καὶ δέ κατέω εἰντα νὰ κάμω: νὰ φάω λερώσιμο ἔτσα μέρα, γῆ ἔγνοιασέ με;

—Νὰ φάης λωδᾶ ἀφοῦ δὲ σ' ἀκούει. Κι' ἀ θές, νάρθω νὰ σοῦ θέσω καὶ δυὸ ποτήργια.

—Δὲ μὲ γνοιάζει, μπρέ. "Ελα, μόνο χωρέμαζωχτα.

—Σ' ἔτσα ὥρες δὲ στραφένουνε νοικοκυράτα. "Αμε τοῦ λόγου σου νὰ θέσης κι' ἐγὼ θὰ σ' ἀναμαζάξω τὰ μπράτη σου.

—"Οφου, μπρέ, μὰ κατὰ ποὺ θωρῶ, λίγο καιρὸ θὰ σᾶσε πειράζω.

—Κάνε καϋρέτι, σοῦ λέω, μὰ θὰ γιάνεις θέλει καὶ μὴ γκρινιάζεις. "Ετσά ναι δικόσμος καύμεχαρη. Καὶ ἐγὼ σοῦ λέω πῶς ταχειά δὲ θάεις διάλε πᾶρε τὸ κακὸ καὶ θάρης κιόλας νὰ μ' ἀιδάρης νὰ σιάξω τὰ ξεροτήγανά μου.

—Ντὰ εἰντα τρέχει καὶ θὰ σιάξεις ξεροτήγανα;

—Δὲ τάμαθες τάξε μου; Τοῦ Σφυρομανόλη τὸ κοπέλι παντρεύγεται τσῆ Καλλιῶς τῇ θυγατέρᾳ.

—Ω διάλε τῇ σόρτα τωνε, μὰ σὰ πολλὰ δύληγορα τὸ σκεφτήκανε κι' οἱ δυὸ τωνε Ντὰ ἐφτουνοῦ μπρέ δὲν ἔδρωσε ἀκόμης τὸ μουστάκι του καὶ παντριγιά γυρεύγει; Κι' εὔτη, ἀνομῆς τση στό νοῦ, ἔτσα κακουδέρικη ἀποῦ ναι καὶ τρεζοκοπελιά, εἰντα λοῆς σπιτικὸ θὰ στελιώσῃ; Ο Θεός κι' ή ψυχή τωνε.

—Μὰ ἔτσα λοῆς τὸ κάνουνε ἐδῶ, σὲ αὶ γλήγορα καὶ μὲ χωρίς πολλὲς τραβάγιες. Δὲ τὸ κατές πῶς δποιος γοργοφάει καὶ γοργοπαντρευτεῖ, δὲν τὸ μεταγνῶθει;

—Κακὰ σοῦ τόπανε. "Α δὲν ἔει δ ἀντρας τῇ σειρά ντου κι' ἀ δὲν εἰναι καὶ τσῆ γυναῖκας ή σειροβολιά καλὴ, κακὴ ζωὴ θὰ τὴνε κάμουνε. Γροικᾶς το; Κι' ἀπόδεις, νὰ σοῦ πῶ καὶ τ' ἄλλο, μιὰ φορὰ παντρεύγεται κιανεῖς κι' ἀ δὲ στρώσει τραπέζι μὲ τὰ πεσκέσια τῶν ἑδικῶ καὶ τῶ φίλω ντου, ἀ δὲ παίξει καὶ

ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΜΑΝΤΙΝΑΔΕΣ

Σ' ἀγάπησα κι' ἐνόμιζα πῶς θαύρω τῇ χαρά μου. Μὰ μένα ἐμεγάλωσε δ πόνος στή καρδιά μου.

Σ' ἀγάπησα κι' ὅμως ποτὲ δὲν τόπα σὲ κανένα, ὅτι τὸ τέλος μου σκληρὸ θάναι χωρὶς ἐσένα.

"Αναστενάζω καίγομαι, στάζει ή καρδιά μου αἴμα Μὰ εἰν' οἱ πόνοι μου γλυκοί, ἀφοῦ πόνο γιὰ σένα.

Μὰ σὺ κανέλλα δὲ μασεῖς μόσκο δὲ κοπανίζεις. Γαρύφαλο δὲ γεύγεσαι, Εἰντά χεις καὶ μυρίζεις;

Τοῦ ποταμοῦ ζητῶ νερό, λέει μου, πιέ στήν ἄμμο. "Ετσα πούμε κατάντησες καλλιὰ χω νὰ ποθάνω.

μπαλλωτές, ἀ δὲ στελειώσει χορὸ καὶ δὲ γλεντοκοπήσει, εἰντα διάσιλο χαρὲς λέει πῶς τοῖ κάνει. Μὲ τὰ φευτοκαλολοεῖδια, δὲ τὸ μπαταΐρηνω γώ. "Αναστορήσου μπρέ τοῖ παλαιηγούντος τοῖ χρόνους, ἀποὺ ἐπρεμαζώνουντονε σκιᾶς ἐκατὸ νομάτοι, σὲ τοῦτεσάς το' ὥρες, καὶ τὸ γλεντούσανε, δλόκληρα μερόνυχτα. Οὕλο τὸ χωργιὸ ἔξεσηκώνουντονε ἀπὸ τὰ τραγούδια καὶ τὸ μπαλλωτίδι. Κι' ἐδῶ καλὰ—καλὰ δὲ τὸ πέρνεις μυρωδιὰ καὶ τοῖ θωρρεῖς παντρεμένους. Διάλε πᾶρε τὸ πρᾶμα ποὺ κάνουνε τούτουνέ τοῦ ζαμανιοῦ οἱ γι—ἀθρῶποι, ποὺ νάχει λεζέτι κι' ἀθρωπιὰ ἀπάγω του. Οὕλα τωνὲ ναι ἀνάλατα καὶ....

—"Άλλο καὶ δὲν ἥτονε δὰ, παρὰ νὰ φοροῦνε ἀκόμης οἱ γι—ἄντρες τοῖ βράκες, οἱ γυναῖκες τοῖ μαντῆλες στή κεφαλή καὶ νὰ πηγαίνουνε στή χώρα μὲ τοῖ γαϊδάρους....

—Ναϊσκες, καλλιά τονε κείνοι νὰ εῖ χρόνοι, παρὰ τούτοινέ κι' ὅτι θές μοῦ λέγε μένα.

ΤΟ ΝΙΚΟΛΙΟ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ

Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

ΣΤΙΣ τὸ τεῦχος — 'Οκτώβριος 1952 — ιῆς «Κρητικῆς Ἑστίας» ὁ μὲν Μ. Βλαζάκης θίγει τὸ πολὺ μεγάλο καὶ σημαντικὸν περὶ τῆς κρητικῆς μουσικῆς ζήτημα. 'Ο δὲ Σταύρος Κελαϊδῆς εἰς τὸ αὐτὸ τεῦχος τονίζει ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ διασωθῇ ἵδια ἡ μουσικὴ τῶν περιφήμων ρίζιτικῶν τραγουδιῶν. "Οσοι ἐπὶ τέλους δὲν θέλομεν νὰ γίνωμεν πολὺ γρήγορα ἀγνώριστοι ἀπὸ τὸν μεταπλασμόν μας καὶ τὴν μεταμόρφωσιν εἰς Εὐρωπαϊσμόν καὶ Φραγκισμόν, ἀλλὰ θέλομεν νὰ διασώσωμεν τὸν ἴδικόν μας γνήσιον τύπον καὶ χαρακτήρα μὲ τὸν τοπικὸν καὶ τὸν ἔθνικόν μας χρωματισμόν, ὅφελομεν νὰ συνενωθῶμεν καὶ νὰ ἀγωνισθῶμεν πρὸς ἑκκαθάρισιν καὶ ἀνάπλασιν τοῦ ψυχοφυσικοῦ μας αὐτοῦ στοιχείου, ποὺ λέγεται δημόδης ποίησις καὶ μουσική. Τὸ ὅτι πολλοὶ καὶ ἐν τούτῳ καταδαρθόντων ὑπὸ μανδραγόρα δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήσσῃ. 'Εκεῖνο κυρίως ποὺ ὅχι μόνον ἔπληξιν ἀλλὰ καὶ ἱεράν ἀγανάκτησιν δύναται καὶ πρέπει νὰ προκαλέσῃ, εἶναι τὸ ὅτι οἱ ἔχοντες διπωσδήποτε κάποιαν ἰδέαν καὶ κατανόησιν δὲν ἔννοοῦν νὰ κινηθοῦν θετικῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς πρὸς ἐπιτέλεσιν καὶ ἐν τούτῳ τοῦ ἀπλοῦ χρέους μας. 'Ο Βλαζάκης προτείνει δύποτε ἀναλάβῃ καὶ τὸν ἀθλὸν τοῦτον δὲν πρέπει νὰ λέγων Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν» καθὼς καὶ ἡμεῖς ἔξητήσαμεν τὸ ἵδιον διὰ τὰ Μεσαιωνικὰ μνημεῖα. Πλὴν νομίζω ὅτι πρέπει νὰ εἴμεθα δίκαιοι καὶ λογικοί καὶ νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι τὸ ἔργον τῆς διασώσεως ὅχι μόνον τῆς Κρητικῆς μουσικῆς διὰ τὰ δημόδη πειθῆτα καὶ τραγούδια, ἀλλὰ καὶ τῆς γνησίας ἑκκλησιαστικῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς, εἶναι ἀνάγκη νὰ τύχῃ τῆς μερίμνης καὶ τῆς συμβολῆς τῆς ἡθικῆς καὶ ύλικῆς τῶν πολλῶν καὶ ἴδιαιτέρως τῶν ἀρμοδίων ὄργανισμῶν καὶ τῶν εἰδικῶν περὶ τὰ τοιαῦτα. 'Αλλὰ τὸ ἔργον εἶναι τεράστιον καὶ εἰς ποσότητα καὶ εἰς ποιότητα μέγα πέλαγος καὶ διὰ τοῦτο δεῖται τεραστίων μέσων καὶ ὄργανων καὶ ὡς λέγωμεν δηλίων κολυμβητῶν. 'Ο Βλαζάκης ὅρτως ἀναφέρει τὸν δάσκαλον καὶ τὸν παπᾶν ὅτι πολλάκις φαλτσάρουν καὶ δὲν ἔχουν μουσικὸν αὐτὸν καὶ τότε οὐαὶ εἰς τὸ ἀκροατήριον καὶ τοὺς μαθητευομένους.

Καὶ ἐδῶ ὅμως πρέπει νὰ λογικευθῶμεν καὶ νὰ ἐρωτηθοῦν οἱ εἰδικοὶ περὶ τὴν ἀσκησιν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς μουσικῆς διὰ νὰ ὀμολογήσουν πόσον μέγα καὶ χαλεπόν εἶναι αὐτὸ ποὺ λέγομεν συνήθως περὶ μουσικοῦ αἰσθήματος καὶ ἀντιλήψεως ἀκουστικῆς μὲ τὰ ὀταρά τῆς ψυχῆς μέσω τῶν ὅτων σωματικῶν. Διὰ ταῦτα χωρὶς εἰδικάς Σχολάς ἐπανδρωμένας μὲ ὅχι ἐρασιτέχνας τῆς κακῆς ὥρας, ἀλλὰ μὲ διακεκριμένους καὶ πεπειραμένους περὶ τὴν λαϊκὴν ποίησιν καὶ μουσικὴν ὡς καὶ περὶ τὴν θαυμασίαν προγονικὴν μας ἐκκλησιαστικοβυζαντινὴν, ἃς μὴ περιμένωμεν προκοπὴν καὶ ἀνάτασιν καὶ λαμπρὰ ἀποτελέσματα. 'Ἐπαληθεύει γάρ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, τὸ οὐκ ἄν λάβῃς παρὰ τοῦ μη ἔχοντος καὶ μὴ λαβόντος.

† 'Ο Λάμπης καὶ Σφακίων

ΕΥΜΕΝΙΟΣ

ΤΟ ΤΟΠΩΝΥΜΙΟΝ ΠΕΛΕΚΑΠΙΝΑ

'Αξιότιμε Κύριε Διευθυντά,

Εἰς τὸ τελευταῖον τεῦχος 31—32 τοῦ ἀξιολόγου ὑμῶν περιοδικοῦ, ἀνέγνωσα τὴν μελέτην τοῦ κ. Παπαγρηγοράκη (σ. 15—16) διὰ τινα ἔνδυλωσσα τῶν Χανίων τοπωνύμια. 'Ἐπειδὴ ὅμως δοσον ἀφορᾶ τὰ περὶ Πελεκαπίνας ὁ γράφας φέρεται ἔχων πλημμελῆ κατατόπισιν, ἐπιτραπήτω μοι νὰ προσάγω τινὰ περὶ τοῦ ἐν λόγῳ τοπωνύμου.

Πράγματι ὁ κ. Παπαγρηγοράκης προφανῶς ἀγνοεῖ τὴν ἀξιόλογον τοῦ συμπατριώτου καθηγητοῦ κ. Τωμαδάκη προσφορὰν εἰς τὰ περὶ Πελεκαπίνας, (Ν. Τωμαδάκη, τοπωνύμια ἐξ ἀρικογενειακῶν ἐπιθέτων 1. Πελαικαπίνα (sic), ἐν «Μύσωνι» Α' 1932 σ. 196) πράγμα διπερ καὶ τὸν ἀπεμάκρυνεν ἐν πολλοῖς ἀπὸ τὴν ὄρθην περὶ τὴν προέλευσιν τῆς τοπωνυμίας ὁδὸν. 'Η ἀρχὴ τῆς λέξεως περὶ ὡς εὔστόχως ἐδιδαχεῖν δ. κ. Τωμαδάκης, νὰ ζητηθῇ εἰς τὴν παλαιὰν ἐκ Κυδωνίας οἰκογένειαν τῶν Παλαιόκαπα (Paleocapa, Pelecapa). Τοιαύτην οἰκογένειαν ἔχομεν μεμαρτυρημένην ἐν Χανίοις κατὰ τὴν ἀνέκδοτον καὶ πολύτιμον Στατιστικὴν τοῦ Καστροφύλακα, (Descrizione di Candia 1583), Τωμαδ., ὡς ἀν) ἡς ἀντίτυπον μοναδικὸν ἐν Κρήτῃ εύ-

ρίσκεται ἐν Χανίοις. Ἐνταῦθα μνημόνευονται δὲ Constante Pelecara, ἔτερος eccellente cavallier Pelecara καὶ ἔτερος Misser Zorzi Pelecara avvocato. Ἐπίσης ἐν τῇ Ἀπογραφῇ τοῦ Trivan (M. Μανούσακα, Ἡ παρὰ Trivan ἀπογραφὴ τῆς Κρήτης (1644) ἐν «Κρητικοῖς Χρονικοῖς» Γ' 1949 σ. 52) ἀναγράφεται μεταξύ τῶν ἐν Χανίοις οἰκων τῶν Nobili Cretensi οἰκογένεια Paleocapa da Napoli di Romania, ώς καὶ οἰκογένεια Paleocapa (ἥν δὲ Μανούσακας διορθοῦ εἰς Pelecara) ἐκ τῶν citandini τῆς πόλεως. Ὁθεν κατὰ Trivan ἐκ Ναυπλίου (Napoli di Romania) μετώκησεν ἐν Κρήτῃ ἡ τοιαύτη οἰκογένεια πιθανώτατα μετὰ τὴν Ἀλωσιν εἰς τὴν κατὰ τὸν IE' αἰῶνα, πρώτην ἐγκατάστασιν προσφύγων ἐκ Ναυπλίου, Μονεμβασίας καὶ Μάνης ἐν Χανίοις καὶ δροπεδίῳ Λασηθίου (Ξανθουδιδῆς, Ἐνετοκρατία ἐν σελ. 189.) Ἡ δευτέρα μετοικεσία ἐκ Ναυπλίου εἰς Κρήτην (Ἀλίκαμπον, Λασήθι καὶ Μεσαράν) μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Ναυπλίου. Ὅποδ' τῶν Τούρκων (1540) (C.N. Satthas Μνημεῖα Ἑλληνικῆς Ἰστορίας VIII σ. 450) πιθανῶς δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἐν λόγῳ οἰκογένειαν καθ' ὅτι Παλαιόκαπας γηγενεῖς Κρήτας ἀπαντῶμεν ἥδη πρὸ τῆς μνησθείσης χρονολογίας.

Οἱ τύποι Pelecara, Paleocara, καὶ Paleocapa—Παλαιόκαπα ὑφ' αὐτοῖς ἀπαντᾶται ἡ οἰκογένεια, διότι εἴμεθα πεπεισμένοι ώς πρὸς τὴν ἐκ μιᾶς ἀρχικῆς οἰκογενείας διακλαδισθείσης προέλευσιν τῶν ὡς ἄνω τύπων, δικαιολογοῦσι τὴν ἐκ τοῦ Pelecara ώς ἀρχικοῦ ὄντος καὶ κατόπιν ἵσως παρετυμολογικῆς ἐπιδράσεως τοῦ «παλαιός» παραγωγὴν ἐπὶ τὸ ἐλληνικότερον τοῦ Παλαιόκαπα—Paleocara. Τὸ ἐν «Μύσωνι» (ὧς ἀν. Ὅποδ τοῦ κ. Τωμαδάκη προσαγόμενον οἰκογενειακὸν Πελεκᾶς ἐκ Κάστρου οὐδεμίαν τινα προφανέστατα σχέσιν πρὸς τοὺς Pelecara—Παλαιόκαπα ἔχει.

Γνωστούς ἐκ τῶν Παλαιόκαπα ἔχομεν 1) τὸν κόμητα Γεώργιον Παλαιόκαπαν (—1590) ἐκ τῆς εὐγενοῦς οἰκογενείας τῶν Χανίων Paleocara, τὸν κατόπιν Γεράσιμον ἐπίσκοπον Κισσάμου, 2) τὸν ζωγράφον Κωνσταντῖνον Παλαιόκαπαν (ώς ὑπέγραφεν—περὶ τὸ 1640), γνωστὸν ἐκ τε τῶν ἐν τῇ Μονῇ Γωνιᾶς Κισσάμου εἰκόνων αὐτοῦ, 3) τὸν Παχώμιον, κατὰ κόσμον Κωνσταντῖνον Παλαιόκαπαν, λόγιον (1630), (ἴδε προχείρως Ματθ. Παρανίκα, περὶ τῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἔθνει καταστά-

σεως τῶν γραμμάτων, Κων)πολις 1867, παρὰ τῇ Στατιστικῇ Σταυράκη ἐν σ. 140 ύποσ. 1 δπου γίνεται μνεία περὶ τούτου) καὶ ἄλλους τινάς.

Οθεν οὐδὲν βεβιότερον τῆς ὑπάρξεως οἶκου Pelecara—Παλαιόκαπα ἐν Χανίοις κατὰ τοὺς 16ον καὶ 17ον αἰῶνας. Ὁλως δὲ ἀξιοσημείωτον τυγχάνει ὅτι κατὴν Ἀπογραφὴν τοῦ Trivan MONON ἐν Χανίοις ἀπαντᾶται ἡ τοιαύπη οἰκογένεια καὶ οὐχὶ ἀλλαχοῦ ἐν Κρήτῃ, δπερ ἐνισχύει ἔτι περισσότερον τὴν ἐντεῦθεν προέλευσιν τῆς Πελεκαπίνας.

Ἴδωμεν τώρα τὰ τῆς παραγωγῆς. Κατὰ Τωμαδάκην (ώς ἀν.) «θά κατώκει γυνὴ τις Παλαιοκαπίνα ἐπὶ τὸ ἀρχαιοπινέστερον, Πελεκαπίνα δὲ ἐπὶ τὸ λαϊκότερον ἐξ ἡς καὶ τὸ τοπωνύμιον (στῆς Πελεκαπίνας, στὴν Πελαικαπίναν, ἡ Πελαικαπίνα). Τὸ δὲ Πελαικαπίνα κατ' ἀνομοίωσιν ἐκ τοῦ Παλαικαπίνα δπερ πάλιν κατὰ τὸ Νικολίνα.... κ.τ.λ.». Οὐδεὶς δμως λόγος συντρέχει δπως καταφύγωμαν εἰς τὰ ἀνωτέρω καθ' δσον δυνάμεθα εύκλως καὶ εύλογως νὰ θεωρήσωμεν ώς μᾶλλον πιθανὴν οὐχὶ τὴν ἐκ τοῦ Παλαιόκαπα (τύπου πεποιημένου καὶ μεταγενεστέρου ώς είπομεν) ἀλλά τὴν ἐκ τοῦ Pelecara ἀπ' εύθειας παραγωγὴν. Ἐφ' δσον ἔχομεν μεματωρημένους τύπους τοῦ ὄντος τοῦ οἴκου ώς Pelecara οὐδεὶς λόγος δπως ἀναγάγωμεν τὴν Πελεκαπίνα εἰς τοὺς Παλαιόκαπαν καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς Pelecara. Γραπτέον δθεν Πελεκαπίνα καὶ οὐχὶ Πελαικαπίνα ώς δ.κ. Τωμαδάκης. Ἄλλωστε οὐδὲν πείθει ήμᾶς δτι ἐκ Παλαιοκαπίνα ώς ἀρχικοῦ τύπου θά προέκυπτε Πελαικαπίνα μᾶλλον καὶ οὐχὶ Παληοκαπίνα ἡ Παλοκαπίνα (τοῦ φθόγγου ο ὄντος ἴσχυροτέρου τοῦ ε) κατ' ἀνομοίωσιν δὲ ἡ ἀντιμετάθεσιν Παλακαπίνα, Πολακαπίνα ἡ τι ἄλλο.

Ἡ κατάληξις οινα οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ ἡ συνήθης ἀνδρανυμικὴ κατάληξις θηλυκῶν (περὶ ταύτης ἵδε Γ. Χατζιδάκιν ἐν Ἐπιστ. Ἐπετ. Πανεπ. 1, σ. 134) ἀποβάσα τοπωνύμιον συμφώνως πρὸς τὰ ὄπο τοῦ κ. Τωμαδάκη ἐκτεθέντα. Τοιαύτην ἀνευρίσκομεν καὶ εἰς τὸ ἐν τῇ κωμοπόλει τῶν Ἀρχανῶν τοπωνύμιον Κουρίνα προφανέστατα σχέσιν ἔχον μετὰ τῆς γνωστῆς ἐν Κρήτῃ Ἐνετικῆς οἰκογενείας τῶν Quirini, Quirin. Κουρῆ (Κουρίνα ἡ γυνὴ τοῦ Κουρῆ ώς τὸ Πελεκαπίνα ἡ γυνὴ τοῦ Pelecara). Συναφές τὸ Καγιμπίνα καὶ ἄλλα τινὰ.

Τὰ τῆς παραγωγῆς ἐκ τοῦ «πελέκα

καὶ πείνα» ἀρχὴν βεβαίως ἔχουσιν ἐκ τῆς ἑντοπίου παραδόσεως περὶ τῶν ώμοιήτων τοῦ Γιαγιά 'Αγαζαδέ ἐπὶ τῶν ἀτυχῶν καὶ λιμωτόντων ἡγγαρευμένων, διοία καὶ ἡγαγεν τὸν λαὸν εἰς τὴν εύφυα ἄλλως πλὴν ἀφελῇ ἐτυμολόγησιν, ἥν, ἀναφέροντες τὴν σχετικὴν παράδοσιν, ἀσπάζονται καὶ οἱ Ψιλλάκης (II σ. 221) καὶ Κριάρης γράφοντες «Πελεκαπέίνα». 'Ασφαλῶς δύως ἥκιστα ἀπέχει ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ ἀπὸ τὴν ἐκ τοῦ «πάντα λυώνει» παραγωγὴν τοῦ πανιαλονίου. Θεωρητέα προσέτι κοινὴ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Κ. "άνου παραδεδεγμένη παραγωγὴ ἐκ τοῦ Bella Campagnia (=ώραϊα ἔξοχη) προϊδν μᾶλλον τῆς ὠραιοπαθούς τοῦ ποιητοῦ φύσεως ἡ βεβασανισμένη ἐκδοχὴ.

Τὰ αὐτὰ καὶ διὰ τὴν ἐκ τοῦ Bella Cabina (=ώραϊα καλύβη) παραγωγὴν ἣν προσήνεγκεν δ. κ. Παπαγρηγοράκης. 'Αμφοτερα ταῦτα ἐλέγχονται ἀβασάνιστα, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὃσον δυσχερεστάτῃ ἀποβαίνει ἡ ἔξι αὐτῶν παραγωγὴ τῆς Πελεκαπίνας, ἐν ὃσῳ εὐκόλως δυνάμεθα νὰ ἀναχθῶμεν εἰς ὃσα περὶ τῆς παραγωγῆς ταύτης εἴπομεν ἀνωτέρω. Οὕτε Πελεκαπέίνα λοιπὸν οὕτε βεβαίως Bella Campagnia οὕτε Bella Cabina εἶναι τὸ ὠραιότατον τοῦτο κτῆμα.

'Η οἰκογένεια τῶν Pelecara — Παλαιδακαπα ἦτο ἔξαιρετικῶς πλουσία ἔχουσα πάμπολλα κτήματα. 'Ο Cornelius διμιλῶν ἐν Creta Sacra (I, σ. 264) περὶ τοῦ ἐπιοκόπου Κισσάμου Γερασίμου Παλαιδακαπα φέρει τοῦτον ac illustrissimo ac ditissimo genere, δ δὲ Ξανθουδίδης ('Ενετοκρατία σ. 155) διμιλεῖ περὶ τῶν πλάουσίων πατρογονικῶν αὐτοῦ κτημάτων δι' ὅν καὶ ἐπροκισεν τὴν ἐπισκοπὴν Κισσάμου. 'Εκ τοῦ ὀνδρματος λοιπὸν, γαιῶν τῆς οἰκογενείας Pelecara (Πελεκαπίνας) ἐπεκράτησεν ἐν τῇ περιοχῇ τὸ ὄνομα. Τὰ Τουρκικὰ ἐρείπια ἀτινα σημειοῦ δ. κ. Παπαγρηγοράκης εἶναι ἀσφαλῶς τὸ κατὰ τὰ ἔτη 1788—1792 (Κριάρης) κτισθέν καὶ διαμορφωθέν κτῆμα ὑπὸ Τούρκου Τιμαριούχου δι' ὑποχρεωτικῶν ἀγγαρειῶν. Τοῦτο θὰ ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς το ποθεσίας τῆς ἐλκούσης τὸ ὄνομα ἐκ γαιῶν τῶν Pelecara — Πελεκαπίνα, ὄνομα διπερ γνωστὸν, ὡς φαίνεται, παλαιόθεν ὡς τοπωνύμιον, παρέμεινε καὶ μεταγενεστέρως.

Τῆς ἐκδοχῆς ταύτης ἐνισχυτικὸν διπάρχει τὸ γεγονός διτὶ Πελεκαπίναν ὡς τοπωνύμιον ἔχομεν καὶ ἐν 'Αργυρουπόλει ἐπαρχίας Ρεθύμνης, ("Ιδὲ Ν.Ε. Χατζιδάκη,

Συμβολὴ εἰς τὸ τοπωνύμικόν τῆς Κρήτης — τοπωνυμικόν τοῦ χωρίου 'Αργυρουπόλεως ἐν 'Επετ. 'Εταιρ. Κρητ. Σπουδῶν Α' 1938 σ. 459) δυσχερές δὲ τυγχάνει διπὼς θεωρήσωμεν ἀφ' ἐνδὸς μὲν διτὶ τὰ γνωστὰ περὶ «πελέκα καὶ πείνα», ἐπανελήφθησαν ἐνταῦθα, ἀφ' ἐτέρου δὲ διτὶ εἰς ἀπλούν τι τοπωνύμιον χωρίου ὡς ἡ 'Αργυρούπολις ὑπολαθάνουσι τὰ Bella Campagnia καὶ Bella Cabina καθ' ἣν στιγμὴν εὔλογον εἶναι νὰ εἰκάσωμεν διτὶ τις ἐκ τῶν ἐν Χανίοις Pelecara ἔσχεν ποτε ἐνταῦθα κτήμα, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα, οἰον ἀκριβῶς τοῦ ἐν Χανίοις ὑπάρχοντος.

Διατελῶ μεθ' ὑπολήψεως καὶ ἔξαιρέτου τιμῆς.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

«ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ» ΑΓΙ ΘΕΡΟΥ

·'Αγαπητή μου «Κρητικὴ 'Εστία»

Παρακινούμενος ἀπὸ τὴν ἐπικαιρότητα ποὺ δημιουργεῖ τὸ ἀφιέρωμα σου, στὰ κρητικὰ δημοτικὰ τραγούδια, θάθελα νὰ διατυπώσω μερικὲς παρατηρήσεις μου, πάνω στὸ βιβλίο τοῦ "Αγι Θέρου «τὰ τραγούδια τῶν 'Ελλήνων», σχετικὲς μὲ τὰ κρητικὰ Δημοτικὰ τραγούδια.

Στὴν εἰσαγωγὴ (ιδίος Α!, σελ 24) μιλώντας δ. "Αγιος Θέρος γενικὰ γιὰ τὴ λαϊκὴ Μούσα, γράφει:

·«...μὲ μαντινάδες, τὰ ποιητικά τατα δίστιχα ποὺ τραγουδιοῦνται σὲ δε καπέντε κοντυλιές, δηλαδὴ μελωδίες..... κ.τ.λ.»

Μὲ τὴ φράση αὐτὴ, δ. "Αγιος Θέρος φανερώνει πώς παρανοεῖ τελείως τὴν ἔννοια τοῦ δροῦ «κοντυλιά» ἔξηγώντας την, σὰν μελωδία, σὰν «σκοπόδ» πάνω στὸν διποῖο τραγουδιέται ἡ μαντινάδα κι' ἀκόμη χειρότερα, βρίσκει πώς οἱ «σκοποί» αὐτοὶ εἶναι κάπου..... δεκαπέντε!

«Κοντυλιά» εἶναι ἔνας δρος ποὺ στὴν ἀνάλυση του σημαίνει κάτι μεταξὺ μελωδίας καὶ στίχου, κάτι —θὰ ἔλεγα ἀκόμη— μεταξὺ μουσικοῦ μέτρου καὶ ποιητικῆς στιχουργικῆς. Καὶ ἔξηγούμαι καλλίτερα:

Εἶναι γνωστὸ πώς ἡ μαντινάδα (διπὼς κι' ὅλα τὰ κρητικὰ τραγούδια) ἀκολουθεῖ μελωδικὰ τὴν κυκλικὴ μορφὴ.

Τραγουδεῖ δηλαδὴ ἔνας, ἔνα τμῆμα

καὶ ἀναδιπλώνεται ἀπὸ πολλούς. Τὸ τμῆμα αὐτὸ τοῦ τραγουδιοῦ ἡ τῆς μαντινάδας, στὴ μελωδική του ὑπόσταση, λέγεται «κοντυλιά».

Αναλόγως τώρα τοῦ γενικοῦ μέλους πάνω στὸ δοποῖον εἰναι προσαρμοσμένη ἡ μαντινάδα—κι' αὐτὸ ποικίλλει ἀναλόγως τοῦ χοροῦ ἡ τοῦ διαμερίσματος τῆς Κρήτης— εἰναι δυνατὸν καὶ γιὰ τὴν ἵδια ἀκόμη μαντινάδα, ὁ τραγουδιστῆς νὰ τραγουδεῖ δλόκληρο τὸν δεκαπεντασύλλαβο στίχο, ἀναδιπλωνόμενος ἀπὸ τοὺς πολλούς, δόπτε, φυσικά, ἡ μαντινάδα ἔχει δυὸ κοντυλιές, ἡ νὰ τραγουδεῖ κατὰ ἡμιστίχια, δόπτε ἡ μαντινάδα ἔχει τέσσερις κοντυλιές. "Ετοι λοιπὸν «Κοντυλιά» εἰναι γιὰ μὲν τὸ ποίημα, τὸ τμῆμα ποὺ θὰ πεῖ ὁ μόνος τραγουδιστῆς καὶ θὰ σταματήσει, γιὰ νὰ τὸν ἐπαναλάβουν οἱ πολλοὶ, γιὰ δὲ τὴν μελωδία τὸ τμῆμα τοῦ δλου μέλους, ποὺ τραγουδεῖ ὁ μόνος τραγουδιστῆς, μαζὶ μὲ τὴν ἀναδιπλωση του ἀπὸ τοὺς πολλούς.

Η «Κοντυλιά» εἰναι μιὰ ἔννοια γενικῶτερη καὶ ἀφορὰ κάθε κρητικὸ τραγούδι. Δὲν εἰναι σπάνιο ν' ἀκούσετε ἀπὸ χωρικοὺς τῆς Κρήτης νὰ λένε π.χ. «Εἴπε δυὸ—τρεῖς κοντυλιές ἀπὸ τὸ Διγενῆ». Χρησιμοποιοῦν τὸν δρό αὐτὸ ποὺ κυριολεκτεῖ στὴν μαντινάδα γιὰ νὰ διαιρέσουν—μὲ βάση τὶς ἀναδιπλώσεις τῆς μελωδίας—τὸ τραγούδι. Σιὰ ριζίτικα τραγούδια οἱ κοντυλιές εἰναι μεγαλύτερες. Περιλαμβάνουν πολλὲς φορὲς δυὸ στίχους τοῦ τραγουδιοῦ. Μὰ καὶ δταν περιλαμβάνουν ἔνα καὶ μισὸ ἡ μόνο ἔνα στίχο, τὰ «ἀπογαέρματα» καὶ τὰ «ἀποτσακίσματα» δίνουν στὴ κοντυλιά μεγαλύτερο μάκρος.

Ο δρος «Κοντυλιά» ποὺ κυριολεκτεῖ δπως εἴπα στὴ μαντινάδα καὶ χρησιμοποιῆται δμως καὶ γιὰ τὰ ριζίτικα καὶ ἄλλα κρητικὰ δημοτικὰ τραγούδια, πήρε σιγά—σιγὰ καὶ μιὰ ἴδιαίτερη ἔννοια στὶς ἐκφράσεις «Σητειακές κοντυλιές» καὶ «Καστριές κοντυλιές» μὲ τὶς δποίες χαρακτηρίζονται συγκεκριμένοι σκοποὶ πάνω στοὺς δποίους τραγουδιοῦνται οἱ μαγτινάδες στὶς περιοχὲς αὐτὲς τῆς Κρήτης.

Τώρα, ποὺ βρίσκεται τὸν ἀριθμὸ δεκαπέντε στὶς κοντυλιές ὁ "Αγις Θέρος; Τολμῶ νὰ ύποθέσω, ἀπὸ τὴν ἐπιδραση τοῦ δεκαπεντασύλλαβου μέτρου....

Παρακάτω στὴν ἵδια σελίδα (34 Α' τόμος) ἔχουν παρατεθεῖ μερικές μαντινάδες, ποὺ μπορεῖ νὰ εἰναι δτι ἄλλο θέ-

λετε ἕκτος ἀπὸ κρητικὲς μαντινάδες, γιατὶ τοὺς λείπει τὸ χρῶμα κι' ἀκόμα τὸ μέτρο! Πιαίρνω ἔνα στίχο ἀπὸ αὐτὲς, ἔχει δεκαεπτὰ συλλαβές καὶ λέξεις ποὺ κάθε ἄλλο παρὰ κρητικὲς εἰναι:

Τὰ μάθια σου εἰναι θάλασσες
ποὺ ἀγέρας δὲν τὶς πιάνει.

δ πραγματικὸς στίχος θὰ πρέπη νὰ εἰναι.

Τὰ μάθια σου 'ναι θάλασσες
π' ἀέρας δὲν τσὴ πιάνει.

"Οσο γιὰ τοὺς τύπους τῶν ρημάτων «έρωτησα» καὶ «καρτερᾶς» λέγω στὸν "Αγι Θέρο πὼς δὲν λέγονται ἔτσι στὴν Κρήτη.

Παρακάτω στὴ σελίδα 31, δ "Αγις Θέρος δίνει μιὰ ἀνέκδοτη, λέγει, παραλλαγὴ (βλέπε σχετικῶς καὶ Σελ. 71) τοῦ χαροπαλέματος τοῦ Διγενῆ. Δὲν ξέρω ἄν τὸ ἀνέκδοτο τῆς παραλλαγῆς βρίσκεται στὸ στίχο:

Κι' ἡ πλάκα τὸν ἀνετριχιά πῶς θέλα τὸν σκεπάσει.

Οὕτε τὸ «άνετριχιά» οὔτε τὸ «θέλα» εἰναι κρητικά. Ποὺ βρήκε λοιπὸν τὸ στίχο δ "Αγις Θέρος; Τὸ ἵδιο τραγούδι εἰναι δημοσιευμένο χιλιάδες φυρὲς —ἀναφέρω ἐνδεικτικὰ τὴ συλλογὴ τοῦ Κριάρη— μὲ μόνη τὴ διαφορὰ πὼς δ στίχος αὐτὸς εἰναι ἔτσι:

Κι' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιά πῶς θὰ τόνε σκεπάσει

Περνῶ διάφορες ἄλλες παρατηρήσεις, δπως π.χ. τὰ «νέφη» ποὺ δ "Αγιης Θέρος τὰ θέλει γιὰ τοὺς κρητικοὺς «γνέφη» καὶ ἔρχομαι στὴ σελίδα 35, ἀπὸ τὴ μέση τῆς δποίας ἀντιγράφω:

«..... Τὸ ωραιότερο ἀπὸ αὐτὰ εἰναι ἔνα ἐπιγραμματικὸ δπου δ ἀητδς..... καλεῖ τὸν ἥλιο ν' ἀνατείλει. Τὸ τραγουδᾶνε στὴν Κρήτη, στὴ περιφέρεια τῶν Χανιῶν καὶ στὸ Μάλε με κυρίως.....»

Πρόκειται δπως καταλαβαίνει κανεὶς γιὰ τὸ γνωστὸ δχι μόνο στὴν Κρήτη μὰ καὶ στὴν ἄλλη 'Ελλάδα, ἄλληγορικὸ τραγούδι «Σὲ ψηλὸ βουνὸ.»

Τὸ τραγούδι αὐτὸ, εἰναι ἀπὸ τὰ λίγα ριζίτικα τραγούδια ποὺ ξέφυγαν ἀπὸ τὴν στενὴ περιοχὴ τῶν «ἀπανωμεριτῶν» καὶ ἔγιναν κτήμα δλης τῆς Κρήτης κι' ἀκόμη ξεπέρασαν κι' αὐτὸ τὸ κρητικὸ πέλαγος

πέρνοντας πάνελλήνιο χαρακτήρα. Ή μεγάλη αύτη διάδοση ἔφερε πολλών λογιών κακοποιήσεις καὶ στὸ κείμενο καὶ στὸ μέλος, τῶν λίγων αὐτῶν τυχερῶν ἡ ἄτυχων ριζίτικων τραγουδιῶν. Κι' ἡ κακοποίηση αύτὴ συνεχίζεται ἀπὸ τὸ Ραδιοσταθμὸν Ἀθηνῶν μέχρι «Τὰ τραγούδια τῶν Ἐλλήνων» τοῦ "Αγι. Θέρου.

Γιατὶ, ὁ "Αγις Θέρος τοποθετεῖ στὸ Μάλεμε τὴ γενέτειρα ἐνὸς ριζίτικου τραγουδιοῦ, ἔνας Θεός τὸ ξέρει. "Ισως γιατὶ τάκουσε ἐκεῖ, "Ομως τὸ Μάλεμε δὲν ἔχει καμμιὰ ἴδιαίτερη σχέση μὲ τὸ τραγούδι αὐτὸ καὶ ἡ σχετικὴ παράγραφος τοῦ "Αγι. Θέρου γιὰ κάθε κρητικὸ εἰναι κάτι ἀνάλογο μὲ τὸ «'Απὸ τὴν πόλη ἔρχομαι....»

Λίγες σειρές παρακάτω στὴν Ἰδια σελίδα, παραθέτει τὸ κείμενο τοῦ τραγουδιοῦ. Καὶ νὰ πώς ἀποδίδει τὸν δεύτερο στίχο:

«κάθονταν ἀητὸς βρεγμένος, χιονισμένος» ἐνῶ δ στίχος εἶναι:

«κάθεται ἐν' ἀητὸς βρεμένος, χιονισμένος»

Τὸ «κάθονταν» εἶναι τύπος ποὺ δὲν χρησιμοποιῆται ποτὲ στὴ κρητικὴ διάλεκτο..

"Ἄς πᾶμε τώρα στὴ σελίδα 71. Στὶς ἑξηγήσεις τῶν τοπικῶν λέξεων γράφει:

'Αμαδολόγανε=συνταιριαζε (δμάδιλογάω)

παραθέτω καὶ τὸν σχετικὸ στίχο:

Χαράκια ἀμαδολόγανε καὶ ριζιμιὰ ἔκούνιε

ποὺ θὰ πῇ, πὼς ὁ Διγενῆς εἶχε τόση δύναμη, ποὺ ἔκανε ἀμάδες τὰ χαράκια καὶ ξεκουνοῦσε τοὺς μεγάλους βράχους ποὺ εἶναι ριζωμένοι στὴ γῆ. 'Αμαδολόγῳ δὲ θὰ πεῖ οὕτε συνταιριάζω οὕτε δμάδιλογάω, ἀλλὰ θὰ πεῖ παίζω ἀμάδες, κάνω τὴν πέτρα ἀμάδα. 'Ο Ν. Πολίτης στὴν Ἰδια περίπτωση γράφει. 'Αμαδολόγα=ἔπαιζε ὡς ἀμάδα, δίσκον.

Στὴ σελίδα 77 καταχωρεῖται μὲ ἀριθμὸ 7 καὶ τίτλο «Ο Διγενῆς κι' ὁ Χάρος» καὶ μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ «Κρήτης», δημοτικὸ τραγούδι, ποὺ δυστυχῶς—καὶ λέγω δυστυχῶς γιατὶ εἶναι τόσο ὀρατο—δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὴν Κρήτη. Τὸ ἔχει βέβαια δ. Ν. Πολίτης συνέχεια μετὰ τὴν κρητικὴ παραλλαγὴ τοῦ Διγενῆ, στὴ Συλλογὴ του, μ' αὐτὸ δὲν θὰ πεῖ πῶς εἶναι κρητικό, ἀφοῦ μάλιστα φωνάζει ἀπὸ μακρυά πὼς δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὴν κρητικὴ διάλεκτο τὴν τόσο χαρακτηριστι-

κή. Κανεὶς κρητικὸς δὲν τὸ γνωρίζει καὶ καμιὰ συλλογὴ κρητικῶν τραγουδιῶν δὲν τὸ περιλαμβάνει. Κι' ὅμως ἂν ἦταν κρητικὸς δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴ τῶν κρητικῶν μελετητῶν ἔνα τόσο μεγάλο τραγούδι (25 στίχοι) διαμάντι πραγματικὸ τῆς Δημοτικῆς μας ποιήσεως γνωστὸ ἀπὸ τὴ συλλογὴ τοῦ Gregorius ὡς τοῦ N. Πολίτη.

Τὰ Ἰδια καὶ περισσότερα θᾶπρεπε νὰ πεῖ κανεὶς γιά τὸ τραγούδι μὲ ἀριθμὸ 79 τῆς σελίδας 149 ποὺ ἔχει 129 στίχους καὶ ἐπιγράφεται «Τὸ τραγούδι τοῦ Παχούτη» ποὺ δ Ἀγις Θέρος τὸ βομβαρδίζει κρητικό. Παίρνω μερικοὺς στίχους στὴν τύχη καὶ ἀφήνω στὴν κρίση τοῦ ἀναγνώστη τὰ ύπόλοιπα:

Ψιφιδκιασμένη δὲν ἦταν μήτε σεμιδαλένη

Οὔσου γιέ μου Παχούτη, τζ' ἐγώ θὰ σεῦ τὴ [δώσω

τζαὶ κατωθκιὰ ἐφίλησε, δκυδ στήθη μπα- [μπατζένια.

κ.τ.λ. κ.τ.λ.

Δὲν χρειάζεται οὕτε κρητικὸς νὰ εἶναι κανεὶς οὕτε νὰ ἔχῃ εἰδικὲς γνώσεις, γιὰ νὰ βρεῖ πὼς τὸ τραγούδι αὐτὸ ἀπέχει ἀπ' τὴν Κρήτη, δοσο δ ούρανδος ἀπὸ τὴ γῆ.

Νομίζω ὅμως πὼς ἥδη ἔκαμα κατάχρηση τῆς φιλοξενείας τῶν στηλῶν τῆς «Κρ. 'Εστίας» γι' αὐτὸ ἀφίνω ἔνα πλήθος ἀλλῶν παρατηρήσεων, λέξεων καὶ στίχων, ὅπως τὸ «γυρεύκει», ποὺ πρέπει νὰ εἶναι «γυρεύγει», τὸ «πέψε» (σελ. 129, ἀριθμ. 244 στχ. 1) ποὺ πρέπει νὰ εἶναι «μπέψε», τὸ «μαγκέλι» καὶ «μαγκελώσω» (σελ. 251, ἀριθμ. 295, στχ. 1,2) ποὺ θὰ πρέπει νά εἶναι «μαργέλι» καὶ «μαργελώσω» καὶ πού θὰ πεῖ πλουμὶ, γαϊτάνι καὶ ὅχι κέντημα, τὸ «ντακέρνει» (σελ. 311, ἀριθμ. 354, στχ. 11) πού θὰ πρέπει νὰ εἶναι «ντρακέρνει» καὶ πού δὲν εἶναι οὕτε ἀγνωστὴ λέξη, οὕτοις θὰ πεῖ διαφεύγει ἡ γυρίζει ἀλλὰ ἀρχίζει ἡ συγκρούεται (ἀναλόγως τῶν περιστάσεων) τὸ «ἀθηβολή ποὺ δὲν θὰ πεῖ ἀντιγνωμία ἀλλὰ ἡ δμιλία, κουβέντα κτλ. κτλ. καὶ σταματῶ μὲ μιὰ ἀκόμη ἀπορία.

Πού βρίσκει δ Ἀγις Θέρος ὅτι πρωτος αὐτὸς δημοσιεύει ἔνα πλήθος κρητικὰ

τραγούδια τής Συλλογής του; Παίρνω στη τύχη δυό τδ 306 και 307 (σελ. 253) που είναι δημοσιευμένα έκατοντάδες φορές και πρὶν ἀκόμη πατήσουμε τὸ 1900, που περιέχονται σὲ διάφορες συλλογές (π.χ. τοῦ Κριάρη) και ιπού δ "Αγι Θέρος ύποσημειώνει σ' αὐτά (ἀνεκδ. "Αγι Θέρος!)

Γενικά λέγω καὶ τὸ πιστεύω πώς πολὺ λίγα κρητικά τραγούδια (δυό ἡ τρία) ἀπ' ὅσα ἔχει ἡ Συλλογὴ τοῦ "Αγι Θέρου ἔχουν δημοσιευθεῖ χωρὶς λάθη. Κι' εἰναι κρῆμα μιὰ τόσο ὠραία ἔκδοση ποὺ παίρνει μορφὴ κλασσικῆς συλλογῆς τῶν δημοτικῶν μας τραγυσθιδν, νὰ ἔχῃ τόσα χοντρά λάθη στὰ κρητικά τραγούδια,

Εύχαριστω γιὰ τὴ φιλοξενείαν

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ

Ἐπὶ τῆς ἐκκλήσεως τοῦ Θεοφ. Ἐπισκόπου Λάμπης καὶ Σφακίων κ. Εύμενίου πρὸς τὸν Σύλλογο «Φίλοι Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν» περὶ διατηρήσεως τῶν μεσαιωνικῶν μνημείων, ποὺ δημοσιεύτηκε εἰς τὸ προηγούμενον τεῦχος τῆς «Κρήτης. Ἐστίας», δημοσιεύμετε τὴν σχετικὴ ἀπάντηση τοῦ ἐν λόγῳ Συλλόγου.

Θεοφιλέστατον Ἐπίσκοπον Λάμπης καὶ Σφακίων κ. Εύμενιον.

Εἰς Σπῆλι

Θεοφιλέστατε

Θεωροῦμεν ἴδιαιτέραν δι' ἡμᾶς τιμὴν, ὅτι ἡ Ὅμητέρα Θεοφιλία ἔθεωρησεν ἡμᾶς ἀξίους τῶν ὑποδείξεων Τῆς, ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς διατηρήσεως τῶν Μεσαιωνικῶν ἐν Κρήτη μνημείων, εἰς τὸ δημοσίευμα τοῦ ὅπ' ἀριθμὸν 32 τεύχους τῆς «Κρητικῆς Ἐστίας.»

Ὑποχρέωσιν μας ἔθεωρήσαμεν ἀπὸ τῆς ἴδρυσεως τοῦ Συλλόγου «Φίλοι Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν» νὰ στρέψωμεν καὶ ἐπὶ τοῦ σημαντικοῦ τούτου τομέως τὴν δράσιν μας, νομίζομεν δὲ ὅτι ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ δὲν ὑστερήσαμεν εἰς δραστηριότητα καὶ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου παρὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν πόρων καὶ τὸ δλιγόμηνον ἀπὸ τῆς ἴδρυσεως τοῦ Συλλόγου.

Οὕτω κατ' ἐπανάληψιν ὀμιλήσαμεν εἰς τὰς ραδιοφωνικὰς κατὰ Παροσκευὴν ἔκπομπὰς τοῦ Συλλόγου, ἀφιερώσαντες καὶ ἴδιαν εἰς ὅλον τὸ μῆκος τῆς ἔκπομπῆν, ἀποκλειστικῶς περὶ τῶν τοιχογραφικῶν ἄγιογραφιῶν τῆς Δυτικῆς Κρήτης.

Ἐπίσης οἱ ζωγράφοι τοῦ Συλλόγου, Διῆνις Ἀγλατὰ Κυρμιζάκη καὶ κ. Ἡλίας Λεκός, ἴδια πρωτοβουλίᾳ καὶ προτροπῇ τοῦ Συλλόγου, ἔχουν ἥδη ἀντιγράψει πολλάς τῶν σημαντικωτέρων τοιχογραφικῶν ἄγιογραφιῶν τῆς Δυτικῆς Κρήτης.

Ἐργαζόμενοι δὲ πάντοτε μὲ τὴν ἴδιαν προθυμίαν εἴμεθα βέβαιοι ὅτι συντόμως θὰ ἔχουν μίαν πλουσιωτάτην ἔξ αὐτῶν συλλογὴν πρὸς

ΤΟ ΚΡΗΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

χρόνος καὶ ὁ τρόπος ποὺ γινήκανε τὰ δημοτικά μας τραγούδια καὶ οἱ μαντινάδες αὐτές, μᾶς εἶναι ἄγνωστος. Μᾶς παρουσιάζονται σήμερα σὰν ἔξωτικά πλάσματα ἐνός κόσμου ὑπερωραίου καὶ ὑπερανθρώπινου γιὰ νὰ τὰ θαυμάζωμε καὶ αὐτὸς μᾶς ἀρκεῖ.

Ἄπορεῖ καὶ ἔξισταται μονάχα κανείς, πῶς βρέθηκαν ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, ἵσως μικροὶ καὶ ἀγράμματοι, ἄνθρωποι ἄγνωστοι καὶ ἀφανέρωτοι, γυναῖκες ἢ ἄντρες, νέοι ἢ γέροι, γιὰ νὰ κάμουν τὰ ἀριστουργήματα αὐτὰ καὶ τὸ σπουδαιότερο χωρὶς νᾶχουν καμιὰ φιλοδοξία γιὰ νὰ μᾶς γνωρίσουν τὰ δύναματά τους καὶ νὰ ξέρομε σήμερα τὴν προσωπικότητά τους.

Χωρὶς ἄλλο δῆμος καὶ τὰ Δημοτικά τραγούδια καὶ τὶς μαντινάδες ἐδῶ στὴν Κρήτη τὰ πρωτοσυναντούμε ἔτσι ἀρτιακαὶ ἀρμονικά κατασκευασμένα, τέλεια καὶ στὴν ποιητικὴ ἔμπνευση καὶ στὴ γλωσσικὴ μορφὴ καὶ ἡ Κρήτη εἶναι αὐτὴ ποὺ ἐπέβαλε τὴν ποιητικὴ τῆς δημιουργία στὴν ὑπόλοιπη 'Ελλάδα καὶ τὴν κατάστησε Πανελλήνια.

Μέσα ἀπὸ τὸ Κρητικὸ ποιητικὸ χωνευτῆρι, ἐπέρασε τὸ Δημοτικὸ τραγούδι καὶ ἔτσι μπόρεσε καὶ πήρε τὴν κατοπινή του θαμπωτικὴ δύμορφιά.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ

ἐκθεσιν καὶ μελέτην.

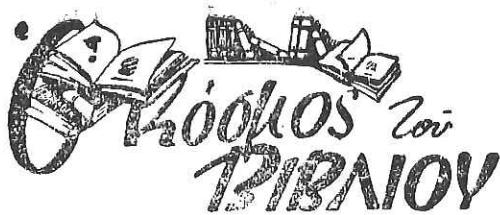
Δυστυχῶς τὸ ζήτημα τῆς συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν αὐτῶν καὶ τῶν δλῶν μεσαιωνικῶν μνημείων γενιώκτερον, ἔκφεύγει τῶν ἡμετέρων δυνατοτήτων ὡς ζήτημα ἐν πολλοῖς οἰκονομικόν, προσδιάζει δὲ μᾶλλον εἰς τὰς κατά τόπους 'Ενοριακάς 'Επιτροπάς.

Θὰ ἐλαμβάνομεν δὲ ἐν προκειμένω τὴν τιμὴν νὰ παρακαλέσωμεν, τὴν 'Υπετέραν Θεοφιλίαν, ὅπως διοθοῦν αἱ δέουσαι συστάσεις ἵνα ἀποφεύγηται ἐπιμελῶς τὸ ἀσβέστωμα τῶν τοιχογραφιῶν, τὸ δόποιον εἰς πολλὰς περιπτώσεις παρετηρήσαμεν. Ἐπὶ τούτοις δηλοῦμεν πρὸς τὴν 'Υμετέραν Θεοφιλίαν ὅτι εἴμεθα πρόθυμοι πάντοτε καὶ θὰ καταβάλωμεν πᾶσαν ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι προσπάθειαν διὰ τὴν διατήρησιν τῶν Μεσαιωνικῶν Μνημείων.

·Ο Πρόεδρος

ΙΔΟΜ. ΠΑΠΑΓΡΗΓΟΡΑΚΙΣ

·Ο Γεν. Γραμματεὺς
Π. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ Β. ΜΕΤΑΛΛΙΝΟΥ

«Βόρειος «Ηπειρος»

Στὸ βιβλίο της ἡ κ. Ἀγγ. Μεταλλινοῦ μὲν μαχητικότητα ἔξετάζει τὸ ἀδίκημα τῶν μεγάλων τῆς γῆς νὰ δεωροῦν τὴν ἐλληνικότην καὶ μαρτυρικήν Β. «Ηπειρον ὡς Ἀλβανική καὶ στὸ βάρβαρο τοῦτο λαὸς, «τὸν ἄγευστον πολιτισμοῦ κοι ἐν ἀγρίᾳ καταστάσει» νὰ παραδώσουν οἱ μεγάλοι τῆς γῆς μὲ τὴν Βερολίνειον συνδήκη τὶς πολιτισμένες ἐπαρχίες τῆς Μοοχοπόλεως τοῦ Δυρραχίου καὶ τῆς Χειμάρρας.

Ἐγαντίον αὐτῆς τῆς φιθεροτάτης ἀδικίας ἡ συγγραφεύς παραδέτει ἀξιόλογα ἐπιχειρήματα, ἴστορικὲς πηγὲς, ἄγνωστα ἔγγραφα, διὰ τῶν δοπίων ἀποδεικνύει τὴν ἀγαμφισθήτητη ἐλληνικότητα τῆς Β. Ηπείρου καὶ τὸ δίκαιο τῶν ἐλληνικῶν διεκδικήσεων.

Τὸ βιβλίο χαρακτηρίζεται γιὰ τὸν ἐδυνικὸν παλμὸ του

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

«Τὸ Νεοελληνικὸ Θέατρο»

Ο Κύπριος λόγιος κ. Ν. Κρανιδιώτης μᾶς δίδει σὲ λιγοσέλιδο βιβλίο λαϊκικά, περιεκτικά, μιὰ καλογραφμένη μελέτη του, γιὰ τὸ γεοελληνικὸ Θέατρο.

Τὸ ἔξετάζει ἀπὸ τότες ποὺ σπαργανώθηκε μὲ τὰ μεσαιωνικὰ μυστήρια, προχωρεῖ στὰ πρῶτα βήματα μέ τὶς πρῶτες προσπάθειες τοῦ ἡδογραφικοῦ καὶ κοινωνικοῦ δράματος, συνεχίζει μὲ τὴν γεννιὰ τῶν βαλκανικῶν πολέμων, ἐρευνᾶ τὴν ἔξελιξη ποῦχε μετὰ τὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο καὶ ρίχνει μιὰ φευγαλέα ματιὰ στὴ σημερνή μᾶς δεστρική παραγωγὴ, ποὺ πολλὰ ὑπόσχεται. Ο κ. Κρανιδιώτης κάνει μιὰ σύντομη ἐπισκόπηση τοῦ δεάτρου, ἀποφεύγοντας τὶς λεπτομέρειες καὶ τὰ πρόσωπα καὶ ἀδρά διαγράφοντας στὶς λίγες σελίδες του, τὶς ἐπιδράσεις καὶ τὴν δλη πορεία τοῦ Νεοελληνικοῦ Θέατρου, ἀπὸ τὴν

ἐποχὴ τῆς «Θυσίας τοῦ Ἀθραάμ» καὶ τῆς «Ἐρωφίλης» μέχρι τῶν χρόνων μᾶς. Ἔτσι μᾶς δίδει μιὰ γενικὴ ἴδεα συνοπτική, καὶ χρήσιμη.

ΒΕΛ. ΜΟΥΣ.

ΠΕΤΡΟΥ ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗ

«Τὸ κλέφτικο τραγούδι καὶ ἡ Ἀρχαϊκὴ Τέχνη»

Θεσ] νίκη 1952

Ἐκλεκτὴ μελέτη, ξαναϊδωμένη —ποὺ εἶχε ὑποβληθῆ στὰ 1947 στὸ Πανήμενο Θεσμούς ἀπ’ ἀφορμὴ τῆς καθηγητικῆς ὑποψηφιότητας τοῦ συγγραφέα— γιὰ τὸ λαϊκὸ τραγούδι, εἰδικά τὸ κλέφτικο. Ο κ. Σπανδωνίδης ἀναλύει μὲ βαδειά ἐπιστημονικὴ γνώση καὶ μέδοδο τὸ κλέφτικο τραγούδι σὲ συσχετισμὸ μὲ τὴν ἀρχαϊκὴ τέχνη, στὰ πλαίσια τῆς ὁποίας τὸ τοποθετεῖ. Ἀρχαϊκὸ καὶ στὸ μῆδο καὶ στὴ φράση, λέγει δι συγγραφέας μέσα του συνείρονται καὶ ἀναπλάττονται παλιές δοξασίες καὶ μῆδοι. Ἀρνεῖται τὴν δημιουργία. Καὶ στὸ μῆδο καὶ στὴ γλωσσικὴ διατύπωση ἐκτὸς ἀπὸ ἔξαιρέσεις. Τὸ μυδικὸ στοιχεῖο λέγει δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρὰ μνήμη φράσεων καὶ τρόποι ἔκφράσεως, ποὺ ἀναπλάστηκαν στὴ μνήμη τοῦ ποιητῆ —λαοῦ καὶ χρησιμοποιήθηκαν αὐτούσια, γιατὶ βρέθηκαν κατάλληλα νὰ ἔκφράσουν, πληρέστερα ἀπ’ δοῦ αὐτὸς μποροῦσε, τὸ σύγχρονο παλμὸ τῆς ζωῆς καὶ τὴν ψυχολογικὴ τοῦ κλέφτη ὑπόσταση. Καὶ στὸ σημετοῦ ἀκριβῶς τοῦτο διαφωνεῖ δ. κ. Σ. μὲ τὸν καθηγητὴ τοῦ Πανήμενο κ. Κυριακίδη, ποὺ δέλει τὸ δημοτικὸ τραγούδι αὐδόρμητο καὶ πηγαῖο δημιούργημα τοῦ λαοῦ, καὶ στὸ μῆδο καὶ στὴν ἔκφραση.

Ἡ καλλιτεχνικὴ ἀξία ἔξι ἀλλού του Δημοτικοῦ —κλέφτικου καὶ μὴ— δὲν μπορεῖ νὰ κριθῇ μὲ τὰ ἵδια κριτήρια τῆς ἔντεχνης ποίησις, λέγει δ. κ. Σ. διαφωνῶντας καὶ στὸ σημετοῦ αὐτὸς μὲ τὸν κ. Κ. παύδετει βάση τῆς κριτικῆς τοῦ δημ. τραγουδιοῦ τὴν τεχνοτροπία. Ἡ δημοτ. ποίηση εἶναι περισσότερο ζωὴ καὶ ψυχὴ παρὰ τέχνη. Γιὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀξία της δὲν πρέπει ν’ ἀναζητηθῇ στὴ μορφὴ οὕτε τὰ

ὅμη. τραγούδια μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ κριδοῦν στὰ κείμετα. Μιὰ τέτοια κριτικὴ δὲν ἀρμόζει οὔτε κι’ ἀντέχουν. Ἡ πραγματικὴ τους καλλιτεχνικὴ ἀξία βρίσκεται στὴ ζωντάνια τους, στὸ δέλγητρό τους, στὴν ἔκφραστικότητά τους. Πρὸ πάντων σ’ αὐτὰ. Γιατὶ τὰ δημ. τραγουδία δὲν εἶναι τεχνικὴ ποίηση. Εἶναι ἡ ἐκδήλωση τῆς ἀνεξέλεκτης ἀρχαϊκῆς καλλιτεχνικῆς μορφῆς, «λέγει δι συγγραφέας, ποὺ ἔχουν ποίηση, δημ. ὅπως ἔχει ἄρωμα δυνατό τὸ δημάρι τοῦ θουνοῦ καὶ παλμὸ ζωῆς, δημ. μιὰ φυσικὴ παρουσία». Ἀληθέστατο αὐτὸς.

Ἄλλα δ. κ. Σπανδωνίδης δὲν πέρνει μονάχα τούτη τὴν ἐπιστημονικὴ δέση στὴ μελέτη τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν. Πέρνει καὶ πολλὲς ἄλλες, ἐνδιαφέρουσες καὶ πρωτότυπες: Περὶ προβολῆς καὶ ἐμψυχώσεως, περὶ διαιρέσεως τοῦ κλέφτικου τραγουδιοῦ, περὶ σημασίας τῶν παραλλαγῶν, περὶ τῆς ἐννοίας «κλέφτης», περὶ δεωρίας τοῦ κλέφτη κ.λ.π.

Ἐμεῖς δὲν πρόκειται νὰ ἐπεκταδοῦμε σὲ κριτικὴ τῶν μερῶν, ποὺ προϋποδέτει ἄλλως τε πολὺ χῶρο καὶ περισσότερη μελέτη. Περιοριζόμαστε μονάχα νὰ διατυπώσωμε τὴν παρατήρηση, πώς ἡ ἐργασία τοῦ κ. Σ. εἶναι μιὰ ἔξαιρετικὰ πολύτιμη συμβολὴ στὴ μελέτη τῆς λαϊκῆς μᾶς ποίησης, ποὺ —μποροῦμε νὰ ποῦμε— ἔχαντες τὸ δέμα περὶ κλέφτικου τραγουδιοῦ, ἐνώ ταυτόχρονα παρέχει βασικά στοιχεῖα καὶ συγκροτημένη μέδοδο γιὰ τὴν ἔρευνα τῶν ὑπολοίπων μορφῶν τῆς δημοτικῆς μᾶς ποίησης.

ΜΑΡΙΑΣ ΑΡΓΥΡΟΓΙΟΥΛΟΥ

«Ἐλληνικὰ δέματα»

Αθήνα 1951

Ἡ κυρία Ἀργυροπούλου ἔχει γράψει ἔνα ὥρατο βιβλίο σὲ μορφὴ ἐπιστολῶν. Μέσα σὲ τέσσερα μεγάλα «γράμματα» ἀναλύει καὶ κρίνει μὲ βαδύτητα καὶ ἔξαιρετικὴ διαύγεια ὅλα, μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς, τὰ δέματα, ποὺ ἀπασχολοῦν ἔναν πνευματικὸ ἄγδρωπο. Ζητήματα πολιτικά, γλωσσικά, παιδαγωγικά κ.λ.π. Στὸ πρῶτο «γράμμα» ἔξετάζει τὰ πολιτικὰ ζητήματα τῆς Ἑλλάδος, τὸν

τρόπο τοῦ πολιτεύεσθαι, τὴν νοοτροπία τῶν πολιτικῶν μας, τὴν ἔλλειψη ἀρχῶν καὶ τὴν ἔλλειψη πειδαρχίας ἀπὸ μέρος τοῦ πολιτικοῦ κόσμου καὶ τοῦ λαοῦ. κατακρίνοντας τὸν ἀτομικισμὸ δλων τὰ προσωπικά, τίς μεταπτώσεις κ.λ.π. ποὺ εἶναι τὰ αἴτια τῆς κακοδαιμονίας μας καὶ τῆς ἀνικανότητάς μας νὰ δημιουργήσωμε πραγματικὸ πολιτισμὸ ἐδῶ πέρα. Τὸ κακὸ ἡ κ. Ἀργυροπούλου τὸ κτυπᾶ στὴ ρίζα του, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλη, ἀπὸ τὴν ἑλαστικότητα, χαρακτῆρος τῶν πολιτευομένων μας καὶ ἔλλειψη εἰλικρίνειας, Ἐπιπλαιότης στίς σκέψεις καὶ τίς ἐνέργειες, ἔγωγμὸς κοῦφος, ἀνταγωνισμὸς στὴν κατάληψη τῆς ἔξουσίας, ποὺ γίνεται ἐδῶ σκοπὸς, ὁ μόνος σκοπὸς τοῦ πολιτευομένου, ἅγνοια τῆς ἰστορίας, τῆς κοινωνιολογίας καὶ τοῦ ἔργου τοῦ πολιτεύεσθαι ἵδού τὰ αἴτια τῆς πολιτικῆς μας κακοδαιμονίας, λέγει ἡ κ. Ἀργυροπούλου, μὲ ἀξιοδαύμαστη πειστικότητα καὶ ὥμῃ εἰλικρίνεια. Στὸ δεύτερο «γράμμα» μιλάει γιὰ τὸ γλωσσικό μας ζήτημα καὶ προσδιορίζει τὴ σωστὴ γραμμὴ ποὺ πρέπει ν' ἀκολουθήσωμε στὸ ζήτημα αὐτὸ. Πιστεύει δτὶ οὕτε οἱ καθαρευουσιάγοι οὕτε οἱ σύγχρονοί μας δημοτικιστὲς ἀκολουθοῦν τὸ σωστὸ δρόμο, γιατὶ οὕτε τοῦτοι οὕτε ἔκεινοι γράφουν σωστὰ τὴ γλώσσα. Ἡ κ. Ἀργυροπούλου δὲν παραδέχεται σωστὴ τὴν προσπάθεια τῶν δημοτικιστῶν νὰ τυποποιήσουν τὴ μορφὴ τῆς γλώσσας καὶ νὰ δέλουν νὰ προσαρμόσουν πάνω στὸν τύπο αὐτὸ κάθε λέξη καὶ φράση τοῦ λόγου, Γιατὶ ἡ χρήση καὶ ὁ χρόνος ἔχουν ἐπιβάλλει στὴ γλώσσα μας ὀρισμένους τύπους καὶ γλωσσικές ἐκφράσεις ποὺ δὲν ἀπιδέχονται μεταβολὴ, ἔστω καὶ ἂν ξεφεύγουν ἀπὸ τοὺς κανόνες τῆς γραμματικῆς τῆς Δημοτικῆς ἡ εἶναι λέξεις καὶ φράσεις καθαρευουσιάνικες. (αύδάδης, εἰλικρινής, τὸ δάρρος, τὸ γεγονός, τὸ μέλλον, διεφδαρμένος, πεπεισμένος, ἐν τάξει, ὅδημοσίᾳ δαπάνη κλπ). Γιὰ τὴ λογοτεχνία ἡ κ. Α. ζητᾶ τὴν λεπτότητα καὶ καθαρότητα τῆς φράσης, τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν εἰλικρίνεια. Νὰ λείψη

τὸ δογματικὸν, καὶ οἱ «συρράφεις ἀπὸ πλαστὰ αἰσθήματα καὶ ξεκρέμαστα περιστατικά» ὅπως συμβαίνει στὰ περισσότερα ἐλληνικὰ ἔργα. Περὶ παιδαγωγικῆς λέει στὸ τρίτο γράμμα πῶς πρέπει γ' ἀναζητήσωμε δημιουργίαν ἡδικότητας στὰ παιδιά, ἔργατικότητας καὶ ίκανότητας ὁρθῆς σκέψεως. Νὰ μάδουν νὰ ἐλέγχουν τὰς πράξεις των μὲ κάποιο ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἀτομικιστικὸν κριτήριο. "Ετσι δὰ γίνῃ ἡ ἡδικὴ ἔξυψωση τῆς νεολαίας. Καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ὥρατα ζητήματα δέλει ἡ κ. Α. στὸ ἀπὸ 142 σελίδες βιβλίο της. Στὸ τέλος παραδέτει μετάφραση ἀπὸ τὸ Γερμανικὸν τοῦ SIR GALAHAD περὶ Βυζαντίου καὶ τοῦ EDMOND JOLY ἀπὸ τὸ Γαλλικὸν περὶ Βυζαντιγοῦ ρύθμου στὴ Βεγετία.

Σ. MOTAKIΣ

ΛΕΟΝΤΟΣ ΜΕΛΑ

«Γερσστάθης»

"Εναί αλληληγράμμια περιοδικό σε παριεχόμενο βιβλίο. Κι' όμως ιδσαι λέει ότι ήταν τοις δύο Γερο-Ισπανίης είναι γνωστά. Τὰς έχει πάρει ἀπό τις ἀνεξάντλητες πηγές τῆς ιστορίας του "Εθνικού μας κι' ἀπό τὰς οἰερὰς βιβλίοις τῆς Χριστιανικῆς Ιεράς Ακλητησίας. Φοιριμαρισμένα ὡμορφούς καὶ σειριβιρισμένα τὴν ίκαταλληλη ὄψια.

Μιὰ συντροφιὰ ἀπὸ μαθητὲς
μὲν ἐπικεφαλῆς πάντων τὸν ἄγιον
Θό Γεροστάθη πουν μὲ δόλῃ του
τὴν ἱερᾶτινην πριβόπασιζεν νὰ
θιαπλάσῃ τὶς ψυχές τῶν μι-
κρών φίλων τουν μὲ τὶς θιβασικα
λίες καὶ τὶς ιψυθρούλες του

Ἐθνικινούν τοικτυκία σὲ περιπάτους γιὰ νὰ θαιμάσιουν τὶς ὀμβορφιές τῆς φύσης. Ποτὲ δὲν ἔχουν τὴν εὔαιρία ὁ σεβάσμιος γέροντας νὰ τοὺς διδάξῃ κατιμάπο τὴν ἴστοιρία νὰ τοὺς δώσῃ ὄμβορφες συμβουλίες γιὰ τὴν ὑγιεινὴ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. Νὰ τοὺς μιλήσῃ γιὰ τὸ Σωκράτη, τὰν Πυθαγόρια, τὸν Αἱριστοτέλη, γιὰ τὰ Σπαρτιατόπουλα, γιὰ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, γιὰ τὸ δί-

ΛΕΥΤΕΡΗ ΑΛΕΞΙΟΥ

«Είκοσιτέσσερις οἶκοι κατανυκτικοὶ εἰς Αἴνον μιᾶς Ἀγύιας»

Αθήναι 1952

Σ' ἔντι μηκιρό ἀλλὰ κομψὸ
βιβλίοις αράσιαι γιράφτηκαν εἴκοσιστέ
σεριες καταστυκτικοὶ οἵκοι σιν-
θεμένοι ὀλφθητικά κατὰ τὸ ἵ-
ερὰ πρώτυπα ἀπὸ τὸν καθηγη-
τὴν τοῦ Παιωπίστημίου κ. λευτέ
ρη 'Αλεξίου. Πηγὴ τῆς ἔμπνευ-
σης τοῦ ποιητὴν στὸ γὰρ παρου-
σιάσῃ καὶ αὐτὸν τὸν τρόπον
τὰ εἰκοσιστέσιρα πειρήματα του
εἶναι οἱ εἰκοσιστέσιερις οἵκοι τῶν
Χαριτεισμῶν τῆς Παιαγγίας. Αὐτὸν
πιὰ φωτιεῖαι καθαιρίᾳ ἀπ'
τὴν πρώτην σπιριγμὴν ποὺ θὰ δια-
βολισωμε τὸ ποιημάτιον αὐτὰ.
Οἱ ἕδιοι ρυθμὸις, τὰ ἥμια μέ-
τρια, τὸ ἕδιο κοιλοῦπι. Τὸ βι-
βλίο γιράφτηκε σ' αὖν μιᾶς διγί-
ας. Καὶ παρουσιάζει τὸν ζωὴν ἀπὸ
τὴ σύλλογην τηῇ καὶ τὸ μοίρω-
μα μέχρι τὴν παντρειὰ τὸ συ-
ζυγικὸ βίο, πὰ νέαι γενειὰ, τὴν
ἀνθρωπότητα, τὴν ὅμορφιά, τὴν
τέχνην ἐξυμνεῖ τὴν ἀλευθερία
καὶ τέλιος παρουσιάζει τὸν θά-
νατο τὸ μοιρολόγι καὶ τὴν ἀποθέ-
ωση. Εἴναι δὲ τόσοι ὄρισι καὶ
τόσοι καταστυκτικά γιράφμέναι
μὲ σμορφίες λέξεις καὶ προτά-
σιεις ποὺ ιστινεπάίρνει τὸν ἀνα-
γνῶστην τὸν συγκινεῖ σᾶν ἔι-
κλησιαστικοὶ ὑμνοι, σᾶν θρη-
σκευτικὰ ποιημάτα.

IQAN, MAYP.

ΕΡΟΥΝ αραγε οι Χανιώτες πώς σιά Χανιά ύπάρχει ένας σύλλογος, που δεν δέν κάνουμε λάθος, λέγεται «Σύλλογος πρός διάδοσιν των Καλών Τεχνῶν» και δι τού δ Σύλλογος αύτος διαχειρίζεται μιά τεράστια περιουσία;

Διερωτούμαστε, έάν τὸ κοινὸν τῶν Χανιῶν γνωρίζει τὴν λεπτομέρεια αὐτῆς, γιατὶ καὶ δ Σύλλογος αύτος ἔχει περιπέσει στὴν νάρκη τῆς περιουσιακῆς διαχειρίσεως τοῦ Ὡδείου χωρίς καμμιὰ ἄλλη κίνηση καὶ ζωὴ.

Οἱ μαθηταὶ τοῦ Ὡδείου — λίγο περισσότεροι ἀπὸ μιὰ δεκάδα — εἰσπράττονται ἀπὸ ίδεωτες καθηγητὲς στοὺς δοκίμους ἔχουν παραχωρηθεῖ μιὰ ἡ δυὸς κάμερες ἀπ’ τὴν τεραστίαν οἰκοδομήν ποὺ φαίνεται πώς τὴν δώρησε ἡ κ. Ἐλενα Βενιζέλου, γιὰ νὰ εἴναι «ἐπ’ ἀπειρον» κινηματογραφικὴ ἐπιχείρηση. Κι’ δύως δ κλειστὸς αύτος Σύλλογος πεὸν ἀποφεύγει τὴν δημοσιότητα καὶ κινεῖται στὰ πλαίσια τῶν «Internat corporis», ἔχει ἑκτὸς ἀπ’ τὴν διαχειριση τῆς μεγάλης αὐτῆς δωματίου καὶ ἄλλες ἐπιχωρηγήσεις.... Ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ Ὡδεῖον θὰ μιλήσωμε προσεχῶς.

Διαγωνισμὸς Διηγήματος ποὺ προκήρυξε ἡ «Κρ. Ε.» μὲ ἀθλοθέτην τὸν κ. Ἐλ. Βενιζέλον, μῆκε τώρα πιὰ στὸ τελευταῖο του στάδιο. Ἡδη τὰ θέματα ποὺ λάβαμε μεταβιβάστηκαν στὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κρίσεως τῆς μέχρι τὰ τέλη τοῦ Γενάρη. Ἔτοι στὸ ἐπόμενο τεῦχος ἡ «Κρ. Ἐστία», θὰ βρίσκεται στὴν εύχαριστη θέση νὰ δημοσιεύσῃ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ὥραίου αὐτοῦ διαγωνισμοῦ.

ΤΟ μεγαλύτερο πνευματικὸ γεγονός τῆς φετεινῆς χειμωνιάτικης περιόδου, εἶναι ἀσφαλῶς ἡ σειρὰ τῶν διαλέξεων τοῦ Συλλόγου «Φίλοι Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν».

Ἡ δραστηρία Διοίκησις τοῦ προοδευτικοῦ αὐτοῦ σωματείου κατάφερε νὰ ἔξασφαλίσῃ ἔξ (6) ἐκλεκτοὺς διμιλητὲς, γιὰ μιὰ σειρὰ διαλέξεων μὲ θέματα διαφόρων

ένδιαφερόντων.

Τὸ πρόγραμμα καὶ τοὺς διμιλητὰς τῶν διαλέξεων τοῦ Συλλόγου «Φίλοι Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν» δημοσιεύουμε σὲ ἄλλη στήλη, ἐδῶ πεπιοριζόμαστενά ἐκ-

φράσουμε τὴν χαρὰ καὶ τὴν ίκανοποίηση μας γιὰ τὴ δράση καὶ τὴν πρόδοτο τοῦ ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ σωματείου καὶ ἐκφράζοντας τὸ γενικὸ αἰσθῆμα, νὰ συγχαροῦμε τὴν Διοίκησή του γιὰ τὴ νέα αὐτὴ ἐπίτευξη ἡ δοπία, κοντὰ στὰ ἄλλα, ἐπαναφέρει τὸ κλωνισμένο κύρος τοῦ βήματος τῶν διαλέξεων στὴ πόλη μας.

Φιλολογικὸς Σύλλογος «Χρυσόστομος» ένας σύλλογος μὲ ίστορία καὶ δράση, κατάντησε στὶς μέρες μας, μέρες πνευματικῆς ἀνασυντάξεως καὶ προόδου, μιὰ νεκρὴ ὑπόθεση. Ἐκεῖνο ποὺ μένει ἀκόμη γιὰ νὰ θυμίζει τίς παλιές δόξες τοῦ σωματείου μὲ τὴ σημαντικὴν περιουσίαν, εἴναι μιὰ μικρὴ πινακίδα, στὴν πόρτα.. ένδις κινηματογράφου.

Νομίζουμε δύως πῶς κι’ αὐτῇ θᾶπεπε νὰ φύγῃ γιὰ νὰ μὴ προκαλεῖ τὴ θυμηδία τῶν διαβατῶν ποὺ διαβάζουν γιὰ δῆθεν πρωΐνες καὶ ἀπογευματινές ὥρες ἐργασίας καὶ νὰ ἀντικατασταθῇ μὲ μιὰ μαρμάρινη πλάκα, ποὺ θὰ ἐντοιχίσουμε μὲ μουσικές καὶ λόγους καὶ ποὺ θὰ λέγει, πῶς «ἔδω πρὶν τόσα χρόνια κ.τ.λ.»

Φαίνεται δύως διὰ δὲν προλαβαίνουμε τὴν τωρινὴ διοίκηση τοῦ Συλλόγου στὸ σημεῖο αὐτό, γιατὶ ἥδη, καθὼς πληροφορούμαστε, ἐτοιμάζει φιλολογικὸ μνημόσυνο...

Σύλλογος «Φίλοι Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν» ὅστερα ἀπὸ μιὰ μικρὴ διακοπὴ, λόγω τῶν ἐορτῶν, ξανάρχισε ἀπὸ τὴ περασμένη Παρασκευὴ 9—1—53, τίς τακτικὲς ἐβδομαδιαῖες ραδιοφωνικές ἐκπομπές του. Ἔτοι οἱ ἀκροατὲς τοῦ Ραδιοσταθμοῦ Χανίων, θὰ ἔχουν καὶ πάλι τὴν εὐκαιρία, νὰ παρακολουθοῦν τὰ ἐνδιαφέροντα θέματα καὶ τὴν ἐκλεκτὴ μουσικὴ τῆς ἐκπομπῆς τοῦ Συλλόγου «Φίλοι Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν».

ΤΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΜΑΣ

Τὸ τεῦχος αὐτὸ τῆς «ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙ·ΑΣ» πρῶτο ἀπὸ μιὰ σειρὰ ἀφιερωμάτων, στὸ ΚΡΗΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ, εἰναι καρπὸς τοῖς κοινῆς σταυροφορίας ποὺ κίνησαν γιὰ τὴν Κρητικὴ λαϊκὴ Μασσα, δὲ Σύλλογος «Φίλοι Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν» καὶ ἡ «Κρητικὴ 'Εστία».

Τὸ προσφέρουμε μὲ ἴδιαίτερη ἵκανο ποίηση, γιατὶ πιστεύουμε πώς μ' αὐτὸ, ὅχι μόνο συμπληρώνουμε ἔνα κενὸ στὴ λαογραφικὴ προσπάθεια τοῦ περιοδικοῦ μας, καὶ προσφέρουμε μιὰ ἀρκετὰ καλὴ σειρὰ μελετῶν πάνω στ' ἀθάνατα Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Κρήτης, μὰ καὶ φέρνουμέ τὴν ἐνθουσιαστικὴ λαχὴ, στὴν ἔρευνα καὶ τὴ μελέτη τῆς βάρειᾶς ποιητικῆς μας κληρονομιᾶς. Οἱ στῆλες τῆς «Κρητικῆς 'Εστίας», ποὺ εἰναι πάντα ἀνοιχτὲς στὶς εὔγενεῖς προσπάθειες, θὰ δεχθοῦν μὲ χαρὰ ξεχωριστὴ, κάθε εἶδους σοβαρὴ ἔργασία πάνω στὰ Κρητικὰ Δημοτικὰ Τραγούδια.

ΝΑ ΣΥΜΠΛΗΡΩΘΗ ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

Επαναλαμβάνεται ἡ συζήτηση περὶ καταργήσεως τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν στὰ Γυμνάσια καὶ ἡ διδασκαλία ἀπὸ μεταφράσεις τῶν θησαυρῶν τῆς ἀρχαίας μας φιλολογίας, ιστορίας καὶ φιλοσοφίας. Καὶ προκειμένου μὲν γιὰ τὴν ιστορία καὶ τὴ φιλοσοφία κάτι μποροῦσε νὰ γίνῃ ἄν ύπηρχαν πραγματικὰ καλές μεταφράσεις τῶν κειμένων αὐτῶν. Προκειμένου δημοσιεύσεων τῆς ἀρχαία Ἑλληνικὴ ποίηση, τὸν Ὁμηρο, τὸ Σοφοκλῆ καὶ λοιποὺς ἐπικούς, λυρικούς καὶ δραματικούς ποιητὲς τῆς ἀρχαίας ιτητος, ποιὸς μπορεῖ νὰ ισχυρισθῇ διτεῖ εἰναι δυνατὸ νὰ διδαχτοῦν ἀπὸ μεταφράσεις, χωρὶς νὰ καταστραφοῦν κυριολεκτικὰ καὶ νὰ ἔξουθενωθοῦν ἀπὸ καλλιτεχνικῆς πλευρᾶς τὰ ἀθάνατα τοῦτα μνημεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος; "Ἄς ἀφήσουν λοιπὸν τὶς φλυαρίες οἱ κύριοι καὶ ἄς ἔργαστοῦν γιὰ τὴν συμπλήρωση

τοῦ φιλολογικοῦ πρόσωπικοῦ εἰς τὰ σχολεῖα μας, ἡ ἔλλειψη τοῦ ὁποίου καὶ μόνη ἐδημιούργησε τὴ σημερινὴ ἀμάθεια τῶν μαθητῶν μας στὴν ἀρχαία, ἀλλὰ καὶ στὴ νέα, γλῶσσα καὶ λογοτεχνία.

Η ΣΕΙΡΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΩΣ

ΔΕΝ γνωρίζομε ἂν ἄλλα περιοδικὰ προσέχουν τὴ σειρὰ δημοσιεύσεως μέσα στὶς σελίδες τους καὶ ἂν ἀπὸ τὴ σειρὰ τούτη κρίνεται ἡ ἀξία ἐνὸς θέματος καὶ ἐνὸς συνεργάτη. Γιὰ τὴν «Κρητικὴ 'Εστία» δημοσιεύσεων τέτοια ἀξιολόγηση δὲν γίνεται. Τὰ θέματα δημοσιεύονται ἡ κατὰ τὴ σειρὰ προτεραιότητος ἡ κατὰ τὴν ἐπικαιρότητα ἡ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσιάζουν ἡ κατὰ τὴ λογικὴ σειρὰ ποὺ ἀναλύεται ἔνα θέμα ἡ ζήτημα. Ἐπομένως δσοι τυχόν παρακολουθοῦν καὶ σχολιάζουν τὴ θέση τῶν διαφόρων θεμάτων στὶς σελίδες μας, ἄς τὸ ἔχουν ύπ' ὄψη, πρὸς πρόληψη παρειγήσεων ἡ παρανοήσεων, "Ολες οἱ σελίδες τῆς «Κρ. 'Εστίας» ἔχουν τὴν ἴδια ἀξία γιὰ μᾶς καὶ τοὺς συνεργάτες μας.

ΕΛΛΗΝΟ - ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΠΑΦΗ

Η 'Ελληνομαθὴς Τούρκα λογία Κα ISMET MARDAN καλεσμένη ἀπὸ τὴν διμάδα τῶν «Μορφῶν» ἔδωκε στὴ Θεσσαλίη σειρὰ διαλέξεων μὲ ἐνδιαφέρον καὶ διαφωτιστικὸ περιεχόμενο: γιὰ τὴ δράση τῆς γυναικας στὴν Τουρκία, γιὰ τὶς προόδους τοῦ Τουρκικοῦ θεάτρου κ.λ.π. Μίλησε ἀκόμα ἡ "Ἐξίη λογοτέχνις γιὰ τὶς κατευθύνσεις τῆς Τουρκικῆς λογοτεχνίας, γιὰ τοὺς "Ελληνες λογοτέχνες, καὶ ἄλλα θέματα, ποὺ τῆς ζήτησαν νὰ ἐκφράσῃ τὴ γνώμη της, καὶ πρόστεσε τελικὰ διτεῖ «ἡ γνωριμία τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν σκέψεων διὰ διαλέξεων καὶ μεταφράσεων τῶν ἔργων των ἦειναι δὲ καλύτερος τρόπος ἐπικοινωνίας καὶ δημιουργίας ἀληθινῆς φιλικῆς ἀτμοσφαίρας μεταξὺ δυὸ λαῶν καὶ διτεῖ ἡ τέχνη μιλεῖ στὴν ψυχὴ τῶν λαῶν περισσότερο καὶ καλίτερα ἀπὸ δποιαδήποτε ἄλλη προσπάθεια ἡ πολιτικὴ ἐκδήλωση.» Συμφωνοῦμε ἀπόλυτα.

ΤΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ ΜΑΣ

Τὸ Πατριαρχεῖο Κων)πόλεως, ποὺ ἄλλοτε

άπλωνε τίς προστατευτικές του φτερούγες σ' δλόκληρο τὸν ὄρθρο διόδο Χριστιανικό κόσμο τῆς Εύρωπης καὶ τῆς Ἀνατολῆς, πραγματικὰ οἰκουμενικό, ὅπως λέγεται, ἔχει μείνει ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμας, ὅτερα ἀπό τὴν Ἰδρυση Πατριαρχείων εἰς τὰ ὄρθρο διόδοις χριστιανικὰ κράτη τῆς Εύρωπης, τὴν ἐκρίζωση τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὴν Μικρασία καὶ τὴν ἀνεξαρτοποίηση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, πουλὶ χωρὶς φτερά. Καὶ ἀσφυκτιὰ καὶ ἀσχάλει τὸ Οἰκουμενικὸν καὶ Ἐθνικό μας Πατριαρχεῖο, ἀποξενωμένο σχεδὸν τελείως ἀπὸ τὸ χριστιανικὸν ποίμνιο. Καὶ δοῦ μὲν τὴν ἀγία ἔδρα κατεῖχον Πατριάρχαι συνήθους δραστηριότητας τὸ πρᾶγμα ἔμενε ἀπαραίτητο καὶ ἐθεωρεῖτο μοιραῖο. Σήμερα δμως; Σήμερα, ποὺ τὸν ὑψηλὸν θρόνον κατέχει ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ τῆς δλκῆς τοῦ Ἀθηναγόρα; Πῶς εἰναι δυνατὸν νὰ ζήσῃ καὶ ποὺ ἡμπορεῖται εὕρη φυσικὴ διέξοδο ἢ ἐνυπάρχουσα παρ' αὐτῷ ἀσυγκράτητη ἐκκλησιαστικὴ δραστηριότητα καὶ δ ἐνθερμος αὐτοῦ δημιουργικὸς οἰστρος;

Δὲν γνωρίζομε τὶ πρέπει καὶ τὶ ἡμπορεῖ νὰ γίνη ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὥστε ἡ Ἐθνικὴ μας παρακαταθήκη μέ τῇ λαμπρὰ ιστορία καὶ παράδοση νὰ μὴ πάθη ἀπὸ ἀσφυξία, ἀπὸ τὴν δποία κινδυνεύει. Οἱ ἀρμόδιοι ἃς ἔξετάσουν τὸ πρᾶγμα καὶ ἃς βροῦν τὴν λύση. Μιὰ δποιαθήποτε λύση, ποὺ θὰ δώσῃ στὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖο τὶς φτερούγες ποὺ ἔχασε, χάριν τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἐλληνισμοῦ. Πιστεύομε δμως ὅτι μιὰ στενώτερη συνεργασία μεταξὺ Πατριαρχείου καὶ ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος δὲν θὰ ἥταν ἄσκοπη καὶ χωρὶς ίδιαίτερη σημασία.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ

Παρουσίᾳ τῶν ὀρχῶν συγκροτήθηκε παιδαγωγικὸ συνέδριο εἰς Ρέθυμνο ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Ἀλιφιεράκη. Χαρακτηριστικὸ τοῦ συνεδρίου ὁ περιορισμὸς τῆς θεωρίας καὶ ἡ ἐπὶ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς πείρας συζήτηση καὶ λύση πολλῶν ἐκκῶν ζητημάτων. Ἡ μορφὴ τούτη νομίζομε πῶς εἶναι ἡ περισσότερο ἐνδεδειγμένη γιὰ τοπικὰ ἐκκῶν συνέδρια, ποὺ ἐπιδιώκουν νὰ δπλίσουν τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς — πρὸ πάντων τοὺς νεωτέρους — μὲ πρακτικὸ ἔξοπλισμὸ, ποὺ θὰ τοὺς βοηθήσῃ ἀμεσα στὴν ἄσκηση τοῦ ἔργου των.

Γιὰ τοῦτο τὸ παράδειγμα τοῦ συνέδριου Ρέθυμνου, ὡς πρὸς τὸν τρόπο τῆς μελέτης τῶν παιδαγωγικῶν προβλημάτων πρέπει ν' ἀκολουθήσουν καὶ τ' ἄλλα τοπικὰ συνέδρια, ὥστε τὸ συνήθη βερμπαλισμὸ τῶν τοιούτου εἴδους συνεδρίων, ν' ἀντικαταστήσῃ ἡ πρακτικὴ, καὶ τὰ συμπεράσματα νὰ βγαίνουν, ὅχι ἀπὸ τὴ θεωρία, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν δεδομένων τῆς ἐμπειρίας.

Η ΛΕΣΧΗ ΧΑΝΙΩΝ

Δὲν συμμεριζόμαστε καθόλου τὴν ἀγανάκτηση τῶν ἐκλεκτῶν συμπολιτῶν, τῶν δποίων αἰτήσεις ἔγγραφῆς στὴ «Λέσχη Χανίων» ἀπερρίφθησαν. Ἡ Λέσχη — ὅπως τούλαχιστο πληροφορούμαστε — εἶναι καθαρὰ χαρτοπαικτικὴ. Ἐπομένως ἀνθρωποι ἀσχολούμενοι μὲ τὴν ἐπιστήμη τους, τὸ ἐπάγγελμά τους, τὰ γράμματα, τὶς τέχνες, τὴν ἐκκλησία, τὴν ἐκπαίδευση οὔτε ἔχουν, οὔτε μποροῦν νὰ ἔχουν θέση, μόνιμη τούλαχιστο, σὲ μιὰ χαρτοπαικτικὴ λέσχη. Ἄλλως θὰ εἰχαν τὰ πράγματα, ἄν, δπως συμβαίνει μὲ τὴ Λέσχη Ἡρακλείου, ἐθεραπεύονταν παράλληλα καὶ ἄλλα ζητήματα σχετικά μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος. Καλῶς λοιπὸν κατὰ τὴ γνώμη μας ἐνηργησε ἡ Λέσχη ἀπορρίψασα αἰτήσεις ἀνθρώπων, ποὺ δὲν ἔχουν καμιὰ σχέση μὲ τὴν χαρτοπαικτία, οἱ δὲ ἀπορρίφθεντες δὲν ἔχουν δίκιο νὰ διαμαρτύρωνται. Ἀντίθετα πρέπει νὰ θεωρήσουν τὸ πρᾶγμα ως τίτλο τιμῆς δι' αὐτοὺς καὶ νὰ εὐχαριστήσουν τοὺς ἀρμόδιους γιὰ τὴν ἀπόρριψη, ποὺ τοὺς ἐγλύτωσε ἀπὸ μοιραία δοκιμασία καὶ ἐπικίνδυνη περιπέτεια.

ΜΟΝΟ ΤΟ ΩΦΕΛΙΜΟ;

Σὲ περιπτώσεις δημοσίων ἔορτῶν καὶ πανηγύρεων δ συνδυασμὸς τοῦ τερπνοῦ καὶ τοῦ ὠφελίμου εἶναι δ καλύτερος συνδυασμὸς. Στὴν περίπτωση δμως τοῦ χοροῦ τῆς «Λέσχης Ἡριάδηνης» πληροφορούμαστε ὅτι δὲν ἐπραγματοποιήθη δ συνδυασμὸς αὐτὸς. Ἡ εὐχαριστηση καὶ ψυχικὴ ίκανοποίηση τῶν μετασχόντων δὲν ἐλήφθη καθόλου ύπ' ὄψη. δλη δὲ ἡ δραστηριότητα τῶν ὀργανωτῶν ἐξαντλήθη στὴν ἀφαίμαξη τῶν πορτοφολίων. Ἔτοι οἱ περισσότεροι ἐγκατέλειψαν τὴν αἴθουσα ἀπὸ τῆς 11ης ὥρας καὶ ἐζήτησαν κατα-

φύγιο και ἀπολύτρωση σ' ἄλλα κέντρα
ἡ εἰς τὰ σπήτια τους. Ἀλλὰ τοὺς ίδιους
ἀνθρώπους θά τους χρειαστοῦμε πάλι
αὔριο—μεθαύριο, γιὰ νὰ συνεισφέρουν
ξανὰ ύπερ εύγενοῦς σκοποῦ. Καὶ
τότε θά μᾶς γυρίσουν τὶς πλάτες. Καὶ
θά ἔχουν ἀπόλυτο δίκηο.

ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΚΟΝΤΥΛΑΚΗ

Η «Κρητικὴ Ἐστία», τιμῶντας τὴ μνήμη
καὶ τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Κρητικοῦ Λογο-
τέχνη Γιάννη Κοντυλάκη, θ' ἀφιερώση
στὴ ζωὴ καὶ στὸ ἔργο του, τὸ ἐρχόμενο
τεῦχος τῆς.

Βέβαια γιὰ τὸν Κοντυλάκη ἔχουν γρα-
φιεῖ πολλὰ, δμως τὸ ἔργο του, ποὺ χα-
ρίζει πάντα ποίηση καὶ δροσιά, καὶ ἡ
ζωὴ του, μιὰ ζωὴ γεμάτη Κρητικὴ ύπερη
φάνεια καὶ καλωσύνη, κινοῦν πάντα τὸ
ἐνδιαφέρον καὶ τὴ συμπάθεια τοῦ Κόσμου
τῶν γραμμάτων.

ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ

Μὲ τὸ τεῦχος αὐτὸ συμπληρώνεται ἡ
ἔκδοση τοῦ «Ἡμερολογίου τοῦ Ἀκρωτη-
ρίου», ποὺ ἡ «Κρητικὴ Ἐστία» προσέφερε
στοὺς συνδρομητές τῆς, σὲ μιὰ σειρὰ αὐ-
τοτελῶν φυλλαδίων.

“Οσοι τυχόν δὲν ἔχουν πλήρη τὴ σει-
ρὰ ἡ ἔχουν τεύχη καταστρεμμένα, δὲν
ἔχουν παρὰ νὰ μᾶς γράψουν. Θὰ τοὺς
ἔξυπηρετήσουμε δὸν μᾶς εἰναι δυνατὸν,
γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὸ πολύτιμο καὶ ἀνέκ-
δοτο μέχρι σήμερα ἔργο, ποὺ περιέχει τὰ
ἐπίσημα πρακτικὰ τῆς ἐπαναστατικῆς
ἐπιτροπῆς Ἀκρωτηρίου. Ὁλόκληρο τὸ ἔρ-
γο, διατίθεται ἀπὸ τὰ γραφεῖα μᾶς ἀντὶ¹
δρχ. 20.000. Δεμένο 25.000

“Υστερα ἀπὸ τὴν συμπλήρωση καὶ τοῦ
ἔργου αὐτοῦ ἡ «Κρητικὴ Ἐστία» θὰ ἀρχί-
σῃ καὶ πάλι ἀπὸ τὸ ἐπόμενο τεῦχος τὴ
συνέχεια, σὲ αὐτοιελῇ φυλλαδια, τοῦ ἰστο-
ρήματος «ΤΑ ΑΡΧΟΝΤΟΠΟΥΛΑ ΤΗΣ
ΚΡΗΤΗΣ», τοῦ κ. Α. Κολμφέτη, Γυμνασι-
άρχου.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Μιὰ προσπάθεια ποὺ ἕξει πραγματικῆς
ύποστηρίξεως ἀπὸ τὴν κοινωνία τῶν Χα-
νιῶν περνᾶ σχεδὸν ἀπαρατήρητη.

Πρόκειται γιὰ τὶς δυὸ μεγάλες ἔκδοσεις
τοῦ γνωστοῦ συγγραφέα I. Μουρέλου ἡ

«Ἴστορία τῆς Κρήτης» καὶ ἡ «Μάχη τῆς
Κρήτης».

Οἱ δυὸ αὐτὶες σημαντικὲς ἔκδοσεις ποὺ
δὲν πρέπει νὰ λείπουν ὅχι μόνο ἀπὸ τὴ
βιβλιοθήκη κάθε διανοούμενου ἀλλὰ καὶ
κάθε κρητικοῦ σπιτιοῦ. κυκλοφοροῦν σὲ
μηνιαῖα φυλλαδια καὶ παρέχουν τὴν δυ-
νατότητα χωρὶς μεγάλες θυσίες —μὲν
μικρὸ ποσὸν κάθε μῆνα—νὰ τὶς ἀποκτήῃ
ση κανεῖς. Ὁμως ἐνῷ ἔχουν σιὰ Χανιάμια
τεραστία κυκλοφορία τὰ φυλλαδια ποὺ
γράφουν τὴν ζωὴ τῶν μεγιστάνων τοῦ
πλούτου, ἀγνοοῦνται οἱ ἔκδοσεις ποὺ γρά-
φουν τὴν ἐπίσημη ἴστορία τοῦ τόπου μας.

ΗΧΟΓΡΑΦΗΣΗ ΚΡΗΤ. ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ

Πολλὰ γράφουμε σὲ κάθε μας τεῦχος,
γιὰ τὴν κίνηση τοῦ Συλλόγου «Φίλοι Γραμ-
μάτων καὶ Τεχνῶν». Ὁμως, δυστυχῶς
ἡ εύτυχῶς, εἰναι ἡ μόνη ὁργανωμένη λο-
γοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνηση, ποὺ
παρουσιάζει συνεχὴ δράση καὶ τῆς δροσίας
τὰ ἐπιτεύγματα δὲν μποροῦμε νὰ παρα-
σιωπήσωμε. Τελευταῖα πάλι, ὁ δραστή-
ριος αὐτὸς Σύλλογος, ἀνέλαβε τὴν μεγα-
λόπνη πραγματικὰ ἀπόφαση, νὰ κατα-
τάξῃ καὶ νὰ ἡχογραφήσῃ τὸ μέλος τῶν
Κρητικῶν δημιοτ. τραγουδιῶν.

Μιὰ ἀθόρυβη λοιπὸν ἀλλὰ σημαντικὴ
σὲ ἀπόδοση ἔργασία, γίνεται κάθε Τρίτη
βράδυ σιὶς αἴθουσες τοῦ Ὡδείου δπου
εἰδικοὶ, ἀπὸ τὰ διάφορα διαμερίσματα
τοῦ Νομοῦ μας, ἐλέγχουν τὸ μέλος τῶν
ριζίτικων τραγουδιῶν τῆς Κρήτης καὶ
πρετοιμάζουν τὴ χορωδία ποὺ θὰ ἀπο-
δώσῃ τὸ πραγματικὸ χρώμα τῆς Κρητικῆς
λαϊκῆς μουσικῆς.

ΕΚΘΕΣΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ

Ο Σύλλογος «Φίλοι Γραμμά-
των καὶ Τεχνῶν» ἀποφάσισε
τὴν ὁργάνωση μιᾶς Φωτογραφικῆς ἐκθέ-
σεως σιὰ Χανιά. “Αν καὶ παρουσιάζον-
ται μεγάλες δυσκολίες (κυρίως στὸ ζήτη-
μα τῆς αἴθουσας) ἐλπίζουμε ὅτι τὸ φιλο-
πρόδοιο αὐτὸ σωματεῖο μὲ τὴν δραστη-
ριότητα ποὺ τὸ χαρακτηρίζει, θὰ κατορ-
θώσῃ τελικὰ νὰ ύπερνικήσῃ τὶς δυσκο-
λίες καὶ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὴ πρώτη
σιὰ Χανιά ἐκθεση φωτογραφίας. Στὴν
Κρήτη ύπάρχουν καλοὶ φωτογράφοι ἐπαγ-
γελματίες καὶ ἐρασιτέχνες καὶ πιστεύομε

"Η συνέχειες
«Ξενόγλωσσα τοπωνύμια Χανίων»
του κ. 'Ιδ. Παπαγρηγοράκη
και
«Απαραίτητες Συγκρίσεις»
του κ. 'Αγγ. Φουριώτη
άναβάλονται διὰ τὸ ἐπόμενο
τεῦχος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

«Ο ΕΦΗΒΟΣ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ»

Εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἑκδόσεων τοῦ Ἰνστιτούτου Ἰατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς "Υγιεινῆς ἔξεδόθη καὶ ἐκυκλοφόρησε «'Ο Εφηβος καὶ ή Θρησκευτική ζωὴ» ὑπὸ 'Α. Ρ. Α. 'Α σ πιώ τη Ψυχιάτρου. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς ἐρεύνης τῶν ψυχολογικῶν προβλημάτων τοῦ ἐφήβου ὑπὸ τὸ φῶς τῶν κατευθύνσεων τῆς συγχρόνου Ἰατρικῆς ψυχολογίας καὶ ψυχικῆς ύγιεινῆς.

'Απὸ τὰ περιεχόμενα: "Η Θρησκευτική ζωὴ ἐνώπιον τοῦ ἐφήβου. 'Η Θρησκευτικὴ ἀντίληψις τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου. Τὰ Θρησκευτικὰ βιώματα. Διάσπασις τῆς Θρησκευτικότητος εἰς τὸν ἔφηβον. Οἱ ὅδηγοι τῆς νεότητος. 'Υγιεις καθοδήγησις καὶ ἔμπειρία τῆς πνευματικῆς ζωῆς. "Η ἀναζήτησις τῆς συνθέσεως μιᾶς νέας ζωῆς. 'Οργάνωσις τῆς ζωῆς καὶ ψυχικὴ ύγεια. Χριστιανικὴ διαπαιδαγώγησις. Σεβασμὸς πρὸς τὸν ἔφηβον καὶ τὰς πνευματικὰς ἀξίας. 'Η Χριστιανικὴ ἀγωγὴ. Κατηχητικὸν σχολεῖον.

Πωλεῖται εἰς ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα ἀντὶ δρχ. 20.000. Παραγγελίαι Ἰνστιτούτου Ἰατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς "Υγιεινῆς (κ. 'Ηλίαν Στεφανίδην) 'Ηρακλείου 12. 'Ασηνατ 1.

ΕΛΑΒΑΜΕ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

«Κυπριακὰ Γράμματα» Δεκέμβριος 1952. Λευκωσία Κύπρου. **«Μορφὲς»** Δεκέμβριος 1952. Θεσσαλονίκη. **«Κρίκος»** Δεκέμβριος 1952. Λονδίνον. **«Πνευματικὴ ζωὴ»** Δεκέμβριος 1952. 'Αθῆναι. **«Ποντιακὴ Ἑστία»** 'Οκτώβριος—Νοέμβριος 1952. Θεσγιάνη. **«Μηνύτωρ»** Δεκέμβριος 1952. 'Αλεξάνδρια. **«Βίας»** 'Οκτώβριος 1952. 'Αλεξάνδρεια. **«Μακεδονικὲς ἡμέρες»** Νοέμβριος 1952. Θεσγιάνη. **«Ηπειρωτικὴ Ἑστία»** Νοέμβριος 1952. 'Ιωάννινα. **«Ακτίνες»** Δεκέμβριος 1952. 'Αθῆναι. **«Μακεδονικὰ Γράμματα»** 'Ιούλιος—'Οκτώβριος 1952. Θεσγιάνη. **«Κρήτη»** 'Οκτώβριος 1952. Νέα Υόρκη. **INTERNATIONAL DENTISTRY** 'Ιούνιος 1952 'Αλεξάνδρια. **«Ἐλεύθερος Κόσμος»** Δεκέμβριος 1952. 'Αθῆναι. **«Μαθητικὴ Ήχὼ»** Νοέμβριος 1952. Χανιά.

ΒΙΒΛΙΑ

Δημοσθ. Ζαδὲ. «Πορεία πρὸς τὸ Φῶς» Ποιήματα. 'Αθῆναι 1952. **Πάνου Γρίσου** «Δασικαὶ ραδιοφωνικαὶ ὄμιλοι» 'Αθῆνα 1952. **N. Στρατάκη** «Εἴπεν ἡ Ψυχὴ μου». Ποιήματα. 'Αθῆναι 1952. **Α. Γ. Θλυμπίου** «Μάϊος—Πρωτομαγιὰ» Λαογραφικὴ μελέτη. 'Αλεξάνδρεια 1946. **Φ. Γιοφύλλη** «Γράμματα τοῦ 'Αγγέλου Σικελιανοῦ» 'Αθῆναι 1952. **Αρ. Α. Ασπιώτη** «'Ο Εφηβος καὶ ή Θρησκευτική ζωὴ» 'Αθῆναι 1952.

ΛΙΑΝ ΠΡΟΣΕΧΩΣ

Κυκλοφορεῖ τὸ νέο μηνιαῖο περιοδικό **«ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ»**

Ἐκδιδόμενον ὑπὸ ὅμαδος Πελοποννησίων φίλων τῶν Γραμμάτων
Διητής: ΣΩΖΩΝ ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Στ. Φασ. Πιτσιδια, Π. Μούντ.
'Αθήνας, 'Ελλαγ. Ξάνθη, Μ. Κουκ. Χαλκίδος, Ι. Παπαγρ. Πολύγυρον, Βασ. Παπαγρ. 'Αθηνας. Μ. Παπαπαδ. 'Αγ. Νικόλαον, Γ. Χαραλαμ., Καστέλλι Πεδ. Ε. Σικιωτ. 'Ηράκλειο, Γ. Σαπ. Ρόδου, Μπικ. Παλαιόχωραν 'Επιταγή σας ἐλήφθη, Εύχαριστοῦμε.

Π. Κεδρ. 'Ανω Μέρος. Δὲν ἀπερίφραγη. Προτιμῶνται δημως τὰ θέματα μὲ κρητικὴ ὑπόθεση. 'Η «'Αγάπη τοῦ Παλληκαριοῦ» θὰ δημοσιευθῇ. 'Εμμ. Σκευ. 'Αθηνας. α Τεῦχος ἐστείλαμε καὶ πάλι. Μιχ. Χατζ Ροδοβάνι, Χρ. Ζιτσ. Θεσγιάνη, Δ. Ζαδ. 'Αθηνα. Συνεργασία σας ἐλήφθη. Θὰ δημοσιευθῇ. Μαρκήσιον Στυλ. 'Ανώνυμα γράμματα δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὅψει.

Ο ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΜΑΣ

Γιὰ τὸ διαγωνισμὸ διηγήματος ἐλάχιμε ἐν δλφ 8 ἔργα μὲ τὰ ψευδώνυμα: 'Αργοναύτης, Νούφαρο, Π. Βαρσαμονερέτης, Ψηλορδίτης, Σ. Λάμπου, Μυλοποταμίτης, Δίκταμος, Στ. Πετράκη.

ποὺ θά ἔχουν νὰ μᾶς παρουσιάσουν ἀξιόλογα ἔργα τῆς τέχνης των. 'Επειτα τὸ κρητικὸ τοπίο είναι τόσο μαγευτικὸ ποὺ τοῦ ἀξίζει περισσότερη προσοχὴ ἀπ' ὅτι τοῦ δόθηκε μέχρι σήμερα.

'Αξίζει λοιπόν νὰ χαιρετίσουμε καὶ πάλι μὲ ἐνθουσιασμὸ τὴ νέα αὐτὴ προσπάθεια, τοῦ Συλλόγου «Φίλοι Γραμμάτων καὶ Τεχνών» δ. δποῖος μᾶς καταπλήσσει μὲ τὶς συνεχεῖς ἐπιτεύξεις του.

**ΟΙ ΕΙΔΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΟΙ ΓΙΑΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΟΥ Κ. ΙΔ. ΠΑΠΑΓΡΗΓΟΡΑΚΗ
“ΣΥΛΛΟΓΗ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΩΝ ΛΕΞΕΩΝ, ΤΗΣ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗ,**

..... Ἀνέγνων μὲ πολλὴν, προσοχὴν, ἐνδιαφέρον καὶ ὀφέλειαν τὸ βιβλίον σας. Εἶναι ἀξιοσημείωτον πῶς ὑμεῖς, μὴ φιλόλογος, ἐπετύχατε εἰς μίαν ἔργασίαν ἡ ὅποια ἀπαιτεῖ καὶ ίδιαιτέραν γλωσσικὴν προπαιδείαν. Εἶναι γραμμένον μετ' εύσυνειδησίας, ἐν πολλοῖς δὲ θὰ διευκολύνῃ καὶ θὰ εἶναι εὐπρόσδεκτον τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὴν ἔρευναν τῆς¹ νέας Ἑλληνικῆς. Δι' αὐτὸν σᾶς συγχαίρω καὶ εὔχομαι ταχέως νὰ προσφέρετε καὶ τὸ ἔλληνικὸν Γλωσσάριον τῆς γενετείρας σας.

ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ Ἀκαδημαϊκὸς

* *

Διεξῆλθον εὔχαριστως τὸ βιβλίον σας «Συλλογὴ ξενογλώσσων λέξεων κ.λ.π.» καὶ ἔμεινα πολὺ ἱκανοποιημένος δι' ὃ σᾶς ἐκφράζω τὰ συγχαρητήρια μου πρώτον διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐκδοσιν τούτου, διπερ θέλει συμβάλει πολὺ εἰς τὸν τομέα τούτον τῆς γλώσσης καὶ εἰδικώτερον ἐν Κρήτῃ.

Δεύτερον σᾶς συγχαίρω διότι, ἐνῶ δὲν εἶναι κύριον ἔργον σας ἡ ἀσχολία αὐτὴ, παρατηρῶ πάνυ εὔχαριστως ὅτι λίαν εύδοκίμως ἐπιδίδεσθε εἰς τοῦτον. Τὸ βιβλίον σας χρήσιμον. Θέλον συστήσει εἰς τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς τῆς Μέσης.

Κ. ΜΠΑΛΑΓΙΑΝΝΗΣ

Γεν. Ἐπιθεωρητὴς τῆς Μέσης Ἐκπ]σεως Κρήτης

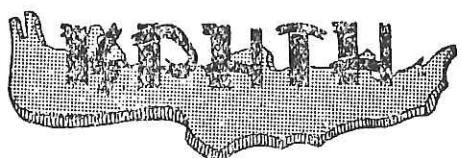
* *

Εἶδον καὶ ἀνέγνων τὸ βιβλίον σας «Συλλογὴ ξενογλώσσων λέξεων κ.λ.π.». Εἶναι ἀξιόλογος μελέτη καὶ χρησιμοτάτη διὰ τὴν ἔρευναν τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς. Ἀπορεῖ κανεὶς πῶς σεῖς, μὴ φιλόλογος. ἐκάματε μελέτην ἡ ὅποια θὰ ἔτιμια καὶ ἔνα εἰδικὸν φιλόλογον καὶ γλωσσολόγον.

ΙΩ. ΚΑΛΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΣ

Ομότιμος Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

ΑΛΕΛ. ΔΡΟΥΔΑΚΗ

Τουριστικὸ Λεύκωμα μὲ 21 ἔγχρωμες σελίδες καὶ μεταφρασμένο σὲ 2 ξένες γλώσσες

Ζητήσατέ τα ἀπὸ τὰ γραφεῖα μας Χ'' Μιχάλη Γιάνναρη 54—Χανιά

ΣΤΥΛ. ΜΟΤΑΚΗ

“ΚΡΗΤΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ,,

‘Απαραίτητο συμπλήρωμα γιὰ κάθε ἐκπαιδευτικὸ

TIMATAI ΔΡΑΧ. 10.000